

VALSTYBĖ

VYTAUTAS LANDSBERGIS

Vasario Šešioliktoji reiškia tai, kad galėjo ateiti ir Kovo 11-oji ir kad apskritai dar esame.

Lietuvos Taryba tada paskelbė atkuriamą valstybę pagal 1917 m. rugsėjo 18-23 d. Vilniaus konferencijos nutarimus, taigi demokratinę ir *etninėse ribose*. Dar nebuvo aišku, kiek vakarinių lietuvių ir kokia Mažosios Lietuvos dalis galės prisijungti - susijungti į vieną šalį, - kokie bus Versalio sprendimai dėl abiejų tautos dalių apsisprendimo teisės. Dar nebuvo aišku, kiek etninių žemių rytuose su nebekalbančiais lietuviškai katalikais autochtonais - nenuginčijamas etninis pėdsakas, likęs nuo Krikšto laikų! - pavyks išsaugoti Lietuvai. (1920 m. liepos 12 d. Sovietų Rusija buvo tai pripažinusi.) Bet viena buvo aišku: Lietuva *su sostine Vilniuje*.

Lietuvos Tarybos politikai puikiai suvokė jau prasidėjusią esminę kovą dėl valstybės istorinio tapatumo - šalies identiteto. Esame ta pati šalis ir su ta pačia sostine, tik dabar jau realiose etninėse ribose, - konkrečiai paaikšintume, - be pilsudskiškų svajonių apie Kijevą ir Juodąją jūrą. Bet ir Maironio garsioji šalis, variusi savo vilnis taip toli per baltų-slavų girias ir totorių stepes, nebuvo tais 1918-aisiais vien praeityje, kaip kadaise Adomui Mickevičiui. Nauju pavidalu prisikeliančioje nedidelėje Lietuvoje turėjo būti juntama anų didžiųjų amžių *garbė ir teisė*.

Štai toji teisė labiausiai ir kliuvo pretendentams į lietuviškas žemes. Beje, tebekliūva ligi šiol. Norėta (ir tebenorima) iš Lietuvos daryti „naują valstybę“ be istorijos ir dar neva užsimojusią iš savo žemaitiško kampo į kurių nors slavų gėra. Todėl bet kurios pretenzijos į Vilnių visada reiškė ir tebereiškia kėslus atimti pačią istoriją, valstybės identitetą ir tęstinumą, principingai paskelbtą Vasario 16-osios Akto: Lietuvos Taryba *skelbia atstatanti...*

1991-ųjų kovo 11-ąją padarėme tai dar kartą:

yra *atstatomas* 1940 metais svetimos jėgos panaikintas Lietuvos Valstybės suvereninių galių vykdymas, ir nuo šiol Lietuva *vėl* yra nepriklausoma valstybė. Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl *atstatomos* Lietuvos demokratinės valstybės niekada nebuvo nustoję teisinės galios ir yra Lietuvos Valstybės teisinis pamatas.

1991 m. liepos 29 d. Maskvoje pasirašydama su Lietuva Sutartį tarp Lietuvos Respublikos ir Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų (o paskui ratifikuodama 1992-aisiais), Rusija pripažino Lietuvos nepriklausomybę pagal Kovo 11-osios aktus, taigi ir pagal Vasario 16-osios Aktą, kuris tebėra „Lietuvos Valstybės teisinis pamatas“. Visi dar tebebuvusios SSRS ir vėlesni Rusijos politikų bei propagandistų mėginimai primesti mums *naujos* valstybės statusą tarp „naujųjų demokratijų“

turi būti nuosekliai, net pedantiškai paneiginėjami, juolab neišsileidžiami į lietuviškų valstybininkų sąmonę.

Svarbu suvokti Vasario 16-osios Akto paskelbimo reikšmę, bet nemažiau svarbu - ir jo pažeidimų, jo sulaužymų reikšmę. Pirmasis buvo stalininis-kapsukinis 1918 m. pabaigos - 1919 m. pradžios, o paskui, Lietuvai apsigynus, antrasis - 1940 m. birželį, užtrukęs (su Vokietijos okupacijos laikotarpiu) ligi 1990-ųjų.

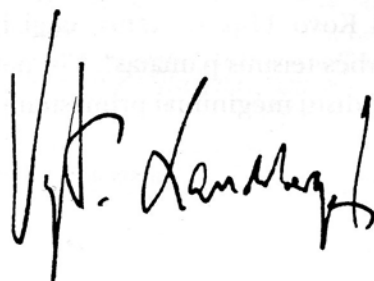
Šis 1940(1944)-1990 m. laikotarpis iškrenta, nes yra smurtu išplėstas, iš Vasario 16-ąja grindžiamos Lietuvos valstybės būvio, kuri vėl pratęsė Kovo 11-oji. Suvokime tai, nes stinga pastangų nutrinti linijas. Tie, kurie paneigė Vasario 16-osios Lietuvą, kišo kapsukines šmėklas ir skelbė jas kaip „tarybų valdžios“ atkūrimą 1940-aisiais, tie patys ar beveik tie patys net Atgimimo laikotarpiu įrodinėjo (ir dar mėgina), neva 1940-aisiais nieko ypatinga neįvykę, tik vieną diktatūrą pakeitusi kita. Taip pat ir išvedžiojimai, kad demokratijos Lietuvoje nebuvę nuo 1926 metų (neginčijant nė argumentų, kad kai kas Lietuvoje džiaugėsi 1940-aisiais, „atsikratę Smetonos“), sąmoningai ar nesąmoningai užleidžia miglų ant tokios dramos ir tragedijos, kaip valstybės panaikinimas 1940 m. Bet kurie mėginimai vaizduoti „Tarybų“ Lietuvą kaip valstybės variantą vėlgi pažeistų ne tik Kovo 11-osios, bet ir Vasario 16-osios teisinę jėgą. LKP sluoksniuose 1990 m. puoselėta idėja - paskelbti be rinkėjų įgaliojimų kokią nors nepriklausomybę, užbėgant už akių Kovo 11-ąjai - būtų itin pakenkusi teisiniui ir demokratiniam atkuriamos valstybės pamatui. Sąjūdis ne be reikalo tam priešinosi.

Apsimetimas dabar, neva Lietuvos valstybė dalyvavo Antrajame pasauliniame kare kioje nors „koalicijoje“, taip pat nėra tik bičiuliškas noras uždėti enkavedistams - staliniško raudonojo fašizmo tarnams - antifašistų aureolę. Esama valdžios noro prieš rinkimus pasigerinti visiems anų laikų Raudonosios Armijos veteranams, varu ar geruoju į tas gretas patekusiems (nors Lechas Wałęsa atmetė tokį veteranų įstatymą Lenkijoje, kuris numatė socialines lengvatas LLR saugumiečiams). Bet nemaloniausia, kad ir vėl šiuo būdu kišama LTSR pseudorespublika, neteisėtas Dekanozovo ir Sniečkaus padaras tam, kad 1940-aisiais atliktas Vasario 16-osios paniekimas po 55-erių metų būtų nors kiek įteisintas. „Slava“ LDDP, o piliečiai turi mąstyti, bent jau tuo būdu ginti, kas jiems brangu.

Visos pagrindinės tarptautinės sutartys, kurias Lietuva pasirašė su vienokia ar kitokia Rusija nuo 1920-ųjų ligi 1991-ųjų, tiesiogiai ar netiesiogiai atsiremia į Vasario Šešioliktąją. Net ir 1994 m. sutartyje su Lenkija, kur dėl nuolaidų ir neapdairumų, jog Vilnius tik dabar pripažįstamas kaip Lietuvos sostinė, iš tikrųjų nuorodos į senąsias valstybes ir į jų atsikūrimą po Pirmojo pasaulinio karo implikuoja mūsų Vasario Šešioliktosios Akta ir visas nepriklausomos Lietuvos Respublikos konstitucijas.

Štai kodėl Lietuvos valstybės tęstinumas, išreiškias itin svarią *istorinę teisę* būti, jos sostinė ir šalies Nepriklausomybė yra sujungti nepertraukiamais saitais. Bent vieną jų nutraukus ar leidus supainioti, galima prarasti viską. O Vasario 16-oji - tos dienos teisinis politinis aktas, sutvirtintas šalies apgynėjų krauju ir tolesniais aktais, išlieka ir palaiko mus kaip tvirtas mazgas, kaip valstybės pamatas, kuriame nėra ir negali būti jokių įtrūkimų.

Vilnius, 1995 m. vasario 8 d.

PRESBITERIO JONO LAIŠKAS

1. Presbiteris Jonas, Dievo ir mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus galia ir dėka [karalių karalius ir] viešpačių viešpats, Emanueliui, romėjų valdytojui, [linki] džiaugtis sveikata ir toliau augti turto malone. Mūsų didenybei buvo paskelbta, jog pamilai mūsų kilnybę, ir mūsų aukštybę paminėta tavo akyse. O per mūsų vietininką sužinojome, kad panorai mums pasiūsti kažinkokių įdomybių beigi smagybų, dėl ko mūsų teisingybė pradžiugo.

Juk jei esu žmogus, tai laikau šitai per gera, tad siunčiame tau nuo mūsų kai ką per mūsų vietininką, nes norime ir geidaujame žinoti, ar kartu su mumis laikaisi tiesaus tikėjimo ir visais atžvilgiais tiki mūsų Viešpačiu Jėzumi Kristumi. Mat mes žinomės esą žmogus, o tave tavo graikiūkščiai laiko dievu, nors mes ir žinome tave esant mirtingąjį ir pavaldų žmogiskajam nyksmui. Iš įprasto mūsų pertekliaus dosnumo [siūlome:] jeigu jauti kokių nors džiaugsmą teikiančių dalykų stygių, tai pranešk mums per mūsų vietininką savo meilės laišku, ir tau bus suteikta. Priimk mūsų vardu hierarchą ir naudokis sau, nes mes mielai naudojames tavuoju ašotėliu aliejui, idant šitaip sutvirtintume ir sustiprintume mūsų nuopelnus vienas kitam. Atkreipk dėmesį ir įvertink taip pat mūsų siją. Jeigu norėtum atvykti į mūsų viešpatystę, pastatysime tau namą, didesnę ir vertesnę negu mūsų šalis, ir galėsi naudotis mūsų gausa, o jeigu norėsi grįžti, grįši apdovanotas tuo, ko pas mus gausu. Atmink savo paskutiniąją, ir amžiais nenusidėsi. O jeigu nori pažinti mūsų kilnybės iškilnybę ir kokiose žemėse viešpatauja mūsų galybė, tai dėkis į galvą ir tikėk be abejonės, jog mes, presbiteris Jonas, esame viešpačių viešpats, ir visais po dangumi esančiais turtais, dorybėmis bei galia pranokstame visus visos žemės karalius. Mūsų duok-

lininkai yra septyniasdešimt du karaliai. 10. Esame atsidavęs krikščionis ir vargšus krikščionis visur, kur tik karaliauja mūsų švelnybės valdžia, giname ir palaikome savo išmalda. Esame padarę įžadą su kuo didžiausia kariuomene lankyti Viešpaties Kapą, nes dera nužeminti mūsų didybės garbę ir kariauti su Kristaus Kryžiaus priešais bei išaukštinti jo palaimintąjį vardą.

Mūsų didenybė viešpatauja trijose Indijose, ir mūsų žemė nuo tolesniosios Indijos, kurioje ilsisi šventojo apaštalo Tomo kūnas, driekiasi dykuma ir pasiekia saulėtekį, ir nuolydžiu grįžta į apleistąjį Babiloną netoli Babelio bokšto. Mums tarnauja septyniasdešimt dvi provincijos, kurių tik nedaugelis yra krikščioniškos, ir kiekviena turi savo karalių, kurie visi yra mūsų duoklininkai. Mūsų žemėje auga ir minta drambliai, vienkupriai, kupranugariai, hipotamai [sic!], kokodrilai [sic!], metagalinarijai, kameteternai, tinsiretai, panteros, onagrai, liūtai - baltieji ir raudonieji, baltieji lokiai, baltieji strazdai, nebyliosios cikados, grifonai, tigrai, lamijos, hienos, laukiniai jaučiai, sagitarijai, laukiniai žmonės, raguotieji žmonės, faunai, satyrai ir tos pačios padermės moterys, pigmėjai, cenokefalai, gigantai, kurių aukštis yra keturiasdešimt uolekčių, vienakiai kiklopai ir paukštis, vadinamas feniksu, ir kone visos gyvūnų padermės, kurios esti po dangumi.

Turime kitų genčių, mintančių vien mėsa - tiek žmonių, tiek proto neturinčių bei išsimetusių ir išgaišusių gyvulių mėsa - ir niekada nebijančių mirti. O kai kuris jų miršta, tiek jo artimieji, tiek pašaliniai kuo godžiausiai jį suryja, kalbėdami: „Žmogaus mėsą valgyti yra švenčiausia.“ Tų genčių vardai yra šie: Gogas ir Magogas, Amikas, Agikas, Arenaras, Defa-

ras, Fontineperai, Konėjai, Samantai, Agrimandai, Salterėjai, Armėjai, Anofragėjai, Anikefelėjai, Tasbėjai, Alanėjai. Būtent šias ir daugelį kitų padermių didysis berniukas Aleksandras, makedonų karalius, uždarė tarp kuo aukščiausių kalnų šiaurinėse srityse. Tas padermes, kai norime, išvedame prieš mūsų priešus, ir jiems mūsų didybės leista suryti priešus, ir niekuomet nelieka nei jokių žmonių, nei jokių gyvulių, kurie nebūtų tuoj pat suryti. O surijus priešus, atvedame [tas gentis] atgal į jų gyvenamąsias vietas. Ir todėl atvedame, kad, jeigu nebūtų mūsų sulaikomos, jos visus žmones ir visus gyvulius, kuriuos tik užtiktų, surytų iki paskutinio kaulelio. Tos prastosios padermės prieš šio amžiaus pabaigą Antikristo laikais išeis iš keturių pasaulio šalių ir apsups visas šventųjų pilis bei didįjį Romos miestą - jį esame pasiūlę atiduoti mūsų sūnui, kuris pirmas mums gims, kartu su visa Italija ir visa Vokietija, ir abiem Galijomis, su Anglija, Britanija ir Škotija; duosime jam Ispaniją ir visą žemę iki pat sukietėjusios jūros.

20. Tai nenuostabu, nes jų skaičius - kaip smilčių jūros pakrantėje, ir jiems tikrai negalės atsispirti jokia tauta, jokia karalystė. O šios padermės, kaip yra išpranašavęs vienas pranašas, nebus teisiamos dėl savo šlykštybių, bet Dievas ant jų iš dangaus pasiųs ugnį, ir taip jas sunaikins, kad iš jų neliks nė pelenų.

Mūsų žemė plaukia medumi, pienu trykšta. Vievoje mūsų žemėje

jokie nekenkia nuodai nei varlės balsingos
nekvarkia,
ten skorpiono nėra, ir šliužas nešliaužia žolėj.

Nuodingi gyvūnai toje vietoje negali gyventi ir žėisti kitų.

Pagonyse per vieną mūsų provinciją teka upė, vadinama Ydonu. Ši upė, atitekanti iš Rojaus, gausiomis savo vingių vagomis aprėpia visą tą provinciją, ir ten randama gamtinių akmenų, smaragdų, safyrų, karbunkulų, topazų, chrizolitų, oniksų, berilų, ametistų, sardoniksų ir dar daug brangakmenių. Ten pat auga žolė, vadinama *asidios*; jeigu kas nors

nešiojasi jos šaknį, nuvaiko netyrają dvasią ir priverčia ją pasakyti, kas ji yra, iš kur ji ir koks jos vardas. Todėl toje žemėje netyrosios dvasios nedrįsta nieko apstėsti.

Kitoje mūsų provincijoje auga ir renkami visi pipirai, kurie keičiami į duoną, maistą, odą ir audeklus. O ta žemė apaugusi mišku nelyginant gluosnynas, visa pilna gyvačių. Tačiau kai pipirai sunoksta, iš aplinkinių sričių sueina visa liaudis, nešdamasi pelus, šiaudus ir sausut sausutėles malkas, jomis iš visų pusių apjuosia visą mišką ir, stipriau papūtus vėjui, užkuria ugnį miško viduje bei išorėje, idant jokia gyvatė negalėtų pabėgti lauk, ir taip visos gyvatės smarkiai įsiliepsnojusioje ugnyje žūva, išskyrus tas, kurios pasitraukia į savo urvus. Ugniai užgesus, štai vyrai ir moterys, maži ir dideli, nešdamiesi rankose šakes, įžengia miškan ir visas iškepusias gyvates išmeta iš miško, ir iš jų sukrauna didžiausias krūvas, kaip kad kaime, iš pelų atsijojus grūdus. Taip pipirai išdžiūsta, surenkami nuo sudegusių medelių ir kepinami. Šis miškas stūkso netoli nuo Olimpo kalno papėdės, kur gauna pradžią perregima versmė, turinti savyje visų prieskonių kvapą. O kvapas keičiasi kiekvieną dienos ir nakties valandą ir sklinda vietoje, esančioje netolimu trijų dienų kelio atstumu nuo Rojaus, iš kurio buvo išvarytas Adomas. Kas iš tos versmės trisryk paragaus nieko nevalgęs, nuo tos dienos nepatirs jokios negalios ir visą laiką, kol gyvens, bus nelyginant trisdešimt dvejų metų amžiaus. Ten yra akmenėlių, vadinamų midriniais¹, kuriuos dažnai į mūsų kraštus pratę atnešti ereliai; jų dėka [ereliai] atjaunėja ir atgauna akių šviesą. **30.** Kas tokį akmenėlį mūvi ant piršto, tam akių šviesa nesilpsta, o jei yra sumenkusi, pargrįžta, o jei regi geriau, šviesa dar labiau aštrėja. Pašvėstas tinkama giesmė, [šis akmenėlis] žmogų paverčia nematomu, išvaiko neapykantą, priartina santarvę, pašalina pavydą.

Be to, mūsų žemėje yra stebuklinga smėlio jūra be vandens. Mat smėlis juda ir kilojasi bangomis panašiai kaip kiekviena jūra, ir niekada nebūna ramus. Šios jūros neįmanoma nei laivais perplaukti,

¹ Gr. *mydros* - įkaitęs ugnikalnio išmestas akmuo.

nei jokių kitu būdu pereiti, todėl neįmanoma nė žinoti, kokios žemės esama anapus jos. Ir nors [joje] visiškai nebūna vandens, netoli kranto iš mūsų pusės aptinkama įvairių žuvų rūšių, kuo maloniausių ir skaniausių valgyti, kitur niekur neregėtų.

Trijų dienų kelio atstumu nuo šios jūros yra tokie kalnai, iš kurių tokiu pat būdu be vandens atiteka akmenų upė ir teka per mūsų žemę iki pat smėlinės jūros. Teka tris dienas per savaitę, ir krenta maži bei dideli akmenys, ir neša vieni kitus iki pat smėlinės jūros, o upei įtekėjus į jūrą, akmenys bei medis pra-dingsta ir daugiau nebepasirodo. Ir, kol teka, tol niekas negali jos pereiti. Kitas keturias dienas kelias pereiti būva atviras.

Taip pat tarp smėlinės jūros ir minėtųjų kalnų lygumoje yra nuostabių savybių akmuo, turintis savyje kone neįtikimą gydymo galią. Mat gydo jis tik-tai krikščionis arba norinčius tokiais tapti nuo bet kokios juos apėmusios negalios tokiu būdu.

Akmuo yra savotiškai tuščiaaviduris, panašiai kaip purpurinė kriauklė, ir jame visuomet yra vandens per keturis pirštus, ir jis visuomet saugomas dviejų senolių, garbaus šventumo vyrų.

Jie pirmiausia klausia ateinančių, ar šie yra krikščionys arba gal nori tokiais tapti, o po to, ar visa širdimi trokšta sveikatos. Kai būva tai prisipažinę, išvilkdinti iš savo drabužių įžengia kriauklėn. Ir jei-gu yra prisipažinę teisingai, vanduo ima kilti ir kyla tol, kol visą jį apsemia taip, kad pakyla jam virš galvos. Ir daro tai triskart.

Paskui pamažu nuslūgsta ir grįžta prie kasdienio saiko. Ir taip įžengusysis pakyla iš vandens, pasveikęs nuo raupų ar kokios kitos jį apėmusios negalios.

Netoli dykumos tarp negyvenamų kalnų po žeme teka toks upelis, prie kurio neįmanoma priėti, nebent atsitiktinai. Mat kartais žemė atsiveria, ir kas pro ten eina, tas gali įeiti ir skubiai vėl išeiti, kad kartais žemė neužsivertų. Kad ir ką pagriebtum nuo smėlio, tai bus brangakmeniai ir brangūs perlai, nes smėlis ir žvirgždas yra ne kas kita, kaip tik brangakmeniai ir brangūs perlai.

O šis upelis teka į kitą, didesnę upę, kurion mūsų žemės žmonės įbrenda ir iš ten traukia didžiausią gausybę brangakmenių. Nedrįsta jų parduoti, pir-

miau neparodę jų mūsų iškilnybei. Ir jeigu norime juos pasilaikyti mūsų lobynui arba mūsų galybės vartojimui, tai, užmokėję pusę kainos, juos priimame, o jei ne, jie gali laisvai juos parduoti.

40. Toje žemėje vaikai maitinami vandenyje, idant ieškodami akmenų kartais tris ar keturis mėnesius gyventų vien po vandeniu. O anapus akmenų upės gyvena dešimt žydų giminių; nors jie ir skiria sau karalius, tačiau yra mūsų vergai ir mūsų iškilnybės duoklininkai. Tokioje kitoje mūsų provincijoje netoli karštosios juostos gyvena kirmiai, mūsų kalba vadinami salamandromis. Šie kirmiai negali gyventi kitaip, kaip tik ugnyje, ir susidaro apie save tam tikrą luobą, panašiai kaip kiti kirminai, gaminantys šilką. Šiuos luobus mūsų rūmų šeimininkės kruopščiai išdirba, ir iš jų gauname apdarus bei audeklus visoms mūsų iškilnybės reikmėms. Tie audeklai skalbiami ne kitaip, kaip tik smarkiai besikūrenančioje ugnyje.

Mūsų šviesybė pertekusi aukso ir sidabro, ir brangakmenių, dramblių, vienkuprių, kupranugarių ir šunų. Mūsų dosnybė priima visus ne mūsų krašto svetimšalius ir keliauninkus. Tarp mūsų nėra nė vieno vargšo. Tarp mūsų nėra vagies nei plėšiko, ir nei pataikūnas neranda čia sau vietos, nei godumas. Tarp mūsų nėra jokio pasidalijimo. Mūsų žmonės pertekę visokių turtų. Arklių turime mažai ir prastų. Manome neturį sau lygių turtais ir genčių skaičiumi. Eidami į karą prieš mūsų priešus, įsakome mūsų akivaizdoje vietoj vėliavų atskiruose vežimuose vežti trylika didelių ir aukštų kryžių, padarytų iš aukso ir brangakmenių, ir kiekvieną jų seka dešimt tūkstančių riterių ir šimtas tūkstančių ginkluotų pėstininkų, be kitų, kurie paskirti tarnauti gurguolėje, vežimuose bei pristatyti kariuomenei maistą.

O tiesiog paprastai mums jojant, prieš mūsų didybę priekyje nešamas medinis kryžius, jokių atvaizdu nei auksu arba brangakmeniais nepapuoštas, kad visuomet atmintume mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus kančią, ir viena auksinė vaza, pilna žemės, idant žinotume, jog mūsų kūnas grįš į savo pradžia, tai yra žemę. Nešama prieš mus ir kita vaza, sidabrinė, pilna aukso, idant visi suprastų, jog esame viešpačių viešpats. 50. Mūsų didybė pertekusi la-

biau už visus pasaulyje esančių turtų ir visus pranoksta. Niekas iš mūsų nemeluoja, niekas nė negali meluoti. O jei kas imtų meluoti, tuojau pat miršta, tai yra laikomas tarp mūsų nelyginant mirusiu ir tarp mūsų nebeminimas, tai yra daugiau nebepasiekia tarp mūsų jokios garbės. Visi laikomės tiesos ir vieni kitus mylime. Tarp mūsų nėra paleistuvio. Tarp mūsų neviešpatauja jokia yda. Kasmet su didžiule kariuomene lankome šventojo pranašo Danieliaus kūną apleistajame Babilone, ir visi būva apsiginklavę, [idant apsisaugotų] nuo tirų ir kitokių gyvačių, vadinamų baisingosiomis. Pas mus pagautama žuvų, kurių krauju dažomi purpuriniai audklai. Turime galybę įtvirtinimų, o gentis-galingiausias ir įvairiausių pavidalų. Viešpataujame amazonėms, taip pat pragmanams².

O rūmai, kuriuose gyvena mūsų prakilnybė, yra rūmų, kuriuos apaštalas Tomas suprojektavo Gundoforui, Indų karaliui, pavyzdys ir panašybė, ūkiniais pastatais ir kita sąranga visais atžvilgiais į juos panašūs. Lubų perdangos, rąstai ir architravai yra iš *cehim* medienos. Tie rūmai padengti juodmedžiu, kad jokių atveju negalėtų sudegti. O rūmų stogo kraigo smaigaliuose yra du auksiniai obuoliai, ir kiekviename yra po du karbunkulus, idant auksas spindėtų dieną, o karbunkulai šviestų naktį.

Didieji rūmų vartai yra sardonikso, sumaišyto su raguotosios gyvatės ragu, idant niekas nešinas nuodais negalėtų slapta įžengti, kiti - juodmedžio, o langai - kristolo. Stalai, prie kurių valgo mūsų dvaras, vieni padaryti iš aukso, kiti - iš ametisto, o stalus laikanti kolonos - iš dramblio kaulo. **60.** Prieš mūsų rūmus yra toksai kiemas, kuriame mūsų teisingybė pratusi stebėti dvikovų pergales. Grindinys yra onikso, ir sienos išklotos oniksu, idant dėl akmenų galių kovojantiems kiltų narsas. Minėtuose mūsų rūmuose naktį nežiebama jokia kita šviesa, tik balzamu kūrenama. Kambarys, kuriame mūsų prakilnybė ilsisi, nuostabiai išpuoštas auksu ir visų rūšių akmenimis. O jeigu kurioje nors vietoje papuošalas yra oniksas, aplink jį būna keturi tokio pat dydžio karneolai, kad jų galia nuramdytų onikso aršumą. Tame kambaryje visą laiką dega balzamas. Mūsų guolis skaistumo dorybės dėlei yra iš safyro.

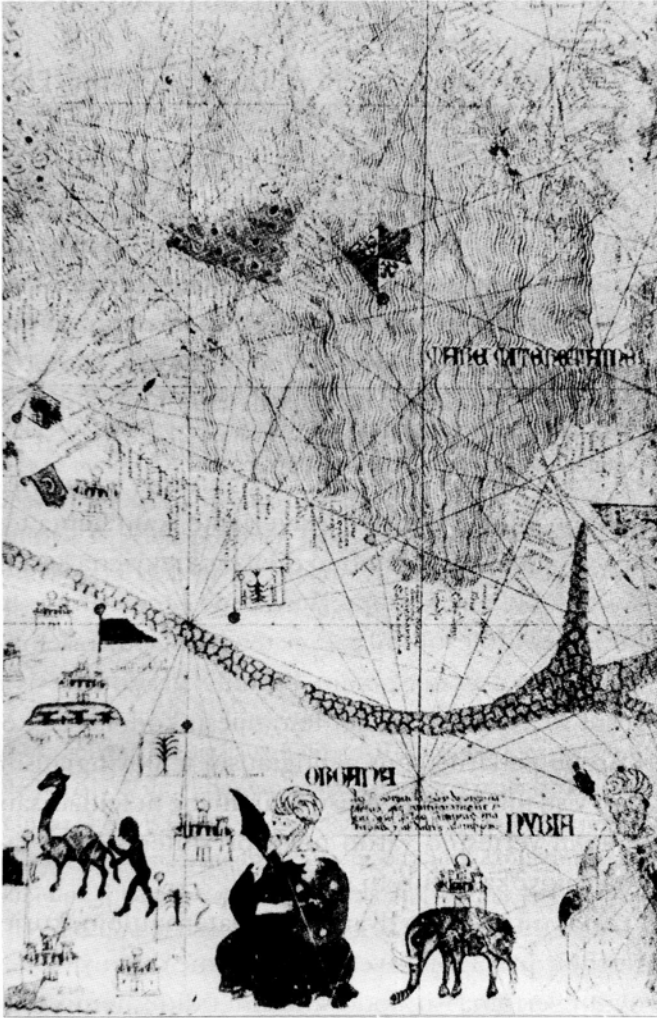
Turime gražiausias moteris, tačiau šiaip jau jos su mumis nesusieina, tik keturis per metus pradėti vaikų, ir, pašventintos mūsų taip, kaip Bersabėja [buvo pašventinta] Dovydo, kiekviena grįžta į savo vietą. Mūsų dvaras valgo kartą per dieną. Prie mūsų stalo kiekvieną dieną valgo trisdešimt tūkstančių žmonių, neskaitant atkeliaujančių ir iškeliaujančių. Taip pat šiems žmonėms iš mūsų išdo apmokamos kiekvienos dienos išlaidos - tiek arkliais, tiek kitos išlaidos. Šis stalas yra brangaus smaragdo, o jį laiko dvi ametisto kolonos. Šio akmens galia niekam, sėdinčiam prie stalo, neleidžia apgirsti.

Priešais mūsų rūmų vartus netoli nuo vietos, kur varžosi kovojantieji dvikovoje, yra dideliai aukštas veidrodis, prie kurio pakylama šimtas dvidešimt penkiomis laiptų pakopomis. O laiptai yra purpurinio marmuro, dalis - gyvačių akmenų, o trečios dalies apačia - alebastro. Nuo čia iki pat trečios dalies viršaus [laiptai yra] kristolo akmenų ir sardonikso. O trečios dalies viršus yra ametisto, ambros, jaspio ir panteros akmenų.

Veidrodį remia viena vienintelė kolona. Ant jo savo ruožtu rymo pagrindas, ant pagrindo - dvi kolonos, ant jų - vėl kitas pagrindas ir ant jo - keturios kolonos, ant jų - vėl kitas pagrindas ir ant jo - aštuonios kolonos, ant jų - vėl kitas pagrindas ir ant jo - šešiolika kolonų, ant jų - vėl kitas pagrindas, ant jo - trisdešimt dvi kolonos, ant jų - vėl kitas pagrindas ir ant jo - šešiasdešimt keturios kolonos, ant jų - vėl kitas pagrindas, ant jo - vėl šešiasdešimt keturios kolonos, ant jų - vėl kitas pagrindas ir ant jo - trisdešimt dvi kolonos. Ir taip mažėdamos kolonos nyksta, kaip kad gausėdamos buvo išaugusios, kol galiausiai lieka viena. **70.** O kolonos ir jų pagrindai yra tų pačių akmenų rūšių, kaip ir laiptai, kuriais prie jų kylama. O viršutinės kolonos viršūnėje yra veidrodis, pašventintas tokio meno, kad stebintieji gali visas klastas ir visa, kas už mus ar prieš mus vyksta kaimyninėse ir mums pavaldžiose provincijose, kuo aiškiausiai regėti ir pažinti.

[Veidrodį] ir dieną, ir naktį saugo dvylika ginkluotų karių, idant jis dėl kokios nelaimės nesuduž-

² Veikiausiai turimi omenyje „brahmanai“.

Legendinis Presbiteris Jonas. Abraham Cresques atlaso žemėlapis. 1375. Paryžius, Nacionalinė biblioteka

tų ir nebūtų numestas. Kiekvieną mėnesį mums patarnauja septyni karaliai, kiekvienas paeiliui, šešiasdešimt du kunigaikščiai ir trys šimtai šešiasdešimt penki grafai prie mūsų stalo, išskyrus tuos, kuriems mūsų dvare paskirtos įvairios pareigos. Prie mūsų stalo kiekvieną dieną mums prie šono iš dešinės valgo dvylika arkivyskupų, kairėje pusėje - dvidešimt vyskupų, neskaičiuojant šventojo Tomo patriarcho, Sarmagantų protopopo ir arkiprotopopo iš Sūzų, kur stovi mūsų šlovės sostavietė, ir sostas, ir imperatoriškieji rūmai. Kiekvienas jų kas mėnesį grįžta į savo namus prie savo pareigų. Kiti nuo mūsų šono nesitraukia niekada. O abatai patarnauja mums mūsų kopylčioje pagal metų dienų skaičių ir kiek-

vieną mėnesį grįžta namo, o pirmą mėnesio dieną tiek pat kitų [abatų] vėl grįžta į tą pačią tarnybą kopylčioje.

Turime kitus rūmus, ne ilgesnius, bet aukštesnius ir gražesnius. Jie buvo pastatyti apreiškimo dėka, kuris dar prieš mums gimstant atsivėrė mūsų tėvui, dėl šventumo ir teisingumo, stebuklingai jame vešėjusių, vadintam Kvazidėjumi³. Mat jam sapnuose buvo pasakyta: „Pastatyk rūmus savo sūnui, kuris tau gims ir bus žemiškųjų karalių karalius ir visos žemės viešpačių viešpats.

Ir tiems rūmams Dievo bus suteikta tokia malonė: juose niekas niekada neištrokš, niekas nesunegaluos, netgi niekas, esantis viduje, negalės mirti. Jei tą dieną, kai įžengs [rūmuosna], kas nors baisiausiai alktų ir mirtinai sirgtų, tai, įžengęs į rūmus ir pasilikęs ten kurį laiką, išeis toks sotus, tarsi būtų suvalgęs šimtą patiekalų, ir toks sveikas, tarsi niekada savo gyvenime nebūtų patyręs jokios negalios. Tuose [rūmuose] trykš taip pat vienas šaltinis, iš visų skaniausias ir kvapniausias, kuris niekada iš rūmų neištekės, bet iš vieno kampo, iš kurio trykšta, per rūmus tekės į kitą kampą priešingoje pusėje, ir ten jį priims žemė, o po žeme jis sugrįš į savo ištakas, kaip kad saulė po žeme iš vakarų sugrįžta į rytus.

80. Kiekvienas ragaujantis burnoje jus tai, ką nori suvalgyti ir išgerti. Ir tokio kvapo pripildys rūmus, tartum ten būtų grūdami ir sijojami visų rūšių dažai, aromatai ir tepalai, ir dar daugybė kitų.

O jei kas nors trejus metus, tris mėnesius, tris savaites, tris dienas ir tris valandas kiekvieną dieną trissyk, nieko nevalgęs, iš šio šaltinio per tris valandas gers taip, kad atsigers ne prieš pačią valandą ir ne valandai sukakus, bet tarp kiekvienos tų trijų valandų pradžios ir pabaigos⁴, jeigu nevalgęs trissyk taip atsigers, nemirs anksčiau, negu po trijų šimtų metų, trijų mėnesių, trijų savaitių, trijų dienų ir trijų valandų, ir visuomet jo amžius bus pati jaunystė.

Toliau, kas tik taip ilgai gyvens, tas paskutinę

³ Lot. *Quasideus* - „Nelyginant Dievas“.

⁴ T. y. valandą mušant.

minėto laiko dieną sušauks savo valdinius bei draugus ir jiems sakys: „Mano draugai ir mano artimieji, štai aš jau greitai mirsiu. Meldžiu jus, užverti virš manęs kapą ir už mane melstis.“ Vos šitai pasakęs, tuojau žengs į kapą ir, sakydamas jiems sudie, atsiguls, tarytum norėdamas miego, ir, idant išsipildytų pranašystė, išmušus valandai atiduos sielą savo Kūrėjui. O tai regėdami visi kaip įprastai prie mylimojo kūno raudos ir, užvėrę kapą, paves jį Viešpačiui bei pasitrauks.“ Atėjus rytui Kvazidėjus, mano tėvas, tokio regėjimo išgąsdintas, atsikėlė ir, mąstydamas bei būdamas labai sutrikęs, išgirdo iš aukštybių balsą, kurį ir visi su juo buvusieji girdėjo sakant:

„Kvazidėjau, daryk, kas tau liepta, nieku būdu neabejok, nes visa bus taip, kaip tau apsakyta.“ Šio balso mano tėvas buvo didžiai sutvirtintas ir tučtuojau įsakė pastatyti rūmus, kurio sąrangoje nėra jokių kitų akmenų, tik brangakmeniai, o geriausias išlydytas auksas - vietoj skiedinio.

Tų rūmų dangus, t.y. stogas, yra skaidriausių safyrų, o tarp jų vietomis įterpti aiškiausi topazai, idant safyrai apšviestų rūmus panašiai kaip giedriausias dangus, o topazai - kaip žvaigždės. O grindys yra iš didžiulių krištolo plokščių. Rūmų viduje nėra jokio kambario ar kokio kitokio padalijimo. Rūmų viduje palei sienas išdėstyta penkiasdešimt gryniausio aukso adatos pavidalo kolonų. **90.** Po vieną yra kiekviename kampe, o kitos išdėstytos tarp jų. Kiekvienos kolonos ilgis yra šešiasdešimt uolekčių, o storis toks, kokį du žmonės gali apglėbti rankomis, ir kiekviena savo smaigalyje turi po vieną karbunkulą - tokį didelį, kaip didelė amfora, ir tie karbunkulai apšviečia rūmus taip, kaip pasaulį apšviečia saulė. Galbūt teiraujiesi, kodėl kolonos nusmailintos kaip adatos? Taigi dėl tos priežasties, kad jeigu viršuje būtų tokios pat storos, kaip ir apačioje, karbunkulų spindesys ne taip gerai apšviestų grindis ir visus rūmus.

Taip pat, jeigu klausi, ar ten šviesu, tai ten taip šviesu, kad neįmanoma įsivaizduoti nieko kas būtų toks plonytis ir toks skvarbus, jog gulėdamas ant grindų būtų neižvelgiamas. Ten nėra jokių langų nei angų, idant giedrutėlio dangaus ir saulės spin-

desys kaip nors neapniauktų karbunkulų bei kitų akmenų spindesio.

Tuose [rūmuose] vieni vartai yra šviesiausio krištolo, aplinkui apjuosti geltoniausiu auksu, atgręžti į rytus, o jų aukštis - šimtas trisdešimt uolekčių. Tie vartai, mūsų prakilnybei ateinant į rūmus, patys atsiveria ir užsiveria niekam jų nepalietus. Tačiau kitiems įžengiant juos uždaro ir atidaro vartininkai.

Mat kiekvieną dieną, kai tik būname tame mieste, kuriame yra rūmai, įžengiame tuosna rūmuosna atsigerti iš šaltinio; tas miestas vadinasi Brybrikas. O keliaudami raiti, liepiame su mumis gabenti to šaltinio vandens, kad ir kur keliautume, ir kiekvieną dieną nevalgę trisys atsigeriame, kaip liepta tėvo regėjime. Mūsų gimimo dieną ir kiekvieną kartą, kai užsidedame karūną, įžengiame į tuos rūmus ir būname viduje tol, kol galime ten pavalgyti, ir išciname iš jų sotūs nelyginant būtume pasisotinę visų rūšių maistu. O jei vėlgi teiraujiesi, kodėl, visa ko Kūrėjui padarius mus galingiausiu ir šlovingiausiu tarp visų mirtingųjų, mūsų prakilnybė neleidžia sau suteikti vertesnio vardo negu presbiterystė, tai tavoji nuovoka neturėtų stebėtis.

Mat turime savo dvare daug patarnautojų, kurie vardu ir pareigomis vertesni - turime omenyje bažnytinį vertumą - ir apdovanoti net didesnėmis dieviškosiomis pareigomis negu mes. Juk mūsų stalininkas yra primas ir karalius, mūsų vyno pilstytojas - arkivyskupas ir karalius, mūsų kambarinis - vyskupas ir karalius, mūsų maršalas - karalius ir arkimandritas, vyriausiasis virėjas - karalius ir abatas. Ir dėl šios priežasties mūsų aukštybė neleido savęs vadinti tais pačiais vardais ar suteikti sau tų pačių laipsnių, kurių pilnas mūsų dvaras, tad nuolankumo dėlei verčiau pasirinko vadintis menkesniu vardu ir žemesniu laipsniu. Apie mūsų šlovę ir galią šiuo metu negalime tau pakankamai apsaityti. Tačiau pas mus atvykęs sakysi, kad tikrai esame visos žemės viešpačių viešpats. O kol kas tau gana žinoti tik tai, kad mūsų žemė iš vienos pusės nusitęsia beveik į keturių mėnesių kelio plotį, o kaip toli tęsiasi mūsų viešpatavimas iš kitos pusės, niekas negali žinoti. **100.** Jei gali suskaičiuoti dangaus žvaigždes bei jūros smiltis, suskaičiuok ir mūsų viešpatystę bei mūsų galią.

SPALVINGŲ UTOPIJŲ VAINIKAS

Tarp Antrojo ir Trečiojo kryžiaus žygio, apie 1165 metus, Vakarų pasaulyje pasirodė laiškas, kurio autorius sakėsi esąs vienos Rytų šalies valdovas. Laiškas greitai paplito. Jau XII a. buvo žinoma 15 nuorašų. Laiško turinys bylojo apie valdžią, turtus ir tobulą karalystę kitame pasaulio gale. Jis sukėlė didžiulį susidomėjimą, neatsilūgusį išties keturis šimtmečius.

Laiško siuntėjo asmenybė XII a. Vakarų Europoje iš pradžių buvo siejama su mylimuoju Jėzaus mokiniu Jonu, apie kurį Jėzus yra pasakęs: „Jei aš noriu, kad jis pasiliktu, kolei ateisiu, kas gi tau?“ [...] Ir taip pasklido gandas tarp brolių, jog tasai mokinys nemiršias (*Jn 21, 22-23*). *Antrajame ir Trečiajame Jono laiške* šis mokinys tituluojamas presbiteriu. Ir Euzebijaus cituojamas I a. pradžios vyskupas Papijas mini mįslingą apaštalių tradicijos sergėtoją presbiterį Joną. Tačiau tas pats Euzebijus sako žinąs Efeze bent dvi kapavietes, vadinamas Jono kapu (viena jų - bene Apokalipsės autoriaus).

Presbiterio Jono pradėta ieškoti ir istorinėse kronikose. Keletas šaltinių teigė, jog 1122 m. Presbiteris Jonas, dvasininkas iš Indijos sostinės ir buvusios apaštalo Tomo rezidencijos Ulnos, lankęsis popiežiaus Kaliksto II kurijoje. Kiek vėliau, apie 1141-1145 m., Admonto analai, o paskui ir pasaulio kronikininkas Otnas iš Freizingo minėjo Presbiterį Joną, *rex Armenie et Indie*, nugalėjusį medų ir persų karalius. Kronikininkas apibūdina jį kaip *rex et sacerdos*, gyvenantį anapus Persijos ir Armėnijos. Anot Otono iš Freizingo, jo tauta buvusi krikščioniška ir išpažinusi nestorininkų tikybą. Šis Presbiteris Jonas prie Ekbatanos sumušęs abu *Samiardos* karalius ir ketinęs tęsti žygi į Jeruzalę, tačiau jam nepasisėkė persikelti per Tigro upę.

Kitas šaltinis, liudijęs apie Joną, yra iš Rytų šalies atkeliavęs laiškas, į kurį 1177 m. atsakė popiežius Aleksandras III. Savo rašte popiežius pabrėžė Šv. Sosto viršenybę, išskėlė tikėjimo vienybės ir Romos Bažnyčios reikalavimų svarbą. Jonas laiške prašęs bažnyčios Romoje ir altoriaus Jeruzalėje. Atsižvelgdamas į šį prašymą, Aleksandras III pasiuntė savo asmeninį gydytoją Pilypą susipažinti su Jono karalystės gyvenimu. Kurlink iškeliauo Pilypas ir ar pasiekė kelionės tikslą, nėra žinoma.

XIII a. Presbiteris Jonas buvo tapatinamas su Čingischanu arba jo uošviu. Tokiai nuomonei rasti padėjo Centrinės Azijos krikščionys, traukę kartu su totoriais į Vakarus. Tuo metu Presbiteris Jonas jau buvo virtęs Viduramžių literatūriniu personažu. Paskutiniai tariami jo laišakai pasirodė Vakarų Europoje 1530 m. Karolio V vainikavimo proga.

Skelbiamasis Presbiterio Jono laiškas išlikęs lotynų kalba. Spėjama, jog jį iš graikų kalbos išvertė Mainco arkivyskupas Kristijonas (1165-83), kaip Frydricho Barbarosos pasiuntinys lankęsis pas Bizantijos imperatorių Manuelį I Komneną. Ar šis laiškas buvo žinomas Frydrichui Barbarosai, neaišku.

Epocha, kuriai priklauso Presbiterio Jono laiškas, t. y. laikotarpis tarp 1165 ir 1177 m., buvo Jeruzalės saulėlydžio metas. Po išpūdingo jos nukariavimo 1099 m. imta vis aiškiau suvokti, jog krikščionybės lopšį bus sunku apginti nuo gausių saracėnų antpuolių.

Jau nuo šv. Jeronimo laikų Jeruzalė buvo paskelbta esanti „pasaulio bamba“. Pirmojo kryžiaus žygio laikų žemėlapiu sudarytojas, atsižvelgdamas į šią nuostatą, visas pasaulio vietas išdėstė aplink žemės centrą - Jeruzalę. Nuo to meto amžininkų protus ir vaizduotę kaitino pasaulio dalis į rytus nuo Jeruzalės. Mintys apie paslaptingas teritorijas paskatino domėtis Bizantija ir Rytų krikščionyste. Per visus Viduramžius kartografijoje buvo vartojami žemėlapiai, kuriuose vyravo prasmė orientacija į Rytus. Šiuose žemėlapiuose pasaulio dalys - Azija, Europa ir Afrika - buvo išdėstytos taip, jog sudarė „T“, iš visų pusių supamą vandenų. Azijos viršūnėje puikavosi Indija, kuri visuomet ribojosi su Rytuose lokalizuojamu Rojumi. Tačiau Viduramžių žemėlapių sudarytojai, norėdami tiksliai pažymėti Indiją, susidūrė su keletu sunkumų. Mat nuo vėlyvosios Antikos buvo žinomos trys Indijos: Indija, tolesnioji Indija ir Etiopija. Ptolemėjas ir Indijos vandenyną suvokė kaip vidaus jūrą, skalavusių greta vienas kito stūksančius Indiją ir Afrikos ragą.

Jau III a. šv. Tomas buvo vaizduojamas Partų apaštalu ir indų bei jų karaliaus Gundoforo misionieriumi. IV a. sukrikščioninta kita Indija, vadinamoji Antroji arba Trečioji Indija, būtent Etiopija. Rufinas, tęsdamas Euzebijaus tradiciją, vaizduoja Frumencijaus ir Aidezijaus misiją ir nuolatos mini Indiją. Nuo tada Viduramžių lotyniškojoje literatūroje Etiopija buvo tapatinama su Indija. Viduramžių kartografijoje Etiopija vaizduota Pietų Afrikoje greta karštos, neapgyventos teritorijos. Etiopija - tai įvairiausių stebuklų ir keistenybių šalis. Žymiausi XIII a. pasaulio žemėlapiai toje vietoje vaizdavo spalvingus monstrus. Manoma, jog Etiopijos teritorijoje tuo metu valdė legendinis Žągwė, Lalibelos imperatorius (1170-1220). Jis ant uolos pastatė bažnyčią ir kartu su pilgrimais keliavo į Jeruzalę. Nuo XIII a. tarp Šventojo Miesto krikščionių aptinkami ir etiopai. Naujausi Presbiterio Jono laiško hebrajiškosios versijos tyrinėjimai rodo, kad IX a. jau būta žydų ir etiopų ryšių.

Samprata apie Jeruzalę kaip krikščioniškojo pasaulio centrą padėjo greitai išplisti Jono laišku. Į rytus nuo Jeruzalės gyvenantiems krikščionims buvo siūloma apsupti musulmonus.

Iš laiško turinio sunku spręsti apie konkrečius Presbiterio Jono tikslus. Tačiau interpoliacija apie gydomąjį vandenį, prieinamą tik krikščionims, nubrėžia aiškią tikinčiųjų ir netikinčiųjų takoskyrą (30-40). Raupsų paminėjimas atspindi tuometinį Jeruzalės valdovų gyvenimą: ši liga skaudžiai kirto karaliui Balduinui IV. Jo negalia buvo aiškinama šitaip: Dievas nebepritaria kryžiaus žygių dalyvių politinei koncepcijai. Buvo tikimasi, jog Presbiterio Jono dėka bus vėl pelnyta Dievo

malonė. Presbiterio Jono valdžia turėjusi būti didelė. Vakaruose ji siekusi Babiloną, t. y. priartėjusi prie Abasidų Bagdado, tačiau iki Jeruzalės buvę toloka. Septyniadešimt dvi kalbos ir tautos simbolizuoja žmoniją, susiskaldžiusią po Babelio bokšto statybos. Jono valdiniai - septyniadešimt du karaliai ir karalystės - sudaro vieningą karalystę, kurioje vyrauja pakili Rojaus nuotaika: šioje šalyje nėra nei godumo, nei melo, nei kivirčių. Rytai Viduramžių žmogui buvo toji pasaulio dalis, iš kurios sklido šviesa ir šiluma. Rytuose Biblija ieškojo Rojaus, rytų pusėje Kristus vedė dangun ir iš čia jis buvo laukiamas grįžtant. Ši nuostata regima ir Viduramžių žemėlapiuose, kuriuose buvo akcentuojama prasmė Rytų orientacija. Šiame regione buvo ieškoma ir Presbiterio Jono, prispaustos krikščionybės gelbėtojo, turėjusio atstatyti krikščioniškojo pasaulio vienybę. Greta Babilono jo karalystėje minimi Sūzai ir Samarkandas (*Sarmagantum*) (70). Sūzai priskiriami Persijai, o Samarkandas - Centrinei Azijai. Jono laiške dominuoja rytinio žemės pusrutulio įvaizdis: „saulė po žeme iš vakarų sugrįžta į rytus“ (70). Žemės rutulio sandaros įvaizdžio relikvai aptinkami „karštosios juostos“ paminėjime (40). Karštosios juostos vaizdinys atkeliauja iš žemės juostų teorijos. Pasak šio mokyto, Poliarinis ir Ekvatorinis (Pusiaujo) Okeanai daliję žemę į keturis kontinentus. Abiejuose poliuose buvę po vieną šaltąją juostą, o pusiaujyje - karštoji juosta. XI ir XII a. Vakarų Europos mokyklose toks žemėlapių tipas buvo labai paplitęs. Visuotinai manyta, jog karštoji juosta yra pasaulio pakraštėje.

Presbiterio Jono laiškas byloja apie Viduramžiams būdingą pasaulio karalystės sampratą. Valdydamas Rytus, Jonas iškyla kaip Didžiojo Babilono valstybės tęsėjas. Tačiau Jono valdžios ištakos prasmę įgyja ne laiko, bet erdvės atžvilgiu. Erdvės ir laiko kaitos galimybė - tai tipiškas Viduramžių simbolinio mąstymo bruožas. Primindamas, jog lanko pranašo Danieliaus kapą Babilone (50), Jonas pabrėžia šio pranašo reikšmę mokymui apie pasaulio karalystę. Laiko pabaigos samprata laiške ne tokia ryški. Presbiteris Jonas žygi į Jeruzalę suvokia ne kaip pasaulio pabaigos pradžią, bet kaip strateginį veikimo būdą, padėsiantį išspręsti kryžiaus karų sukeltą konfliktą. Šis žygis - tai būtinas vienybės ir stiprybės demonstravimas.

Laiško pradžioje Presbiteris Jonas kalba apie tikėjimą. Tikėjimo reikalai XII a. buvo įvairiais požiūriais aktualus problemų kompleksas. Tą epochą nuspalvino didžiausios Vakarų pasaulio erezijos. Iškiliausi jų atstovai - Tanchelmas, Petras iš Bruiso,

vienuolis Heinrichas, Eonas iš Stelos, Arnoldas iš Brešos - priklausė katarų aplinkai. 1167 m. katarų judėjimo šalininkai Saint Felix-de-Caraman prie Tulūzos įkūrė savo tikėjimo bažnyčią. Katarų idėjų plitimas turėjo įtaką ir Antrajam kryžiaus žygiui, kurio metu buvo parengta dirva Rytų ir bogomilų ryšiams. Katarai pripažino du amžinus dieviškus principus - gėrį ir blogį; jų mokyme neliko vietos Kristaus atpirkimui ir kančiai. Anot Otono iš Freizingo, Presbiteris Jonas buvęs nestorininkas ir laikęsis Rytų Sirijos bažnyčios mokymo, kuris pripažino Kristuje du - dieviškąjį ir žmogiškąjį - pradus. Jei būtų buvęs etiopas, būtų turėjęs pripažinti monofizitizmą - vieną dievišką Kristaus prigimtį. Vis dėlto yra didesnė tikimybė, jog Presbiterio Jono prototipas turėjo būti Rytų krikščionis, nepriklausęs chalkedoniškosios ortodoksijos tradicijai. Yra vienintelė teksto vieta (1), kurioje paminėta dogma, tačiau laiško autorius plačiau jos neaprašė. Skaičių simbolikoje vyrauja skaičiai „du“ ir „trys“. Dar vienas dalykas, krinta į akis laiške - neminimas Marijos vardas (Etiopijoje jos kultas buvo labai stiprus). Kristaus kančia minima kartu su kryžiaus gerbimu (40). Paprastas medinis kryžius Jonui primena Kristaus kančią, o prabangūs ir puošnūs kryžiai kautynių lauke atstoja vėliavas. Šis paprotys artimas etiopiškai kryžiaus gerbimo ceremonijai. Kryžius be Kristaus kūno būdingas Rytų Bažnyčiai. Tai - ne chalkedoniškųjų apeigų bruožas. Tokiomis ritualo formomis pasižymėjo nestorininkų Bažnyčia, garbinusi kryžiuje Kristaus pergales simbolį.

Presbiterio Jono karalystėje nėra Bažnyčios kaip institucijos. Laiške aprašyti rūmai, įžymūs abatai, dvaro virėjai, tačiau nieko negirdėti apie vienuolynus, Bažnyčios organizaciją ar bažnytinę teisę. Jonas yra savo šalies dvasininkų valdovas, tačiau jis nėra apaštalo Tomo įpėdinis. Pasaulietinėje sferoje Presbiteris Jonas užima aukščiausią padėtį, tačiau bažnytinėje lieka už hierarchijos ribų (90).

Dokumentinį laiško iš tolimojo krikščioniškojo pasaulio branduolį apgaubė spalvingų utopijų vainikas, kurį pynė vieningo krikščionių tikėjimo, vieningo pasaulio, valstybinės ir bažnytinės tvarkos bei žemiškojo gyvenimo tobulumo ilgesys.

Tekstą iš lotynų kalbos (*Ornamenta Ecclesiae*. Kunst und Künstler der Romanik. - Köln, 1985. - Vol. 1. - P. 83-86) vertė Mantas Adomėnas.

E. R.

DVIEJŲ PASAULIŲ POETAS

EUGENIJA ULČINAITĖ

Motiejus Kazimieras Sarbievijus - dviejų pasaulių poetas. Ką tai reiškia? Atsakymų galėtų būti keletas.

Gimė ir užaugo Lenkijoje, tačiau didžiąją gyvenimo dalį praleido Lietuvoje. Gyveno Baroko epochoje, tačiau daugelis jo poezijos bei poetikos principų pagrįsti Renesanso nuostatomis. Žavėjosi ir imitavo romėnų poeto Horacijaus kūrybą, tačiau bandė ją suderinti su krikščioniškąja pasaulėžiūra, todėl jau amžininkų buvo vadinamas dvejopai: „Sarmatų Horacijus“ (*Horatius Sarmaticus*) ir „krikščioniškasis Horacijus“ (*Horatius christianus*). Buvo poetas iš pašaukimo, tačiau poetinę kūrybą visą laiką turėjo derinti su kitais, alinančiais ir nemėgstamais užsiėmimais - teologijos ir filosofijos dėstymu, administraciniu darbu, pamokslų sakymu. Gyveno šiame - laikiname, žemiškame pasaulyje, tačiau nuolat ilgėjosi ano - dangiško ir amžino.

Motiejus Kazimieras Sarbievijus gimė 1595 m. vasario 24 d. Sarbievo kaime, Plocko vaivadijoje, Vidurio Lenkijoje, vadinamojoje Mozūrijoje. Turėdamas 17 metų, įstojo į Jėzuitų ordiną ir dvejus metus (1612-1614) mokėsi Vilniaus noviciate prie Šv. Ignoto bažnyčios. Po to trejus metus studijavo

filosofiją Braunsberge, dvejus metus dėstė poetiką Kražių kolegijoje, dar metus - retoriką Polocko kolegijoje, o 1620 m. pradėjo studijuoti teologiją Vilniaus universitete¹. Po dvejų metų buvo išsiųstas tęsti studijų į Romą, iš ten, gavęs kunigo šventimus, grįžo 1625 metų vasarą. Atlikęs trečiąją probaciją Nesvyžiuje ir metus pabuvęs retorikos mokytoju Polocke, grįžo į Vilniaus universitetą dėstyti: 1627-1628 m. retoriką, 1628-1631 m. filosofiją, 1631-1635 m. scholastinę teologiją. Ne tik profesoriavo, bet ir ėjo įvairias administracines pareigas: Akademijos rektoriaus patarėjas, Marijos kongregacijos vadovas, Filosofijos ir Teologijos fakultetų dekanas. 1635 m. paskirtas Šv. Jono bažnyčios pamokslininku, tačiau tais pačiais metais išvyko į Varšuvą ir penkerius metus dirbo karaliaus Vladislovo IV Vazos rūmų pamokslininku. Per tą laiką, lydėdamas karalių įvairiose išvykose, ne kartą lankėsi ir Vilniuje. 1636 m. liepos 5 d. Vilniaus universitete, Šv. Jono bažnyčioje, jam iškilmingai suteiktas teologijos daktaro laipsnis. Mirė Varšuvoje 1640 m. balandžio 2 d. Ten ir palaidotas.

Susumavus šį sausą datų rinkinį, matyti, jog namuose, gimtinėje, Sarbievijus praleido tik pirmus septyniolika savo gyvenimo metų, o likusius 28-erius metus gyveno svetur, daugiausia - Lietuvoje. Ar tai

EUGENIJA ULČINAITĖ (g. 1944) - humanitarinių mokslų daktarė, Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros vedėja, docentė. Parašė knygą „Retorikos teorija Lenkijoje ir Lietuvoje XVII a.“ (1984, lenk.), sudarė „Senosios Lietuvos literatūros ir kultūros šaltinių sąrašą“ (1981), knygas „Stanislovas Rapolionis“ (1986, su Juozu Tumeliu), „Vilniaus akademijos vizitatorių memorialai ir vyresniųjų nutarimai“ (1987, su Algirdu Šidlausku), XVI-XVII a. poezijos antologiją „Dainos pasauliui, saulei ir sau“ (1993), vertė iš lotynų k. Antikos,

Viduramžių, Renesanso autorių kūrinius. Pagrindinė tyrinėjimų kryptis - lotyniškoji Lietuvos literatūra XVI-XVIII a.

¹ Plačiau žr. Ulčinitė E. *Sarbievijus Vilniaus Universitete* // Literatūra. - Vilnius, 1975. - XVII (1b). - P. 59-67. Krystyna Stawecka šiek tiek koreguoja ligšiolinę Sarbievijaus chronologiją ir nurodo, jog Kražiuose Sarbievijus dirbo du kartus: 1614/1615 ir 1618/1619 mokslo metais (žr. Stawecka K. *Maciej Kazimierz Sarbiewski prozaik i poeta*. - Lublin, 1989. - S. 12-13.)

kėlė Sarbievijui kokį nors dvasinį diskomfortą? Ar jautėsi atitrūkęs nuo tėvynės? Ar apskritai suvokė, kas jam yra Tėvynė, Valstybė, Tauta? Deja, Sarbievijus nepaliko jokių manifestinių pasisakymų šia tema, kaip Adomas Mickevičius. Tad spręsti galime tik iš vienos kitos užuominos laiškuose ir poezijoje, prisimindami tuos žmones, su kuriais Sarbievijus bendravo, kuriems galbūt darė įtaką arba kurie patys kaip nors paveikė jo gyvenimą, taip pat bandydami suvokti, kokią pasaulėžiūrą ir veiklos kryptį formavo savo nariams Jėzaus Draugija (*Societas Jesu*) ir jos steigėjas Ignotas Lojola. Pirmiausia turbūt pravartu prisiminti tuos lietuvių inteligentus, su kuriais Sarbievijus susidūrė Lietuvoje ir Vilniuje.

Kai, baigęs Braunsberge filosofiją, Sarbievijus buvo paskirtas dėstyti Kražių kolegijoje sintaksę ir poetiką, gramatiką ten dėstė Mykolas Ginkevičius (1594-1663), žemaitis, vėliau - Vilniaus universiteto retorikos ir poetikos profesorius, rektoriūs (1660-1663), Šv. Jono bažnyčios pamokslininkas, išleidęs pamokslų ir teologinių veikalų². Kražių kolegijos rektoriumi tuo metu buvo Jonas Jamelkovskis (1575-1650), irgi žemaitis, ilgametis Konstantino Sirvydo mokslo draugas, dirbęs Žemaitijoje misionieriumi, Kražių kolegijos rektoriumi (1644-1647), buvęs Lietuvos jėzuitų provincijolu³. Taigi būtent Kražiuose užsimezgė pirmi Sarbievijaus kontaktai su lietuviais arba žemaičiais, kurie, reikia manyti, nenutrūko ir vėliau.

Kražiuose Sarbievijus parašė ir pirmuosius savo poetinius kūrinis: „Sveikinimą Žemaičių vyskupui Stanislovui Kiškai, pirmą kartą atvykusiam į savo vyskupijos sostinę“ (1618), vėliau perdirbtą į „Sveikinimą popiežiui Urbonui VIII“, panegiriką „Nuolanki padėka Jonui Karoliui Katkevičiui, Kražių kolegijos statytojui“ (*Obsequium gratitudinis...*, Vilnae 1619), pasirašytą „Kražių Apolono“ vardu (*ab Apolline Cro-*

sensi). Kražiai pagerbti ir porą metų vėliau išleistame kūrinyje „Akmens Marijos bažnyčiai pašventinimas“ (*Sacra lithothesis in prima templi magnae virginis matri erectione*, Vilnae 1621), išleistame irgi kolektyviniu „Kražių kolegijos studentų“ vardu (*a studiosis collegii Crosensi*). Be Sarbievijaus epigramų, čia yra ir kitų Kražių kolegijos mokinių bei mokytojų kūrybos. Jonui Karoliui Katkevičiui, jau besiruošiančiam vykti į lemtingą mūšį su turkais prie Chotino, Sarbievijus paskyrė dar porą odžių (II kn. 11 ir III kn. 27).

1620 m. Sarbievijui pradėjus studijuoti Vilniaus universitete teologiją, čia Šv. Raštą dėstė *Konstantinas Sirvydas*⁴. Yra išlikęs Sirvydo paskaitų konspektas, užrašytas studento Adomo Pensio, pavadinimu „Saliamono *Giesmių giesmės* ir šv. Pauliaus *Laiško ezeziečiams aiškinimas*“ (*Explanationes in Cantica canticorum Salomonis et in epistolam D. Pauli ad Ephesios*)⁵. Galbūt tai iš dalies galėtų paaiškinti *Giesmių giesmės* populiarumą Sarbievijaus poezijoje, įvairias šio teksto modifikacijas jo religinėje metafizinėje lyrikoje.

Iš Vilniaus laikotarpio yra išlikęs įdomus dokumentas - Jėzuitų provincijos egzaminų registracijos knyga (*Liber extraordinarius provincialis*), kurioje Sarbievijus figūruoja ir kaip studentas, laikęs įvairias filosofijos bei teologijos disciplinas, ir kaip profesorius, egzaminavęs kitus studentus. Iš jos sužinome, jog 1622 m., dalyvaujant rektoriui Jonui Gruževskiiui ir trimis jo paskirtiems egzaminatoriams, buvo egzaminuojami teologijos antro kurso studentai. Vienas egzaminatorius pasakė, kad Motiejus Sarbievijus gali tęsti teologijos studijas. Antras pritarė, tačiau ne tiek remdamasis egzamino rezultatais, kiek iš kitur gautomis žiniomis. Trečias pareiškė, jog Sarbievijus vos peržengė vidutinį lygį, gal dėl žinių stokos, gal dėl atsitiktinumo, be to, pažymėjo tam tikrą atsakinėjančiojo aroganciją⁶. Pastarasis apibū-

² ARSI (*Archivum Romanum Societatis Jesu*), Lith. 6. Naudotasi rankraščių katalogų fotokopijomis, kurios saugomos Krokuvos jėzuitų archyve. Plg. *Polski słownik biograficzny*. - Kraków, 1948-1958. - T. 7. - S. 473; Jucevičius L. *Mokyti žemaičiai*. - V., 1975. - P. 68, 210-211.

³ ARSI Lith. 6. Plg. *Žymūs Lietuvos jėzuitai* // Mažvydo nacionalinė biblioteka, Lituanistikos skyrius, F. 47-305. - P. 44.

⁴ Piechnik L. *Rozkwit Akademii Wileńskieij (1600-1655)*. - Rzym, 1983. - S. 138.

⁵ Krokuvos Kapucinų bibliotekoje esančio rankraščio mikrofilmas saugomas Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje.

⁶ *Liber extraordinarius provincialis* // VUB RS, F. 13-35, L. 48: *Matthias Sarbiewski- 3tius [dixit] eum posse pergere theologiam, 4-tus*

dinimas atrodo šiek tiek netikėtas, kaip ir egzaminų rezultatai. Kaip matyti, Sarbievijus neparodė ypatingų sugebėjimų teologijos mokslams ir vis dėlto buvo išsiųstas į Romą žymiausiam jėzuitų mokyklon *Collegium Romanum* toliau tęsti teologijos studijų, o tai, be abejo, laikytina ypatingu įvertinimu. Gal šiuo atveju kaip tik lėmė jau bekynti poetinio talento šlovė? Taigi 1622 m. rugpjūčio mėnesį kartu su Andriejumi Rudamina ir Mikalojumi Zaviša Sarbievijus išvyko į Romą. Kelionės nuotykius vėliau jis aprašė nuotaikingoje poemėleje *Iter Romanum* („Kelionė į Romą“).

Grįžęs po trejų metų iš Romos, Sarbievijus ordino vyresniųjų buvo apibūdintas taip: „Talentingas, bet nepakankamai nuovokus ir įžvalgus, turįs vidutinę patirtį. Labai daug pasiekęs moksluose, net aukščiausiuose. Sangvinikas, linkęs į choleriškumą. Kuo puikiausiai tinka dėstyti humanitarinius dalykus, filosofiją, sakyti pamokslus, bendrauti, taip pat savo laiku dirbti administracinį darbą“⁷. Kaip matome, nėra jokių užuominų apie poetinę kūrybą ir Romoje pelnytus poeto laurus (1625 m. išėjo pirmas Sarbievijaus poezijos rinkinys). Be to, kalbant apie 32 metų žmogų priekaištas dėl „nuovokos ir įžvalgumo stokos“ atrodo šiek tiek netikėtas. Šiaip ar taip, nuo 1627 metų Sarbievijus dirbo tuos darbus, kuriems rekomenduojamas minėtoje charakteristikoje: dėstė, sakė pamokslus, dirbo administracinį darbą ir, jau ne iš pareigos, o iš pašaukimo, rašė poeziją.

Kai 1627 m. Sarbievijus pradėjo Vilniaus universitete dėstyti retoriką, Konstantinas Sirvydas jau nebeprofesoriavo ir nebesakė pamokslų. Jo vietą užėmė Jonas Jaknavičius (1598-1668). Neturime žinių apie kokius nors Sarbievijaus ir Sirvydo bei Jaknavičiaus asmeninius kontaktus, nėra jiems dedikuotų eilėraščių. Vis dėlto aktyvi šių žmonių lietuviškoji veikla negalėjo likti nepastebėta. Būtent tuo metu išėjo Sirvydo trijų kalbų (lenkų-lotynų-lietuvių)

žodynas (I leid. apie 1620, II leid. 1631), „Punktų sakymų“ I dalis (1629), aprobuota Sarbievijui pažįstamo Jono Jamelkovskio. Patys pamokslai dedikuoti Vilniaus vyskupui Eustachijui Valavičiui, su kuriuo Sarbievijus buvo gerai pažįstamas ir kuriam parašė keletą epigramų jo herbo tema. Tad kyla pagunda spėti, jog epigrama po Valavičiaus herbu Sirvydo pamoksluose taip pat galėjo būti parašyta Sarbievijaus (*In stemma Illustrissimi et Reverendissimi Domini D. Eustachii Wolowicz Episcopi Vilnensis*), juolab kad ir leksika, ir embleminio vaizdo kūrimo principai labai panašūs. Deja, eilėraštis yra anoniminis, ir nustatyti jo autorystės kol kas niekas nebandė. Vilniaus universitete Sarbievijus sutiko ir savo kolegą iš Kražių Mykolą Ginkevičių, ir 1628 m. šis perėmė iš jo retorikos dėstymą.

Kartu su Sarbievijumi 1619-1622 m. filosofiją Vilniaus universitete studijavo Žygmantas Liauksminas (1596-1670). Sarbievijui čia jau dėstant filosofiją, Liauksminas 1625-1629 m. studijavo teologiją. Neabejotina, jog jis buvo susipažinęs su Sarbievijaus traktatu „Apie aštrų ir šmaikštų stilių“ (*De acuto et arguto*), nes 1631-1635 m. Polocke ir Nesvyžiuje skaitytame retorikos kurse ir vėliau tuo pagrindu išleistoje knygoje „Oratorinė praktika ir retorikos meno taisyklės“ (*Praxis oratoria sive praecepta artis rhetoricae, Braunsbergae 1648*) aptarė „aštraus stiliaus“ (*stylus acutus*) sampratą, nors paties Sarbievijaus nepaminėjo.

Atrodo, jog artimi ryšiai siejo Sarbievijų su garsia Lietuvoje Rudaminų šeima. Andriejus Rudamina (1596-1632) kartu su Sarbievijumi studijavo teologiją Vilniuje ir Romoje. 1625 m. kaip misionierius išvyko į Indiją, o vėliau į Kiniją ir po kelerių metų ten mirė. Odėje „Andriejui Rudaminai“ (*Ad Andream Rudaminam*, II kn. 21 odė) Sarbievijus žavisi jaunojo bičiulio pasiryžimu, drąsa ir kaip kontrastą aprašo įsisiautėjusią jūrą ir visus pavojus, jo laukiančius kelionėje. Trečios knygos 24 ir 25 odė skirtos Jonui

idem asserit, non tam ex examine quam ex alias cognitis. 5-tus ait eum vix excedere mediocritatem, tum ob defectu studii, tum ob temeritate [... - neįskaitomas žodis] et cum aliqua arrogantia respondendo.

⁷ ARSI, Lith. 7, k. 44: *Ingenii optimi, iudicij adhuc immaturi,*

prudentiali similiter, experientiae mediocris, profectus in litteris, etiam altioribus, optimi. Complexionis sanguinicae cum praedominio Colerae. Aptus ad dcendum cum laude Humaniora, Philosophiam, Theologiam, ad concionandum, gubernandum quoque suo tempore.

Rudaminai ir pagerbia Chotino mūšyje žuvusį jo brolių Jurgį ir tėvą Joną Rudaminą. Kaip ir daugeliu kitų atvejų, konkretus faktas Sarbievijui tarnauja platesniems apmąstymams apie tai, kas yra Šlovė, Garbė, Narsa, Dorybė.

Tą patį įvykį siekiama įamžinti ir kito autoriaus kūrinyje *Memoriae aeternae Magnifici et Generosi Domini D. Joannis Rudamina Dusiatki [...] et ejusdem filii [...] D. Georgii...*, parašytame Vilniaus akademijos teologijos studento Mykolo Barkausko (*Borkowski*) ir išleistame Vilniuje 1622 m. Tačiau šiame rinkinyje minėtos Sarbievijaus odės ir keturios jo epigramos išspausdintos, nenurodant autoriaus. Tad kyla klausimas: kiek ir kokių dar Sarbievijaus kūrinių išbarstyta po įvairius rinkinius ir kas kada nors juos surinks, suregistruos, nustatys autorystę?

Tarp žymių Lietuvos žmonių, su kuriais bendravo ir kuriems savo kūriniais skyrė Sarbievijus, dar galima nurodyti Žemaičių vyskupą Stanislovą Kišką, Trakų kaštelioną Albertą Vladislovą Radvilą, LDK Seimo maršalką Joną Stanislovą Sapiegą, Trakų vaivadą Jonušą Skuminą Tiškevičių, Vilniaus vyskupą Eustachijų Valavičių, vyriausiąjį Lietuvos išdininimą Steponą Pacą ir kt. Įdomūs išlikę keturi Sarbievijaus laišakai LDK pakancleriui *Kazimierui Leonui Sapiegai* (1609-1659), rašyti 1634-1639 m. Du iš jų publikuoti XIX amžiuje⁸, kiti du ligi šiol tebėra rankraščiais ir saugomi Varšuvos Nacionalinėje bibliotekoje⁹. Juose Sarbievijus atsiskleidžia ne kaip poetas, o kaip pilietis, vertinantis to meto politinius įvykius, išgyvenantis dėl visos Europos ateities. Ir vis dėlto vargu ar galima kalbėti apie Sarbievijaus „lietuvišką“ mąstymą, lietuvišką valstybinę orientaciją, kaip, sakykim, Liauksmينو ar Kojelavičiaus atveju.

Kita vertus, sunku įžiūrėti ir Sarbievijaus „lenkiškumą“. Sarbievijus mąsto žymiai universalesnėmis kategorijomis negu viena tauta ar viena valstybė. Jis tarnauja aukštesniam tikslui, kuris panaikina tautų ir valstybių ribas ir dėl kurio Tėvynė tampa kiekviena vieta, kur skirta būti.

Pažiūrėkime, kaip Sarbievijus vaizduoja savo gimtąsias vietas, Mozūrijos kraštą.

Regis pirmą kartą savo gimtinėje Sarbievijus apsilankė grįžęs iš Romos 1625 metais. Tada parašė trumputį eilėraštį „Sonos šaltiniui“ (*Ad fontem Sonam. In patrio fundo, dum Roma rediisset*). Tai - 2 epodė, kurioje Sarbievijus žavisi Sonos upelio, tekančio per gimtąjį Sarbievo kaimą, skaidrumu, tyrumu, ramybe.

Šaltini daug skaidresnis negu kristolas,
Švaresnis nei balti sniegai,
Kaimiečių džiaugsme, nimfų poilsio vieta,
Gimtosios žemės puošmena.¹⁰

Poetas linki, kad šio skaidrumo nesudrumstų nei nuo medžio nukritusi šaka, nei galvijų banda. O taps ši vieta, anot Sarbievijaus, garsesnė už Banduziją ar Sirmioną, nes apdainavo ją poetas, pagerbtas paties popiežiaus Urbono:

*Olim fluenti lēne Blandusia nihil,
Aut Sirmioni debeas*
(v. 19-20).

Būtent paskutinės eilutės priverčia suklusti ir suabejoti, ar iš tiesų Sarbievijus apdainuoja savo gimtąją Soną, ar tai tik literatūrinė stilizacija, poetinis žaidimas žinomų Antikos tekstų pagrindu. Juk panašiai savo gimtąją Banduziją šlovino Horacijus (*Carm. III, 13*). Ir jam tas šaltinis atrodė „skaidresnis už stiklą“ (*splendidior vitro*), ir jis žadėjo padaryti jį „žymiausiu tarp šaltinių“ (*Fies nobilium tu quoque fontium \\\ me dicente*). O Katulas juk panašiai kalbėjo apie gimtąjį Sirmioną, „salynų perlą“ (*insularum ocelle. Cat. 31*). Taigi Sarbievijus neieško individualių spalvų savo gimtajai upei aprašyti, bet, kaip ir daugeliu atvejų, remiasi jau sukurtais tekstais, juos modifikuodamas ir pritaikydamas naujai situacijai.

⁸Žr. Maciejowski W. *Piśmiennictwo Polskie*. - Warszawa, 1852. - T. 3: Dodatki. - S. 240; *Biblioteka Warszawska*. - 1859. - T. 4. - S. 233.

⁹Biblioteka Narodowa, rankr. BOZ 1217, 1. 161-162.

¹⁰Vertė Eugenija Ulčinaitė. *Fons innocenti lucidus magis vitro, / Puraque purior nive, / Pagi voluptas, una Nympharum sitis, / Ocelle natalis soli* (1-4 eil.).

Ilgą laiką buvo manoma, jog aprašyti gimtojo krašto vietas ir žmones Sarbievijų paskatino Plocko vyskupo Stanislovo Lubienskiego 1633 m. rugpjūčio 21 d. laiškas, kuriame jis priekaištavo poetui, kad šis neminys savo poezijoje Pultusko, Narevo, Vyslos, Bugo, Mozūrijos ir žymių šio krašto žmonių, „tarsi nebūtų Lenkijoje gimęs ir nieko savo Tėvynei neprivalėtų“ (*si non in Polonia natus esses et Patriae nihil deberes*)¹¹. Tačiau pastarųjų metų tyrinėjimai parodė, jog daugelis Sarbievijaus „patriotinių“ eilėraščių parašyti dar iki susilaukiant vyskupo Lubienskiego paraginimų. Štai žavus eilėraštis „Narevui“ (II, 15: *Ad Narviam*), parašytas dar Romoje¹² ir išspausdintas 1634 m. „Lyrikų“ leidime Antverpene. Tai - upė, „kurios pakrantėse dar vaikas būdamas, poetas pirmąją lyrinę dainelę sukūrė“ (*cuius in ripa puer admodum primum carmen lyricum cecinerat*). Sarbievijus čia panaudoja savo mėgstamą „sapno“ įvaizdį, leidžiantį sukurti pasakišką eilėraščio nuotaiką. Vaizduotė atgaivina „miegančią“ praeities dieną (*dies dormit*), ir suskambę lyros garsai pažadina ją iš sapno (*cui potui vigil \\\ Somnum rumpere*). Eilėraštis komponuojamas kaip mozaika iš jau žinomų retorinės topikos elementų: šią upę myli Apolonas ir pieridės; ją supa „arkadinis peizažas“ - rasoti rožynai, lelijos, žibutės; ją įamžina poetas savo eilėmis, išpjaustytomis ant pakelės ažuolo. Sunku įžiūrėti autentiškus išgyvenimus šiose „poetinio sapno“ vizijose. Ir nenuostabu, kad prie žavių Narevo pakrančių pučia „malonūs Favonijai“ (*graciles Favonios*), girdėti „lėta Vilijos tėkmė“ (*volubilem lēni flumine Viliam*), o poeto troškime išreikšti savo jausmus medžio žievėje atpažįstame Vergilijaus „Bukolikų“ herojaus elgesį¹³.

Atrodo, vienintelis Sarbievijaus kūrinys, parašytas pagal vyskupo Lubienskiego „užsakymą“, yra eilėraštis „Bugo pašlovinimas“ (*Laus Bugi*), likęs, deja, rankraščių ir išleistas jau po poeto mirties. Rašymo intencijas atskleidžia pats Sarbievijus laiške vysku-

pui Lubienskiui, rašytame iš Varšuvos 1637 m. gruodžio 29 d.: „Dažnai laiškuose mane raginai eilėse šlovinti *savo gimtąsias upes (mihi natales amnes)* Narevą ir Bugą. Tik dabar Tavo raginimai, stropiai mano širdyje saugomi ir nuoširdžiai priimti, tarsi sėklos pagaliau sudygo. Parašiau šį tą apie Tavo Bugą (*Scripti aliquid de Bugo tuo*), tačiau žolė šiame eilėraštyje nėra tokia žalia ir vešli, kad rodytųsi paties Bugo išauginta“ (*sed huius carminis viridis neque dum adulta herba est, ut ipse Bugus alluere videatur*)¹⁴. Iš tiesų eilėraštyje randame tuos pačius, jau minėtus, poetinius įvaizdžius ir „bendrasias vietas“. Bugas, kaip ir Sona, yra „skaidresnis už stiklą“, (*O Buge! terso lucidior vitro!*), čia, kaip ir prie Narevo, gyvena Mūzos ir Apolonas, čia poetas semiasi poetinio įkvėpimo, čia randa ramybę ir poilsį. Ir linkėjimai tie patys - kad nesudrumstų tos ramybės nukritusi medžio šaka ar prie upės atėję galvijai:

AD FONTEM SONAM (Ep. 2):

Sic te quietum nulla perturbet pecus,

Ramusve lapsus arbore

(v. 11-12).

LAUS BUGI (Pp 3):

Te nullus alta lapsus ab ilice

Ramus, neque armenti petulci

Ad niveas properantis undas

Perturbet error

(v. 22-25).

Nepalyginti daugiau konkrečių realijų ir autentiškų bruožų turi eilėraštis „Pauliui Kozlovijui“ (*Lyric. IV, 35: Ad Paulum Coslovium*), kuriame nuo Lukiškių kalno atsiveria Vilniaus panorama, bažnyčių bokštai, Gedimino pilis - „didžiojo Palemono karalystės saugotoja“ (*magni regna Palaemonis*). Taiklūs, originalūs Vilijos (Neries) apibūdinimai: „atvira derlianešiams laivams“ (*stratus frugiferis Vilia puppi-*

¹¹ *Korespondencja Macieja Kazimierza Sarbiewskiego ze Stanisławem Lubienskim* / Przełożył i opracował Jerzy Starnawski [Tekstas lotynų ir lenkų kalbomis]. - Warszawa, 1986. - S. 29.

¹² Sarbiewski M. K. *Liryki* / Oprac. M. Korolko. - Warszawa, 1980. - S. XXXV-XXXVI.

¹³ Plg. Verg. *Ecl. X, 53-54*: [...] *teneris meos incidere amores / arboribus: crescent illae, crescetis, amores*; Sarb. *Lyric. II, 15, 19-20*: *Itu pectinis hoc habe / Incisum viridi carmen in ilice*.

¹⁴ *Korespondencja Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*. - S. 58-59.

bus), „juosianti Vilnių vingriais vingiais“ (*ambit Vilnam sinuosus flexibus*), „girdėti pratekančių šaltinių murmesys“ (*audit se murmura praetereuntum fontium*).

Tai vienas gražiausių lyrinių Sarbievijaus kūrinų, kupinas plastiškų gamtos vaizdų, džiaugsmingos nuotaikos, nerūpestingumo. Tiesioginė gamtos observacija ir filosofinė refleksija jungiasi į harmoningą visumą:

Lauką, rožem rausvom šiandien pražyduši,
Vakar sniego danga laikė apglėbusi dar,
Paukščiai garsiai sučiulbo,
Ištylėję žiemos dienas.
Tad nedelsdamas vyk rūpesčius tuos šalin
Ir atokvėpiui skirk dieną, kurią šviesus
Žada vakaras; Horos
Ją baltaisiais žirgais atveš.
(*Lyric. IV, 35, 45-52 eil.*)¹⁵

S. Vindakevičiaus teigimu, šis eilėraštis tarsi žymi Sarbievijaus poezijos viršūnę ir kartu jo talento ribą¹⁶.

Susidaro įspūdis, kad lenkiškąsias realijas Sarbievijus atkuria pasinaudodamas „bendrosiomis vietomis“ ir konkrečių Antikos kūrinių imitacija, tuo tarpu lietuviškąsias realijas aprašo iš stebėjimų, ieškodamas originalių poetinių įvaizdžių.

Labai gražiai lietuviškos realijos panaudotos Sarbievijaus 3 epodėje, imituojančioje 2 Horacijaus epodę *Beatus ille qui procul negotiis*. Kaip žinia, Horacijaus epodėje vaizduojamas palūkininkas Alfijus, pavargęs nuo bylinėjimosi su skolininkais, procentų ir pinigų laukimo, svajojans apie laimingą gyvenimą kaime, kuris iš tikrųjų tėra iliuzija. Sarbievijaus eilėraštyje, atvirkščiai, gyvenimas kaime yra reali situacija, kurioje vyksta eilėraščio veiksmas. Autorius skiria du kaimiškojo gyvenimo modelius: kontempliatyvųjį ir aktyvųjį. Pirmąjį simbolizuoja Jėzuitų vienuolijos poilsio namai Nemenčinėje, antrą-

jį - juos supantis tikrasis kaimo gyvenimas, į kurį vienuoliai žiūri iš tam tikro atstumo. Sarbievijus pranašesniu laiko pirmąjį; tai rodo ir eilėraščio antrašė *Laus otii religiosi* („Pamaldaus poilsio pašlovinimas“). Nuo pat pirmųjų eilučių jis pradeda polemiką su Horacijumi, kviesdamas atsisakyti kaimiškų rūpesčių, kurie prilygsta miestiškiems: ir čia, ir ten vyksta teisiniai ginčai, auginantis javus dreba, kad jų nepražudytų karščiai ar šalčiai, bijo skolų ir teismų. Laimingas tas, kuris atsisako visų šitų niekingų rūpesčių (*profana negotia*), atsidėdamas amžinųjų dalykų apmąstymui:

Tasai, o Flakai, laimingiau gyvens, kuris
Toli nuo rūpesčių naštos,
Palikęs protėvių laukus ir taip visų
Išvengęs barnių ir vaidų.¹⁷

Būtent toks yra Sarbievijaus lyrinis herojus, jaunas vienuolis. Nuošalioje vietoje jis surenka „tarsi avys klaidžiojančias savo mintis“ (*dispersum gregem errantis animae*) ir pasveria „tyra sąžine surinktus savo dvasios turtus“ (*lucra beatae conscientiae*). Jo neslegia žemiškieji rūpesčiai, todėl jo laisva dvasia klaidžioja dangaus erdvėse, žavėdamasi nuostabiais Dievo kūrybos vaisiais: „žvaigždžių žibintais danguje“ (*cum vigil vesper accendit stellatas faces*), „amžinąja saulės šviesa“ (*immortale iubar*), „skylėtais dangaus rūmais“ (*rimosa lucis atria*), kuriuose gal kada nors gyvens kartu su Kristumi ir jo Motina Marija. Bet štai žvaigždės auksiniais ratais apskrieja dangaus skliautą, nuo Gango krantų pakelia galvą Febas, ir nušvitusi diena nukreipia jaunojo herojaus žvilgsnį nuo dangaus į žemę, kur atsiveria nemažiau nuostabi „Dievo darbų scena“ (*miratur in scaena Deum*). Štai stiebiasi žvaigždžių link žolė (*herba in astra luctatur*), kyla aukštyn balkšvos vilkauogės, raudonos rožės, baltos lelijos: jos švelniai dūsauja vakare, o rytą verkia rasomis. Ir sujaudintas šio reginio herojus kreipiasi į miškų, upių, šaltinių kūrėją: „Nejaugi aš tik

¹⁵ Vertė Eugenija Ulčinaitė.

¹⁶ Windakiewicz St. *Liryka Sarbiewskiego*. - Kraków, 1890. - S. 38.

¹⁷ Vertė Ona Daukšienė. *At ille, Flacce, nunc erit beator / Qui*

mole curarum procul, / Paterna liquit rura, litigantium / Solutus omni iurgio. (Ep. 3. 1-4).

vienas šioje žemėje esu traukiamas žemyn ir negaliu kilti į viršų?“

Ar vienui vieną tik mane sunki našta
Prie žemės spaudžia nuolatos?¹⁸

Šis gražus beveik 50 eilučių lyrinis pasažas prilygsta net šv. Ambraziejaus himnams. Toliau autorius gražina savo herojų į kasdienę realybę ir karštą rugpjūčio dieną apsilanko kartu su juo Nemenčinės jėzuitų poilsiavietėje. Prie pat slenkščio jį pasitinka „tylaus topolio pavėsis“ (*sub umbra domestica lenis populi*), kur stovi stalas, o ant jo - paprasti kaimiški valgiai: švarios druskos indelis (*concha sinceri salis*), sūris (*meta pressi lactis*), tyro vandens ašotis ir šalia augančiuose krūmuose surinktos žemuogės, atstojančios duoną (*fraga... iucunda panis praemia*). Ir čia Sarbievijus, prisiminęs Horacijų, iškilmingai pažeikia: „Nereikia man skaro, raudonbarzdžių Lukrino žuvų, man bus gerai laukinis karvelis, žąsis, pupos, daržovės“:

*Non me scari tunc, non Lucrinorum gravis
Sagina mullorum iuvet,
Sed cereus palumbus aut turtur niger,
Aut anser amnis accola,
Et eruditam quae fugit gulam faba,
Laetumque nec simplex olus*
(v. 67-82).

(Plg. Horacijaus *Ep.* 2, 49-50:

*Non me Lucrina iuverint conchylia
magisve rhombus aut scari.*)

Įdomu, jog tik egzotišką žuvis Sarbievijus „pasiskolina“ iš Horacijaus, o kitus romėnų poetui įprastus valgius (alyvas, rūgštynes, keptą avį ar ožiuką) keičia sutinkamais ir įprastais Lietuvoje.

Pavalgius, be abejo, malonu nueiti prie upės ir

vėsioje ažuolo paunksmėje palaukti, kol nukris dienos karštis, o galbūt pasiirstyti laiveliu upėje, kur šokinėja žaisdamos žuvys. Netrukus ateina vakaras, prie upės pasigirsta jaučių baubimas, olose čirškia dagiliukai, čiulba lakštingalos. Piemuo, grodamas švilpyne, renka klaidžiojančias po krūmus ožkas, iš laukų grįžta dainuojantys pjovėjai, ir pilni girgždantys vežimai veža į klojimą nupjautus javus:

*Hinc per rubeta pastor errantes capras
Vocante cogit fistula,
Illinc herili messor e campo redux
Alterna plaudit carmina,
Et pressa sectos plaustra per sulcos gement
Raptura ruris horrea¹⁹*
(v. 87-92).

Šis epizodas itin įdomus ir įsidėmėtinas. Analo-giškas šešias Horacijaus eilutes, kur minimos grįžtančios namo prisiganiusios avys, nuvargę jaučiai, traukiantys atverstą noragą, ir galiausiai susėdę prie stalo tarnai, Sarbievijus beveik dvigubai išplečia ir papildoma detalėmis, būdingomis ne romėniškam, o lietuviškam peizažui.

Labai daug lietuviškų realiųjų viename pirmųjų Sarbievijaus kūrinų „Nuolanki padėka Jonui Karoliui Katkevičiui“ (*Obsequium gratitudinis...*, Vilnae 1619). Šis mitologinių aliuzijų, barokinės ornamentikos bei retorinės pompastikos kupinas kūrinys suskamba nuoširdžiai ir lyriškai kaip tik tada, kai poetas atsistoja ant jį įkvepiančios realios Žemaitijos Kražių žemės:

Jau septynis kartus, palikusi savąjį guolį,
Kilo Aušrinė. Ir štai pasirodė vėl švytintis Febas,
Kopė greitai žingsniu į Medžiokalnio pačią
viršūnę,
Jam prieš akis plytėjo laukai, pakrantės Kražantės,
Vandenys jos tyri ir krantas medžiais apaugęs,

¹⁸Vertė Ona Daukšienė. *Egone solus, solus in terris piger / Tenace figur pondere?* (*Ep.* 3. 47-48).

¹⁹„Piemuo po krūmus išsibarsčiusias ožkas / Skambiąja šau-

kia dūdele; / Iš šeimininko lauko į namus grįžtas / Pjovėjas ant rina giesme, / Vežimai sunkūs sudejuoja, nupjautom / Vagom krypuoja į namus.“ (Vertė Ona Daukšienė).

Žalios ganyklos aplink ir slėnyje gajūs
meldynai.²⁰
(203-208 eil.)

Pagal poeto sumanymą Febas paliepia paukščių valdovui Grifui (kuris kartu yra Katkevičiaus herbo figūra) sušaukti jam pavaldžius žvėris ir paukščius, kad šie Kražantės pakrantėje pastatytų tris Jono Karolio Katkevičiaus šlovei skirtus paminklus, simbolizuojančius jo vaikystę, jaunystę ir brandų amžių. Ir štai, vykdydami valdovo valią, paukščiai iš viso pasaulio sunėša Katkevičiaus paminklui surinktą „medžiagą“:

Štai išvydo galop bažnyčią ir krantą Kražantės,
Sieną - likutį kadais čia buvusių rūmų Rėkučio,
Vandenį upės skambius, jos sruvenančią tėkmę,
Kražius pradėjo tada balsais nudžiugusiais

sveikint.

Daubos paukščių balsus atkartoję aidu galingu.
„Kražiai, Kražiai!“ - aplink skardėjo krūmynai ir
uolos,

„Kražiai!“ - upės banga kartoję išgirstą žodį,
„Kražiai!“ - ūksmingi miškai į tolį nunešė aidą.²⁰

(240-247 eil.)

Įdomios Sarbievijaus vartojamos lietuviškų vietovardžių lotyniškos formos: Kražiai - *Crosi, Crosos* (acc. pl.); Kražantė - *Crosenta (flumina, litus, ripa, unda Crosentae)*; Medžiokalnė - *Medocalna cacumina*; šaltinis - vartojamas kaip tikrinis daiktavardis ir kaip būdvardis - *pulcher Saltinnius, Saltineos fontes*. Nežinia ką reiškia vietovardis „Rimantas“, pavartotas acc. sg. forma: *Saltinios circum fontes, viridemque Rimantum* (171 eil.). Įamžintas liko ir nežinomo Kražių gyventojų Rėkučio vardas (*palatia Rekutii*).

Lietuviškų vardų bei realiųjų paieškas būtų galima tęsti, bet ar tai svarbiausia? Manychiau, jog Sarbievijaus buvimą Lietuvos kultūroje labiausiai įrodo jo kūrybos skaitymo, imitavimo ir interpretavimo tradicija, gyvavusi Lietuvoje iki pat XVIII a. pabaigos. Tai akivaizdžiai matyti rankraštiniuose

retorikos ir poetikos kursuose, kituose tekstuose.

Ar galėtume nutiesti kokias nors lietuviškųjų ir lenkiškųjų realiųjų paraleles, nustatyti jų kiekybinį ar kokybinį koeficientą? Jau minėjome, jog Sarbievijaus gimtųjų vietų kraštovaizdžiai labai abstraktūs, mitologizuoti, sukonstruoti beveik vien iš „bendrųjų vietų“ ir antikinės topikos pavyzdžių, tuo tarpu lietuviškasis kraštovaizdis žymiai konkretesnis, pagrįstas autentiškais poeto išpūdžiais, realiomis taikliomis detalėmis (*Ad Paulum Coslovium*, IV, 35; *Laus otii religiosi*, Ep. 3; *Obsequium gratitudinis*). Visuomeninės ir politinės tematikos kūriniuose šis skirtumas išnyksta. Jeigu spręstume pagal eilėraščių pavadinimus, turėtume konstatuoti, jog lenkiškųjų adresatų Sarbievijaus kūryboje daugiau negu lietuviškųjų. Sakysim, Lenkijos raiteliams (arba bajorams) adresuotuose kūriniuose (I, 15; III, 20; IV, 4) kalbama apie pergalę prieš turkus 1621. IX. 24 Chotino mūšyje, kuri buvo vienodai reikšminga tiek Lenkijai, tiek Lietuvai, tiek visai Europai. Dar galima pridurti, kad jungtinei lenkų ir lietuvių kariuomenei šiame mūšyje vadovavo Lietuvos didysis etmonas ir Žemaičių seniūnas Jonas Karolis Katkevičius. Tas pats įvykis minimas eilėraščiuose, skirtuose Lenkijos karaliui Zigmantui III (II, 22) ir būsimam sosto įpėdiniui karalaičiui Vladislovui (II, 28; III, 10). Yra ir konkrečiai karaliaus Vladislovo IV Vazos elekcijos 1632 m. lapkričio 8 d. proga parašytų kūrinių (IV, 37; IV, 38). Dar vienas svarbus įvykis, įamžintas Sarbievijaus poezijoje, yra lenkų kariuomenės vado Stanislovo Koniecpolskio pergalė prieš kazokus 1630 m. (IV, 5; IV, 6; IV, 16; IV, 29). Prisiminta ir lenkų pergalė prieš švedus 1627 m. lapkričio 28 d. (IV, 8: *Laus Dantisici*). Kita vertus, kai kurių eilėraščių adresatai beveik nieko bendra neturi su jų turiniu. Sakysim, LDK vyriausiam išdinininkui Steponui Pacui skirtoje odėje (I, 11) smerkiamas perdėtas bajorų aprangos puošnumas (*Equestris elegantiae iactantiam reprehendit*). Lenkijos ir Lietuvos bajorams adresuotoje odėje (IV, 36) mitinis Tebų statytojas Amfionas kalba apie valstybės luomų santarvę (*Amphion seu civitas bene ordinata*). Trakų vaivada Jonušui Skuminui Tiškevičiui skirtose keturiose epodėse (Ep. 9-12) aprašoma procesija iš

²⁰ Vertė Eugenija Ulčinaitė.

Vilniaus į Trakus. Net, rodos, tokiame asmeniškame eilėraštyje, kuris skirtas broliui Stanislovui Sarbievijui (II, 4), poetas kalba apie labai abstrakčius dalykus - šlovės trumpalaikiškumą, žodžių ir darbų vienybės reikšmę, - tarsi iliustruodamas žinomą antikinę sentenciją, jog didžiausia valdžia yra valdyti save:

Jei kas nors panorės visad įveikti save,
Protėviams tas prilygs. Tu sprendimus drąsiau
Stenkis vykdyti ir savo kilnia ranka
Blogus patarus vyk šalin.²¹

Gali kilti klausimas: ar Sarbievijaus taip aiškiai rodomas universalumo siekis, pastangos kiekvieną atskirą faktą, įvykį, išgyvenimą pateikti apibendriname istorinių, mitologinių, filosofinių refleksijų kontekste yra subjektyvus Sarbievijaus poetinės raiškos bruožas ar kokių kitų priežasčių pasekmė? Manychiau, jog Sarbievijaus kūrybai ir veikalai didelį poveikį darė jo priklausomybė Jėzaus Draugijai, jos vidinės nuostatos bei postulatai. Ignoto Lojolos „Dvasinėse pratybose“ (*Exercitia spiritualia*) nuosekliai analizuojamas ne tik individualus dvasinio tobulėjimo kelias, bet ir Jėzaus Draugijos paskirtis pasaulyje. Yra Lojolos knygoje keletas sąvokų, kurias verta aptarti plačiau.

Pirmiausia tai *ordinatio vitae* - „gyvenimo sutvarkymas“, pašalinant iš sielos „nesutvarkytus jausmus“ (*affectiones inordinatae*), kad šitaip lengviau būtų galima suprasti ir vykdyti Dievo valią²². Antra, „jausmų pritaikymas“ *applicatio* arba *accomodatio sensuum* - numarinimas arba neutralizavimas išorinių pojūčių, labiausiai skatinančių nuodėmės atsiradimą. „Numarinti“ išorinius pojūčius padeda vidiniai veiksniai, kuriems priklauso meditacija, susikaupimas, malda ir pratybos (*exercitia*) - valios, atminties ir proto lavinimas. Galutinis šio lavinimo tikslas - *officium*

maximum - yra tarnauti Dievui, garbinti Dievą, mylėti Dievą (*ad amorem, laudem, servitium Dei*)²³. Beje, Ignotas Lojola vartoja karinį terminą *exercitia*, tačiau taiko jį dvasiniam, o ne fiziniam lavinimui nusakyti. Vis dėlto kiekvienas Jėzaus Draugijos narys buvo laikomas „Kristaus kariu“ (*miles Christi*), pasiruošiu bet kada vykdyti vyresniųjų įsakymą ir tarnauti „didesnei Dievo garbei“ (*ad maiorem Dei gloriam*). Karinės struktūros modelį atitinka jėzuitų organizacinė sistema, dažnas dėstytojų kilnojimas iš vienos vietos į kitą, platus misijų tinklas. Tokios sąvokos, kaip Tėvynė, tauta, Jėzuitų ordino nariams buvo antraeilės, nes jie priklausė „Dievo valstybei“ (*Civitas Dei*). Kita vertus, jėzuitai buvo skatinami aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime, būti atviri visoms pasaulio vertybėms.

Svarbiausias Jėzaus Draugijos tikslas buvo pakelti ir sustiprinti Bažnyčios autoritetą, kurį susilpnino reformacija, ir tam tikslui privalėjo tarnauti kiekvienas Jėzaus Draugijos narys pagal savo kvalifikacijas ir atliekamas pareigas²⁴. Sarbievijus čia yra pakankamai iškalbus pavyzdys. Jo poezija tarnauja „Visuotinės Bažnyčios politikai“, skatina bendravimo ryšius tarp krikščioniškosios visuomenės valdovų, telkia juos bendrai kovai prieš Bažnyčios priešus, visų pirma - musulmonų ordas²⁵. Apie tai kalba jo eilėraščiai, adresuoti popiežiui Urbanui VIII, Europos, Lenkijos ir Lietuvos pasaulietiniams ir bažnytiniams pareigūnams, karaliams didikams. Sarbievijaus poezija, be abejo, yra „politiškai angažuota“ poezija, ir šiuo atveju tai ne minuso ženklas, o tiesiog požymis, leidžiantis deramai suprasti jo pasaulėžiūrą, veiklos motyvus ir poezijos tematiką.

Laiške, rašytame vyskupui Lubienskiui iš Varšuvos 1638 m. vasario 12 d., Sarbievijus išvardija gausybę įvykių Korsikoje, Brazilijoje, Portugalijoje, Ispanijoje, Olandijoje ir t. t., keliančių pavojų krikščionybės egzistavimui, ir sako: „Paprastai bjauriuosi tais

²¹ Vertė Eugenija Ulčinaitė. *Si se quisque tamen vincere gestiat, / Olim aequabit avos. Tu modo fortibus / Iusta consiliis, et rude nobili / Urge prpositum manu.* (*Lyric*. II. 4. 25-28).

²² Ignatii Loyolae. *Exercitia spiritualia*. - Romae, 1606. - P. 9: [...] *disponere animam ad tollendas affectiones omnes male ordinatas,*

et iis sublatis, ad quaerendam et inveniendam voluntatem Dei...

²³ *Ibid.* - P. 15.

²⁴ Sarbiewski M. K. *Liryki*. - S. XXIX.

²⁵ Stawecka K. *Maciej Kazimierz Sarbiewski prozaik i poeta*. - S. 203

žmonių žaidimais, bjauriuosi ta sielos dalimi, kuri nukreipta ne į dieviškus, amžinus dalykus ir iš kurios juokiuosi savo kampelyje. Tačiau dėl tokio didžiulio ir netikėto krikščioniškosios Respublikos žlugimo tikrai esu susirūpinęs²⁶.

Taigi Lietuva ir Lenkija Sarbievijui nebuvo dvi atskiros valstybės ar tautos, o sudarė vieną bendrą krikščionišką katalikišką pasaulį, kuriame jis gyveno ir dirbo „didesnei Dievo garbei“.

Laiške vyskupui Lubienskiui rašytame iš Merkinės

²⁶ *Korespondencja Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*. - S. 65.

²⁷ *Ibid.* - S. 97: *mihī vaco ac Deo, ac paucissimis amicis, quorum tu*

1639 m. birželio 3 d., Sarbievijus sako: „Dirbu tik dėl savęs, dėl Dievo ir dėl kelių draugų, tarp kurių tu užimi svarbiausią vietą“²⁷.

Pagaliau paskutiniame išlikusiame laiške, rašytame iš Vilniaus 1639 m. birželio 30 d., Sarbievijus tarsi apibendrina visą savo gyvenimą ir veiklą: „Niekada nesu toks laimingas, kaip vienatvėje“ (*numquam beatior quam cum solus*).

Neturime teisės neįsiklausyti į poeto žodžius, taip dažnai kartojamus ir jo poezijoje.

summam coronas.

ELEGIJA

DANUTĖ ŽILAITYTĖ

*

Spindi baltas mėnulis.
Lengvas rūkas
plaukia iš upės.

Sunkus rudens liūdesys. ---

Dienos eina.
Pražysta jazminai.
Ir astrai.

Žmonės džiaugiasi.

Tik man širdį gelia. ---

Kodėl vystate,
mano dienos? ---

Baltas mėnulis tyli,
ir sunkus rudens liūdesys
liūdi many.

*

Einu pas tave
su neužmirštuole rankoj
saldžiais prisiminimų keliais.

Noriu vėl patylėt
su tavim kaip tada...

Einu su neužmirštuole rankoj.
Gal suskubsiu...

*

Miega jau miestas.
Tik aš nerami nemiegu.

Draugyste, draugyste...
Draugai nuėjo kas sau.

Nuėjo pavasariai, vasaros.
Nužydėjo lelijos.
Užmiršau mėnesienas.
Nutilo linksmi balsai.

Toli skamba varpas.
Ar išsklaidys jo džiugus aidas
širdies miglas?..

*

Jau tyliu.
Be vilties.

Ko man viltis?

Žmonių akys šaltos. ---

Spindi ką tik
prasiskleidusi rožė,
panaši į mėnulį.

Ir ji svetima.
Ir toli kaip mėnulis. ---

Tik tyliu...

*

Niekas neišsipildė. ---
Veidai. Bet jie
ne gyvenimai.

Niekas nepadovanojo
džiaugsmo.

Viltis - kaip aidas.
Bet aido niekas
nesugavo. ---

Liūdna žiūrėt
į tuščius lizdus.

Sunku pakelt praradimus.
Atradimus dar
sunkiau. ---

Niekas neišsipildė čia.
O ten?..

*

Kaip ilgėjaus,
kaip troškau visą pasaulį
apglėbti. ---
O dabar...

Rožės puikios.
Bet ir rožės išduos. ---

Aušros verkia
virš mano miglotos širdies.
Virš mano širdies
baltas mėnulis. ---

Skaudžiai į žiemą einu.

Į skurdžiąją naktį.

Pasaulis rūstusis
ne man.

*

Ašaros šlama
kaip lapai,
kaip spalio lietus.

O širdie!

Dar einu
tarp žmonių ir daiktų.
Jie šaukia, vilioja.

Žemė gaudžia
lyg varpas.

Viena su lietum,
viena su mirtim,
su mėnuliu baltu.

Tu graži, praeitie,
bet kaukių daug ir tavy.

Eina dienos ir dūžta.
Vėsta naktys.

O širdie,
ko tu ieškai naktį?
Ko ilgies ties bedugnėm?

Pamiršus jaunystės rožes,
einu per miglas.

O Jėzau!..

1994

KRYŽIAUS ŽYGLIAI PRIEŠ PAGONIS

Popiežių bulių juridiniai-moraliniai apmąstymai

JEAN BAPTISTE BEYER

žius išsprendė šią problemą, rodo, kaip svarbu apmąstyti tiek santykius tarp mokslo ir krikščioniškojo tikėjimo, bažnytinio ir viešojo gyvenimo, tiek rūpestį dėl vienybės artimo meilėje.

POPIEŽIŲ BULĖS IR KRYŽIAUS ŽYGLIAI

Popiežių bulės, apie kurias norėtume čia kalbėti, įkūnija, kaip sakoma, Evangelijos platinimą kardu. Galbūt tai kiek supaprastinta formuluotė. Vienos bulės susijusios su Kryžiaus žygliais, kurių tikslas buvo išvaduoti šventąsias vietas Jeruzalėje ir Šventojoje Žemėje, kitose skatinamas kai kurių šalių užkariavimas, siekiant prievarta įdiegti Evangelijos tiesas bei krikščionišką gyvenimą. Kaip matysime, taip buvo ir Lietuvoje bei kituose Baltijos kraštuose.

Šie užkariavimai ir Kryžiaus žygliai prieštarauja Evangelijos dvasiai. Kristus liepė savo apaštalams eiti per visą žemę ir mokyti, skelbti gerąją išganymo naujieną, kad visų tautų žmonės taptų jo mokiniais (Mt 28, 18-20). Evangelijos nuostata-nusižeminimas ir švelnumas: *Mitis et humilis corde* (Mt 11, 25-30). Petruo Jėzus lieps kišti kalaviją atgal į vietą (Mt 26, 52).

KARINIAI ORDINAI

Šių istorinių faktų bei jų doktrininės ir politinės svarbos akivaizdoje privalu paklausti, kaip keitėsi

pasauliečių institutų) ir popiežiškųjų komisijų (Migrantų reikalų ir Kanonų teisės kodekso interpretacijos) konsultorius.

Spausdinamas tekstas parengtas pagal LKMA XVI suvažiavime skaitytą paskaitą. Iš pranc. k. vertė *Skaidra Kulakauskienė*.

IVADAS

Šio pranešimo tema ne tik istorinė. Ji aktuali mūsų dienomis. Ji rūpi Romos popiežiui Jonui Pauliui II, ir savo pastoraciniu rūpesčiu jis norėtų pasidalyti su visa Bažnyčia. Visa Bažnyčia turėtų pripažinti kai kurias bažnytinių dokumentų, popiežių bulių pastoracines klaidas, kurių poveikį dar ir šiandien galima justti ne tik pasaulio ir Bažnyčios istorijoje, bet ir teologinėse studijose bei apmąstymuose.

Neeilinėje konsistorijoje, numatytoje sušaukti Romoje 1994 metų gegužės viduryje, Jonas Paulius II greta kitų ketino svarstyti ir šį svarbų klausimą. Jis tikrai svarbus ne tik ekumeniniams santykiams su kitomis religijomis, bet ir pozicijos pasirinkimui šiuolaikinio pasaulio pilietiniame gyvenime prasidėsančio trečiojo tūkstantmečio perspektyvoje.

Atsižvelgiant į tuometinę popiežiaus sveikatos būklę, konsistorija buvo atidėta; ji tikriausiai įvyks vėliau. Šiaip ar taip, diskusijų tema buvo numatyta.

Taip pat ketinama ant Sinajaus kalno surengti susirinkimą, kuriame didžiosios krikščionių, judėjų ir islamo religijos malda ir vienintelio bei amžinojo Dievo adoracija patvirtintų vienijimosi supratimo, santarvės bei brolybės pastangas.

KLAIDOS, KURIAS REIKIA PRIPAŽINTI

Visai neseniai Jonas Paulius II, siekdamas tiesos ir santarvės, apsvarstė Galileo atvejį. Tai, kaip popie-

JEAN BAPTISTE BEYER (g. 1914) - belgų kunigas jėzuitas, teologas. 1932 m. įstojo į Jėzaus draugiją, 1944 m. išventintas kunigu. Šv. Grigaliaus universiteto kanonų teisės profesorius, Vatikano kongregacijų (Vyskupų, Dvasininkų, Vienuolių ir

krikščionių laikysena, jų evangelinis mentalitetas. Reikia atiduoti pagarbą bažnytinėms institucijoms, norėjusioms atsieti iš pirmo žvilgsnio evangeliniams ir artimo meilės veiksams. Taip buvo įsteigti ir užkariavimus pradėjo kai kurie kariniai ordinais, kurių daugelis kilo iš slaugos institucijų ir tapo kariniais bei riterių ordinais. Dauguma jų sunyko, Tamplerių ordinas panaikintas, o veikla pasmerkta.

Keletas gerai žinomų ordinų tebeegzistuoja: Šventojo Kapo riterių ordinas, Vokiečių riterių ordinas, pagaliau Suverenysis Maltos ordinas.

Lietuvių tauta priešinosi užkariavimui. Tačiau tai nesutrukdė jai transformuotis ir glaudžiai sutapti su katalikų tikėjimu, kuris lieka esminiu tautos viešojo ir religinio gyvenimo bruožu.

KRYŽIAUS ŽYGLIAI

Kryžiaus žygliai mums pažįstami kaip šventųjų vietų atkariavimas, kaip tikėjimo platinimas prievarta užkariautuose regionuose, kaip tolimų žemynų, Naujojo Pasaulio šalių evangelizacija.

Iš čia kyla esminiai skirtumai: prarasto turto atsiėmimas, tautos užkariavimas jėga, krikščioniškų tautų atliekama evangelizacija. Pasirinkimo įvairovė reikšminga, kaip matysime iš pasekmių, vertinant faktus, tikslinant galutinius rezultatus ir pasveriant susiklosčiusią padėtį.

KRYŽIAUS ŽYGLIAI Į ŠVENTĄJĄ ŽEMĘ

Kryžiaus žygliai, kuriais buvo siekiama išvaduoti Šventąją žemę, turėjo šventųjų vietų kulto ir gerbimo pobūdį. Nekrikščionių užimtas šventąsias vietas buvo norima atkovoti, kad būtų galima garantuoti jų religinę, krikščionišką ir katalikišką prasmę.

Kryžiaus žygliai - tai pirmiausia XI-XIII a. krikščioniškosios Europos karinės ekspedicijos, siekiant atsiimti Šventąjį Kapą iš musulmonų. Iki XI a. šventąsias vietas pasiekti buvo gana nesunku, o užvaldžius jas turkams, tai tapo pavojinga. Maldininkai ėmė organizuoti ginkluotus būrius. Popiežiai ir pirmiau-

sia Urbonas II 1095 m. sumanė surengti galingą maldininkų kelionę Jeruzalei išvaduoti. Tiesą sakant, intencija buvo religinė: krikščionys gerbė šventąsias vietas ir turėjo teisę keliauti ten melstis. Šias intencijas motyvavo tiesa ir pamaldumas. Tai būtina pabrėžti, norint atskirti tiesą nuo netiesos, gėrį nuo blogio.

Buvo surengti aštuoni kryžiaus žygliai. Jais nepavyko pasiekti iškeltų tikslų. Šventąsias vietas nuo to laiko galutinai užvaldė turkai.

Pirmas kryžiaus žygis įvyko 1096-1099 m. Jame dalyvavo tūkstančiai žmonių. Savo emblema jie pasirinko medžiaginį kryžių, užsiūtą ant drabužių. Iš čia kilo jų vardas *kryžiuočiai* ir akcijos pavadinimas *kryžiaus žygis*. Pirmai ekspedicijai vadovavo Petras Atsiskyrėlis ir Vilhelmas Beturtis. Išretėjusios gretos pasiekė Mažąją Aziją ir buvo turkų išžudytos. Antroji ekspedicija buvo truputį sėkmingesnė. Joje dalyvavo keturios feodalų armijos: lotaringų ir vokiečių, vadovaujama Baldvino iš Hainant ir Gotfrydo iš Bouillon; šiaurės prancūzų, vadovaujama Vermandois grafo ir Normandijos kunigaikščio; provansiečių, vadovaujama Tulūzos grafo ir Ademaro iš Monteil; Italijos normandų, vadovaujama Bohemundo iš Tarente ir Tankredo. Per antrąją ekspediciją kryžiuočiai užėmė Edesą, Nikėją, Tarsą, Antiochiją ir pagaliau Jeruzalę (1099). Gotfrydas iš Bouillon buvo paskelbtas karaliumi. Be Jeruzalės karalystės, įkurta Antiochijos kunigaikštystė ir Edesos bei Tripolio grafystės.

Antras kryžiaus žygis vyko 1147-1191 m. Jį paskelbė šv. Bernardas prieš turkams užimant Edesą. Damasako apgultis nebuvo sėkminga. Kryžiuočiai turėjo grįžti į Europą.

Trečią kryžiaus žygį paskelbė Tiro arkivyskupas, Saladinui užėmus Jeruzalę (1187). Žygis vyko 1189-1190 m. Jam vadovavo Frydrichas Barbarosa iš vienos pusės ir Pilypas Augustas bei Ričardas Liūtaširdis iš kitos. Buvo atsiimtas Ikoniumas ir Akra. Ričardas Liūtaširdis su Saladinu sudarė taiką. Užkariavus Kiprą, 1197 m. sala tapo katalikiška karalyste.

Ketvirtą kryžiaus žygį paskelbė Fulkas iš Neuilly, organizavo Bonifacas II iš Montferrat ir Baldvinas iš Flandrijos. Jį nukreipė nuo tikslo venecijiečiai. Pa-

kviesti į Konstantinopolį, kryžiuočiai grąžino į sostą imperatorių; po sukilimo jo vieton išrinktas Baldvinas iš Flandrijos 1204-1261 m. viešpatavo kaip Lotynų karalystės imperatorius.

Penkto kryžiaus žygio (1218-1221) metu įsiveržta į Egiptą, tačiau puolimas prieš saracenus neatnešė jokių rezultatų.

Šeštam kryžiaus žygiui 1228-1229 m. vadovavo Jeruzalės imperatorius, kuriam pavyko taikiai susitarti su Egipto sultonu ir dešimtmečiui atgauti šventąjį miestą. Krikščionims pralaimėjus prie Gazos, jie galutinai prarado šventąsias vietas.

Septintą kryžiaus žygį 1270 m. organizavo ir jam vadovavo įžadą davęs Prancūzijos karalius Liudvikas IX. Tačiau žygis nepasiekė šventųjų vietų.

Aštuntam kryžiaus žygiui 1270 m. vadovavo Liudvikas IX, bet jis mirė netoli Tuniso, o Palestinos miestai vienas po kito pateko turkų valdžion. Ptolemaidės žlugimu 1291 m. kryžiaus žygiai baigėsi.

Šiais kryžiaus žygiais norėta *išvaduoti šventąsias vietas*; išsiūrėjus, kokie imperatoriai ir karaliai vadovavo, juos skelbė ir globojo, negalima sakyti, kad tai buvo nepateisinami antpuoliai. Pamaldumo vedami krikščionys troško laisvai keliauti į Šventąją Žemę. Tai daryti jiems trukdė tie, kurie buvo užvaldę Palestiną. Tuo metu Šventoji Žemė, išskyrus taikos sutarties ir dešimties metų paliaubų laikotarpį, liko užkariautojų rankose.

KRYŽIAUS ŽYGLAI PRIŠ PAGONIS

Kryžiaus žygiai buvo nekrikščioniškų šalių užkariavimas. Jų intencija buvo ne vien maldininkus traukiančių šalių ar šventųjų vietų išvadavimas. Tiesą sakant, buvo siekiama užkariauti nekrikščioniškus kraštus ir primesti jiems krikščionių tikėjimą.

Taip buvo Lietuvos atveju. Romos imperatorius Liudvikas IV Bavarietis 1337 m. Vokiečių ordinui padovanojo visą Lietuvą. Siekdamas išplėsti savo valdas, jis norėjo primesti pagonims krikščionių tikėjimą. Jo pusbrolis didysis kunigaikštis Henrikas dalyvaus šiuose žygiuose ir statys įtvirtinimus Nemuno pakrantėse.

Bažnyčioje pamažu įsivyrąja ginkluoto užkariavimo siekis. Kai kurie antpuoliai buvo tikri genocido aktai, kaip buvo Prūsijoje. Kaip prieita prie tokio elgesio, kuris mums ne be pagrindo atrodo priešingas Evangelijai? Pažymėtina, kad tais laikais vyskupai perimdavo pagonių titulus. Jie buvo supasaulietėję. Supasaulietėjimas ir jėgos bei politikos žavesys naikina Evangelijos dvasią.

Du šimtmečius Lietuva priešinosi užpuldinėjimams. Be kita ko, Vokiečių ordinas smarkiai pralaimėjo prie Tanenbergo 1410 m. Lietuva, kaip ir Lenkija, pasipriešinusį invazijai, priims krikščionybę ir visada liks katalikiška.

Gerai žinomi šių antpuolių žiaurumai. 6 000 ginkluotų žmonių apgulė lietuvių pilį Pilėnuose, kur buvo pasislėpę kariai, taip pat paprasti žmonės, apylinkių gyventojai. Kai pilis buvo paimta, vadas Margiris įsakė sukrauti didžiulį laužą. Jame buvo sunaikintas visas gyventojų turtas, vėliau į ugnį įmestos moterys ir vaikai. Šiame žygyje dalyvavo įvairių krikščioniškų šalių riteriai: Vokietijos, Prancūzijos, Austrijos, Belgijos, tarp kitų ir Brandenburgo markizas, Hanenbergo bei Mamuro grafai ir dar daug kitų.

Galiausiai Vokiečių ordinas buvo sutriuškintas kruvinais mūšyje prie Tanenbergo 1410 metais; čia jis buvo beveik sunaikintas. Mūšis truko aštuonias devynias valandas. Anot kai kurių kronikininkų, jame žuvo 60 000, anot kitų - žymiai daugiau. Be to, šiame mūšyje žuvo Vokiečių ordino didysis magistras Ulrich von Jungingen.

Po karinio pralaimėjimo ordinas patyrė ir kitą pralaimėjimą. Jis buvo pasmerktas Konstanco Susirinkime (1414-1418). Susirinkimas paskelbė, kad jis neturėjo teisės užimti nekrikščionių žemės ir atimti iš jų turtą.

Lenkijos karaliaus advokatas Krokuvos universiteto rektorius Povilas Vlodkovičius 1415 m. Susirinkimo Tėvams pateikė studiją, pavadintą *De Potestate Papae et Imperatoris respectu infidelium* („Apie popiežiaus ir imperatoriaus valdžią nekrikščionims“). Kitais metais jis paskelbė dar vieną studiją *Causa inter Reges Poloniae et Cruciferos* („Nesutarimai tarp Lenkijos karalių ir kryžiuočių“). Dar vėliau jis

skelbia daugiau rašinių, kurių vienas vadinosi *Scriptum magistri Pauli* (Włodkowicz) *ad impugnandum privilegia Cruciferorum* (1416) („Magistro Pauliaus svarstymai prieš kryžiuočių privilegijas“).

Pacituosime keletą tikslų ir aiškių šio lenkų teisininko tekstų: „Nei popiežius, nei imperatorius negalėjo leisti vogti kito žmogaus gero... tai prieštarauja prigimtinėi ir dieviškajai teisei“; „Nekrikščionių domenai, posesijos ir jurisdikcijos gali būti teisėtos, leistinos ir nenuodėmingos“; „Šie turtai sukurti ne vien krikščionims, bet ir visoms protinoms būtybėms“; ir dar: „Nekrikščionys gali turėti tikrų turtų ir teisėtai negalima iš jų to atimti“; dar aiškiau: „Šie broliai [Vokiečių ordinas] niekada nekariavo teisingo karo“.

Sinodas visiškai uždraudė kryžiuočiams-kryžininkams organizuoti antpuolius prieš Lietuvos dalį - Žemaitiją.

Popiežius Jonas XXIII Konstanco Susirinkime 1413 m. sausio 17 d. galutinai atšaukė visus Lietuvos žemių dovanojimo aktus Vokiečių ordinui, kuriuos jam buvo davę popiežiai ar imperatoriai.

Lietuvą atvertė ir pakrikštijo Jogaila 1387 m., Žemaitiją - Vytautas 1414 m. Lietuva laisvai priėmė Evangelijos naujieną. Ji liko ištikima katalikybei iki mūsų dienų savo liudijimu ir tylios maldos pastovumu. Prie to dar grįšime.

Vokiečių ordinas, evangelizacijos pretekstu norėjęs įsiviešpatauti Lietuvoje, perėjo į protestantizmą. Paskutinis Ordino didysis magistras Albrechtas (1490-1568), pralaimėjęs Lenkijai karą, priėmė liuteronų tikėjimą, įtikinęs kitus riterius pasielgti taip pat. Tie, kurie jam priešinosi, buvo įmesti į kalėjimą, paskui priversti bėgti. Taip jis sekuliarizavo Vokiečių ordiną ir tapo Prūsijos kunigaikščiu, Lenkijos vasalu. Taip Vokiečių ordinas, evangelizacijos pretekstu norėjęs įsiviešpatauti Lietuvoje, baigė savo dienas, pereidamas į protestantizmą, tuo tarpu Lietuva, pasipriešinimu jėgai gynusi savo kraštą, taikiai priėmė katalikų tikėjimą.

Ji priėmė tikėjimą laisvai, su įsitikinimu. Tikėjimas giliai įsišaknijo tautoje. Ji liko rami ir pusiausvira. Lietuvoje nebuvo nei šv. Baltramiejaus nakties, nei Jano Huso laužo, nei jokio religinio karo.

Tauta gynė katalikų tikėjimą ir bažnyčias nuo ortodoksų, kurie norėjo dominuoti, kaip liudija Kęstaičių ar dar labiau žinomas Kražių atvejis 1893 m., kurio šimtmečio sukaktis buvo pažymėta 1993 m. lapkričio 18 d. Žmonės melddamiesi pasiliko bažnyčioje daugelį dienų. Policija negalėjo uždaryti bažnyčių: įsikišus caro kazokams, 9 asmenys buvo užmušti, 10 sušaudyta, 44 sunkiai sužeisti, 150 įkalinta ir nubausta. Garsas apie tai pasklido per visą Europą ir net pasiekė JAV. Garsiausi Rusijos advokatai pasisiūlė ginti kaltinamuosius. Daugelis jų nuteisti kalėti, kiti ištremti.

Panašus pasyvus pasipriešinimas įvyko 1991 m. sausio 13 dieną: dešimtys tūkstančių tikinčiųjų, suvienyti maldos ir kalbėdami rožančių, gynė televizijos bokštą ir Lietuvos parlamentą nuo tankų ir Gorbačiovo automatininkų. Žuvo trylika žmonių, daug sužeista.

MISIONIERIŠKI KRYŽIAUS ŽYGLIAI

Kaip minėta, iš kryžiaus žygių reikėtų išskirti tuos, kuriuos galima laikyti misionieriškais. Pakanka paminėti konkistadorus, kurie užkariavimus jungė su evangelizacija.

Taip susijungė užkariautojai ir apaštalaujantys vienuoliai. Kai kurie jų buvo gana garsūs, pvz., Francisco Pizzaro (gimęs 1475 Trujillo), su savo broliais Gonzalo (1502-1548) bei Hernando (miręs 1567) užkariavęs Peru. 1545 m. Limoje jis buvo nužudytas varžovo Almagro šalininkų.

Kitas garsus konkistadoras buvo Hernan Cortes (gimęs 1483 Medellin, Estremadura). 1519 m. jis išvyko užkariauti Meksikos, sugriovė actekų imperiją (1521) ir pertvarkė visą šalį. Grįžęs į Ispaniją, 1547 m. mirė apleistas ir vienišas.

Mechike, atsiradusiame po 32 metų, šiuos užkariavimus mena miesto aikštė, pavadinta *Trijų civilizacijų aikšte*.

Ne be pagrindo pažymima, kad tokia užkariavimų ir evangelizacijos dvasia gyvavo ilgai ir giliai. Šv. Ignoto Lojolos „Dvasinėse pratybose“ randame jos atgarsių. Karalystės apmąstymuose kontrasto prin-

Kryžiuočiai užima miestą
Rytuose. XIII a. miniatiūra

cipu daroma aliuzija: *Regem divinitus electum... ille alloquitur equites: In animo mihi est regiones universas infidelium ditioni mihi subicere. Eques qui noluerit participare apud homines universos vituperis dignus est et perversus haberetur eques* (E. S., n. 92-95). Anot šio

teksto, žemiškojo karaliaus kreipimasis turi padėti kontempliuoti amžinojo karaliaus gyvenimą (E. S., n. 91). Kitur šv. Ignatas patikslina šią nuostatą: „Jeigu reikia skirti dėmesį tokiam kreipimuisi, kurį paskelbė savo tarnams žemiškasis karalius, tai juo

daugiau dėmesio verta matyti Kristų, mūsų Viešpatį, amžinąjį Karalių, ir visą pasaulį priešais jį, į kurį, taip pat ir į kiekvieną mūsų, jis kreipiasi, sakydamas: Mano valia yra nukariauti visą pasaulį ir visus priešus ir šitaip įžengti mano Tėvo šlovėn. Todėl tas, kas norėtų įžengti su manimi, turi ir vargti su manimi, kad, sekdamas mane kančioje, sektų mane šlovėje“ (E. S., n. 95). Šv. Ignoto perspektyva - tai Dievo meilės dėl žmonių išganymo perspektyva. Žinoma, pirmajame apmąstyme yra tam tikrų sąsajų su ano meto mentalitetu. Tačiau negalime sakyti, kad šv. Ignotas jį priima. Jis liudija jį, bet negyvena juo.

RITERIŲ ORDINAI

Kadangi mums reikėjo apžvelgti Vokiečių ordiną ir jo teritorinę ekspansiją siekiant skelbti Evangeliją, būtų naudinga nužymėti ir kadaise karinių, o dabar vienuolių ordinų evoliuciją.

Kaip minėjome, riterių ordinai pirmiausia buvo slaugytojų (hospitaljerų) ordinai. Kai kurie jų tęsia šią veiklą. Tokia, beje, yra viena iš Suvereniojo Maltos ordino veiklos krypčių.

Panašių ordinų buvo daug, tačiau kai kurie jų egzistavo trumpai. Taip nutiko Tamplieriams, įsteigtiems 1119 m. ir 1312 m. panaikintiems Klemenso V, Šv. Lozoriuso ordinui, atsidėjusiam raupsuotųjų globai, XIII a. pradžioje tapusiam kariniu ordinu ir Šventojo Sosto panaikintam 1803 m., 1218 m. įsteigtam Mersedarų ordinui, užsiiminėjusiam krikščionių išpirkimu iš musulmonų nelaisvės ir ištisą amžių buvusiam kariniam ordinui, o 1317 m. tapusiam dvasininkų ordinu (riteriai prijungti prie Montesos ordino) ir 1321 m. popiežiaus Jono XXII valia prijungtam prie Cistersų ordino, ne vėliau kaip 1228 m. įsteigtam Livonijos Kristaus kovotojų prieš prūsus brolių ordinui, užgesusiam 1240 m. Iš karinių ordinų dar reikėtų išskirti tarptautinius ir regioninius ordinus, kurių ypač daug buvo Ispanijoje. Neįmanoma čia nušviesti visos karinių ordinų istorijos. Tačiau atsižvelgiant į mūsų apžvalgos kontekstą, reikėtų atkreipti dėmesį į Vokiečių ordiną dėl jo įtakos Lietuvai.

VOKIEČIŲ ORDINAS

Tikrasis Vokiečių ordino pavadinimas - *Ordo Fratres Domus Hospitalis Sanctae Mariae Theutonicorum Jerosolimitanae*. Šiandien jis žinomas kaip dvasininkų vienuolių institucija ir oficialiai vadinasi Jeruzalės Švenčiausiosios Marijos Vokiečių ordinas, 1969-1970 m. neeilinėje generalinėje kapituloje prisiderinęs prie Vatikano II Susirinkimo normų. Jo regula buvo pertvarkyta, pirmą kartą dvasią pritaikant mūsų laikams.

Siekiant atgaivinti pirminį vardą, buvo pakeistas jo pavadinimas. 1978 m. ordinas turėjo Vokietijos, Austrijos, Šiaurės Italijos, Slovėnijos ir Čekijos provincijas, 44 namuose gyveno 75 nariai, 65 iš jų kunigai. Pagrindiniai ordino namai veikia Vienoje. „Annuario pontificio“ (1994) duomenimis, ordinas turi 73 narius, tarp jų 49 kunigus, veikiančius 37 namuose.

Jam priklauso ir nariai pasauliečiai, vadinamieji „šeimynykščiai“, kurių šiandien yra 613. Jie dalyvauja Ordino veikloje, rūpindamiesi ligoniais, padėdami vargšams ir atstumtiesiems.

VOKIEČIŲ ORDINO SESERYS

Seserys šiandien sudaro popiežiaus jurisdikcijos vienuolių kongregaciją, atsidėjusią jaunimo auklėjimui, ligonių slaugymui ir artimo meilės darbams. Ši kongregacija pavaldi Ordino didžiajam magistrui. Tokia padėtis, nors ir prieštaraujanti 1917 m. kanonų teisės kodeksui ir kitiems kanoniniams potvarkiams, išliko iki šiandien. Statutas liko galioti net po Vatikano II Susirinkimo ir 1983 m. kanonų teisės kodekso paskelbimo. Per Antrąjį pasaulinį karą ir po jo ordinas tapo tarptautiniu.

Kaip ir Vokiečių ordinas, per neeilinę 1969-1970 m. kapitulą seserys atgavo senąjį pavadinimą: Jeruzalės Švč. Marijos vokiečių ligoninės namų seserys - (*Sonores Domus Hospitalis Sanctae Mariae Theutonicorum in Jerusalem*). Šiandien 36 namuose 5 Europos šalyse veikia 295 vienuolės.

POPIEŽIŲ BULĖS

Specialiai atkreipėme dėmesį į Vokiečių ordiną dėl jo santykių su Lietuva. Popiežių bulėse buvo užtariama ir giriama šio riterių ordino veikla: jo nariai yra kryžiuočiai, jie nešioja kryžių ant savo apsiausto, jie nori iškiepyti Kristaus kryžių jiems patikėtose teritorijose.

Kalbėsime apie šias bules: vieną Grigaliaus IX, vieną Inocento IV, penkias Aleksandro IV, vieną Urbono IV, keturias Klemenso IV, pagaliau vieną Bonifaco VIII. Visos jos adresuotos „Jeruzalės Švenčiausiosios Marijos vokiečių ligoninės namų brolių ordinui“ arba jį liečia. Be to, kai kuriose kalbama apie pagalbą, kurią jam kaip pamokslininkai teikia Broliai pamokslininkai ir Mažesnieji broliai.

1240 m. sausio 18 d. bulėje Grigalius IX (1227-1241) ragina Vokiečių ordino brolius globoti tikinčiuosius iš Lenkijos kunigaikščio gautoje teritorijoje, kur jiems nuolat gresia mirties pavojus. Maža to, jis juos įpareigoja savo tarnyba - t.y. ginklu - plėsti krikščionių skaičių ir taip didinti savo nuopelnus Bažnyčiai. Matyti, kaip tarpusavyje susiję tos „ginklų tarnybos“ aspektai: kraštą Ordinui davė Lenkijos kunigaikštis, ir ši teritorija tampa atspirties tašku, jėga platinant krikščionių tikėjimą ir šitaip didinant Romos katalikų Bažnyčiai priklausančių tikinčiųjų skaičių.

Tačiau šiame rašte aiškiai išreikštas prieštaravimas: Viešpats, sako popiežius, galėtų įtikinti šiuos barbarus vien žodžiu, bet, atsižvelgiant į neapykantą ir panieką, kurią jam rodo ši barbarų tauta, persekiojanti krikščionis, jis prašo Vokiečių ordino brolių pagalbos ir pasiaukojimo užkariaujant jų žemes. Karinė paslauga vertinama kaip „Bažnyčios tarnyba“.

Inocentas IV (1243-1254) 1243 m. rugsėjo 23 d. bulėje, siųstoje iš Anagni, prašo Brolių pamokslininkų (dominikonų) padėti Vokiečių ordinui atvesti į atsivertimą jo užkariautų ir okupuotų žemių gyventojus. Visa tai daroma nukryžiuotojo Kristaus garbei, kuriam atsidavę tarnauja kryžiuočiai.

Aleksandras IV (1254-1261) siuntė penkias bules. Jos vertos specialaus dėmesio. Dvi datuotos

1257 metais, trys - 1260 metais. Pirmoji, datuota rugpjūčio 2 d., labai griežta: „Kiekvienas brolis, dvasininkas ar pasaulietis, davęs įžadus Vokiečių ordine ir iš jo pasitraukęs, yra ekskomunikuojamas; ekskomunika gali būti panaikinta tik jeigu jis grįžtų į savo ordiną ir vėl apsiliktų abita“. 1257 m. rugpjūčio 6 d. bulėje konstatuojami sunkumai, su kuriais susiduria Brolių ordinas, svarba misijos, sujungiančios juos su nukryžiuotuoju Kristumi, kurio kryžių jie nešioja ir kuriam tarnauja *in obsequium crucifixi*. Kitose trijose bulėse - tų pačių 1260 metų sausio 25 d., vasario 20 d. ir kovo 19 d. - kalbama apie žemes, kurios atimtos iš pagonių, idant jie „paklustų Kristui“. Sausio 25 d. bulėje kalbama apie teritorijų padalijimą: du trečdaliai žemių perleidžiama Vokiečių ordinui, trečdalis - vyskupui pagal priimtus ir popiežiaus patvirtintus susitarimus. Toks padalijimas reiškia dvigubą jurisdikciją - didžiojo magistro ir vietos vyskupo, - kuri labiau rėmėsi žemės nuosavybe, negu specifine bažnytine misija.

1260 m. vasario 2 d. bulėje konstatuojamas skaičius tikinčiųjų, prisijungusių prie Vokiečių ordino brolių skelbti nukryžiuotąjį Kristų, padedant Broliams pamokslininkams ir Mažesniesiems broliams. Šie „maldininkai“ galėjo būti priimti į Vokiečių ordiną, kaip numatyta 1260 m. balandžio 19 d. bulėje, gaudami iš jo kryžiaus insigniją ir, jeigu nori, prie šios misijos prisijungdami „kryžiuočio įžadais“ - *vota crucisignatorum*, - kuriuos priimtų Ordino dva-sininkai pagal Šv. Sosto nustatytas normas. Šie tekstai praplėtė Ordino misiją, įtraukdami tikinčiuosius, norinčius pasišvęsti nukryžiuotojo Kristaus karalystės plėtimui, ir vienuolius - dominikonus bei pranciškonus, norinčius prisidėti kaip pamokslininkus.

Popiežiaus Urbono IV (1261-1264) 1264 m. birželio 6 d. bulė adresuota Čekijos karaliui. Joje kalbama apie agresiją ir antpuolius, kuriuos patiria Lenkija. Šiais antpuoliais norima sugriauti tai, ką sukūrė Vokiečių ordino broliai „ne be baisaus kraujo praliejimo“. Kai kurie iš dalyvaujančių tuose antpuoliuose buvo pakrikštyti, tačiau atsimetė; kiti „negrabina Dievo ir piktžodžiauja jo vardui“.

Klemensas V (1265-1268), visiškai ištikimas savo

pirmtakų duotiems patvirtinimams ir padrašini-
mams, 1267 m. patvirtina Vokiečių ordino evange-
lizacijos misiją ir paragina Olomouco (*Olmuz*) vysku-
pą ir Čekijos (*Bohemia*) karalių tęsti veiksmus prieš
tikėjimui priešiškas barbarų tautas: *crucis assumpto
signaculo* dėl „katalikų tikėjimo plėtimo“, pabrėžiant
Vokiečių ordino įgytas teises į užkariautas žemes.

Toliau eina dar trys bulės: 1268 m. sausio 20, 25
ir 26 d. Šiuose tekstuose, paskelbtuose per kelias
dienes, pabrėžiamas popiežiaus susirūpinimas ir
paliudijama svarba, kurią jis teikė šiai Dievo kara-
lystės plėtimo veiklai.

Kreipdamasis į Čekijos karalių sausio 20 d., Kle-
mentas IV kartoja pagyrimus už nuveiktą darbą,
Apaštalų Sosto autoritetu jis patvirtina karaliaus ir
Vokiečių ordino įgytų žemių užvaldymą ir paveda
Čekijos karaliui valdas, kurias buvo įgijęs karalius
Mindotas, pakrikštytas ir Šventojo Sosto karūnuo-
tas, vėliau nužudytas nekrikščionių.

1268 m. sausio 25 d. popiežius rašo Olomouco
vyskupui, kad, priskyres ir pripažinęs karaliui jo
įgytas teritorijas, jis galės atlikti vyskupo tarnybą
ten gyvenančių krikščionių ar atsivertusiųjų į ka-
talikų tikėjimą atžvilgiu.

Kitą dieną, 1268 m. sausio 26 d., kreipdamasis į
tą patį Čekijos karalių, „labai krikščionišką valdovą“,
jis patvirtina jo teisę turėti iš nekrikščionių atka-
riautas žemes, drauge pripažįstant Vokiečių ordino
broliams teises į jų išvaduotas ir visiškai teisėtai
užimtas teritorijas. Šie patikslinimai turėjo būti duo-
ti vienas po kito ir per keletą dienų, norint geriau
apibrėžti teises ir pareigas asmenų, kurie išvadavo
nekrikščionių vėl pavergtus krikščionis ir grąžino
jiems jų žemes, atsižvelgiant į kitų krikščioniškų
institucijų, kurioms iš tikrųjų jos priklausė, nors
tuo metu ir užimtos nekrikščionių, teises. Atrodo,
negalima neigti, kad popiežius rūpinosi kuo geriau
apibrėžti šitaip krikščionių tikėjimui ir Bažnyčiai
tarnaujančių asmenų atsakomybę.

Galiausiai reikėtų pažymėti popiežiaus Bonifaco
VIII 1296 m. vasario 9 d. bulę Vokiečių ordino
broliams. Popiežius primena didžiulius sunkumus
ir nuostolius, kuriuos jie neseniai patyrė. Jie papildą

jų patirtus išmėginimus. Norėdamas jiems padėti,
jis atleidžia juos nuo mokesčių ir kontribucijų mokėji-
mo, norėdamas pataisyti gerokai pablogėjusią jų
ekonominę būklę. Taip pabrėžiamas jų naudin-
gumas ir ištikimybė Bažnyčiai bei popiežiui.

IŠVADOS

Apmąščius įvairius popiežių dokumentus, lie-
čiančius Vokiečių ordiną, jo užkariavimus bei tur-
tus ir jų ryšį su baltų šalimis, konkrečiai - su Lietu-
va, reikia pastebėti, kad ši šalis atsidavė Kristui tai-
kiu būdu, kuris anaip tol nebuvo antpuolių ir kari-
nių veiksmų rezultatas.

Tačiau skaitant šiuos tekstus, būtina niuansuoti
vertinimus, galinčius visiškai pasmerkti įvairius vei-
kimo būdus ir situacijas.

Žinoma, negalima pritarti nekrikščionių žemių
karinei okupacijai. Tačiau negalima ir smerkti visų
be išimties kryžininkų veiksmų. Vienas dalykas - at-
kovoti šventąsias vietas, kurios priklauso Bažnyčiai
ir iš kurių ji yra kilusi, kitas dalykas - neteislingai pul-
ti pagonių kraštus, siekiant jėga primesti krikščio-
nių tikėjimą.

Kristaus švelnumas ir nuolankumas nebuvo vie-
nintelės jo elgesio formos; galima priminti jo veiks-
mus prieš prekijus šventyklėje, neįmanoma pamiršti
tai kurių jo pasmerkimų.

Jei šiandien Bažnyčia nebeturi tokio svorio ir
įtakos pasaulietiniam gyvenimui, kokią turėjo anks-
čiau, reikėtų apsvarstyti, ar tas silpnumas yra auten-
tiškumo ir ištikimybės Evangelijai ženklas.

Užbaigti galima nebent linkėjimu kuo tiksliau
vertinti faktus, mentalitetą ir bažnytinės vadovybės
sprendimus. Tačiau atsižvelgiant į kai kurių situa-
cijų painiavą, galima tik skatinti kuo didesnę objek-
tyvumą - jei tik jis įmanomas - istorinių faktų atžvil-
giu bei kuo geresnę supratimą motyvų, sąlygojusių
tam tikrą elgseną ir iššaukusią net popiežių sprendi-
mus.

Apibendrinant faktus ir jų reikšmę, galima tik
sumažinti jų realią vertę ir tikrąją svarbą.

PASAKOJIMAI APIE MEILĘ IR AMŽINYBĘ

DANIEL PASTIRČAK

Paveikslas ir dailininko siela

- Imk, - tarė Dievas ir padavė jam juodmedžio dėžutę. Po brangiomis inkrustacijomis papuoštu dangteliu buvo medinės pertvarėlės su dažais. - Duodu tau sielą, jautresnę už lakštingalos širdį. Tarsi smuiko stygas liesiu ją grožio galia, ir iš paveikslų, kuriuos tu nutapysi, sklis nuo visų paslėpta muzika. Tai bus muzika apie meilę, senesnę negu pasaulis, ji atskleis tiesą, gilesnę už prarają jūros gelmėse. Todėl siela, kurią tau duodu, bus jautri, pažeidžiama ir trapi. Visą amžių kovosi, kad tavo įkvėpimo kupinai sielai paklustų drobė ir dažai.

Gimė berniukas. Netrukus visi įsitikino, jog tai nepaprastas vaikas.

- Bus daktaras, - sakė močiutė, prisiminusi savo kalkėjančius kaulus. Ji ištisomis dienomis sėdėjo saulėtame kieme ir stebėjo, kaip berniukas žaidžia su darželio gėlėmis. Matė, kaip jis tyrinėja žiedų taureles, apyžiedžius ir viską mėgina nupiešti savo sąsiuvinyje.

- Jis bus teisininkas, - pataisė močiutę senelis, praėjusią žiemą pralaimėjęs bylą kaimynui dėl sklypo ežios.

- Nefantazuokite, - išvargusiu balsu tarė tėvas. - Jis bus prekybininkas kaip aš, kaip mano tėvo tėvas.

Mama nieko nesakė, bet žinojo, kad sūnus bus

dailininkas. Ir tai buvo teisybė, nes mamos visada viską žino.

Laikas ėjo, berniukas augo. Atėjo metas atsisveikinti su tėvų namais ir važiuoti į tolimą miestą su bažnyčių bokštais, sodais ir parkais. Jis tapo Dailės akademijos studentu. Atsivėrė naujas neregėtas pasaulis, ir jis drąsiai pasinėrė į jį.

Dirbo užsidegęs, nenuilstamai. „Dar kažko trūksta“, - sakydavo sau, užbaigęs paveikslą. Stodavo prie darbo vos saulei patekėjus, plušėdavo per naktis. Tik žvaigždės ir žiburys jo lange ištvermingai sulaukdavo ryto. „Dar kažko trūksta“, - sakydavo jis bičiuliams, pavakare atėjusiems jį aplankyti.

- Turi šarmo, - tapšnojo jam per petį apkūnus skulptorius, mėgstąs alų.

- Profesionalu, justai išmiklinta ranka, - gyrė piešimo katedros vedėjas.

- Šį darbą nesunku bus parduoti, - sprendė meno istorikė, baigusi gerti kavą ir grakščiai surinkusi nuo indiško šilko suknelės pyragaičio trupinius.

- Tuščia, jokios gyvybės! - šaukė jis, kai visi išsiskirstė.

Išbėgo į terasą ir, stovėdamas tarp senų torsų, stebėjo, kaip viršum miesto į tolimą erdvę plaukia lengvi debesų laivai. Iš jų vėl pasigirdo tasai paslap-

eilėraščius, apsakymus, esė. 1993 m. atskira knyga išėjo simulkiosios prozos kūrinių rinkinys „Damiano upė“.

Liaudies pasakoms artimi Pastirčako lyrinės prozos kūriniai (slovakų literatūros kritikai gretina juos su Anderseno ir Hesses pasakomis) - tai subtilūs pasakojimai apie tikrojo dvasingumo ieškojimus.

Tekstus iš slovakų k. (žr. Pastirčak D. *Damianova rieka*. - Bratislava, 1993) vertė *Stasy Sabonis*.

DANIEL PASTIRČAK (g. 1959) - slovakų rašytojas. Košicės Taikomosios dailės mokykloje studijavo keramiką. 1977 m. su bičiuliais surengė savo darbų parodą, dėl kurios buvo pašalintas iš mokyklos. Keletą metų dirbo įvairius darbus (krovėju, sargu, afišų apipavidalintoju), pagaliau užbaigė keramikos studijas Bratislavos Taikomosios dailės mokykloje. Dirbo Bratislavos miesto galerijoje ir studijavo teologiją Evangelikų dvasinėje seminarijoje. Šiuo metu yra vienos evangelikų bažnyčios Bratislavoje pamokslininkas. Periodinėje spaudoje publikuoja

tingas, pažįstamas balsas. Jaunam dailininkui atrodė, jog atsidūrė labai sename, apleistame name, kuriame kažkas staiga atlapojo visų kambarių langus ir duris. Skersvėjai iš visų pusių nešė negirdėtus balsus.

Jis girdėjo, kaip šnekasi prie upės seni gluosniai. Jie kalbėjo apie skausmus ir ašaras, kuriomis upė skalavo ilgas, žilus jų plaukus. Apie karo metus, apie nežinomų kareivių kūnus vandenyje po jų šaknimis. Apie skurdą turtingų miestų akligatviuose. Apie šviesą, sklindančią iš vidaus tų, kurie su viskuo prarado ir save.

Jis išgirdo, ką sako sudaužyto angelo statula, numesta avietyne; ji kalbėjo apie prabangos laikus, apie neregių akis, apie žiaurumus ir bailumą, apie intrigas ir slogias aistras, kunkuliuojančias pilyse už rausvų užuolaidų. Apie garbingus vyrus, kuriuos vidury aikštės degino smalsios minios vadai. Girdėjo kalbant apie šviesą, į kurią žengė jų iškankintos sielos, ir apie sodą Aukščiausiojo širdyje, kur jos surado išganingą prieglobstį.

Visa aplinkui kalbėjo aiškia ir suprantama kalba. Akmeninis tiltas, gėlės, žolė, drėgnas paupio smėlis. Ir balsas buvo toks pažįstamas.

Ir staiga migloje jis išvydo ranką su juodmedžio dėžute. Jam pasirodė, kad tokią dėžutę jau yra matęs. „Taip, aš mačiau spintoje po popieriaus šūsnimis“, - blykstelėjo mintis. Parėjęs namo susirado tą dėžutę. Nuplovė drobėje neužbaigtą paveikslą ir pradėjo tapyti iš naujo. Dabar tapė tik savo dėžutės dažais. Tapė tai, ką bylojo gluosniai, ką kalbėjo angelas. Jautė, kad iš jo rankų srovėna gyvybė. Jam rodėsi, jog tapo kažkieno kito ranka ir prisiminė veidą to, kuris davė dėžutę. Su baime žiūrėjo, kas gimsta drobėje. Tai buvo ne spalvos, bet gyvybės versmės, trykstančios iš absoliuto spindulių. Spalvos sukosi sūkuriais kaip pasaulio sukūrimo valandą, plaukė į paviršių seni troškimai, atgijo prarasti ryšiai su begalybe.

„Čia ir yra tai, ką jaučiau, bet neįstengiau parodyti“, - tarė sau kitą rytą, gerdamas kavą ant akmeninių laiptų, vedančių į rasotą sodą.

- Jau artėju prie to, - pasakė po pietų atėjusiems bičiuliams.

Daniel Pastirčak. Iliustracija knygai „Damiano upė“

- Pasidavei polėkiui, - raukė antakius skulptorius, gurkšnodamas alų.

- Tau reikia daugiau miegoti, - patarė piešimo katedros vedėjas, neramiai žvilgčiodamas į spalvų versmes, trykstančias iš drobės.

- Būčiau galėjusi pasiūlyti jums gerą sandėrį, bet reikia aiškesnio daikto, - tarė meno istorikė, apžiūrėjusi paveikslą. - Nepykite, bet jūsų paveikslą gaudžia kažkokia keista atmosfera. Tapydamas turėtumėte pagalvoti, kad paveikslas kabos kambaryje, kur stovi baldai. Žmonės po darbo nori pailsėti, o jūsų paveikslas šaukte šaukia.

Žiema praėjo atkakliai dirbant. Atėjo pavasaris. Soduose ir darželiuose pražydo margos gėlės.

Dailės akademija surengė parodą. Susirinko visi miesto dailininkai, ir ne tik jie, nes čia veltui galėjai gauti vyno ir sūrių riešutų.

- Jis viską ignoruoja, ko mes mokėme, - bambėjo

peizažo profesorius, nervingai šluostydamas aki-nius.

- Manychiau, jog tai bendra tendencija, tai požiū-
ris į mūsų tradiciją apskritai, - papildė jį jaunesnis
kolega. Jis parašė recenziją miesto laikraštyje: „Ne-
pagarba tradicijoms“.

- Ponai, tai nepaprastas reiškinys jūsų tapyboje, -
pasakė meno kritikas, atvykęs iš Paryžiaus.

„Ypatingas reiškinys šių dienų tapyboje“, - kitą
dieną didžiulėmis raidėmis buvo parašyta pirmuo-
se laikraščių puslapiuose. „Kad ir kokie būtume
kuklūs, reikia pripažinti, jog tai ir mūsų nuopelnas.
Mes stengiamės ne tik išmokyti savo mokinius pro-
fesionalumo, bet ir ugdyti savarankišką požiūrį“, -
užbaigė straipsnio autorius profesoriaus citata.

Pasikeitė jaunojo tapytojo gyvenimas. Iš privačiai
samdomo butuko jis persikėlė į saulėtą atskirą namą
vilų kvartale. Atsivedė tenai dailią žmoną. Dabar jau
galėjo. Tačiau jo troškimai nepasikeitė. Jis kalbėjo
sau: „Esu didelis, bet turiu tapti didžiausiu.“

Dirbo su tokiu įkarščiu, kaip nedirbo niekada,
bet paveikslas nedarė tokio įspūdžio kaip anksčiau.
„Turiu tapti tobuliausiu“, - šnibždėjo tartum ap-
dujęs, stovėdamas priešais savo paveikslą.

- Atiduok man savo sielą, - sykį kимиu balsu
prabilo paveikslas, - ir tavo troškimas išsipildys.

- Pasiimk ją, - sutiko dailininkas, ir tą akimirką jo
siela persikėlė į paveikslo drobę.

- O dabar tapyk, - valdingu tonu įsakė paveikslas.
Ir dailininkas tapė.

- Kelkis! - šaukė paveikslas naktį ir varė prie
darbo. - Dešiniame krašte reikia truputį geltonos
spalvos, negaišk, jei nori būti tobuliausias.

Visas jo gyvenimas buvo sala. Niekas čia jo nelan-
kydavo, nieko neidavo pasitikti. Bangų putos apkraš-
tuotame paplūdimyje matydavo tik savo pėdsakus.

Ankstesnis gyvenimas jam atrodė kaip senųjų
pasakojimai. Tarsi jis niekada nebuvo tasai jaunas
vyras, karštai siekiąs visuomenės pripažinimo. Kiek
karčių piliuliu jam teko praryti, kol suprato, jog

- Kas jam nutiko, - kalbėjo bičiuliai, - jis toks
išblyškęs.

- Išsiųsk iš namų žmoną ir vaikus! Negaliu su jais
dalytis tavo meile, - vieną dieną įsakė paveikslas.

Jis sukrovė į lagaminą žmonos ir vaikų drabužius
ir nugabeno į priepilauką. Atsisveikindamas nepa-
bučiavo nei žmonos, nei vaikų, nepamojavo jiems,
kai garlavis tolo nuo kranto. Negalėjo, nes neturėjo
sielos.

- Klausykis, dailininke! - sakė jam Dievas, švytin-
čios tamsos pirštais liesdamas šaltus jo skruostus. -
Klausykis! - kalbėjo Dievas žuvėdrų klyksmais. Ta-
čiau jis negirdėjo, nes neturėjo sielos.

Liko vienas. Liovėsi lankę bičiuliai, nes jis pasi-
darė šiurkštus, nepatiklus, jį siutino bet koks kritiš-
kas žodis.

Baigiantis vasarai žerintys žaibų botagai uždegė
senas liepas miesto parke. Liepsnos šokinėjo dū-
muose kaip demoniški žvėrys. Godžios ugnies ran-
kos siekė vis naujų aukų. Iš pradžių jos tik atsispin-
dėjo dailininko namų languose, o paskui šviečian-
čiomis keteromis papuošė stogą. Ugningi žalčiai
šliaužiojo tarp gebenių langų rėmais, veržėsi į vi-
dų.

Rytą žmonės iškapstė iš pelenų negyvą dailinin-
ko kūną. Tobuliausio paveikslo neliko nė žymės.

Prie dangaus vartų stovėjo ne dailininko siela,
bet blyškus šešėlis.

- Imk, - tarė Dievas, paduodamas šešėliui dėžū-
tę. - Dėžutėje pelenai - tai viskas, kas liko iš tavo
paveikslo. Liksi čionai, kol atrasi savo prarastą sielą.
Be sielos niekas negali peržengti slenkščio, skirian-
čio laiko dykumą nuo amžinybės sodo.

Amžinybė

pasaulis, kuriuo remiasi protėvių civilizacija, yra
gobelenas, tūkstantmečius austas iš lengvapėdiškų
preliudų! Ar iš tikrųjų už to voratinklio tik tuštuma?

Šiandien jis nėra tikras, kad iš tiesų atplaukė jūra.
Gal šią salą atrado ne vandenyne, bet giliai savo
širdyje, į kurią ėjo medituodamas ilgus metus? Vis
labiau stiprėjo įsitikinimas, kad už šios salos ribų

Daniel Pastirčak. *Iliustracija knygai „Damiano upė“*

neegzistuoja joks pasaulis. Egzistuoja tik sąmonė. Ji absoliučiai be jokių ribų kuria vieną po kito vaizdinius, kaip kad vaikas pučia didelius, spindinčius balionus ir leidžia juos sklandyti tuščioje erdvėje, kol susprogsta, o paskui pučia naujus. „Iš tikrųjų egzistuoja tik mano aš“, - ši mintis atnešė jam ramybę.

Tikroji sala buvo visai nedidelė. Koralių žiedą, juosiamą miško, į kurią nebuvo įžengusi žmogaus koja, galėjai apeiti per vieną dieną.

Rytinėje salos dalyje ant uolos, stūksančios ties jūra, jis iš didžiulių akmenų pastatė šventovę (paskyrė ją Aukščiausiojo Aš dievybei). Toje šventovėje prasadėdavo ištisas dienas, įbedęs žvilgsnį į mirksinčią žvakės liepsnelę. Jūros gaudesys apačioje ir monotoniška melodija, kurią pats grojo iš nendrės pasidaryta dūdele, sukeldavo jam transo būseną. Tada būdavo viskas aišku. Jausdavo, kad mažiausios jo kūno ląstelės pripildytos tolimiausių žvaigždžių. Nematomais sukuriai jos trykšta ir vėl grįžta į jo sąmonę. Tačiau, kai atsitokėdavo, vėl apimdavo senos dvejonės. Vos tik pasigirsdavo saloje paukščio klyksmas, nematomas pasaulio audinys suplyšdavo, ir jis vėl

pasijusdavo izoliuotas ir svetimas priešiškame pasaulyje. Pagaliau ir didžiausio susikaupimo valandėlėmis jautė, kad jo būtybė padalyta į dvi dalis. Viena amžiname žaidime prakilniais valdovo gestais dalija gyvybę visiems daiktams, o antroji tūno tolimiausiame kamputyje, kamuojama vienatvės.

Tačiau jis nenujautė, kaip greitai ir netikėtai gali sugriūti pasaulis, kuriame tiek metų jautėsi saugus. Tai įvyko tą dieną, kai jinai pirmą kartą apsilankė. Kai paskutinis gėstančios saulės spindulys prisilietė prie žvakės liepsnelės, jis netikėtai pajuto, kad ji čionai. Neramiai apsidairė aplinkui, bet nieko nepastebėjo. Atsargiai nusileido ant paties uolos krašto ir įdėmiai apžiūrėjo tamsiai mėlyną gelmę po kojomis. Pirmiausia pagalvojo, jog tai rūko kamuolys. Ji tarsi baltas kaspinas plūduriavo tarp uolos iškyšulėlių. Kai sustojo ties juo, apstulbino netikėtas jos akių tikroviškumas. Jis užsimerkė, pamėgino ją suvokti ir įjungti į savo sąmonės pasaulį.

- Esi tiktai naujas mano sąmonės kūrinys, - tarė sau tyliai, bet jo mintys sunerimo.

Tačiau tas gilią juodą akis jis matė ir užsimerkęs. Negalėjo sulaukyti galingos bangos, plūstančios į jo vidų. Staiga suprato, kad toji, kuri stovi priešais, iš tikrųjų yra kitokia. Ateina iš išorės pasaulio, kuris, jo įsitikinimu, neegzistuoja. Jautė, kaip smelkiasi į jo vidų jos šauksmas. Apstulbęs nenujautė, jog tai, kas gimsta jo širdyje, yra meilė.

- Esu čia dėl tavęs, - jos balsas privertė atmerkti akis. - Atėjau paraginti tave, kad paliktum savo išdidžią vienatvę.

Jis ištiesė ranką, norėdamas paliesti jos blyškius skruostus, tačiau pirštai neapčiuopė realaus veido.

- Nebijok, - nusijuokė ji. - Tai, kas realu, dingsta palietus tauria mintimi. Ateisiu pas tave su tamsa ir išeisiu auštant. Jeigu nori, kad pasilikčiau visą laiką, turi rasti atsakymą į mano klausimą: kas labiausiai reikalinga meilei? Duosiu tau metus laiko. Kiekvieną vakarą ateisiu, kad galėtum tęsti savo ieškojimus.

Rytą lydėjo ją žvilgsniu, kol dingso su rūko kamuoliais po uola. Jis visą dieną praleido savo akmeninėje šventovėje. Jūros gausmas kaip ir mintys nebežadino pakilių jausmų: plūdo į galvą tuščiai. Visatos karalius pamažu virto elgeta. Naktis, į kurią ji su-

grįžo, buvo be žvaigždžių. Neįžvelgiama tamsa slėpė trapią jos būtybę, tik spindėjo didelės jos akys. Akys - paslaptingi vartai į nepažįstamą būtį. Jis jautė, kaip, ieškant paslapties rakto, stiprėja jo meilė.

- Meilei reikalinga paslaptis, - tarė jis, bet ji nieko neatsakė.

Vieną vakarą ji atėjo, kai jis buvo pasinėręs į meditaciją. Atsisėdo šalia ir užpūtė žvakę ant altoriaus. Paėmė jam iš rankų birbynę ir ėmė groti dainą. Džiugi dainos melodija sutrikdė tylą. Iš pradžių jo krūtinę nudiegė skausmas, o paskui apėmė pyktis. Atsistojo prieš ją ir, tramdydamas įniršį, paklausė:

- Kas tu esi? Ko čia atėjai? Pagrobti mano ramybės? Mano vienvė pavadinai puikybe... O kas yra tavo puikybė? Ar tau teikia džiaugsmo manęs žeminimas? Ir tą savo bjaurų elgesį pavadinai meile...

Nieko nesakydama ji grąžino jam birbynę. Tyros jos akys bylojo daugiau negu jo pyktis. Jis atsainiai numetė į šalį birbynę ir žengė prie jos. Tačiau ji atsitraukė ir dingo tamsoje.

Kiaurą naktį ieškojo jos. Prieš auštant surado - sėdėjo susigūžusi tarp jūros žolių.

- Žvakė ir birbynė veda tave tolyn nuo mūsų meilės, - tarė ji, kai pasilenkė prie jos. - Norėjau pažadinti tave, bet nemaniau, kad tokia atšiauri tavo širdis.

Jis jautė, kad ji stiprina jos skausmas.

- Meilei reikalingas supratimas, - sušnibždėjo jis.

Ji pasižiūrėjo su viltimi, bet nieko neatsakė, nes tai nebuvo svarbiausias dalykas, kurio reikia meilei.

Sykį ji neatėjo. Jis laukė visą dieną ir visą naktį, bet nesulaukė. Taip slinko dienos, savaitės, praėjo mėnuo ir antras buvo besibaigias, o jis su kaskart mažesne viltimi laukė jos jūros pakrantėje. Dabar visą savo vienvės amžinybę atiduotų už vieną akimirką su ja. Pagaliau ji pasirodė. Netikėtai pamatė, kaip ji vakaro šviesoje lenkiasi prie altoriaus. Laukimas sustiprino jo ilgesį. Ligi šiol nepatirto džiaugsmo banga užliejo krūtinę. „Turėjau ją pamesti, kad vėl iš tikrųjų atrasčiau“, - pagalvojo.

- Meilei reikalingas laukimas, - tarė jis.

Tačiau ne laukimas čia buvo svarbiausia, todėl ji tyliai išėjo rytą, kaip darydavo anksčiau.

Taip praėjo sausros laikotarpis, nuo pietinės

Daniel Pastirčak. *Ilustracija knygai „Damiano upė“*

salos pusės atskriejo šiltų pasatų dienos, o paskui nuėjo su atoslūgiu ir vasaros žvaigždėmis. Įsitvirtino pilkuma ir lietūs su vėjais. O jūra kilo ir traukėsi pagal laiko alsavimo ritmą, kiekvieną kartą palikdama ant kranto druskos ir kriauklių vėrinį.

Atėjo paskutinis vakaras. Ji tyliai pasirodė ir atsisėdo šalimais. Baltoje jos kaktoje atsispindėjo toliai. Vakarejančio dangaus paskutinėje žydrynėje sklaidėsi purpurinės debesų skiautės tarsi kraujo lašai vandenyje. Jam atrodė, jog mato jūros dvasią, kaip ji tolumoje kilnoja savo guveiniais vainikuotą baltą galvą ir sidabrinu tamburinu muša negailestingą taktą melodijos, kuri skiria nakties muziką nuo aušros giedojimo.

- Neradai atsakymo, - tarė ji balsiai, pagaliau jie abu tai žinojo.

Atrodė, kad jos jau nebėra, kad susiliejo su uola, ant kurios sėdėjo. Liko tik tuščia tylą, plati kaip pasaulis, absoliučiai beprasmiška tylą, kurioje bergždžiai praleido tiek metų. Norėtų išvesti ją iš čia, paslėpti nuo godžių laiko nasrų. Tačiau žinojo, kad ji nereali, perregima ir nesuvokiama kaip jo paties gyvenimo prasmė, kurios tiek metų ieško.

Jis galvojo apie kitą rytą. Kas bus paskui? Vaizdavosi tuščią paplūdimį, savo groteskišką figūrą, persekiojamą saulės. Visoje saloje tik savo paties pėdas, sukančias beprasmiškus ratus. Liks vien skausmas? Skausmas. Giliai širdyje stengėsi pajusti šio žodžio aitrumą ir staiga suvokė, kad jo meilė stiprėja, teikia jam jėgų, kad visas persiima ja.

- Meilei reikalingas skausmas, - sušuko, kupinas vilties. Bet, pasižiūrėjęs jai į akis, suprato, jog viskas prarasta.

Diena aušo su pirmomis giesmėmis, sklindančiomis iš salos gilumos. Tačiau paslaptis nebuvo atskleista. Slogios tylos slegiami jie nusileido į paplūdimį. Ji atsėdo prie pat vandens. Vis labiau švintant ji po truputį nyko, pagaliau visiškai susiliejo su smėliu, liko tik balti tarsi druska nubrėžti kontūrai, bet ir juos nulaižė šalti bangų liežuviai.

Kažkas jame pasikeitė, pasaulis iškart pasidarė svetimas. Pasaulis, kuriame aukštai sklandė erelis, siekias beginkle auka pasotinti alkį. Pasaulis, kuris atsiranda ir išnyksta prarydamas gyvybę, kad gyvybė atsinaujintų. Pasaulis, kuriame daugiau nieko nėra, vien skausmas.

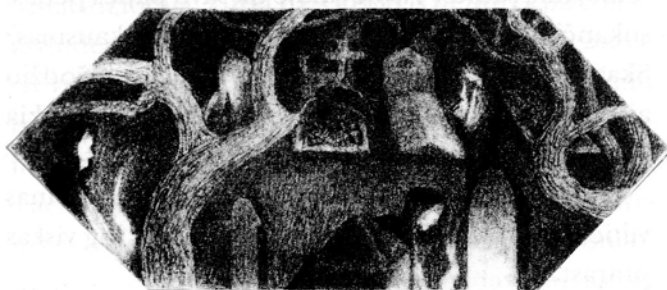
Jis neapkentė uolų, kurios trupa, daužomos bangų, stengdamosi prasismelkti į bedugnes prarajas. Neapkentė miškų, nes puvėsis klastingai tvirtina medžių kamienus, kurie nuvirte į pelkę po tūkstantmečių pavirsta anglies klodais. Neapkentė žvaigž-

Nuo apgriuvusios kriptos stogo kabojo kaulėti gebenės pirštai. Paskutiniai ūgliai nusileido net ligi žemės ir uždengė kaktą angelui, kuris neseniai buvo pastatytas ant granitinio antkapio.

„Gebenėmis puošiamos tik dieviškos galvos, - pagalvojo angelas. - Aš esu dieviškas. Gaila, kad man neuždėjo vainiko viešai.“ Vienintelis vainikavimo liudininkas buvo tylus antkapis. Niekuo jis neišsiskyrė iš kitų, nebent iškaltu įrašu:

**ŽINAU, JOG TAS, KAS MANE ATPIRKS IŠ
MIRTIES, GYVAS, O PASKUTINĘ DIENĄ IŠ-
KILS VIRŠ DULKIŲ.**

Daniel Pastirčak. *Ilustracija knygai „Damiano upė“*

džių, nes jos krenta, ir upių, nes jos įsilieja į jūras, ir jūrų, nes jos baigiasi kitame krante, nors ir tolimame. Dabar tai jis tikrai žinojo.

- Meilei reikalinga amžinybė.

Dieviška ironija. Ieškojo amžinybės, o rado meilę. Ieškojo meilės, o rado amžinybę.

Pirmą kartą suvokė kitą pasaulį, nematomą, plytintį ties juo. Dievo buvimą, nesusijusį su niekuo, kas nuo gimimo ligi mirties šoka savo žiaurų šokį. Pabudusia sąmone išvydo Visagalį. Atgijusi širdis pajuto paslaptinę prisilietimą.

Jis išsitraukė iš groto po uolomis metų metais nenaudotą valtį. Išplaukė į jūrą apnuoginta krūtine prieš saulę. Tamsi akmeninė tvirtovė, skirta aukščiausiajai savo Aš dievybei, tolo ir mažėjo. Jis nukreipė akis į dangų ir žvelgė į tą vietą, kurios neįmanoma pamatyti. O meilė pasiliko su juo visą laiką.

Antkapis su angelu

- Šiandien jūs nepaprastai gražiai atrodote, - tarė antkapis angelui.

- Tikriausiai turite galvoje mano dieviškumą, kuriuo aš ką tik apdovanotas? - patikslino angelas.

- Dieviškumą! - nustebo antkapis.

- Negi nepastebėjote? - suirzo angelas. „Jeigu nebūčiau tokio nuolankaus būdo, visai nesikalbėčiau su juo“, - tyliai tarė sau angelas. - Pasižiūrėkite, - pridūrė balsiai. - Esu įžymus meno kūrinys. Jeigu žmonės apie mane sužinotų, pradėtų fotografuoti, visose knygose rašytų apie pasaulinio garso skulptūrą. Beje, kaip tik mane apvainikavo gebenių vainiku. Jeigu nežinote, ką tai reiškia, tai jūsų klaida. Ir apskritai, kam jūs čia reikalingas? Jeigu nebūtų manęs, čionai niekas neužsuktų.

- Mano vertė ne meniškumas, bet aš pats ir veidas, ištašytas manyje. Žmonės ateina čionai susitikti su prisiminimais. Atsėda ir tyliai laukia. Pirmiausia atgyja prisiminimai. Paskui pakyla iš žemės senovės kraštai, prisiminimus apgaubia dingę kvapai, išryškėja išblukusios spalvos ir galiausiai pasirodo veidai. Ir nors aš tyliau, žmonės girdi mano pasakojimą. Ta-

čiau visų svarbiausia - įrašas manyje. Aš dažnai mažtau, kas bus tą paskutinę dieną.

- O kas gali būti? - nutraukė jį angelas. Antkapis nieko neatsakė, stoji slogi tylą.

Vieną vakarą, kai kapinių medžiuose sutūpė rudens paukščiai, į snaigėmis pasipuošusią tamsą išniro daugybė baltų liepsnelių. Apsisiautusias žmonių figūros tykiai žengė takeliais tarp antkapių, nešdamos žvakes ant artimųjų kapų.

- Gal tai paskutinė diena? - sunerimo angelas.

Prie antkapio palinko vaiskus ir baltas kaip rožės žiedlapiai veidas. Iš po skarelės išslinko dvi sidabrinų plaukų sruogos, švelnus vėjelis išsklaidė jas veide, kuris jau nebežydėjo jaunystės raudoniui. Granite iškaltų raidžių grioveluose tarsi jūros perlai žėrėjo vandens lašai.

- Žinau, - sušnibždėjo blyškios lūpos, ir į moters veidą vėl sugrįžo ramybė. Didelėse akyse atsispindėjo žvakės, o nakties danguje ties kriptą tarp platano lapų sužibo dvi didelės žvaigždės, nes nuo neatmenamų laikų dangaus daiktai ir žemės daiktai neatskiriamai susiję.

Moteris nuėjo, o žvakės liko. Jų sidabriniai sparneliai plazdėjo ir atsispindėjo švytinčiame granite.

- Pasakykite, kas čia darosi? - paklausė jas angelas. Prašnekinti pašalinį jam atrodė ne toks žeminantis dalykas. - Ar jau atėjo paskutinė diena? - Jis dabar gailėjosi, kad taip naiviai patikėjo antkapiu.

- Kokia diena? - paklausė viena iš žvakių ir keistai sumirksėjo.

- Reikšmingiausia diena jau buvo, - sumurmėjo sau angelas ir nutilo. Žvakės pasirodė jam pernelgy pasipūtusios. Jos visą naktį gėrėjosi savo atspindžiais antkapyje.

Ėjo laikas. Akmenų amžius kitoks negu žmonių. Todėl jie matė, kaip praeina ištisi dešimtmečiai. Senoji mūro siena buvo išgriauta, iškilo nauji kapai. Ties kapinėmis praslinko nesuskaičiuojami lietaus debesų karavanai. Saulės kalviai auksiniais kūjais kiekvieną vasarą kalė akmenis. Antkapyje nebeliko veido ir įrašo, vien neišskaitomi paslaptingi ženklai. Kapinės buvo iškeltos, liko tik niekieno nelankomi kapai. Dabar čia buvo parkas, ir vietoj laidotuvių

procesijų ėjo turistai pasižiūrėti senovės kriptų ir antkapių.

- Kur dabar jūsų vertė? - tęsė angelas dešimtmečiais trukusį ginčą. - Juk laikas nuplovė ir veidą, ir užrašą.

- Yra kapinių, - atsakė antkapis, - kur ant akmeninių vartų žmonės iškalė įrašą vienos senos tautos kalba: *MEMENTO MORI*. Tada žmonės žinojo, kad gyvendami turi galvoti apie mirtį. Dabar kiti laikai. Žmonės gyvena tartum bėgdami, neturi laiko sukaupti savo minčių. Jeigu išdilęs veidas ir vardas jiems nieko nebesako, pasižiūrėję į mane jie įsitikina, jog mirtis neišvengiama.

Paskui prasidėjo karas. Dalis miesto buvo užtvindyta, kapinės visai išnyko. Kur buvo mūro siena, augo medžiai ir krūmai, dabar niekas negalėjo pasakyti, kur stovėjo antkapis, kur angelas. Juos slėpė alyvų krūmai. Iš angelo galvos liko tik neaiškios formos rutulys, antkapio granitas nebeteko spindesio. Tačiau angelas nesuvokė, kaip laikas pakeitė jo dieviškąjį kūną.

- Dėl savo ateities aš nebijau, - kalbėjo jis antkapiui (jo pokalbis su antkapium per tuos ilgus metus nenutrūko). - Jau senovės Graikijoje dieviškus karžygius vainikuodavo gebenių vainikais. Ateis laikas, ir žmonės mane atras. Juk didelė dalis mano giminių jau perkelta į pasaulio muziejų depozitus. Bet kas bus su jumis?

- Mano laikas čionai pasibaigė, - prisipažino antkapis. - Belieka laukti.

- Laukti, laukti, - atsakė suirzęs angelas, - bet ko laukti? Juk toji diena niekada neateis. Reikšmingiausia diena jau buvo. - Angelas turėjo galvoje tą dieną, kai jis buvo prilygintas Dievui. Po trijų dienų jis suskilo.

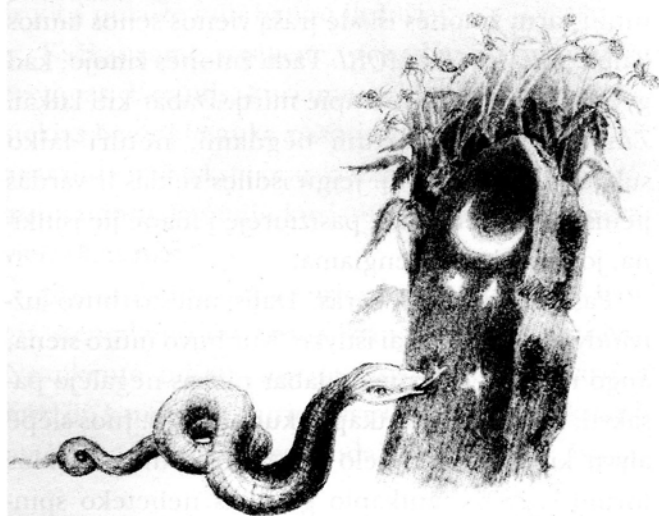
O amžiai slinko. Šimtmečių laivai plaukė laiko vandenynu, kol pagaliau pasiekė kitą krantą. Nors antkapis visą laiką laukė, toji diena užklupo jį netikėtai.

Vidury dienos saulė staiga perskilo, nusidažė krauju tarsi sužeista paukštė ir nugarmėjo į didėjančios tamsos bedugnę. Kai saulė visiškai užgeso, begalinė tamsa ir begalinė tylą palaidojo žemę. Sudegė visa pasaulio energija, atėjo visatos mirtis. Išsigan-

dęs antkapis jautė, kaip nustojo judėję atomai akmeniniame jo kūne, visi daiktai nebeteko savo formų ir išnyko. Pagaliau liko tik tamsa ir tyła.

Tada tarsį begarsiai obojaus tonai tamsą persk-

Daniel Pastirčak. *Iliustracija knygai „Damiano upė“*

Ar žinote, kaip atrodo poetas, kuris prarado ramybę? Jo akys gęsta kaip žarijos už seno židinio grotelių. Kaip dvi auksinės žuvelės žvejo tinkle, spindinčios, nusikamavusios per naktį, kada poetas nemiega, klausosi širdies, kaip ji šnekasi su vėju, klajojančiu takeliais viršum debesų. Poetas neturi išlygintų kelių nei švarko, nei kaklaraiščio, balti jo marškiniai pilki, plaukai užkritę ant pečių ir kaktos kaip gluosnio svyruoklio šakelės.

Taip atrodė poetas, kuris išėjo iš savo būsto rūsyje ir patraukė tiltu per upę. Jis buvo įsitikinęs, kad upė skiria dabartinį jo gyvenimą nuo to, kurį norėtų gyventi, todėl sparčiai žingsniavo neatsigręždamas.

„Turiu rasti vietą, iš kurios girdėsiu žemės balsus“, - galvojo poetas. Kaip tik ši mintis ir nedavė jam ramybės. Ant pilkų marškinių turėjo pilką krepšį, o pilkame krepšyje - tik pilką knygą.

„Visi poetai ieško žemės balso, - bylojo pilkoji knyga pilkame krepšyje. - Kas tą balsą išgirs, sukurs įstabiausią giesmę.“ Jis tuo tvirtai tikėjo, nes knygą

rodė šviesa. Ji nebuvo panaši į saulės šviesą (bent taip atrodė antkapiui), tai buvo šviesa, kuri suvokė, žinojo ir mylėjo. Jos akis žvelgė iš visur. Ji sklido iš visų pusių. Antkapis staiga pajuto begalinį troškimą pakilti ir skristi į tą šviesą, subyrėti joje, susiliesti su ja. Ir jis iš tikrųjų pajudėjo. Sunkus kūnas atsiplėšė nuo žemės. Tas pat darėsi ir kitiems antkapiams. Iš atvirų kapų pasirodė pilki dūmai. Jie kilo aukštyn ir pamažu virto šviečiančiais kūnais. Susitikę vyrai ir moterys (nors tai nebuvo nei vyrai, nei moterys) apsikabinę skriejo šviesos nutviekstoje erdvėje. Prasidėjo visatos prisikėlimas. Pasaulis vilkosi naują rūbą, nepanašų į tą, kurį sudėjo į tamsos ir tylos kapą.

Visa tai matė antkapis. O angelas nematė nieko. Liko užmirštas tamsoje ir tyloje su visais daiktais, kurie buvo sukurti vien iš dulkių. Jis buvo įrašytas į mirimo metrikų knygą tarp tų, kurių išpuikusioje širdyje neliko vietos vilčiai.

Žemės giesmė

parašė poetai, gyvenę senovės laikais, kada žmonės viską žinojo ir viską suprato.

Poetas ėjo savaitę, ėjo mėnesį, ėjo metus. Perėjo per ažuolyną, per beržyną, per bukų girią. Perėjo per daugybę miestų ir kraštų, kol pagaliau priėjo vietą, kur baigiasi visi keliai ir prasideda paskutinis kelias. „Negaliu grįžti atgal, - tarė sau poetas. - Visą palikau, todėl turiu vėl viską surasti.“ Jis nužingsniavo pakalnėn, nes kelias vedė į niūrų slėnį.

Leisdamasis tarpekliais girdėjo, kaip aimanuoja vanduo, šalti lašai išdabino jo veidą sidabrinėmis speigo žvaigždėmis. Odiniai šikšnosparnių sparnai išaudė ties juo neperžvelgiamą tinklą, pro kurį tik retkarčiais iškrisdavo šviesos grūdelis.

Už pirmo posūkio jis sutiko jaunikaitį. Ar matėte *jaunikaitį, kuris pametė šviesą?* Jo akys užgesusios, o ant veido krinta žalsvi šešėliai. Toksai jaunikaitis sėdėjo tenai, už jo nugaros užė vandens krioklys, o jis šaukė:

- Padėk man, keleivi, esu *jaunikaitis, kuris pametė šviesą!*

„Kiekvienas turime savąjį kelią“, - pagalvojo poetas ir tylėdamas nukeliavo toliau. O tasai jo tylėjimas buvo toks baisus, jog valandėlę nuščiuvo krioklys. Aidėjo tik jo žingsniai ir tyla.

Už antro posūkio poetas sutiko mergelę. Ar matėte *mergelę, iš kurios atėmė dainą?* Įsivaizduokite vystančią rožę. Jos žiedlapiai blykšta, bergždžiai linksta prie išdžiūvusio šaltinio. Taip atrodė mergelės veidas. Ji šaukė:

- Padėk man, keleivi, esu *mergelė, iš kurios atėmė dainą!*

„Aš einu savo keliu ir negaliu stabčioti“, - pagalvojo poetas ir, kietai sučiaupęs lūpas, nužingsniavo toliau.

Už trečio posūkio raudėjo senolis. Ar matėte *senolį, kuris nesuvokia, kas yra mirtis?* Jis panašus į gęstantį už miškų vakaro dangų, kada ant medžių kapinėse tupia krankliai, cikadų balsai išblaško nakties tylą tarp antkapių ir sunkiai alsuoja žvakutės.

Taip atrodė raukšlių išvagoto veido senolis. Jis šnibždėjo:

- Padėk man, keleivi, esu *senolis, kuris nesuvokia, kas yra mirtis.*

Tačiau poetas nieko neatsakęs nužingsniavo savo keliu.

Paskui po jo kojomis išsiskleidė šviesi vėduoklė - slėnis pasibaigė. Prieš akis plytėjo pieva: vilnijo žolių marios, ant bangų suposi ramunių, varpelių, neužmirštuolių, laukinių aguonų laiveliai, o pačiame gale stovėjo liepa, sena kaip ir jos motina žemė. Už jos nebuvo nieko, baigėsi viskas - ir tasai paskutinis kelias.

„Tai ir yra toji liepa, apie kurią rašo poetas pilkoje knygoje“, - pagalvojo jis. Atsisėdo tarp storų jos šaknų, giliai įsiskverbusių į žemę, pasidėjo ant kelių rankas ir ėmė šnibždėti:

- Prašom kalbėti. Kalbėk, netylėk. Visą palikau, norėdamas išgirsti vienintelį tavo balsą. Kalbėk, tegu iš amžių glūdumos atsiliepia balsai, tegu atgyja veidai ir įvykiai. Tegu skamba senovės dainos ir užmirštų tragedijų siautulinga muzika. Papasakok apie karžygių puikybę, apie žirgus, iš kurių šnervių veržiasi liepsnos, apie kraują, srūvantį nuo kalavijo ašmenų. Kalbėk apie paskutinius žodžius, šnibždėtus

į dulkes po karo vežimų ratais. Duok man pajusti begalinį godumą akių, ieškančių ūksmingos žemės, į kurią per nežinomos tautos lavonus žengia galin-gi vyrai. Atvesk mane prie aušros, leisk man pamatyti šviesos sklidimą, leisk pažvelgti į šviesos spindulių gimimą. Tegu įkvepia mane paslaptingas čiurlenimas, negirdimas gyvybės kunkuliavimas, slypintis už visa ko, kas juda ir kas sustingo naujų permainų kulminacijoje.

Tačiau medis tylėjo. Aplinkui tvyrojo tik lapų jūra, o lapuose - tik tylos jūra. Poeto balsas vis kartojo ir kartojo:

- Pasakyk man, pasakyk. Papasakok apie smilkalų kvapą vienuolyno kieme, kada žengia vienuolių procesija su fakelais, iškeltais ties auksiniu valdovo karstu. Papasakok apie vyrą, už kurį meldžiasi kunigas, nors jis sudegino miestą ir nuniokojo kraštą. Pasakyk, ką tas vyras galvoja, ir apskritai, ar kas galvoja, kada negailestingai plaukia laikas ir viskas tėra didžiulė paslaptinga upė, įtekanti į vandenyną, apie kurią nieko nežinome. Pasakyk man, kodėl tyli? - kartojo poetas.

Žolė aplinkui virto auksu. Vėjas uždegė viršum vėstančios žemės šaltus žiburėlius, auksą pakeitė bronzą, o poetas vis kartojo:

Daniel Pastirčak. *Ilustracija knygai „Damiano upė“*

- Pasakyk man...

Artėjant žiemai jo balsas silpnėjo, jį slopino garų kamuoliai, virstantys iš žėrinčių plunksnų. Pagaliau visai nutilo ir sustingo kaip tas medis, po kuriuo sėdėjo. Krito snaigės, kol neaprengė poeto baltu apsiaustu. Gal jam reikėjo pasitraukti, sugrįžti? Tačiau kur sugrįši, jeigu viską palikai? Todėl pasiliko čia, šioje negyvoje šalyje po žiemos baldakimu. Laukė, nors nežinojo, ko laukė, nors nusivylė viskuo, kuo tikėjo.

Žiema buvo kaip miegas, atėjo pavasaris, kaip ateina pabudimas. Kur anksčiau baltavo sniegas, dabar gurgėjo vanduo. Nežinia iš kur medžiuose atsirado paukščių. Šitiek čiauškėjimo, šitiek sparnelių plazdėjimo, šitiek balsų - ką jie šaukia?

- Šlovė! Šlovė! - vis aiškiau girdėjo poetas. Paukščių balsai išbudino žemę ir iš žemės sklido: - Šlovė! Šlovė!

Viršum žemės sklandė senasis laikas. Istorijos filmas sukosi atgal, atgijo tie, kurie čia gyveno, kurie čia mirė. Jie visi šnibždėjo:

- Šlovė, šlovė, šlovė...

Nakties balsai maišėsi su ryto ir vidurdienio balsais ir nyko tyliame vakaro alsavime. Viskas skambėjo, netylėjo nė menkiausias balselis.

- Šlovė! Šlovė! - sklido iš apačios, aidėjo už nugaros ir priekyje.

Šitaip poetas susitiko su giesme ir prisiminė mergelę tame niūriame slėnyje. Ties juo į medžio vainiką kilo laiptai. Kai ėmė kopti tais laiptais, nuo medžio leidosi šešėliai. Juo aukščiau kopė, juo daugiau buvo šviesos. Toje šviesoje pamatė jaunikaitį ir išgirdo jo balsą, dingstantį vandens šniokštyme. Laidų viršūnėje jis prisilietė prie mirties. Toliau žiojėjo praraja, ir tenai jis pamatė dideles nuo

verksmo ištinusias senolio akis.

- Kas tu esi? - išgirdo poetas balsą. Pakėlęs galvą turėjo užsimerkti, nes žvelgė tiesiai į šviesos šaltinį. - Ieškojai giesmės, o suradai mane, - toliau kalbėjo balsas. - Manei, kad suradęs tiesą, įkūnysi ją savo sukurtoje giesmėje, ir ji priklausys tau. O iš tikrųjų tu priklausai tiesai. Giesmė seniai sukurta. Girdi muziką? - Tolumoje skambėjo prislopinti balsai. - Kai ją komponavau, kiekvienam parašiau po melodiją. Ir kiekvienas turi savo giesmę, o šitoji įstabiausia. Tau teks sugrįžti. Savo giesmę tu palikai niekieno neišgirstą tame akmenuotame slėnyje.

- Šlovė! Šlovė! - giedojo tūkstančiai balsų. Tarp jų poetas išgirdo ir savąjį, ir tada susigriebė, kad nejučiomis krutina lūpas. Su giesme jis sugrįžo į slėnį.

- Padėk man! - šaukė balsas tarp uolų. - Esu *senolis, kuris nesuvokia, kas yra mirtis*.

- Padėsiu, - atsakė jis ir padavė ranką. Kai senolis atsistojo, poetui pasirodė, jog parašė įstabios giesmės eilutę.

- Padėk man, - išgirdo kažką šaukiant, - esu *mergelė, kuriai atėmė dainą*.

- Padėsiu, - atsakė jis, jausdamas, kad apėmė būseną, nepanaši į tą, kai žmogus sėdi kambaryje ir rašo varganą eilėrašį.

- Padėk man, - pasigirdo balsas tarp šikšnosparnio sparnų plakimo, - esu *jaunikaitis, kuris pametė šviesą*.

- Padėsiu.

Jie keturiose sugrįžo į slėnį prie liepos ir jos paslapčių. Jų figūros neižvelgiamoje tamsoje atrodė kaip rausvi lapeliai indiškos arbatos puodelyje.

„Įstabiausia žemės giesmė“, - pagalvojo poetas, o žemė šnibždėjo:

- Šlovė, šlovė.

BIRUTĖS PŪKELEVIČIŪTĖS VIETA ŠIŲ DIENŲ MOTERŲ POEZIJOJE

BIRUTĖ CIPLIJAUSKAITĖ

Nuo pat savo pirmosios poezijos knygos pasirodymo („Metūgės“, 1952) Birutė Pūkelevičiūtė užsirekomendavo kaip reto originalumo, didelės drąsos rašytoja, visai naujos poetinės kalbos kūrėja. Gal dėl to ji iš karto ir nebuvo pasveikinta su priderama nuostaba ir dėmesiu, ir nutilo ilgiems metams. Tik 1990 m. išleistas „Atradimo ruduo“ leido ją vėl išgirsti prabylančią poetės balsu¹. Šiandien žiūrint į šią pirmąją knygelę iš moterų literatūros ir feministinių teorijų perspektyvos, ji atrodo dar nuostabesnė, beveik feministiška ar net postmoderni *avant la lettre*. Keistu sutapimu ji neįtraukta Sauliaus Žuko sudaryton „Lietuvių meilės lyrika“ antologijon. Neskiriama jai dėmesio nė Viktorijos Daujotytės monografijoje „Moters dalis ir dalia“², nors Pūkelevičiūtė tebėra turbūt tiek išsivijoję, tiek Lietuvoje vienas iš įdomiausių ir universaliausių moteriškų balsų. Tuo nenoriu teigti, kad jos kūryba vystosi feminizmo ženkle. Anaiptol, kaip ir kitų kraštų tikrai didelės poetės, ji rašo poeziją *tout court*, kuri turėtų būti visiems vienodai įdomi ir prieinama, neapsiribojanti vienu aspektu. Jei norėtume ją sutapatinti su kuria nors moterų rašomos literatūros kategorija, be dvejojimo ją įrikiuotumėm į toliausiai pažengusiąją

pilnos savimonės pasiekusios moters kūrybą³. Tuo laiku, kai Amerikoje paskutiniųjų dešimtmečių bėgyje daugiausiai linksnuojamos poetės (Adrienne Rich, Diane Wakoski, Denise Levertov) koncentruojasi į moters teisių gynimą ir rašo kovingas socio-politinės pakraipos nuspalvintas eiles, kai Prancūzijoje, Vokietijoje, ypač Austrijoje nauji originalesni balsai pradeda aiškiau girdėtis tik apie 1970 metus (Ispanijoje ir Portugalijoje dar vėliau), o svarbiosios feministinės teorijos, liečiančios poeziją, suformuojamos tik aštuntajame dešimtmetyje⁴, Pūkelevičiūtė jas pralenkia bent dvidešimčia metų, įnešdama lietuvių poezijos raidon daugiau laisvės tiek turiniu, tiek forma. Poetėms ilgiau truko, kol jos sugebėjo atsiskirti nuo įvairiausių varžtus uždėjusių tradicijos. Vokietijoje, Prancūzijoje joms iš dalies kelią praskynė 1968 m. „revoliucija“; Ispanijoje, Portugalijoje - diktatūrų žlugimas. Beveik peršasi klausimas, ar nebus Pūkelevičiūtei savotišką išlaisvinimo pradą suteikusi tremties/išsivijojimo trauma.

Naujoviškoje Pūkelevičiūtės poezijoje, gretinant ją su šių dienų poečių kūryba, išskirtina tai, kad ji rašo ne teorijų įkvėpta, ne su intencija skelbti revoliuciją, o iš noro atrasti atitinkamą formą giliau-

BIRUTĖ CIPLIJAUSKAITĖ (g. 1929) - literatūros tyrinėtoja, ispanų literatūros profesorė Wisconsin universitete. Knygų „La Novela Femenina Contemporánea (1970-1985): Hacia una tipología de la narración en primera persona“ (Barcelona, 1988), „Literatūros eskizai“ (Vilnius - Kaunas: LKMA, 1992) ir kt. autorė.

Straipsnis parengtas pagal paskaitą, skaitytą Maironio literatūros muziejuje Kaune 1994 m. lapkričio 8 d. Autorės prašymu kalba netaisyta.

¹ Komentarų ir pagyrimų, nagrinėjančių jos prozą ir dramą, nestigo. Bibliografiją žr. *Lietuvių egzodo literatūra* / Red. Kazys Bračūnas ir Rimvydas Šilbajoris. - Chicago, 1992. - P. 520, kur akivaizdus beveik visiškas trūkumas dėmesio jos poezijai.

² *Lietuvių meilės lyrika*. - Vilnius: Vaga, 1989; Daujotytė V. *Moters dalis ir dalia*. - Vilnius: Vaga, 1992.

³ Showalter E. *Toward a Feminist Poetics* // *Women Literature Theory*. - New York: Pantheon Books, 1985. - P. 125-43.

⁴ Žr. Ostriker A. S. *Stealing the Language. The Emergence of Women's Poetry in America*. - Boston: Beacon Press, 1986; Montefiore J. *Feminism and Poetry. Language, Experience, Identity in Women's Writing*. - London: Pandora, 1987; Juhasz S. *Naked and Fiery Forms. Modern American Poetry by Women: A New Tradition*. - New York: Harper & Row, 1976; Grahn J. *The Highest Apple. Sappho and the Lesbian Poetic Tradition*. - San Francisco: Spinners, 1985.

siems savo jausmams išreikšti. Tai, kad tuose jausmuose yra stiprus erotinis pradas, ir veda ją į tradicinio išsakymo išsprogdinimą. Iki tol panašūs polinkiai turėdavo būti kruopščiai išsijojami ar užgniauziami, kad nepapiktintų viešos opinijos. Bendrai imant, galima būtų sakyti, kad fizinė aistra daugumoje pasirodydavo tik satyrinėj poezijoj. Keturvėjininkai jau sau leido įnešti erotines temas *pusiau* juokais (pvz., Salys Šemerys). Pasaulinėj literatūroj ją kaip lygiateisę įpiliatino siurrealistai, kurie bandė sujungti kūną su dvasingumu. Iš to kilo naujos formos poreikis, sugretinant tai, kas būdavo atskiriama, laužant eilutę, sintaksę, žodį ir kartu visuomenės ir jos priimtos moralės uždėtas normas. Jų sukurtoje visai naujoje, iš šalies žiūrint beveik padrikoje, nesusetoje kalboje pašaliečiui ne taip lengva buvo susigaudyti, ir tokiu būdu tapo priimti daug drąsesni įvaizdžiai.

Saulius Žukas taikliai apibūdina padėtį Lietuvoje: čia meilės poezija pasižymėjo santūrumu⁵. Meilės išgyvenimas būdavo sudvasinamas, išgryninamas, mylimasis/oji idealizuojami. Ypač iš moters buvo laukiama, kad ji užslėptų geidulį, kas akivaizdu Salomėjos Nėries kūryboje. Gal dėl to Pūkelevičiūtės „Metūgės“ sukėlė audrą, nors, lyginant ją su šiaudien rašančiom feministėm kituose kraštuose, ji atrodo labai santūri. Reikia pabrėžti ir tai, kad „Metūgės“ nėra erotinė poezija, net ne meilės poezijos knyga. Čia daugiau užakcentuojama kita šiaudien keliamą temą: moteris kaip neatskiriama gamtos - natūralaus pasaulio - dalis, dėl to turinti natūraliai jausti ir meilę. Knygos antraštę paaiškinantis fragmentas pradedamas Omar Khayyam citata, kalbančia apie pagrindinius gamtos elementus - vandenį ir vėją⁶, ir įneša kitą feminisčių mėgstamą interpretuoti įvaizdį - raganą:

Jaunos miško raganos, jaunos mano motinos
žindė mane saldžiu pienu. [...]

⁵ *Lietuvių meilės lyrika*. - P. 10.

⁶ Jie dažnai siejami su moterišku ir vyrišku pradū.

⁷ Pūkelevičiūtė B. *Metūgės*. - Toronto: Baltija, 1952. - P. 79 (toliau nurodomas puslapis). Svarbią vietą užima ragana ir Liūnės Sutemos poezijoj.

⁸ Žr. Aušros Liulevičienės straipsnį apie Pūkelevičiūtę „Lietu-

Todėl aš esu lyg metūgė - žalia ir be prakeikimo.⁷

Tamprus saitas su gamta įveda dar vieną labai svarbią temą moterų poezijoj - kitokį nuodėmės supratimą ir reikalą išsilaisvinti iš tradicinės moralės užmesto jungo. Atsinaujinimo pradas - „žalia ir be prakeikimo“ - priešpastatomas aliteracija sustiprintam varžtū įvaizdžiui: „Pasieniais sustoja rūščios *klausklos* ir *rakštys* *kyšo* *kietose* *klaupkose*“ (p. 80). Atliepia ši poezija moterų kritikų sukurtas teorijas ir nuolatinį „aš“ vartojimą⁸. Alicia Ostriker pakartotinai nurodo, kad jaunųjų moterų poezijoj pabrėžiamas moteriškas „aš“ kaip centras, galintis turėti pilną jėgą, nepriklausomas, ne kaip vyriškojo „aš“ satelitas. Sutampa „Metūgių“ poetinis pasaulis ir su kita svarbia feminisčių skelbiama teorija - Héléne Cixous ir Luce Irigaray propaguojama *jouissance* ir „kūno kalba“, kuri išreiškia neuždraustą, nežeminantį geismą ir reikalauja necenzūruojamo fizinio malonumo išsakymo, priduoiant svarbos kūnui, į kurį visų pirma žiūrima kaip į gyvybės šaltinį ir per kurį pasiekiami - intuicija ir jausmais, ne tik protu - pažinimas bei pilnatvė, o per juos ir autentiška nauja kalba⁹.

Nauja šioje knygoje yra forma - lyrinė proza su begale stiprių įvaizdžių, tuo primenantį 1920-1930 m. avangardo literatūras: anglų kalba rašančius „Imagists“, prancūzų neosimbolistus, ispanų 1927 m. generacijos poetus, kurie dėl kitų priežasčių turėjo „dangstyti“ savo išsakomą meilę. Visa „Metūgėse“ remiasi stilistinių priemonių gausumu ir jų panaudojimo menu. Aliteracijų, simbolių, pakartojimų dėka sukuriama įtampa, suintensyvinamas jausmas. Dramatiški efektai išgaunami liepiamąja nuosaka, nelauktais pertraukimais. Teatralinė autorės patirtis įtaigauja beveik užčiuopiamų scenų sudarymą, vizualiniai stiprios eilutes, įpinant ir hiperbolę ar magiją, kartais nusikeliant į pasakų pasaulį. Origi-

vių egzodo literatūroje“, p. 506-508.

⁹ Irigaray L. *Ce sexe qui n'en est pas un*. - Paris: Minuit, 1977; Cixous H. *Le Rire de la Méduse // L' Arc*. - 1975. - P. 39-54; Jones A. R. *The Currency of Eros. Women's Love Lyric in Europe, 1540-1620*. - Bloomington: Indiana Up, 1990.

nalių reakcijų pasiekama negyvų daiktų ar abstrakčių sąvokų suasmėninimu:

Tai kelia savo vestuves šviesus gegužis, ir girtos bitės vakarais nebeatranda avilių... (p. 9)

Mintis neretai uždengiama žodžiu ar įvaizdžiu. Kai kuriuose šmotukuose svarbiausia užduotim tampa bendros nuotaikos kūrimas:

Po seną sodą vaikšto pasiklydę angelai.

Jų žydros akys plačiai iš nuostabos atvertos.

[...]

Žili kaštanai užžiebia rausvas žvakes ir suklaupia augšton žolėn, kaip kelio neatradę maldininkai. Kaštanai poteriauja tyliai. Senoviški ir sunkūs jų rožančiai siekia žemę (p. 15).

Visa tai palaipsniui stiprina visa apimančią magišką/ritualinę atmosferą, jaučiamą nuo pat pirmųjų eilučių, pabrėžiančių jutimo organų svarbą:

Žalius malūnus suka švilpaudamas vėjas -
Žali malūnai įbridę iki kelių minkšton, šilton
žolėn (p. 9).¹⁰

Penkios knygos dalys beveik atitinka moters vystymąsi. „Pavasarejant“ rodo gamtos prisikėlimą - jaunos merginos pojūčių žadinimą, jos seksualinį pabudimą. Tariamai kuriant gamtos aprašymą, juslinių elementų sutelkimu įtaigaujama ir erotinė priegaidė: gegužio vestuvės, girtos bitės. Gamta ir „aš“ susilieja:

tik tankumyne garsiai plaka didelė miškų širdis.
Girdi?

Jos dūžiai sunkūs ir neramūs (p. 10).

Paskutinio žodžio poveikis virsta lyrinio „aš“ sinteze. Aprašomas pavasaris, bet kalbama apie širdies reakciją. Pavasario atbudimo pajutimas sužadina nepa-

žįstamą, neišsakomą geismą, kuris besikeičiantį „aš“ lydės per visą knygą.

Panašūs efektai išgaunami antrajam fragmente „Mugė“, kur, rodos, tik išvardinama visa, kas joje matosi, tačiau dinamiški veiksmažodžiai įtaigauja ir erotiką įgalinančią aplinką: „plazda margos palapinės“, „rankovės pilnos drungno vėjo“, „karštas jų alsavimas“. Itin įtaingas feminisčių pakartotiniai iškeliamas centrinis įvaizdis: „Narvuose kraustosi iš proto miško paukštės“ (p. 11). Pirmojo fragmento lygmuo *miškų širdis/aš* įgyja daugiau jėgos, išplėtojant jį dar toliau: „Gerkit... Tegul apsąla jūsų lūpos, tegul apsąla jūsų širdys“, ir fragmentą baigiant jau aiškesne užuomina: „Žemė jus ir vėl palaimins ir atleis kaltes“ (p. 12). Čia sujungiami natūralios gamtos dėsnių ir liturginė kalba („atleis kaltes“), tačiau kartu pabrėžiama, kad kaltes atleis žemė, ne koks nors aukštesnis autoritetas.

„Dvi balandžio pilnatys“ paliečia moters simbolišką - pilną mėnulį, ir sugeba sukurti dinamizmą be veiksmažodžių: „langai plačiai atverti“, „ąsočiai *sklidini*“. Šitame fone malūnininko dukterys „išpurto dideles duknas“ (atvira sugestija, patvirtinama „miško vėjų“ įvedimu, bet kartu ir aliuzija į vokiškų pasakų Frau Holle). Šiuose fragmentuose konkrečiai tikrovė (nendrės, tiltas) nuolat pinama su magija (Vandenys, pilnatis).

Paskutinį šios dalies gabaliuką feministės interpretuotų kaip pasiekimą pilnos savimonės: „Tu pagarbinsi moteriškę ir pagarbinsi jos ženklą“. Čia sugrįžtama ir prie pirmojo, per visus kartoto įvaizdžio: „aš esu pašventinta, kaip derlinga žemė sėjos rytą“. Paralelė su gamtos reiškiniais priduoja ritualinio orumo ir mitinės galios moters apvaisinimui, užakcentuojant funkcijos tęstinumą konkrečiau atvejo praeinamume: „Aš ateinu ir nueinu, o mano kūne miega tavo nežinomi sūnūs“ (p. 18).

„Ankstyvesnieji sapnai“ turi dar nemažai romantiško elemento. Nuolankios, tylios svajotojos godose betgi jau galima įžiūrėti erotinių, sumaniai užslėptų motyvų. Daug čia pasiekama elipse ir aliuzijomis;

„Metūgėse“ jam kai kuriais atvejais galima priskirti panašią rolę.

¹⁰ Plg. Federico García Lorca „Romance sonámbulo“: *Verde que te quiero verde. / Verde viento. Verdes ramas.* García Lorca dažnai įveda vėją kaip erotinį elementą juslingumui pažadinti.

trumpas išsakymas ruošia dirvą dviprasmiškumui:

Aš pati įbridau į drumzliną liūną.

[...]

Aš nusiprausiau juodu dumbļu.

Ir dabar aš baltesnė už sniegą (p. 24).

Įvedami čia ir pasakų elementai bei terminologija, ir daugiausia operuojama tik užuominomis, kaip, pvz., penktajam fragmente, kurio poveikis išgaunamas, kartojant neigiamą priešdėlį *ne-* ir koncentruojant negatyvius žodžius: *apkurte, luošas, sausra, trupa, byra, aštrus, pertemptos, sukulti, suskaldo, neperneš, pinasi, lūžta, pasibaido*. Taip įtaigaujamas tartum užkeikimas, kurį feministės vėl aiškintų kaip moters likimą, kuris betgi taip pat šakojasi: neigiamas nurodymas į pančius ar neigimas kaip jų nepriėmimas ir kova? Daugiaprasmiškumas, sugestija užvaldo ir sekantį gabaliuką ir perkeliamas į paskutinįjį, kur visi įvaizdžiai susiejami su „atlaisais“, bet kartu ir su šv. Tomo neįtikėjimu. Čia atrandame savęs pačios, savo esmės ir prasmės ieškojimą.

Įnešama šion dalin jau ir motinystės tema, sumaišant įvaizdžius, kalbančius apie konkretų įvykį - gimdymą („aš atskilau, lyg uolos luitas“) su beveik antgamtinio pasaulio apraiškom: „Naktį mano lopšinė prikrinta aštrių rugpjūčio žvaigždžių“ (p. 29). Užmenama oficialaus religingumo ir asmeniško religijos išgyvenimo dichotomija, pabrėžiant savo pačios apsisprendimo svarbą, kas ir vėl sutampa su šiandieninėm feminizmo teorijom: aktyvus, sąmoningas savo pačios gyvenimo formavimas. Galas paliekamas atviras: „Bet negrįžtu atgal“ (p. 30).

Centrinė dalis „Ašmenys“ prabyla aštresne kalba, kuri atitinka Ostriker nurodytų kietų, metalinių, režiančių (kovingumo) įvaizdžių gausumui jaunųjų moterų poezijoje. Liturginiai elementai, nuorodos į Šv. Raštą toliau plėtoja daugiaprasmiškumą. Kvestionuojama - jei ne parodijuojama - tradicinė laikysena ir tradicinės pažiūros į „nupuolusią“ moterį. Šioje dalyje gal akivaizdžiausi erotiniai ele-

mentai. Ji pradeda po vyro, ne Dievo ženklų, nors ir vartojant biblinius išsireiškimus:

Tu esi jaunas. Tu esi ugnis. Tavo rankovės atraitotos.

Teesie Tavo valia.

[...]

Mes esam tik vynuogynai. Pilni nuolankumo.

Ir pagiežos (p. 41).

Sustiprėja motinystės tema ir aliuzijos į veidrodžių atspindimą/gilią tikrovę. Moteriškasis „aš“ įgauna vis daugiau plėšrių savybių¹¹ ir nuolat sugretinamas su koku nors žvėreliu, idant neužmirštumėm, kad ji - visų pirma gamtos sutvėrimas: „Mano letenos minkštos. Man patinka plėšikauti pakelėse“ (p. 42 - nesusilpnėja aliteracijų efektingumas); „Mano akys atvertos, kaip rainos katės“ (p. 43). Išlyginimui įterpiamas visai tradicinis, irgi feminisčių daug komentuojamas, nuo Penelopės atsekamas įvaizdis: „veju į kamuolius švelnią vilną“ (p. 44). Moteris nuolat rodoma dvilypė. Ji gali atrodyti tradiciškai „moteriška“:

...Mano dainos būna nuolankios, o vakarais aš verkiu ant mažų medinių laiptų.

Tai feminisčių nagrinėtas „suskilęs aš“, norintis išlikti moterišku, gležnas savo giliausiai užslėptose godose, bet gyvenimo priverstas būti kovingu. Dėl to tuoj pat patikslinama: „Tokia aš, kai viena“ (p. 47). Susidūrus su pasauliu, išlenda antroji medalio pusė:

Jam [vyru? Dievui? - B. C.] patinka nulenkotos galvos ir silpni keliai. O čia ateinu aš - ir sėju, ir atnašauju, ir laiminu. Pati (p. 48).

Krikščioniškos religijos skelbiamas nuolankumas pakeičiamas prieškrikščioniškų deivių išaukštinimu, visata, kurioje spindi moteris. Tačiau vidinė kova tebevyksta.

¹¹ Šiandien feministės kritikės daug komentuoja reikalingumą moteriai įsigyti vagies savybių. Žr. Herrmann C. *Les Voleuses*

de langue. - Paris: Des femmes, 1976, jau minėta Héléne Cixous straipsnį ir kt.

Ketvirtoje dalyje, pavadintoje „Mergaitėms“, parodomas perėjimas į moterį, išėjimas iš vaikystės kaip gamtos dėsnio įgyvendinimas: „susirinks visos jūsų tėvų ir motinų nuodėmės ir įsižiebs jūsų įstrižose akyse“ (p. 58). Moters dalios tęstinumas perduodamas užuomina apie Astartę (kartaginiečių Tanit), kurią garbino senųjų kultūrų karaliai, kunigai ir paprasti mirtingieji. Tebetęsiamas nuo pirmosios dalies kartojamas motyvas „aš esu nerami“. Parodomas ir moters kūno pabudimas, dar nesuskilęs jos „aš“, nevengiant fizinio juslingumo aprašymo. Paminima moters sakralinė jėga: „Aš esu palaiminta tarp moterų“ (p. 60). Atbudusi moteris tampa daugialype. Tai akcentuojamas jos plėšrumas - „Aš esu vilkė, lūšis ir žalsvoji gyvatė“, - tai netikėtai pereinama į motinišką švelnumą: „Dabar aš vaikštau tyliai ir esu atsivėrusi kaip žaizda“ (p. 60). Motinos, šeimos saugotojos paskirtį atskamba kasdieninio gyvenimo apraiškų vardinimas: putojantis pienas, riekiama duona. Laiko tėkmė sintetizuojama tvirtinimu „mane viskas nokina“ (p. 63), kuris veda į apvaisinimo įvaizdį. Vaisiaus pagarbinimu ir užsklendžiama (ir vėl pozityviai) ši dalis: „Tada bus mano pusiaukelė. Ir labai geras mano vidurdienis“ (p. 64).

Penktoji - „Mano motinos“ - tęsia moters užtvirtinimą, atsisakant moteriško gležnumo paveikslų ir iškeliant jos jėgą, įgaunamą per sąlytį su gamta:

Didelės, tvirtos moterys. Jų skruostai šiurkštūs,
kaip lietaus nuplakti rudeniniai obuoliai (p. 71).

Tai moterys, kurios dirba, kurios kenčia, kurios džiaugiasi, kurios gimdo ir marina. Jos turi pasikliauti pačios savim, nes pasakose jas ginančių dvylikos brolių realybė nėra. Jų jėga kyla iš jų pačių. Dinamizmas čia išgaunamas aliteracijomis, metonimijomis ar vieno įvaizdžio plėtojimu. Ir čia Šv. Raštas pritaikomas kasdienybei: jei Mergelė Marija turi būti modeliu moterims, tad ir jos turi būti apvaisintos, kad jų sūnūs gelbėtų žmoniją. Feministės sakytu, kad jei pavyzdžiu rodoma nekalta mergelė, tai ir kitose moteryse nepridera ieškoti nuodėmės: „Šventas, šventas Galingasis - kiekvienas prasidėjimas yra be dėmės“ (p. 72). Jau cituotasis dukters/motinos

(jaunos raganos, jau be šventumo aureolės) įvaizdis duoda antraštę visai knygai. Šioje dalyje iškeliamas ir Mortos/Marijos pranašumo klausimas; parodoma pilna moteriškos prigimties skalė, priešpastatant ryškiai skirtingus tipus. Šalia aktyvių moterų, kurios imasi iniciatyvos ir neatsisako geismų:

Dabar jų plaukai - tirštas liepų medus. Pėdos
plačios, o alsavimas kvepia saldžiais ajerais (p. 72),

parodomos romantiškos eros herojės:

Ir kitos moterys. Bailios kregždės ---.
Nuo pirmų rugsėjo šalnu jos susisupa
sielvartingom skarom.

[...]

Jos tyliai nulipa prie tvenkinio ir skaito eiles.
Tvenkinys - gaudi ir didelė ašara.
O jų rankos bejėgės. Ir siauros (p. 73).

Pasakotojos pasirinkimas išsakomas ne tiesioginiai, o per metaforą: „Palaiminti tik pilnaviduriai žiedai“ (p. 76). Per visą šią dalį - ir per kitas - kaip potekstė nuolat iškyla religinės užuominos ir klausimai, nes „Dievo veidas neišskaitomas. Kaip kaukė“ (p. 74).

Paskutinioji dalis - „Karo pasakas“ nukelia į kitą pasaulį. Čia moteris - jau tik vienas iš daugelio elementų. Visame kame rodosi pikto ženklas, beveik apokaliptiški vaizdiniai. Akcentas perkeliamas į karą ir jo pasėkas, tačiau neapsiribojama vien išgąstinga tikrove: reikia mokėti klausytis karo aidų, kad išgirdus ir *pasakas*. Visai pakinta žodynas: juodos angies šešėlis, derva, kartūs šuliniai, juodos galvijų bandos, apkerpėję kriptos, nuodėguliai, pakartas mėnulis, nutrauktos grandinės, pamišę piemenys. Viską užvaldo ne džiaugsmingas, su gamta susijęs, o skausmą gimdantis dinamizmas: „daužosi išsigandę varpai, svetimi šeimnininkai puotauja apgriuvusiame vienuolyne, „o sudaužytas vanduo dar ilgai verkia“ (p. 90). Moteris tik atspindi visas baisybes savo paaštrintu jautrumu (prisiminkime Achmatovą, Cvetajevą, ispanes poetes, apdainuojančias pilietinį karą). Jai liepiama net ir skausmą sutramdyti, prisiminti, kad (tą tvirtino Balzac) jos paskirtis - kentėti:

Neverkit, moterys, neverkit:
Jie niekad jums nepriklausė (p. 88).

Skausmu persisunkusi tylą perduodama eilučių,
žodžių, sakinių sutrumpėjimu:

Vargonai užkimę. Žvakės ištyšę.
Šermenys (p. 90).

Šioje dalyje viskas sužlugę, numirę, išgriauta, bet net ir čia skelbiamas savos rūšies prisikėlimas, nes moters paskirtis taip pat yra saugoti, duoti gyvybę, kad tęstusi pasaulis. Sugrįžtama prie pirmosios dalies išeities taško - žemės atbudimas pavasarį pastiprinamas žmogaus fizine galia:

Praplėšk juodą velėną. Ten miega nauji
pavasariai ir ateinančių kartų aistros (p. 94).

Viltiga pabaiga pasikartos ir „Atradimo rudenį“ užsklendžiančiame epizode „Rarotai“, kur vėl pasigirsta Dievo ieškojimo tema ir kuris sintetizuoja visą galvojančio/jaučiančio žmogaus gyvenimą. Pradėjus apibendrinančiu teigimu „Kiekvienas gyvenimas turi būti atrastas“¹², pačiam centre priėjus dvejojimą: „Turėčiau keltis ir eit Tavęs ieškoti!... - Bet kur Tave surasiu?“ (p. 89), užbaigiant neatsisakoma vilties galimybės:

Gal Tu esi visai arti?
Gal mano sielos tyrlaukiuos
Vilties daigelį sodini? (p. 90).

Susumuojant „Metūgių“ esmę iš moters studijų ir teorijų išeities taško, ten galima atrasti šiuos moterų kritikių vardinamus bruožus: moteris - gamtos elementas, tad jai natūralu mylėti. Jei ji tokia sutverta (ne tik dauginimuisi, bet ir prie jo vedančiai džiaugsmingai pojūčių patirčiai), tai jai ir geismas mylėti turi būti atleidžiamas. Iš paukštės narve

¹² Pūkelevičiūtė B. *Atradimo ruduo*. - B. v.: Darna, 1990. - P. 88 (toliau nurodomas puslapis).

¹³ Baudrillard J. *Simulacres et simulation*. - Paris: Galilee, 1981; *Fatal Strategies*. - New York: Semiotext(e), 1990.

ji tampa laisvai erdvę skrodžiančia skrajūne. Gausu ir kitų moteriškų simbolių: pilnatis, vanduo, žemė, gėlė, su Ieva asocijuojama gyvatė. Akcentuojamas sakralinis elementas moteryje, grįžtant prie savyje nešančios gyvybės pradą deivės įvaizdžio. Pabrėžiama laisvė naudotis žemės malonumais, laisvo apsisprendimo būtinybė. Moters aktyvi rolė perduodama ritualu, senobinių apeigų įvaizdžiais, t. y. grįžimu į prieškrėščionišką erą. Pasigirsta ir liaudies pasakų bei dainų aidų. Savo struktūra tai itin vieninga knyga, kurioje pilnutinis efektas išgaunamas kruopščiu įvaizdžių atrinkimu, juos sustiprinant aliteracijomis, pakartojimų ritmu, kartais beveik virstančiu litanija, kolektyvinio „aš“ panaudojimu. Vieningumo priduoja ir didelis autorės dramatinis talentas, neleidžiantis išnykti įtampai. Norint randama šioje knygoje ir labai modernaus subversyvaus elemento, bet visų pirma ji skelbia moters stiprybę.

Nors „Atradimo ruduo“ pasirodo tik 1990 metais, didelė jo dalis parašyta daug anksčiau ir paskelbta kaip atskiri vienetai. Tad nedera šioj knygoj ieškoti tokio vieningumo, kaip „Metūgėse“. Jos trys dalys skiriasi savo tema, jos vystymu, išraiškos priemonėm. Pirmoji - „Mišios už išdaviko žmoną“ - itin sudėtinga. Čia supinamas istorinis įvykis - partizano išdaviko pabėgimas į Vakarus - ir bendresnis kaltės, bausmės, teisingumo principo gvildenimas. Nors daliai galima būtų šį kūrinį vadinti lyrišku, jame vyrauja ne lyrika, o skepticizmas, kartais ironija. Išraiška čia daugiau prozaiška - neatsisakoma pasakojimo, - betarpiškesnė. Ji verčia galvoti, neintuityviai suvokti. Tekstas literatūrinis, su gausybe poteksčių. Tuo jis įsirašo postmodernizmo ženklan, priartėdamas net prie Jean Baudrillard simulakrų¹³. Labai svarbu čia tai, kas neįvardinta, neaprežta, nepastovu. Visa, kas perduodama, tebėra gilaus, kankinančio mąstymo procesas. Nuolat kryžiuojamos įvairios laiko plotmės, šakojasi įvaizdžiai, išaugindami po tris keturias atskalas. Jie nebėra tokie vizualūs: ieškoma ne grožio, o prasmės niuansų. Daug pasiekama laisva asociacija ir svyravimo ritmu, priešpastatant tradi-

cija/modernias gyvenimo apraiškas. Į nedaug puslapių sutelkiami filosofija, istorija, teologija, asmeniškasis išgyvenimas. Nepaprastai tiksliai apgalvota ir apskaičiuota struktūra padeda išgauti prasmę. Visa ši knyga skiriama skaitytojui-kūrėjui. Tai lyg mozaika su tuščiais tarpais, perkeltinėm prasmėm, daugiareikšmėm užuominom. Konkretus tik išieities taškas. Nors veikalas skiriamas žmogaus, ne moters dalios apmąstymui, reikia vis dėlto pastebėti, kad pagrindine veikėja tampa ne išdavikas, o jo žmona, kurios dalia nuolat priešpastatoma motinos paskirčiai. Iš teologinio požiūrio šią ilgą poemą-dramą nuosekliai yra aptaręs Algimantas Kezys „Draugo“ literatūriniam priede. Ji tebelaukia išsamesnės literatūrinės analizės.

Grįžtant prie feministinės perspektyvos, norėčiau kiek ilgiau sustoti prie centrinės šios knygos dalies „Raudos“, pirmą kartą paskelbtos „Aiduose“ 1960 m. Tai lyg atsakymas, užbėgiant už akių, į Alicia Ostriker daug vėliau suformuluotą nusiskundimą, kad moterys vis dar atrodo nepriaugusios užduočiai sukurti epinio didingumo veikalą, kurio centre būtų moteris, ir siūlantį naują herojiškumo sąvoką. Įprastinis epas apdainuoja tautos/valstybės gimimo laikotarpį; jame iškeliami didvyrių žygdarbiai. Savo „Rauda“ Pūkelevičiūtė pastato paminklą lietuviams moterims, karžygių motinoms, seserims, mylimosioms, kurios apraudoja jų netekimą kovojant už savo kraštą¹⁴. Istorinis pamatas ir čia labai tvirtas, bet rodomas ne vienas iškilus momentas, o besikartojančios situacijos, reikalaujančios pasiaukojimo, ir tuo pačiu moterų-motinių stiprybė, gimdant sūnus pražūčiai¹⁵. (Tai lyg aidas „Metūgių“ „Neverkit... Jie niekad jums nepriklausė“.) Panašią moters dalios sintezę randame Romualdo Granausko „Rauduose miškuose“ ar Vandos Juknaitės „Šermenyse“: tas pats intensyvumas, tas pats daugelio kartų sugretinimas. „Rauda“ skaitytoją iškelia užlietuviško kaimo ribų. Tai tikrai universalios poezijos pavyzdys, kuri betgi lieka labai tampriai susieta su Lietuvos istorija.

¹⁴ Tuo „Rauda“ priartėja prie pačių pirmųjų lyrinės poezijos apraiškų Europoje.

¹⁵ Feministės pabrėžia moters tęstinumą; ir jos atsiekimai ne

Į istoriją čia žiūrima iš moters perspektyvos: visos trys „veikėjos“¹⁶ yra moterys. Ir čia galima būtų užčiuopti feministinės teorijos atspindį: viena moteris pratęsiama kitoje, suformuojant kolektyvinį „aš“. Tokiu būdu sukuriamas amžinos moters mitas. Kartu tai yra ir dramatinė poema: duodami sceniniai nurodymai, užuomina pastatomos dekoracijos. Temą įveda šalutinis personažas Panaktinis, čia užimantis klasikinės graikų tragedijos choro rolę, kuria jis dalinasi su reguliariai įsiterpiančiu Gedėtojų choru.

Labai svarbus šioje poemoje formos apipavidalinimas: baltos eilės alternuoja su tradicine eilėdara (jai atstovauja Gedėtojų choras) ir kelių refrenų reguliariu kartojimu, užakcentuojančiu išgyvenimo giliausią branduolį. Kelių esminių elementų pakartotiniu vardinimu sukuriama nuotaika. Kartojami struktūriniai vienetai (tie patys poskyriai kiekvienos moters kalboje), kartojamos eilutės, patraukiant dėmesį įnešamais lengvais variantais. Magikai sukurti kartojama simbolinė skaitlinė dvylika, turinti ir liaudies pasakų užuominų. Ji kartais suskyla į šešis, net į tris. Plačiai besiliejančiose baltose eilėse retkarčiais įterpiamos daug trumpesnės eilutės, kurios patarnauja kaip viso fragmento *résumé* („Ateina neganda“).

Poema susideda iš įvado, trijų dalių ir epilogo ir turi išbaigtą žiedinę struktūrą: pradedama ir baigiama Panaktinio balsu, toliau seka ir gale prieš pat jo žodį girdėti Gedėtojų choras, o centrą užima trijų moterų - trijų raudotojų balsai. Prieš išgirstant bet kokį balsą, duodamos dvi eilutės laikui ir vietai nusakyti:

Rudens naktis.

Morai, apdengti juoda marška (p. 58).

Toks neapibrėžimas iš karto poemą perkelia į universalią plotmę.

Panaktinio žodžiai tarnauja kaip oficialus,

vienkartiniai, o per kartas subrandinti.

¹⁶ Ispanų mąstytojas-romanistas Miguel de Unamuno jas pavadintų „agonistėm“ - kentėtojom.

beasmenis įvadas. Jis pradedamas fatalios valandos kartojimu, primenančiu garsiąją Garcia Lorca elegiją toreadorui: „Vienuolikė ir ketvirtis! Vienuolikė ir ketvirtis!“¹⁷ Tuoj pat sukuriama paslaptingojo įtampa ir paminimas herojus: „Aš nemačiau jo veido ir nežinau jo vardo“. Tai beveik nuoroda į Nežinomo kareivio kapą. Gedėtojų choras taisyklingomis eilėmis nukelia į pagonišką pasaulį su aliuzijomis į šventasias alkas, vystydamas savo temą intarpuose tarp kiekvienos dalies, pabrėždamas sąlytį su gamta ir tradicija.

Didžiausią poemos dalį užima raudos: trys moterys vienodais struktūriniais vienetais pirmam poskyryje dramatiškai, su aliuzijomis į reikšmingus Lietuvos istorijos periodus, pasakoja kraštą užgulusių negandą, antrajam evokuoja žuvusiojo sapnus ir jo prigimtį bei svajones, kur įpinami ir jo skaitymai. (Intertekstualumas padeda susigaudyti laiko plotmėse.) Antrasis poskyris lyriškai nusako brolio-myliamojo-sūnaus fizinį grožį ir jėgą, jo polinkius. Šiose dalyse perduodami staigūs praregėjimai, sumaniai moduluojant jų tąsą. Kiekvienas iš jų - trumpesnis: pavasaris - naktis - akimirka. Kinta ir evokuotieji žuvusiojo karžygio skaitiniai, juos surišant su kitu svarbiu elementu - garsu. Pirmajame brolis skaito eiles: „apie stebuklingą ragą Olifantą“¹⁸. / Ir švilpaudavai aukšta, ulbančia *gaida*“ (p. 60). Antrajame bernelis skaito apie karalių Artūrą ir apie argonautus¹⁹: „ir mėgai vyrų dainą, užvesdamas ją aukšta, nerimo pilna *gaida*“ (p. 63). Paskutiniajame, sename psalmyne, skaitoma apie karalių Dovydą (karalių, kuris dažnai atvaizduojamas su arfa), bet nebegirdėti pačio skaitytojo - sūnaus balso.

Evokacijose iškyla magiška žemdirbių Lietuva, jos grožis, ateities godos. Visa ten atrodo be svorio, pripildyta šviesos, kyla į permatomą orą. Tekstas nuolat svyruoja tarp mito - tikrovės - pasakos - liaudies dainos. Skausmas nesužlugdo grožio. Per visą poemą užtvirtinama stiprybė net ir tampant nugalėtu: užmūryti vienuoliai mirdami gieda prisikėlimo giesmę.

Visas eigos vystymas išsiskiria dideliu glaustumu:

tragedija parodoma per kelias detales ar variantus pakartojime, įtaigaujant rūpestingai parinktais įvaizdžiais, pavartotų žodžių jėga perduodant smurto poveikį: „kazoko rimbais, koriko virvės kilpa ir juodas caro paukštis“ (p. 64). Tai autentiška drama, ne melodrama; ne trafaretinis, sentimentalus tėvynės praradimo motyvo kartojimas, o gilaus asmeniško išgyvenimo perteikimas. Kaip didžiosiose elegijose, rašymas atneša katarsį. Jei „Rauda“ buvo pradėta raginimu „Apverkit, apraudokit tą, kurs žuvo už tėvynę“ (p. 58), tai pabaigoje pasiekiami tikra Schönerbergo „Verklärte Nacht“ nuotaika (įsidėmėtina, kaip ir vėl trumpėja eilutės):

Skaidrus, skaidrus vėlių šaltinio vanduo [...]
Balta, balta vėlių drobė [...]
Saldi vėlių duona (p. 66).

Užakcentuojamas ne praradimas, o galimas atgimimas. Apdainuota didybė išsklaido liūdesį. Prisimenama amžių kaita, natūralus ciklas. Klausimas, kartotas kaip refrenas visose trijose dalyse: „Kokiais žiedeliais dabar tu sužydėsi, / kokiais lapeliais sulaposi?“ virsta pasitikėjimo pilnu užtvirtinimu Panaktinio kalboj: „Tu vėl atgimsi: vėl žiedeliais sužydėsi ir vėl lapeliais sulaposi“. Poemą Panaktinis - graikų tragedijos choras - užsklendžia jau filosofine/religine tiesa, pakartojant ir paskutiniojo „Metūgių“ fragmento motyvą:

Tai, kas po žeme trūnija, pratrykš žaliuojančiais pavasariais ir suliepsnos ateinančių kartų troškimuose.
Be pabaigos pradžios nėra, o žemėj viskas atsinaujina (p. 66).

Meilės/gyvenimo dichotomija išsprendžiama, grįžtant prie esminių gamtos dėsnių - gamtos, į kurią moteris žiūri kaip į savo Didžiąją Motiną, užtikrinančią žmonijos tęstinumą per nenutrūkstamą savo dukterų grandinę, per jų sugebėjimą sielvartą paversti džiaugsmu.

¹⁷ Plg. *Eran las cinco de la tarde*, kartojama po kiekvieno posmo.

¹⁸ „Rolando giesmės“ išgarsintas ragas.

¹⁹ Apskritojo stalo riterių legendos ir epas.

KULTŪRINĖ AUTONOMIJA

VINCAS NATKEVIČIUS

Nuostabi ir gąsdinanti tyla gaubia Lietuvoje šiuo metu *Antano Maceinos* asmenį ir jo filosofiją. Ypač tylu katalikų spaudoje. Tiesa, išėjo keli tomai jo raštų, leidžiamų „Minties“ leidyklos. Tačiau pasirodžius ketvirtam tomui „Naujasis dienovidis“ (1994, Nr.7) rašė: „Tyliai išėjo ketvirtas Antano Maceinos raštų tomas - nei anonso, nei komentarų. Gal ir dėl to Maceina negrįžta, netampa nei mokytoju, nei juo labiau jaunimo savastim. O taip lengvai rašyta, taip logiškai ir konstruktyviai mąstyta...“ Iš tiesų, kur jo ir šiandien aktualių, kadaise uoliai katalikų inteligentų skaitytų straipsnių rinkiniai, jų ištraukos katalikų spaudoje? Juk vien religinės filosofijos ir teologijos turime kelias knygas. Jas skaitė į Sibirą nugrūstieji, už jas buvo nesunku ten ir pakliūti. Betgi šiek tiek aktuali tapo Maceinos išėivijoje paskelbtoji vadinamosios *kultūrinės autonomijos* idėja, susilaukusi mūsų liberalų išpuolių. Žvilgtelėkime į Maceinos siūlytą kultūros autonomiją ir išpuolius prieš ją.

I. PASAULĖŽIŪRA KAIP KULTŪRINĖS KŪRYBOS PAGRINDAS

Kultūrinės autonomijos idėja labiausiai plėtota ir išsakyta Lietuvių Fronto bičiulių 1958 m. Čikagoje išleistoje studijoje „Į pilnutinę demokratiją“ (antras leidimas 1992 Vilniuje). Pagrindinės jos mintys ir formuluotės yra Antano Maceinos. Studijos skyriuje „Valstybė ir kultūra“ jis kelia klausimą, kas yra kultūrinės kūrybos pagrindas. Atsakymas - kiekviena kūryba remiasi idėja, apipavidalinama moksline ar menine išraiška. Kitais žodžiais, kiekvienas kultūros

kūrėjas turi tam tikrą idėjinę nuostatą, kurią stengiasi išreikšti kūrinium. Net jei kūrybą suprastume vien kaip žaismą, tai ir šiame žaisme būtų galima išžvelgti tam tikrą idėją, gal tik vos vos jaučiamą. Žodžiu, kultūros kūryba visada grindžiama pasaulėžiūra ar pasaulėjauta. Ją turi kiekvienas žmogus - išplėtotą (pavyzdžiui, filosofas) ar tik apmestą. Pasaulėžiūra įgyjama šeimoje, mokykloje ir visoje gyvenimo plotmėje, dalyvaujant organizacijose, ugdat save skaityba. Taigi kultūra yra individuali asmens kūryba, visada atsiremianti į pasaulėžiūrą, kurią žmogus kaip asmuo jau turi ar dar tik formuoja.

Vienas iš lietuvių liberalų Liūtas Mockūnas 1991 m. „Metų“ žurnale Nr. 8 aštriai kritikavo „Į pilnutinę demokratiją“ svarstymus, kai kuriuos iš jų net pavadindamas „keisčiausiais“. Jam esąs labai svetimas ir kūrybos grindimas pasaulėžiūra. „Manau, - rašo kritikas, - kad 90 procentų žmonių, net su universitetiniu išsilavinimu, negalėtų konkrečiai išaiškinti savo pasaulėžiūros sistemos. Kūryba ir žmogaus motyvacija labiau susiję su žmogaus gyvenimiška patirtimi ir genais negu su kokia nors jo pasaulėžiūrine sistema.“ Taigi, nors ir miglotai, suabejojama, ar išvis toks dalykas kaip pasaulėžiūra egzistuoja. Iš tikrųjų būtų galima abejoti tik konkretaus žmogaus pasaulėžiūros rišlumu, bet ne pačiu pasaulėžiūrų buvimo faktu. Pasaulėžiūros, kitais žodžiais - idėjos, principai, pažiūros, įsitikinimai, žmogaus gyvenime yra akivaizdi realybė. Vienas didžiųjų pokario filosofų - „liberalas“ Karlas Jaspersas patvirtino pasaulėžiūrų buvimą ištisu veikalumu, vardu „Pasaulėžiūrų psichologija“ (*Psychologie der Weltanschauungen*). Ne mažiau realu, kad kuriantis pažiūrai, mintis ar idėja apipavidalinama menine ar moksline išraiška, ir tokiu būdu gimsta kūrinys. Genai, gyvenimo patirtis

kūrėją veikia ir vienaip ar kitaip kūrybingumą skatina ar trukdo, bet niekada jie nesti veiksny, tiesiogiai dalyvaujantis kūrybiniame akte. Šiam aktui priklauso ne tik „paslaptingos“ galios - jausmas, fantazija, - bet ir iš intelekto kylančios pažiūros bei idėjos. Tiksliau pasakius, kūrybiniame akte dalyvauja visos dvasinės ir psichinės žmogaus galios, kurias veikia ir genai bei gyvenimo patirtis, bet vieni genai ar patirtis nieko sukurti negali.

Minėtame studijos skyriuje „Valstybė ir kultūra“ toliau Maceina bando nustatyti kultūros vietą valstybėje, į problemą žvelgdamas savo personalistinės filosofijos požiūriu. Jis pabrėžia principą, jog asmuo turi pirmauti prieš kolektyvą ar bendruomenę. Taip iškeliamas pavojus, tykojās gyvenamojo laiko moderniąją valstybę - nuvertinti asmenį. Nuvertinimo esmė yra ta, kad moderniojoje demokratijoje dauguma gerokai prievartauja mažumą. Juk demokratinėje valstybėje partija, laimėjusi rinkimus, savo pažiūras stengiasi paskleisti visoje gyvenimo plotmėje - ne tik ekonomikoje, vidaus ar užsienio politikoje, bet ir kultūros srityje, kuri, kaip matėme, iš esmės yra pasaulėžiūrinė. Pasaulėžiūra yra asmens esmę liečiantys įsitikinimai, kuriuos žmogus prisiima laisvai ir kurie sąlygoja jo sąžinę, santykius su visuomene ir apskritai visą gyvenimo būdą bei praktiką. Todėl pasaulėžiūrinius įsitikinimus žmogus jautriai gina ir, kai reikia, dėl jų kovoja, nes tai kova dėl jo asmens laisvės.

II. DEMOKRATINĖ VALSTYBĖ TURI BŪTI NEPASULĖŽIŪRINĖ

„Žmogus nori ir turi pagal savo įsitikinimus ne tik mąstyti, bet ir gyventi“, - rašoma studijoje. Todėl iš demokratinės valstybės reikia reikalauti ne vien pripažinti sąžinės laisvę, bet ir sudaryti piliečiui sąlygas pagal „savo sąžinę gyventi ir kurti“. Šiuo požiūriu demokratinė valstybė savo prievolę ne visada atlieka. Tiesa, paprastai ji gerbia ir saugo sąžinės laisvę meno ir mokslo kūryboje. Tai ji daro ir religinėje srityje, nevaržydama religinių bendruomenių

laisvės ar šią laisvę palaikydama. Taip betgi nėra jaunimo švietimo bei auklėjimo srityse, nes čia valstybė stengiasi įsigyti švietimo bei auklėjimo monopolį. „Vienur tatai vykdo per valstybinių mokyklų tinklą, privatiųjų neremdama, kartais joms nė mokyklos teisių nepripažindama. Kitur tatai vykdo netiesioginiu būdu, nesiimdama mokyklos monopolio, neskelbdama valstybinės mokyklos pirmenybės prieš privatinę, bet privatinę mokyklą palikdama jos laikytojams, tiksliau - lankytojams“, - skaitome studijoje. Todėl tėvai, ypač mažiau pasiturintieji, dažnai priversti prieš savo sąžinę vaikus leisti į valstybines mokyklas, nes šios esti pigesnės. Taip, be abejo, pažeidžiamas tėvų noras savo vaikus auklėti pagal norimą pasaulėžiūrą. Taip modernioji demokratinė valstybė tampa pasaulėžiūrine. Šis pasaulėžiūriškumas yra totalitarinės valstybės liekana, nesuderinama su demokratija. Ją reikia išveisti, moderniąją demokratinę valstybę *nupasaulėžiūrinant*. Demokratinė valstybė turi tapti pasaulėžiūriškai *neutralia*, t.y. valstybė turi visoms pasaulėžiūrinėms grupėms ar asmenims vienodai garantuoti sąžinės laisvės praktiką.

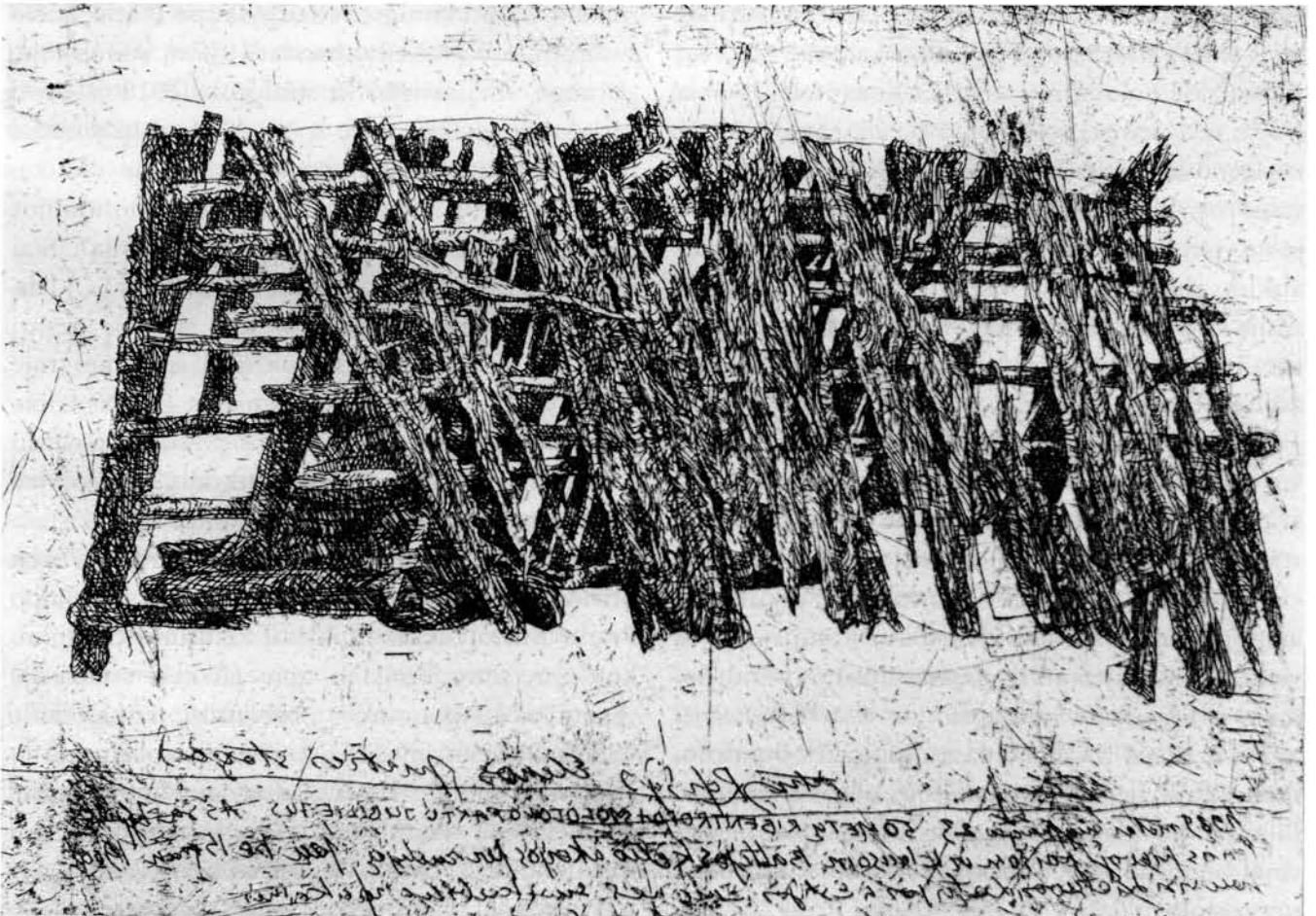
Tokia kultūrinė demokratija bandoma įgyvendinti Kanadoje (Kvebeko valstijoje), Olandijoje, iš dalies Belgijoje ir Šveicarijoje. Jos pradų rasime tose demokratinėse valstybėse, kuriose valdžia palaiko ir finansiškai remia privačias mokyklas. Taip pasiekiamas daugiau demokratijos, negu jos duoda vadina moji laicistinė (supasaulietinta) valstybė, ypač įsipilietinusi Prancūzijoje trečiosios respublikos vardu (1870-1940) ir iki šiol daugiau ar mažiau kitų demokratinų valstybių mėgdžiojama. Laicistinė valstybė, atskirdama Bažnyčią nuo valstybės ir sąžinės laisvę laikydama privačiu dalyku, iš tikrųjų nėra neutrali, kaip paprastai skelbiasi; ji yra pasaulėžiūrinė, nes per valdines mokyklas auklėja jaunimą „be Dievo“ ir taip sudaro palankias sąlygas ateizmui tarpti. Apskritai ji visą kultūrinį gyvenimą (mokslą, meną) užsimoja pajungti vienai „generalinei linijai“, kurią nubrėžia valdančioji laicistinė partija. Savo „generalinės linijos“, be abejo, laikosi ir klerikalinė valstybė, kurioje teistinė ar klerikalinė pasaulėžiūra (kaip dabar Persijoje), vedama per mokyklas

ir visą kultūrinį gyvenimą ne tik neremiant kitokių pasaulėžiūrų bendruomenių ar asmenų, bet dargi juos daugiau ar mažiau persekiojant. „Pagal kultūrinės demokratijos sampratą, - pastebi Juozas Girnius, - išeitis yra ne klerikalizmo pakeitimas laicizmu, ne vienos prievartos pakeitimas kita, o visiškai prievartos atsisakymas ten, kur liečiami sąžinės reikalai.“

Atsimintina, kad didysis liberalizmo nuopelnas yra tai, jog jis išveisė klerikalinę ir teokratinę valstybę. Bet jis neišveisė pasaulėžiūrinės (ideologinės) valstybės, nes demokratinės valstybės ideologija tapo laicizmas. Šitai labai ryškiai matyti Prancūzijos konstitucijose: laicistinė ideologija skelbiama jose visose nuo pat demokratijos pradžios. Laicistinė ideologija įrašyta ir į penktosios (dabartinės) Prancūzijos respublikos prezidentinę konstituciją, kurios kūrė-

jas yra de Gaulle. Joje skaitome: *La France est une République indivisible, laïque, démocratique et sociale* („Prancūzija yra nedali laicistine, demokratinė ir socialinė respublika“). Taigi, anot konstitucijos, laicizmas priklauso Prancūzijos valstybės esmei lygiai taip pat, kaip jai priklauso valstybės nedalumas, demokratiškumas ir socialumas. Prancūzų kalboje *laïcisme* reiškia visišką valstybės atskyrimą nuo Bažnyčios, bet kartu ir priešybę Bažnyčiai. Tai nusistatymas, siekias Voltaire ir Didžiosios Prancūzų revoliucijos laikus, neleisti katalikų Bažnyčiai ir apskritai religijai viešai reikštis, daryti žmonėms įtaką už bažnyčios sienų, mokyti religijos mokyklose. Tradicijai liberalui tiek Europoje, tiek JAV laicistinė ideologija neatskiriama nuo demokratijos, tad suprantama, kodėl šios ideologijos neišdrįso atsisakyti nė katalikas de Gaulle. Tačiau ta pati demokratija,

Petras Repšys. *Elenos pirties stogas*. 1989. Ofortas. 10,4x15 cm

mą. Asmuo yra aukštesnė vertybė už valstybę, nes ji gimdo ir ugdo ne valstybę, o šeimą. Tad ne valstybė, ne visuomenė, ne kolektyvas, o šeima yra prigimtoji bendruomenė, į kurią žmogus nuo pat savo gimimo įauga, kurioje bresta ir formuojasi. Šeima parengia žmogų gyvenimui, tad ji - tėvai - turi lemti vaikų mokymą ir auklėjimą, jų pasaulėžiūrą. Šeima yra aukštesnė vertybė už valstybę, visuomenę, kolektyvą. Todėl jai turi priklausyti pirmenybė vaiką ugdant ir auklėjant, skiepijant idėjines pažiūras.

III. ŠVIETIMO ORGANIZACIJA KULTŪRINĖJE AUTONOMIJOJE

Jei demokratinė valstybė turi būti nepasaulėžiūrinė ir jei asmuo yra aukštesnė vertybė už valstybę, tai iš to savaime plaukia tėvų teisė savo vaikus ugdyti ir auklėti norima pasaulėžiūra. Todėl reikia sukurti tokią švietimo bei auklėjimo organizaciją, kuri šią tėvų teisę garantuotų ir ją praktiškai vykdytų. Visų pirma į demokratinės valstybės konstituciją reikia įrašyti tėvų teisę spręsti dėl savo vaikų auklėjimo ir mokymo krypties. Tai reikštų, kad, pavyzdžiui, tėvams pasirinkus katalikiškosios mokyklos kryptį, jone ne vien turėtų būti dėstoma katalikų tikyba kaip atskiras dalykas, bet ir visi kiti dėstomieji dalykai, susiję su pasaulėžiūra (visuomenės mokslas, literatūra ir kt.), turėtų būti persunkti katalikiškąja pasaulėžiūra.

Demokratinėje valstybėje seniai įsipilietinusios kai kurios savivaldos, turinčios tam tikrų aprėžtų kompetencijų. Juk demokratinėje valstybėje seniai veikia vietos savivalda - seniūnija, valsčius, apskritis - ar veikmens savivalda - žemės ūkio, pramonės, amatų rūmai. Panašiais tam tikros kompetencijos vienetais turėtų tapti ir pasaulėžiūrinės bendruomenės *religijos ir kultūros, pirmiausia - mokyklos reikalams tvarkyti*. Kitais žodžiais, pasaulėžiūrinės bendruomenės valstybėje gautų *kultūrinės autonomijos teises*. Piliečiai, be abejo, turėtų teisę ir jokiai pasaulėžiūrinei bendruomenei nepriklausyti bei kultūrinėje savivaldoje nedalyvauti.

Betgi ir valstybė turi neginčijamų teisių kultūrinėje srityje. Jos ypač akivaizdžios mokykliniame sektoriuje, nes valstybė nėra vien tik mokyklų ūkio vedėjas. Jai priklauso tokie rūpesčiai, kaip bendrasis švietimo lygis, mokomųjų dalykų programos, mokytojų cenzas, tautinis auklėjimas, valstybingumas ir panašūs dalykai. Taigi, nors geriausia, kad mokyklas laikytų mokinių tėvai, t.y. tėvų pasaulėžiūrinės grupės, valstybė irgi turi nemaža teisių, mokyklas prižiūrodama ir bendrąja prasme kontroliuodama. Valstybė periodiškai (pvz., kas 10 metų) atsiklaustų tėvų dėl mokyklos krypties. Tėvų pasirinktoji kryptis būtų privaloma iki kito balsavimo. Betgi reikėtų garantuoti bei vykdyti ir pasaulėžiūrinės mažumos tėvų sąžinės laisvę: jei didelėje (kelių komplektų) mokykloje susidarytų atskiras komplektas kitos pasaulėžiūrinės krypties mokinių, tai šiame komplekte reikėtų ugdyti ir auklėti pagal šio atskiro komplekto tėvų pasaulėžiūrinius principus.

Svarstymų apie kultūrinę autonomiją pradžios reikėtų ieškoti kunigo, vėliau vyskupo Prano Būčio straipsniuose, paskelbtuose dar 1917 m. Amerikoje, „Draugo“ dienraštyje. Šie straipsniai 1918 m. buvo surinkti knygelėje „Apie apšvieta“, kuri liko mažai pažįstama Lietuvoje. Knygelėje randame minčių, visiškai artimų Maceinos kultūrinės autonomijos idėjoms studijoje „Į pilnutinę demokratiją“. Štai knygelėje rašoma: „Negalima nepripažinti [...] laisvių pamato, būtent principo, kad valstybė neturi kištis į idėjų, įsitikinimų, pažiūrų sritį, nes toje srityje valstybė neturi kompetencijos. [...] Nepripažinus gi valstybei kompetencijos dvasios ir pažiūrų srityje, negalima jai pavesti mokyklų, nes tos yra negalimos be pažiūrų ir įsitikinimų. Taigi vardan laisvės pamatų apgynimo mokykla turi būti vien privati, o ne valstybinė“. Prof. Kazys Pakštas vyskupo Prano Būčio mintis mokyklų klausimu pavadino kultūrine autonomija ir apie tai rašė sraipsnyje „Kultūrinės autonomijos problema“, paskelbtame 1926 m. „Židinyje“ Nr. 6-7. Tebūnie pacituota to straipsnio būdinga vieta: „Tauta daugiausia išloštų, jei kiekviena pasaulėžiūros grupė autonomingai dirbtų kultūros darbą, viena kitai nepavydėdama ir nekenkdama. Tuomet visos tautos dalys turėtų lygių

progų augti, kelti tautos kultūrą ir jos didybę. Plati visų grupių *kultūrinė autonomija* [mano pabraukta, - V. N.] duotų galimybės įrodyti kiekvienos pasaulėžiūros auklėjamą ir dorovinę vertę ir sykiu iš politinio gyvenimo išimtų begalinių nesusipratimų objektą“. Antanas Maceina kultūrinės autonomijos idėjas ir iš dalies pasaulėžiūrinės politikos terminą perėmė iš Stasio Šalkauskio. Šis 1929 m. „Židinio“ Nr. 6-12 išspausdino studiją „Momento reikalai ir principų reikalavimai“, kurioje vystė pilnutinės demokratijos sistemą, iš valstybės reikalaujamas ne vien kultūrinės, bet ir socialinės autonomijos. Studijoje valstybę Šalkauskis vadina neideologine organizacija: „Valstybė, kaip neideologinė organizacija, negali pagal savo nuožiūrą turėti tiesioginės įtakos ideologiniam arba net tautiniam savo piliečių apsisprendimui...“ (visos citatos paimtos iš „Į pilnutinę demokratiją“). Maceina, nemėgdamas tarptautinių žodžių, terminą „neideologinis“ bus pakeitęs į „nepasaulėžiūrinis“ ir šiuo pavadinęs politiką. Regis, niekas tarpukarės Lietuvoje nesipiktino, kad Šalkauskis iš valstybės reikalavo nepasaulėžiūriškumo. Kitaip buvo su Maceina. Dėl pasisakymo už nepasaulėžiūrinę politiką jis buvęs apskūstas net Vatikanui, bet nieko iš to skundo neišėjo.

IV. LIBERALAI - KULTŪRINĖS AUTONOMIJOS PRIEŠAI

Manau, kad galėjo paaiškėti, jog pasisakyti už kultūrinę autonomiją reiškia pasisakyti prieš laicistinį liberalizmą. Todėl nenuostabu, kad mūsų liberalų vadas Vytautas Kavolis savo žurnale „Metmenys“ (1992, Nr. 63) reagavo į tai piktai ir niekinamai: „Klaikiai abejotina tokia „kultūrinės demokratijos“ (ar „autonomijos“) samprata, pagal kurią kiekviena ideologinė bendruomenė sukuria mokyklų ir kultūrinių institucijų sistemą, kurioje uždaro savo vaikus, o valstybė visas šias sistemas finansuoja pagal kiekvienai grupei priklausančių galvų skaičių. Tai pagrįsta galvojimu, kad kultūros egzistuoja kaip uždaros sistemos, ir tiesiog griautų (lebanizuotų)

modernią demokratinę visuomenę“. Iš citatos matyti, kad Kavolis labai bijo kurios nors pasaulėžiūros didesnio įsigalėjimo žmogaus gyvenime. Turbūt geriau vis ieškoti, nes individas, suradęs patinkamą pasaulėžiūrą, drauge rastų tiesą ir taip žlugdytų savo laisvę (ieškoti). Matyt, tiesa, anot Kavolio, negali būti vienoje kurioje pasaulėžiūrinėje sistemoje, ji išmėtyta po daugelį sistemų, kurių skaičius turbūt begalinis... Iš čia pavojus - ieškoti, niekada nerandant. Netgi atrodo, kad tiesos, o drauge pasaulėžiūros klausimas Kavoliui mažai rūpi: tiesą užgožia laisvė ieškoti. Kad kultūrinė autonomija vestų į baisų tautos susiskaldymą ir baigtųsi tarpusavio karu, kaip Libane, yra lakišs vaizduotės išmonė, turbūt siekiant pagąsdinti kultūrinės autonomijos idėjos nešėjus. Be abejo, kultūrinė autonomija galimà tik aukštos kultūros tolerantiškose tautose. Tad derėtų tik klausti, ar mes esame tokia tauta.

Kultūrinė autonomija griauanti demokratiją, - teigia Kavolis. Matyt, tikima, jog laicizmas priklausyto dabarties demokratijos esmei. Vadinasi, demokratijai esminga koku nors būdu būti priešiška ar bent netolerantiškai religijos atžvilgiu. Prieš šitokią demokratijos sampratą šviesiausieji lietuvių katalikų protai pasisako, siūlydami išeitį - kultūrinę autonomiją, kuri išveistų katalikams, o ir kitoms pasaulėžiūrinėms grupėms, valstybės rodomą nepakantą.

Dar ryškiau laicistinio liberalizmo pažiūras Kavolis atskleidžia straipsnyje „Alternatyvios kultūros krypties sampratos“ („Atgimimas“. - 1992. - Nr. 21.). Ten jis rašo: „Aišku (nors galbūt ne Panevėžyje), kad demokratijoje negalima kalbėti apie vienos kultūros hegemoniją, bet tik apie daugiakultūriškumą, gal net ne vien visuomenėje, bet ir savyje. [...] Tarp alternatyvų demokratinėje kultūroje skatinama tarpusavė izoliacija, - kaip Lietuvių Fronto kultūrinės autonomijos programoje, - bet atvirų ribų tarpusavė komunikacija su individo teise bet kuriuo metu „ateiti ir išeiti“ - įsijungti į bet kurį kultūrinį darbą ar tikėjimo išraišką ir iš jos pasitraukti, ir taip nuo vidurinės mokyklos“. Man regis, čia labiausiai kritikos neišlaiko Kavolio teiginys apie „daugiakultūriškumą savyje“. Juk jei kiekviena kultūrinė pastan-

ga remiasi idėja, kitaip tariant, pasaulėžiūra, kaip teigia Maceina, tai „daugiakultūriškas žmogus“ privalėtų savo galvoje turėti kelias tarpusavy besigrumiančias pasaulėžiūras, žinoma, vis bijodamas pasisakyti už vieną jų, nes taip išduotų savo laisvę ir savo „daugiakultūriškumą“. Šitoki „daugiakultūriškumą“, kitais žodžiais, nuolatinę kovą tarp idėjinių pažiūrų, gal galėtų turėti keli ar keliolika šviesuolių - tai turbūt būtų liberalų rinktiniai. Dauguma inteligentų paprastai turi vieną daugiau ar mažiau aiškia pasaulėžiūrą, kuriai nebūtinai turi būti svetima tam tikra izoliacija ar net reliatyvizmas. Už „vienakultūriškumą“, už vieną pasaulėžiūrą žmogų apsispręsti verčia įgimtas veržimasis į tiesą. Jis stipresnis ar mažų mažiausiai lygus liberalų į padanges iškeltam veržimuisi į laisvę. Dar labiau nepriimtina Kavolio peršama „atvirų ribų“ komunikacija, kuri turėtų prasidėti jau net nuo vidurinės mokyklos, taigi nuo dešimtmečių vaikų. Ką tai reiškia praktiškai? Sakykim, mokinys lanko katalikišką vidurinę mokyklą, vadinasi, jis turėtų komunikuoti su valstybine mokykla (kuri, pvz., Prancūzijoje yra be tikybos pamokų, taigi laicistinė). Šitokios pedagogikos turbūt nėra vienas pedagogas nepriimtų, nes ji reikštų auklėjimo ir mokymo griovimą: juk tai, ką mokinys išmoko per katalikų tikybos pamokas, betikybiniėje mokykloje jis išgirstų kritikuojant, ir jo galvoje būtų sėjamas chaosas (pradedant net nuo dešimt metų amžiaus).

Ko būtų pasiekta kultūrine autonomija, pasaulėžiūrinėmis mokyklomis? Gal būtų mažiau vadinamojo buržujinio, minios žmogaus gyvenimo būdo mūsų pasaulyje. Juk jaunimui tokiose mokyklose

būtų diegiama pasaulėžiūra idealiausiais jos bruožais. Kartu būtų atveriamas pasaulėžiūrinė gelmė. Šitos gelmės ir idealinio požiūrio kaip tik trūksta nepasaulėžiūriniam ugdymui, kur paprastai perteikiamos tik bendrybės. Jų apstu, pavyzdžiui, ugdyme, pagrįstame vadinamuoju humanizmu, vis tiek, ar jis būtų vadinamas krikščionišku, liberaliniu, socialistiniu ar dar kitokiu vardu. Iš esmės šiame ugdyme viešpatauja paviršutiniškas žvilgsnis ir į patį minėtąjį humanizmą, nesileidžiant į konkretybes. Mokinys čia iš tikrųjų atiduodamas bedvasio minios žmogaus auklybai. Tokio ugdymo Vakaruose padarinys - tai, jog didelė dalis, gal net dauguma šių dienų jaunuolių paskendę bedvasiame hedonistiniame materializme ir sekse.

Galutinė išvada, peržvelgus kultūrinės autonomijos idėją yra tokia. Ją įgyvendinus, mokykla būtų išgelbėta nuo partinio auklėjimo ir ugdymo, besikeičiančio su partijų pasikeitimu valdžioje, nes partijos pratusios savo partinę ideologiją prievarta primesti kitiems, tam panaudodamos mokyklas. Kartu į deramą aukštį būtų iškeliami šeima, kurią laicistinio liberalizmo partijos veda prie griovimo, užsimojusios ją išlaisvinti iš tariamo religinio prietaro, kad santuoka yra neišardoma.

Ir dar viena išvadinė pastaba. Nematyti tokio greito dabartinių lietuviškųjų partijų ir mūsų žmonių keitimosi, kad kultūrinės autonomijos idėja galėtų būti priimta ir įgyvendinama. Tai tik ateities idealas.

LDK KANCLERIS AR DIDYSIS KUNIGAİKŠTIS?

MARIJA MATUŠAKAITĖ

Vytautas - viena iškiliausių asmenybių Lietuvos istorijoje: karys, administratorius, diplomatas, kurio veikla mūsų sąmonėje susijusi su valstybės galios suklestėjimu, sparčiu prestižo augimu Vakarų šalyse, krikščionybės įtvirtinimu bei politinių jėgų santykį Europoje pakeitusia pergale prieš kryžiuočius. Nenuostabu, kad visa, kas tiesiogiai liečia šį asmenį, visų pirma - ligi šiol dar neaptiktas jo palaidojimas Vilniaus katedroje, įgauna ypatingą emocinį atspalvį. Čia XVI a. kunigaikščiui įrengto antkapio atradimą galėtume laikyti tikra istorine sensacija. Dar 1987 m. vykusioje konferencijoje „Nuo gotikos iki renesanso“ Alfredas Širmulis skaitė ilgą pranešimą, kuriame karalienės Bonos funduotam Vytauto paminklui priskyre Vilniaus arkikatedros reljefinę plokštę, laikomą Alberto Goštauto antkapio dalimi. Gana skeptiškai auditorijos priimtas pranešimas nesusilaukė diskusijos. Atspausdinus po kelerių metų šios konferencijos medžiagą, pravartu apsisotiti ties Širmulio pateikta istorinių ir menotyrinių tyrimų medžiaga¹.

Tyrinėjant užrašo stokojantį reljefą, galima remtis jame iškaltais herbais, skulptūrinį atvaizdą papildančiais atributais, analogijomis su kitais objektais bei kūrinio stiliaus savybėmis, įgalinančiomis nustatyti jo autorių. Taigi plokštę būtina išanalizuoti visais išvardytais aspektais, tačiau Širmulis išsamiau nusišvietė tik dalį jų. Plačiame straipsnyje keliami daugybė reikšmingų problemų, todėl ir aptarti jas tiksliniga autoriaus pateikta tvarka, nors tekste neretai grįžtama prie anksčiau reikštų minčių.

Straipsnį Širmulis pradeda nuo giminės ženklų, iškalto Vilniaus katedros reljefe, suabejodamas, ar

jie iš tikro galėjo priklausyti LDK kancleriui Albertui Goštautui, įtakingam XVI a. pirmos pusės didikui, mirusiam 1539 m. Bandant susieti juos su Vytautu, Širmuliui prireikė itin sudėtingos teorijos apie keturių dalių herbą, specialiai sukurtą didžiojo kunigaikščio antkapiniam paminklui, nors XVI a. atsiradusiose šios rūšies kūriniuose, skirtuose valdovams (Jono Albrechto, Žygimanto Senojo bei Žygimanto Augusto antkapiai), apsiribojama valstybės, tiksliau valstybių herbais, atspindinčiais išskirtinę valdovų padėtį. Pasak autoriaus, aptariamoje plokštėje iškalta ženklas *W* reiškia ne Abdanko herbą, kuriuo naudojosi pats kancleris, bet Vytauto inicialą, kiti turį priklausyti trims valdovo žmonoms, kurių antroji - Marina, kaip čia pat nurodoma, iš tikrųjų neegzistavo.

Nustatęs, kad Albertas Goštautas baigė gyvenimą greičiausiai nesulaukęs šešiasdešimt metų, autorius teigia, jog antkapyje jis atrodo pernelyg senas, nors, jo manymu, dailininkai tokiose skulptūrose paprastai pajaunindavę mirusįjį. Kad toli gražu ne visuomet laikytasi tokios praktikos, rodo antkapinis Povilo Alšėniškio reljefas. Matyt, beveik vienu metu su Goštautu gimęs Vilniaus vyskupas apie 1550 m. nukaltame reljefe rodomas visai susenęs, raukšlėto apdribusio veido.

Siekdamas identifikuoti antkapyje pavaizduotą asmenį, Širmulis nemaža vietos skiria gausiai iliuminuotai Goštauto maldaknygei, be rimtos mokslinės argumentacijos jo priskirtai Renesanso epochos Vilniaus meistrams. (Edvardas Laucevičius su Vilniumi siejo tik ištaigingą knygos įrišimą.) Autorius ne visur nuoseklus gana painioje kūrinio analizėje. Teigdamas, kad jame vaizduojami „tie asmenys, kurie vienaip ar kitaip yra susiję su krikščionybės

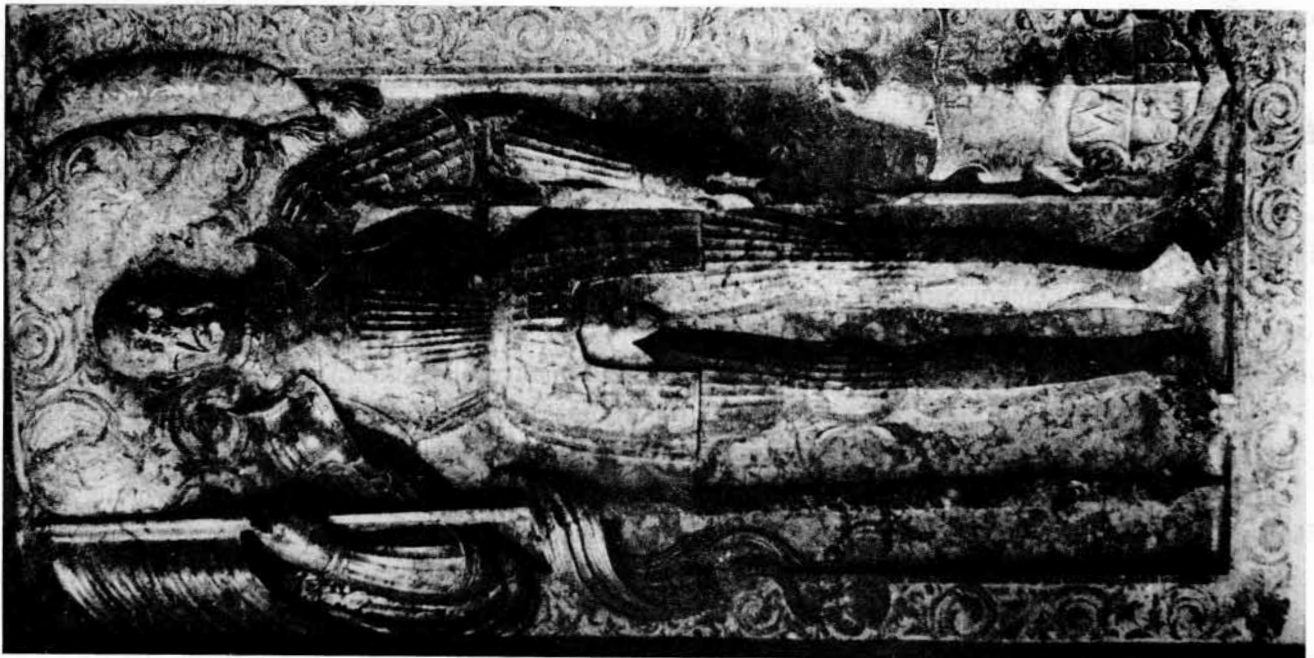
¹ Širmulis A. *Seniausias profesionaliosios antkapinės skulptūros paminklas Lietuvoje // Nuo gotikos iki romantizmo. - V., 1992.*

įvedimu Lietuvoje: šv. Vaitiekus krikštijęs prūsus, Jogaila, Vytautas ir A. Goštautas, kuris savo giminę laikė pirmaisiais katalikybės platintojais Lietuvoje“, jis remiasi Mečislovu Juču; deja, šis niekur nemini Goštauto maldaknygės. Širmulis taip ir nenurodo, kokioje miniatiūroje aptiko Vytauto paveikslą, nors tai tiesiogiai susiję su straipsnio tematika. Dviejose iliustracijose, vaizduojančiose neabejotinai tą patį klūpančią didiką, jis išvelgia du skirtingus asmenis. Sutikdamas, kad šalia šv. Vaitiekaus nutapytas Goštautas, kitoje prieš Kristų klūpančioje figūroje jis išvelgia jau Jogailą, įskaitydamas kitų neįžiūrimą jo vardą puošnioje grandinėje, nuleistoje ant vyriškio krūtinės, ir nepastebėdamas prie jos pritvirtinto antspaudo, aiškiai apibūdinančio personažą kaip LDK kanclerį. Autorius čia kalba ir apie portretinį Jogailos panašumą, nors patyrusiam menotyrininkui tikriausiai gerai žinoma antkapinė Jogailos skulptūra ir patikimesni jo atvaizdai Liublino pilies koplyčioje bei Kūdikielio pagarbinimo scenoje iš Sopulingosios triptiko Krokuvos katedroje, kur jis vaizduojamas kaip vienas iš trijų karalių. Abiem pastaraisiais atvejais sauso pailgo veido Jogaila nė kiek neprimena plačiaveidžio vyriškio Goštauto maldakny-

gės miniatiūrose, daug artimesnėse Vilniaus katedros reljefui. Neprimena jų nė Jogailos atvaizdas Krokuvos katedros antkapyje. Pažymėtina, kad ieškant maldaknygėje istorinių asmenų portretų, būtina atkreipti dėmesį į labai charakteringą profilineį Žygimanto Senojo atvaizdą tarp Kūdikiui dovanas nešančių karalių.

W raidės pavidalo Abdanko herbas, du kartus parodytas šv. Vaitiekaus miniatiūroje, autoriaus teigimu, antruoju atveju galys reikšti tik šio šventojo vardo inicialą, antraip esą negalima paaiškinti ženklo kartojimo. Tokia herbo interpretacija, leidžianti kitoje Goštautą vaizduojančioje iliustracijoje susieti jį su Jogaila, pakrikštytu Vladislavo vardu, o Vilniaus katedros reljefe - su Vytautu (pastaruoju atveju autorius jau nebesaisto jo su krikščionišku kunigaikščio vardu - Aleksandras), atrodo gana dirbtinė. Galima rasti daug kūrinių, kuriuose herbinis ženklas kartojamas ne vieną kartą. Antai antkapiniame Silezijos kunigaikščio Boleslovo I Aukštojo reljefe (Vroclavas, Silezijos muziejus) matome jį ne tik koviniame mirusiojo skyde, bet ir aštuonis kartus pakartotą plokštės fone. Tame pačiame muziejuje saugoma antkapiniame kunigaikščio Pšemkos reljefe her-

Bernardinus Zanobi de Gianotis. Antkapinis Alberto Goštauto reljefas Vilniaus katedroje. Apie 1540 m.

bas, įskaitant kario skydą, kartojamas net šešiolika kartų.

Širmulis keičia Goštauto maldaknygės datavimą ir paneigia Stanislovo Samostšelniko autorystę, nustatytą lenkų tyrinėtojos Zofijos Ameisenowos. Kažin, ar tam pakanka Laucevičiaus teiginio, jog jos darbai kartais pasižymi lakia fantazija, juolab kad mokslininkas kalba tik apie maldą, kurioje Goštautas prašo palaimos ne Krokuvai, kaip manė Ameisenowa, o Vilniui. Kompozicijos principai, figūrų tipai bei ornamentiniai apvadaai artimai sieja Goštauto maldaknygę su kitais trim analogiško tipo darbais, Samostšelniko sukurtais Lenkijos kancleriui Kristupui Šidloveckiui, Žygimantui Senajam ir karalienei Bonai, nors kai kurie knygos lapai buvo iliuminuoti ir jo pagalbininkų. Neturėtų kelti abejonių tai, kad tas pats talentingas tapytojas vykdė karališkos poros bei dviejų aukščiausių Lietuvos ir Lenkijos dignitorių užsakymą. Esama ir kitų netiesioginių įrodymų, patvirtinančių Samostšelniko autorystę. Goštautas artimai bendravo su Šidloveckiu, taigi turėjo žinoti ir apie jo dvaro tapytoją Samostšelniką, galėjo grožėtis jo darbais. Mirus Šidloveckiui, dailininkas dirbo žinomam humanistui vyskupui Petru Tomickiui. Atsidėkodamas savo mecenatui, jis, iliuminuodamas Goštauto maldaknygę, suteikė šv. Vaitiekui jį globojusio vyskupo bruožų, kaip vargu ar būtų pasielgęs kitas dailininkas. Per penkiasdešimt sovietinės okupacijos metų Lietuvos menotyrininkai neturėjo progos palyginti Miunchene Bavarijos muziejuje saugomos Goštauto maldaknygės su kitais Anglijoje bei Italijoje atsidūrusiais Samostšelniko kūriniais. Tikėkimės, kad jie galės tai padaryti jau netolimoje ateityje ir pareikšti naujų minčių apie šį didelės meninės vertės kūrinį, reikšmingą Lietuvos kultūrai.

Nepastebėdamas panašumo tarp Goštauto atvaizdų jo maldaknygėje ir antkapiniame reljefe, Širmulis iškelia mintį, jog LDK kancleris galįs būti pavaizduotas tariamame barzdoto Vytauto portrete. Deja, čia parodyto nežinomo XVII a. pradžios didiko išorė ir našysta neturi nieko bendra su Vakarų Europos mados besilaikiusiais XVI a. pirmos pusės didžiūnais, vilkėjusiais ilgais plačiais apdarais ir

Bernardinus Zanobi de Gianotis. Antkapinis Stanislovo Lasockio reljefas Bžezinų bažnyčioje. Po 1535 m.

rūpestingai skutusiais barzdas. Autorius visai neliečia paties Vytauto išorės, apie kurią stinga žinių, išskyrus tai, kad kunigaikštis nešiojo ilgus plaukus, kaip parodyta jo majestotiniame antspaude. Suprantama, senatvėje Vytautas galėjo praplikti, todėl ilgų plaukų nebuvimas nėra pakankamas įrodymas, neleidžiantis priskirti jam Vilniaus katedros reljefo. Nepalyginti svaresnis argumentas yra tai, kad šiame kūrinyje atsisakyta pagrindinių valdžios atributų. Memorialiniame antkapio įrašė buvo nurodyta, jog paminklas skirtas garsiam valdovui Vytautui, Lietuvos didžiajam kunigaikščiui. Pravartu čia pacituoti lotynišką tekstą: *Bona Sphortia, Regina Poloniae etc. / inclyto Principi Alexandro Vitoldo, Magno Duci / Lithuaniae, de patria sua optimo merito, / et rerum gestarum per uni- / versum orbem claro / Dum viveret, lapidum hunc paravit / Valerianus demum Episcopus Vilnensis, Benefac- / tori Templis huius, monumentum hoc / altari eius apposuit, ossaque eius ante non pro dignitate servata, in eo / conclusit. Anno domini / MDLXXIII*².

Šį įrašą turėjo atitikti ir antkapinė skulptūra, vaizdavusi Vytautą kaip galingą valdovą. XVI a. pirmoje pusėje Lenkijoje jau buvo susiklosčiusi valdovų antkapinių paminklų tradicija, neabejojamai sąlygojusi ir Vytauto antkapinę skulptūrą. Trijuose chronologiškai artimiausiuose Jogailos, jo sūnaus Kazimiero Jogailaičio ir vaikaičio Jono Albrechto paminkluose mirusieji pavaizduoti su karūna, skeptru ir obuoliu, simbolizuojančiu karaliaus valdžią. Vytautas, taip ir nesulaukęs jam siunčiamos karūnos, negalėjo būti vaizduojamas kaip karalius, tad pavyzdžių jo paminklui, matyt, ieškota kunigaikščių antkapiuose, kurių, tiesa, gerokai senesnių pavyzdžių, taip pat gausiai aptinkama Lenkijoje, kadaise savarankiškoje Silezijos srityje. Beveik visi jos valdovai vaizduoti su kunigaikščio kepure. Iš penkiolikos mus pasiekusių šios rūšies atvaizdų tik trijuose matome vienplaukius vyrus, neskaitant ketvirto - su vyskupo mitra. Pagal čia taikytą schemą dešine ran-

ka kunigaikštis laikė ginklą, dažniausiai kalaviją, kurį retkarčiais pavaduoja jo funduotos šventovės modelis. Ypač akcentuotas kunigaikštystės herbas kairiaja ranka laikomame skyde, įeinančiame į kario ginkluotės kompleksą, nors mūsų atveju, kaip teisingai pastebėjo Širmulis, šis ženklas galėjo būti nukeltas ir į architektūrinę antkapio dalį drauge su kitų Vytauto valdytų sričių herbais. Turime pagrindo manyti, kad Vytautas buvo parodytas ne tik su kunigaikščio kepure, bet ir su jo majestotiniame antspaude įvestu skeptru. Būdingas karalių paveikslams, jis turėjo liudyti išskirtinę Vytauto kaip valdovo padėtį.

Kiek daugiau galime numanyti apie didžiojo kunigaikščio atvaizdo tipą. Iš istorinių šaltinių žinomas Vytauto antkapinio paminklo autorius Giovanni Maria Padovano, pramintas *il Mosca*, atvykęs į Lenkiją ir kurį laiką dirbęs Lietuvoje, perkėlė iš Italijos visai naują, anksčiau čia antkapinėje skulptūroje nesutinkamą laisvai šonu gulinčio mirusiojo atvaizdą, dažniausiai - apvaliąją skulptūrą. Turime pagrindo manyti, kad taip ir Vytautas vaizduotas antkapyje, kuriam, matyt, buvo suteikta išplėsta architektūrinė dalis; tai galėtų paaiškinti, kodėl jam nukalti prireikė net penkerių metų laiko. Dailininkui buvo visai svetimas Vilniaus katedros reljefe taikytas jau anksčiau Lenkijoje įsitvirtinęs griežtas frontalių figūros tipas, adaptuotas kito Vilniuje gyvenimo pabaigą praleidusio italų skulptoriaus Bernardinaus Zanolio de Gianotis kūryboje. Analogiškos nedaug pakeistos figūros kartojamos ištisoje su šiuo autoriumi siejamų antkapių grupėje. Čia įeina, neskaitant analizuojamo reljefo, Stanislovo Lasockio antkapis Bžezinų bažnyčioje, toje pačioje bažnyčioje esanti Lasockio motinos (?) plokštė, vyskupo Konarskio antkapis Krokuvos katedroje, jo pavyzdžiu užsakytas vyskupo Lubranskio antkapis Poznanės katedroje, Onos Šidloveckos antkapis Opatovo kolegiate (ten išliko ir Kristupo Šidloveckio paminklas) bei Mozū-

² Bona Sforca, Lenkijos karalienė ir t.t., pagarsėjusiam valdovui Aleksandriui Vytautui, Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, didžiausių nuopelnų turinčiam savo tėvynei ir garsėjančiam atliktų darbų šlove visame pasaulyje. Tebebūdamas gyvas Vil-

niaus vyskupas Valerijonas pagaliau pastatė šios šventovės geradariui paminklą prie jo altoriaus ir jo kaulus, anksčiau netinkamai laikomus, jame uždarė 1573 Viešpaties metais.

rų kunigaikščių Stanislovo ir Jonušo antkapis Varšuvos šv. Jono katedroje. Mus turėtų ypač dominti šarvuotus riterius vaizduojančios Lasockio, Šidloveckio ir Goštauto plokštės. Visais trim atvejais taikoma identiška meninė sąranga (nejudri kario figūra laiko dešinėje rankoje vėliavą, o kaire ranka priešono spaudžia kalaviją, kurio apačioje įkomponuotas šalmas ar herbinis skydas), tos pačios meninės išraiškos priemonės. Maža to, tiksliai kartojami rankų judesiai bei kaneliuoti renesansiniai šarvai, ir tai aiškiai rodo čia esant vieno skulptoriaus darbus³. Kadangi Bernardinaus de Gianotis autorystė, kuriant Lasockio antkapį, paliudyta dokumentų, galima jam drąsiai priskirti ir Šidloveckio, ir Goštauto reljefus. Taigi Lietuvos ir Lenkijos kancleriai turėjo ne tik vieno dailininko iliuminuotas maldaknyges, priskirtinas prie XVI a. tapybos šedevrų, bet ir labai panašias to paties meistro sukurtas antkapines plokštes.

Taip būtų galima ir baigti diskusiją, tačiau norisi išsklaidyti ir kitas Širmulio keliamas abejones. 1539 m. surašytame Goštauto testamente pareikšta valia pakabinti jo kapo galvūgalyje Dievo Motinos paveikslą neprieštarauja antkapio įrengimo faktui. Tikriausiai pasirinkta žemo pultinio paminklo forma netrukde pakabinti prie jo paveikslą, matyt, ypač brangų Goštautui. Yra žinoma, jog paplitus skulptūriniams antkapiams bei epitafijoms, ilgą laiką lygia-grečiai figūravo senesnės antkapinės vėliavos, pra-cityje ženklusios vyrų palaidojimo vietas. Lygiai taip galėjo būti derinamas antkapinis paminklas ir

kadais Lietuvoje jį kartais atstodavęs religinio turinio paveikslas. Beje, daugelio istorikų teigimu, virš Vytauto kapo buvo iškelta raito kunigaikščio atvaizdu papuošta vėliava, žuvusi per 1531 m. gaisrą.

Antkapis turėjo būti įrengtas ne vėliau kaip 1541 metais, kada mirė ne tik, matyt, šį darbą finansavęs Alberto Goštauto sūnus Stanislovas, bet ir pats jo autorius Bernardinus de Gianotis. Galimas daiktas, kad paminklas nė nebuvo iki galo užbaigtas; tai leistų paaiškinti, kodėl įrašo teksto nėra Szymono Starowolskio veikale, kuriame surinktos senųjų antkapių inskripcijos. Negalima atmesti nė prielaidos, kad paminklą užsakyti Vilniuje besidarbavusiam skulptoriui spėjo pats kancleris.

Teigdamas, jog sunku patikėti, kad Vilniaus katedros kapitula būtų praradusi savo globėjo antkapį, bet išsaugojusi beveik tuo pačiu metu pastatytą Goštauto paminklą, autorius visiškai pamiršta jo žuvimo aplinkybes. Jau gaisro metu nukentėjusio antkapio turėjome netekti 1655 metais, į Vilnių įsiveržusiems rusams niokojant ir kitus čia esančius paminklus, tad nedera dėl to kaltinti kapitulos. Jau vien tai, kad paminklas priminė kadais tokiu pavojingo Maskvai varžovo šlovę, galėjo paskatinti visiškai jį sudaužyti.

Negalima sutikti su drąsia Alfredo Širmulio hipoteze, priskiriančia Vytauto antkapiui aptartą reljefą, tačiau gera ir tai, kad jo studija privertė prisiminti nepagrįstai užmirštus XVI a. kūrinis, įėjusius į mūsų kultūros lobyną.

³ Į didelį Lasockio, Goštauto ir Šidloveckio plokščių panašumą, leidžiantį jas priskirti vienam autoriui, buvo atkreiptas dėmesys dar 1959 m.; žr. Kozakiewiczowa H. *Spółka architektonicz-*

no rzeźbiarska Bernardyna de Gianotis i Jana Cini // Biuletyn Historii sztuki. - Warszawa, 1959. - Nr. 2.

VIS DĒLTO - LIETUVOS PREZIDENTAS...

VIRGINIJUS VALENTINAVIČIUS kalbina SAULIŲ ŽUKĄ

Teko nugirsti, kad pats domiesi politika. Tai šioks toks netikėtumas pažįstantiems tave žmonėms. Kaip tai darai ir ką nori pelnyti?

Būdamas šioks toks pilietis, politika domiesi visą laiką. 1993 metų pavasarį, prieš Santaros-Šviesos suvažiavimą, su Algiu Mickūnu, filosofu iš Ohio universiteto, norėjome padaryti seminarų ciklą apie politinį diskursą. Svečiuodamasis Amerikoje, tariausi, apie ką turėtume šnekėti. Tiesa, niekaip neradome pagrindinės temos, kuri būtų įdomi ir jam, ir mums, mūsų auditorijai. Taip susiklostė, kad seminarą (tik vieną) surengėme „Baltų lankų“ vasaros mokykloje Druskininkuose. Galų gale apsisprendėme aptarti tam tikrą nepriklausomos Lietuvos politinio gyvenimo kulminaciją - Prezidento inauguracijos iškilmes. Jos buvo plačiai aprašytos laikraščiuose, iliustruotos nuotraukomis. Yra daug tekstų: sveikinimų prezidentui, paties prezidento interviu (prieš inauguraciją ir po). Apstu medžiagos, kurią įdomu analizuoti, kuri rodo tam tikras tendencijas ar, tiksliau, inercijas. Atidžiai stebėjau visą rinkimų kampaniją, Algirdo Brazausko diskusijas su Stasiu Lozoraičiu, taigi tam tikras stilistinis kontekstas man žinomas.

Norėjosi pasižiūrėti, kaip tai atrodo teoriniame-semiotinių tyrimų - kontekste. Semiotinės analizės principas yra pasakojimo (plačiausia prasme) modelių taikymas. Jei kas nors ką nors pasakoja, jis remiasi

tam tikromis pasakojimo taisyklėmis. Kiekvienas pasakojimas prasideda vadinamuoju manipuliacijos aktu - tam tikrų vertybių formulavimu. Kas nors formuluoja vertybes, pagal kurias teks žaisti tam tikrą žaidimą. Tas, kuris manipuliuoja, semiotikoje vadinamas adresantu. Jis yra aukščiau už tą, į kurią kreipiasi, ir labai svarbu suvokti, kad bendrauja du skirtingi lygmenys, o ne subjektai.

Analizuodami bet kokį politinį diskursą, matome, kad jo pagrindinis tikslas yra būtent manipuliacija - bandymas savo vertybes primesti kitam. Klausytojo arba auditorijos rolę atliekantys, savaime aišku, gali tas vertybes priimti arba atmesti (t.y. interpretuoti). Prezidentas yra tas, kuris tikrai pakilęs aukščiau už kitus, ir jis imasi šio vaidmens, tikėdamasis, jog galės manipuluoti. Tačiau norėdamas tapti prezidentu, jis turi būti išrinktas; šiuo atveju išrinkimas yra atvirkštinė manipuliacija - tuomet tauta yra aukščiau. Tam tikra žmonių grupė renka pagal savo vertybinį kontekstą, kita žmonių grupė turi kitą vertybinį kontekstą ir siūlo kitą kandidatą. Po rinkimų nugalėtojas pereina į aukštesnę poziciją ir tikisi manipuluoti: daryti savo politiką, kurti savo ekonomiką, kultūrą ir pan.

Tai, ką šneku ir šnekėsiu, nors ir nevertodamas semiotinių terminų, turi pakankamai preciziškai apibrėžtus teorinius požiūrio taškus. Manipuliacija, tam tikros sankcijos (kada koks nors veiksmas atliekamas, jis turi būti sankcionuotas, įvertinamas -

SAULIUS ŽUKAS (g. 1952) mokėsi Vilniaus universiteto Filologijos fakultete, 1978 m. apsigynė filologijos mokslų daktaro disertaciją, studijavo Paryžiuje pas Algirdą Julijų Greimą. Yra paskelbęs daug straipsnių literatūros istorijos, literatūros teorijos ir semiotikos klausimais, parašęs knygų („Tautosakos

tradicijos dabartinėje lietuvių poezijoje“, 1983, „Simonas Daukantas“, 1988 ir kt.). Vilniaus universitete dėsto literatūros teoriją ir semiotiką, vadovauja Greimo semiotinių tyrimų ir studijų centrui. Pastaraisiais metais užsiima knygų leidyba ir vadovauja „Baltų lankų“ leidyklai.

pozityviai ar negatyviai...) - universalios pasakojimo struktūros, galinčios reikštis bet kokiame diskurse ir bet kokiom formom - žodžiais, nuotraukomis, šokiu ir pan.

Kokia prasmė kalbėti apie politiką šių gudrybių pagalba?

Nesiekiu savo mandrais „įnagiais“ kaip nors priešintis tam, kas vyksta politikoje, tačiau subtilių manipuliacijos veikslių iškėlimas į paviršių gali auditoriją padaryti sąmoningesnę. Tai ne revoliucijų darymo įrankis, tai labiau sąmoningumo ugdymas arba rodymas, į kurią pusę revoliucija krypsta. Auditorija gali labai mėgti būti manipuluojama, galų gale aš ir pats pasiduodu manipuliacijai, bet svarbu suvokti, kad tavimi manipuluojama: tada jau gali pasiduoti arba ne, galų gale taip ir pats daraisi kiek sąmoningesnis.

Ir tai jau nemaža. Taigi, sutarėte preparuoti Prezidento inauguraciją. Ją pastebėjo visi - ir besidomintys politika, ir ne. Ką joje išvelgėte jūs? Kas buvo įdomiausia, kas darė didžiausią įspūdį?

Prieš pradėdant detalesnę analizę reikia pasakyti, kad prezidento vaidmuo - kaip socialinis vaidmuo, kaip funkcija - turi savo reikalavimų. Vienas tų reikalavimų - toks: nors išrinktas dalies tautos, prezidentas išpareigoja rūpintis visais - ir tais, kurie jo nerinko ar buvo kategoriškai prieš. Druskininkuose pavartojome sąvoką, kuri skamba linksmi, bet yra teisinga: Algirdas Brazauskas turėjo „transcenduoti“, išeiti už savo partijos. Jis tai skelbė ir per rinkimų kampaniją, ir po to. Pirmieji jo žingsniai tokie ir buvo: jis išėjo iš savo partijos, pakilo virš jos. Algirdas Brazauskas - visos Lietuvos prezidentas. Ar jis ten išsilaikė, ar nenusirito atgal (greitai ar ne taip greitai), jau kita tema; man įdomiausias jo „išėjimas“ iš savęs. Pati intencija, šio vaidmens sandara jau numatė tam tikrą scenarijų. Tai buvo skelbiama diskusijose su Stasiu Lozoraičiu, radijo interviu, „balsuok už Brazauską“ straipsniuose, susitikimuose su rinkėjais. Tačiau tai dar reikėjo parodyti kitaip

- turinys turėjo tapti apibrėžta forma. Tokia forma, mano manymu, yra inauguracijos ceremonija. Man visai neįdomu, kas iškilnių scenarijaus autoriai...

Kažin ar tokie yra?

Yra. Nesunku ir pavardes sužinoti, tačiau man įdomesnis užsakovas. Juk jis sprendžia, ar scenarijus geras, ir būtų radęs kitų „režisierių-statytojų“, jei tie nebūtų tikę. Norom nenorom pagrindinis ritualo dalyvis prisiima tam tikrą autorystę. Vadinasi, ceremonijoje įmanoma įžiūrėti prezidentinės, konkrečiai „brazauskinės“ politikos intencijų skleidimąsi ir demonstravimą teatrinėmis, gal net operetinėmis formomis.

Apie inauguraciją galima kalbėti kaip apie tam tikrą spektaklį. Suskaidykime jį į dalis ir pabandykime pasižiūrėti, ką kiekviena jų sako, ką galbūt norėjo pasakyti ir kas „pasisakė“. Paanalizuokime, kada ir kur viskas prasideda, kuo baigiasi, kas dalyvauja. Pradžia - ant Gedimino kalno. Algirdas Brazauskas laiminamas pseudopagonių ar naujųjų pagonių apeigose...

Kodėl pseudo? Man atrodo, jie tikri...

Nesutinku. Tai natūralumo ir tradicijų dalykas. Pvz., kaip natūraliai japono sąmonėje sugyvena dvi religijos - šintoizmas ir budizmas! Japonai sako į žaismingą šintoistinę raudonai išdažytą šventyklą bėgą, kai linksma, o kai liūdna, einą pas budistus, į tamsaus medžio pagodų prieblandą. Tai suprantu ir priimu, kadangi jaučiu gilią tradiciją. Nieko neturiu prieš pagonis, atskirai galima būtų kalbėti apie bandymus formuoti lietuviškąjį identitetą remiantis pagonybe. Tačiau pažiūrėkime, kaip jie apsirengę - tai geriausiu atveju „Lietuvos“ ansamblio ar Mataičio trupės drabužiai! Nenoriu pasakyti nieko bloga apie etnografinius ansamblius: tiesiog įdomu, kaip ta stilistika yra perimama, cituojama, kaip iškyla į paviršių. Petras Griškevičius juk bandė uždrausti etnografiją, vienu metu ansamblius naikino, tačiau jie atsilaikė, ir iš anais laikais prispausto kluono

teatro ir panašių dalykų susiformavo ypatinga stilistika, galima sakyti, gyvenimo stilius. Beje, girdėjau, kad rengiama konferencija apie lietuviškąją identitetą, ir vienas pranešimas bus apie „romuvietišką“ gyvenimo būdą. Priimu tai kaip realiją, kaip marginalią kitų realijų tarpe: ji egzistuoja, bet, žiūrint platesniame kontekste, yra perdėm sureikšminama.

Savo replika apie pagonis nutraukiau tavo pasakojimą. Taigi, Algirdą Brazauską palaimina pagonys...

... po to katalikai Arkikatedroje. Vėliau „šventina“ prie Arkikatedros su lozungais ir šūksniais prieš prezidentą susirinkę ištvermingiausi jo oponentai. Paskiau jis gauna parlamentarų palaiminimą Seime, galvokim, ką norim, bet ten vis dėlto dominuoja ekskomunistai. Taigi susidaro beveik pilnas visų prieinamų tikėjimų spektras. Dabar suprask, žmogau, ar pagonys patys svarbiausi? Jie pradeda, jie gausūs, jie tiek pat svarbūs, kaip ir tie, kurie su lozungais prieš Brazauską arba katalikai. Negi pagonys nulėmė rinkimus? Pagonys šioje ceremonijoje aiškiai turi prasmės perteklių, pranokstantį tai, kas natūraliai išplauktų iš pagonybės ir krikščionybės priešpriešos kultūros istorijoje.

Atkreipkime dėmesį į erdvinį išsidėstymą. Linksmiausia, kad Vilniaus arkikatedra yra žemiausioje miesto vietoje, faktiškai pastatyta baloje. Tai pastebi visi architektai, be to, anot jų, čia ir Gedimino aukuras ar Mindaugo kažkas panašaus buvę. Vadinasi, katalikai - žemiausioje vietoje, o ceremonija prasideda viršuje. Mums, arba bent jau europinei kultūrai, kalnas asocijuojasi su bažnyčia. Ten arčiausia aukštybių - ten turėtų būti katalikai. Pvz., XIX a. pseudogotikinės bažnyčios Paryžiuje ar Lione - vis ant kalnų, aukščiausioje miesto vietoje.

Tiek to, tegul tai net ne Lietuvos, o Vilniaus istorija. Tačiau Lietuvos prezidento inauguracijos ceremonijos kontekste tai tampa labai jau stipriu simboliu. Kodėl norima sureikšminti ankstyvąjį periodą, „kunigaikščių gadynę“? Ką galima išstatyti ant Gedimino kalno? Barzdotus, meškenomis aprengtus kareivius su ragais ant kepurių maždaug iš „Pi-

lėnų“ spektaklio arba pagonis - tikrus ar ne. Pasirinkti pagonys...

Man atrodo, kad pagonių, krikščionių ir kitų demonstravimas reiškia norą būti „virš“. Prezidentas yra „virš“. Kaip Gediminas, kviesdamas kitados į Vilnių amatininkus, riterius ir visus kitus, visiems žadėjęs pastatyti šventyklas, kad visokių tikėjimų žmonės galėtų savo pamaldas laikyti, šalia lietuviai melstūsi pagoniškai, o virš visų būtų vienas dievas (beje, Gedimino raštininku, atrodo, buvo pranciškonas). Kas tas dievas, koks čia dievas? Krikščionių?

Nepanašu...

Tokios traktuotės labai jau problemiškos ir pritemptos. Mano manymu, kartoju, jų pagalba bandoma atsistoti „virš“, gretinant pakankamai tolimus dalykus - pagonybę ir katalikybę. Teisybė, ir vieni, ir kiti sovietmečiu buvo slopinami, šiek tiek net specialiai priešinami. Analizuoti pagonybę tada buvo paprasčiau ir lengviau, tai buvo leidžiama, o krikščionybės tyrimai akademiniai, valstybės finansuojamu lygiu buvo pavojingesnis ir draudžiamas dalykas.

Manau, režimas mėgino manipuluoti ir vienais, ir kitais...

Taip, tai buvo pakankamai aišku. Sakysim, buvo delikačiai peršama, kad krikščionybė nuslopinusi ar apribojusi lietuviškąją identitetą.

Inauguracija tartum bandyta parodyti, kad apimta ir pagonybė, ir krikščionybė. Bendrai patirta priešpauža gal ir gali būti šių dviejų kultūrinių kontekstų bendras vardiklis (ar tai lygiaverčiai kultūriniai kontekstai, reikėtų atidžiau pasižiūrėti), todėl jiems pirmiesiems dabar duodamas žodis. Dar galima aiškinti istoriškai: laike pirma pagonybė, paskiau krikščionybė. Toliau inauguracijos ceremonijoje veikia kitokios - politinės realijos.

Tai tiek dirbtina, kad reikia klausti, ką tas dirbtinumas reiškia?

Druskininkuose daug ginčijomės su Algiu Micūnu ir kitais dėl to, kad daug kas iš sovietmečio kultūrinės aplinkos vos ne pažodžiui tinka į postmodernizmo apibrėžimus. Inauguracijos sekà iš principo eklektiška, fragmentiška, išeižėjusi epochų citatomis. Kita vertus, eklektiškumas, citatiškumas yra programiškas postmodernizmui. Tačiau kažkaip ranka nekyla šią inauguraciją laikyti postmodernistine „akcija“. Man atrodo, kad tai kažkas banaliau ar kvailiau...

Gal tai lietuviškoji postmodernizmo redakcija?

Bent jau eklektiškumas gerokai lietuviškas. Kas sudaro iš sovietmečio atėjusią lietuvišką kultūrą? Pusiaus juokais, pusiau rimtai galima būtų sakyti: totaliai degradavęs intelektas, humoro jausmo atrofija, pseudotautiškumas („Lietuvos“ ansamblio drabužėliai ir „Kepurinė“ šokantys baleto artistai), pompastika. Pompastika, ko gero, eina dar iš giliau - ir Antano Smetonos laikais jos pakako.

Manai, kad visa tai sąlygojo prezidento inauguracijos „apyvoką“?

Šiame kontekste kuriamas ritualas - naujas politinis ritualas. Dabar paklausk, kam apskritai reikalingas ritualas.

Klausiu.

Aš ne prieš ritualą. Bastilijos sugriovimo dieną Prancūzijoje žygiuoja kariuomenė, ir taip turi būti, nes tuo metu sustoja laikas. Apie tai rašė Mircea Eliade, Roland Barthes, Claude Lévi-Strauss. Bastilijos sugriovimas yra įvykis, įteisinantis tam tikrą antlaikę socialinę politinę struktūrą, kuri faktiškai sustabdė laiką. Nuo tada, galima sakyti, Prancūzijoje Bastilija sugriaunama kasdien. Lygiai taip pat, priimant krikščionybę: pats priėmimo momentas svarbus, bet ir toliau, kol esi krikščionis, tau krikščionybės priėmimo data lieka be galo svarbi, kiekvieną dieną tu ją faktiškai atkuri, pakartoji. Ritualo vadovėlinė prasmė - simbolinėmis formomis atkurti

antlaikį įvyki, kadaise įvykusį laike - simbolinėmis formomis sugriauti Bastiliją.

Ką norėta atkurti šita inauguracija? Galima įsivaizduoti vėliavos pakėlimą Vilniuje 1939 metais simbolizuojančią ceremoniją. Šis įvykis įveikė laiką, nuo tada Vilnius - mūsų. Kiekvienais metais atitinkamą dieną sustatai kuopą kareivių, iššauni į viršų ir pakeli vėliavą. Toks ritualas būtų absoliučiai teisėtas.

Tačiau pasižiūrėk, kaip švenčiama Vasario 16-oji! Žmonės aiškiai „neužsikabina“, lieka gerokai abejingi.

Taip, Vasario 16-ąją kur kas smagiau švęsti, kol buvo draudžiama. Neseniai su vienu prancūzu semiotiku šnekėjome apie šventes. Lietuviškos šventės jam pasirodė liūdnesnės už kitų tautų šventes. Antai prancūzai neseniai šventė Pirmojo pasaulinio karo pabaigą. Šventinė diena - ambasada Vilniuje užsidiarė. Ką gi, yra ko džiaugtis, Elzasą-Lotaringiją atsiėmus. Solidus dalykas, mūsų sąlygomis atitinkantis Klaipėdos sukilimą ir uosto susigrąžinimą. Tačiau lietuviškame psichologiniame kontekste mums šventė - liūdesys, ir ne darbo diena dažniausiai tada, kai liūdna. Arba liūdna, kai ne darbo diena.

„Perestroikės“ pradžioje, kai jau buvo galima normaliai keliauti, buvau Švedijoje ir pataikiau į kažkokią nacionalinę šventę. Šventės kulminacija - fejerverkas šalia vandens (žinai, Stokholme vandens netrūksta). Žiūrovų prisirinko didžiulė minia, mačiau daugybę džiaugsmingai nusiteikusių veidų. Nors buvo tamsu, jie atėjo su vėliavėlėmis, vadinas, atsinešė jas sau, ne kitiems parodyti. Jie suėjo džiaugtis reginiu patys ir sau. Jie buvo tikri, kad bus gražu ir kad ta diena apskritai gera diena. Tada pagalvojau: ar Lietuva kada nors taip švęs?

Per pirmus Sąjūdžio mitingus ir vėliavos kėlimus kažkas panašaus buvo, bet vėliau pradingo... Bet grįžtam prie inauguracijos. Gal pavyks įžiūrėti, kada ir kaip įvyko ritualo degradacija, kuo šis ritualas skiriasi nuo švediško ar prancūziško, kodėl stinga patrauklumo.

Jeigu mėgintume modeliuoti priešingos Algir-

dui Brazauskui pusės laimėjimą, priešingos pusės ritualą ...

...manau, kad bent iš dalies būtų tas pat...

Būtent, pasirinkimas nėra didelis. Nesakau, kad scenarijaus autorius - koks nors ypatingas žioplys. Realijos yra realijos. Tačiau ar sudėjus į krūvą viską, kas Lietuvoje svarbu, pasidarys ritualas?

Galbūt įmanoma rasti už pagonybės ir krikščionybės, opozicijos ir pozicijos ribų esančią jungtį, pasirinkti kad ir kuklesnį, tačiau tikrai efektingą simbolinį aktą. Dabar gi - be galo ilga procesija, nuo kalno per visą prospektą iki Parlamento. Leidžiama išsilieti visoms nuomonėms - burnoti prieš, ploti, bučiuoti ar įteikti gėles, - tačiau nėra akcentų, ne-

aišku, kas svarbiau: pašventinimas ant kalno ar Katedroje? Manau, kad bent iš dalies inauguracija buvo atstumianti, kadangi nebuvo pasirinkta, sufokusuota. Juk vieni džiaugėsi: „Štai kokią dieną iškeliojome Brazauską!“ Yra nuotraukų, kur matyti šūkiai: „Būkite prakeikti, balsavę už komunistus!“ ir pan. O kas toliau? Lietuviškai „diskrečios“ panegirikos ir liaupsės. Tą pačią dieną, tame pačiame „komplekte“.

Pasigendu aiškaus suvokimo, kas daroma, kas yra, kas vyksta. Faktiškai viskas atrodo taip, kaip Algirdo Brazausko rinkimų kalbose. Jis kalbėjo maždaug šitaip: „Aš esu už privatų valstiečių ūkį, bet blogai, kad kolūkiai sugriauti.“ Šis „bet“ yra norma tapusi kontradikcija. Jo kalbose to per akis, ir „bet“, ko gero, yra jungtis tarp to, ką turi šnekėti, ko pa-

Prezidento inauguracijos momentas. ELTOS nuotrauka

mokė, sakysim, Raimundas Rajeckas ir kiti konsultantai, ir to, kas „pasisakė“ iš anų laikų, iš praeities.

Klasikinis froidistinis lapsus linguae?

Taip. Bet jų daug, ir šiuo atveju tai rodo, jog nėra apsisprendimo, už kurią tu pusę, vadinasi, visiems nori būti geras. Tačiau tai gresia arba schizofrenija, arba stagnacija. Kai nėra aiškios idėjos, kaip rasti adekvačią išraišką; kaip vizualizuoti, kai nėra ką?

Ar šio ritualo prasta kokybė nėra nulemta dar ir to, jog jis grindžiamas ne koku universalią reikšmę turinčiu simboliu, bet konkrečiu asmeniu? Jei kita pusė būtų laimėjusi, būtų kitas asmuo, ir pati ritualo dirbtinumo prielaida yra tai, kad jo esmė - konkretus žmogus?

Jeigu laimėtų ta pati ideologija, sakysim, kažkas kitas iš Algirdo Brazausko komandos, mano galva, ne kažin kas pasikeistų. Inauguracija buvo siekta parodyti vienybę. Visa Algirdo Brazausko rinkimų agitacija buvo paremta vienybės siekimu. Jo žmonės galvojo, manė, jungdami pagonis ir katalikus į vieną gretą, darydami juos sinonimais, įrodysią, kad tos vienybės tikrai siekia. Galima sakyti, buvo vaidinamas spektaklis „apie vienybę“.

Bet tos vienybės garantas - vienas konkretus asmuo: Algirdas Brazauskas. Tą patį žaidimą galima būtų žaisti su Vytautu Landsbergiu - vėl turėtume konkretų žmogų su konkrečia pavarde, kuris gali imti visus vienyti...

Ar Vytautas Landsbergis arba Stasys Lozoraitis vienytų šituo pagrindu? Gal ta vienybė būtų formuluota ne per pagonis ir krikščionis, o per nepriklausomybę kaip tokią, akcentuojant pačią nepriklausomybės idėją? Kaip akcentuoti - tai jau techninė problema.

Vadinasi, anot tavęs, visais atvejais už asmenis svarbiau tam tikra ideologija?

Pagalvok pats. Algirdas Brazauskas tempiasi iš paskos anų metų šleifą, CK šleifą, jis negali kalbėti

nepriklausomos Lietuvos vardu. Jis turi mesti į apyvartą naują idėją, šiuo atveju - vienybės idėją. Jos esmė - „viską pamirškime ir gyvenkime iš naujo, vieningai“. O, sakysim, Stasys Lozoraitis galėtų eksploatuoti asmenišką tęstinumą, nes jo tėvas buvo tas ir tas, pats jis buvo tas ir tas, galų gale Vytauto Landsbergio tėvas buvo tas ir tas. Net genealogiškai yra sukabinimų su minėtąja Bastilija. Jiems sugalvoti ritualą būtų lengviau. Būtų tradiciščiau ir panašiau į kitų - europietišku - šalių ceremonijas. O Algirdui Brazauskui iš kitų šalių nėra ką paimti - nei iš švedų, nei iš prancūzų. Juk situacija unikali: ši inauguracija pažymi tik hipostazės pasikeitimą. Iš principo istorinio tęstinumo esama (Algirdas Brazauskas yra buvęs aukščiausioje Lietuvos valdžioje), bet jis netinka. Situacija keblesnė, ritualas nepavyko, jis sukurtas saviveikliniu lygiu.

Na, galų gale tai dar galima suprasti: gal neprofesionaliai daryta, gal nepakankamai apgalvota. Bet inauguracijos nuotraukose krito akį dar vienas įdomus dalykas - kariuomenė. Visuose laikraščiuose be išimties centrinėje inauguracijos nuotraukoje figūruoja kariškiai su apnuogintais kardais, durklais ir pan. Naujasis prezidentas įkūnija jėgą, norima parodyti, kad ateina galia... Galima suabejoti, ar tai sąmoningai eksploatuota, ar yra tik reporterių, marketuotojų nuopelnas. Bet jeigu keturiuose ar penkiuose laikraščiuose tas pat? Pvz., „Respublika“ pasirengimus inauguracijai traktavo gana ironiškai, bet nuotraukos - jau ne ironiškos, atitinkančios bendrą toną.

Kokia gali būti ironija, kai kariuomenė...

Galbūt auditorijai, laikraščių skaitytojams, reikia kariuomenės? Prezidento vaidmuo teatrine prasme vienaip ar kitaip asocijuojasi su tam tikrais dalykais. Jeigu tai gėlytės ir žvakutės, tai yra sentimentalumo, o ne jėgos simbolis. Tačiau esantis „virš“, manipulatoriaus funkcijas gavęs valdantysis turi turėti jėgą. Ir tą jėgą reikia eksponuoti, kad žmonės ją pripažintų, galų gale jaustų instinktyviai. Priimi ar nepriimi, polemizuoja ar ne - tai viena, tačiau jei prezidentas nesukuria įspūdžio, kad turi jėgą, tu jo ir nelaikai stipriu.

Vis pasidomiu nuotaikomis tu, kurie balsavo už Algirdą Brazauską. Ne kartą esu pajutęs, ypač šnekėdamasis su kaimo žmonėmis, jog jie, nors ir nelaimingi, kad ponui Brazauskui nepasisėkė sutvarkyti gyvenimo, vis vien balsuotų už jį, o jo nesėkmes aiškina tuo, kad jam trūksta valdžios. Vadinasi, kažkas jam trukdo būti stipriam. Tuomet maga paklausti: kur mes galime nueiti, jeigu iš abiejų pusių - ir žmonių, ir Prezidento - trokštama vieno - jėgos?

Reikia rimtai panagrinėti, kas sklinda iš prezidentūros. Tai gali būti gana subtilus manipuliavimas, bandymas įteigti, kad jėgos trūksta. Žinoma, šią hipotezę, dar reikėtų tikrinti. Jei yra taip, kaip sakai, kiti rinkimai vėl būtų už Algirdą Brazauską. Tokiu atveju atsakymas paprastas - nepasirodo tas, kas jėgos turi.

Brazauskas - vis dar populiariausias politikas Lietuvoje, jį remia daugiau kaip pusė žmonių...

Vadinasi, viskas tvarkoje, dar galima gyventi. Tada, kai žmonės taip nebešnekės, keisis ir mūsų politika, galbūt gyvenimas pradės gerėti. Viena - kai žmogus dejuoja, kad mažai uždirbą, bet vis vien dirba, lieka toje pačioje vietoje. Kita - kai tikrai nepatinka atlyginimas, ir žmogus prieš metus, prieš du išėjo arba rytoj išeis ir ieškos geresnio darbo. Vadinasi, kol kas galima gyventi ir šitokiomis sąlygomis. Kaip kitaip paaiškinsi...

Noriu priminti pokalbio pradžią, kai tu aiškinai metodinę pusę: tai tam tikra manipuliacija, ir ji yra vienpusė (vienpusė komunikacija), o per rinkimus komunikacijos kryptis apsiverčia aukštyn kojom. Man susidaro įspūdis, kad ta komunikacija „vartosi“ gerokai dažniau. Tam tikra prasme būteni to nori žmonės, prašantys jėgos, prašantys kariuomenės...

Taip, toks manipuliacijos santykis keičia kryptį be galo dažnai. Juk ant kalno pagonys manipuliuoja prezidentu. Jiems suteikti įgaliojimai, kompetencija...

Šiame kontekste pastarasis žodis skamba labai juokin-

gai. Tačiau pagonys irgi gauna tam tikrą palaiminimą ar bent reklamą...

Taip, reklamos esama. Būdamas ceremonijos dalyvis, tampi solidžiu personažu realiame gyvenime - tau patikimos itin svarbios funkcijos. Pamėgink kitą kartą neduoti, palik tik apačioje, Katedroje... Juk dabar nevykdyti ritualo irgi yra blogai.

Tai savotiški spąstai...

Jei ateitų kita valdžia, kuriai nesvarbu kultūros mįslės ir nerūpi aiškintis, ar pagonys, ar krikščionys svarbiau, kuri, sakysim, būtų tikrai pragmatiška ir norėtų sukurti ritualo mašiną kitaip, jos padėtis būtų keblė. Tokiai vyriausybei būtų galima prikišti: „Kaip jūs galite to nedaryti, jei net ekskomunistai tai darė!“ Teisybė, kol kas taip blogai dar nėra - jei porą kartų nepakartota; tai, antrą sykį darant šiek tiek kitaip, galima situaciją normalizuoti. Tačiau nieko nekeičiant pakartoti antrą ir trečią kartą reikštų sukurti pernelyg stiprų precedentą. Inercija gal jau ir būtų nebeįveikiama, nes, iššokus į prezidentinį lygį, turi būti „transcenduojamos“ visos politinės referencijos. Nebus galima pasiteisinti, esą tai nedarytina, kadangi ritualas ekskomunistų ar dešiniųjų, ar liberalų... Taip formuojasi delikati situacija.

Vadinasi, ritualas, tegul ir dirbtinis, yra natūralus, atspindintis giluminę visuomenės būklę?

Taip. Esame tokie, ir nieko nepadarysi. Gali gulti kryžiumi, kad Algirdas Brazauskas neliptų į kalną pas pagonis, bet jo nesustabdysi.

Jo niekas negali sustabdyti...

Vis dėlto kaip įsigyti normalių ritualų? Kaip pozityviai mąstyti tokioje situacijoje?

Pasakyčiau - bent jau stengtis neatrodyti juokin-
gai, mėginti tatau artikuliuoti kitiems Europoje su-
prantamu būdu. Pabandyk kam nors pasaulyje pa-
pasakoti apie inauguraciją. Ar gali išivaizduoti nor-
malią publiką, kuri nesijuoktų? Aš neįsivaizduoju.

Kiek kam bandžiau pasakoti, pašnekovas iš delikatumo nesikvatoja, bet itin švelniai sako: „O, labai įdomu. Kas tai sugalvojo?“

Taip, Vakarų žurnalistai inauguraciją aprašė nepaprastai sarkastiškai. Dar dabar prisimenu žudantį Claudiojos Sinnig straipsnį „The Baltic Independent“. Antraštė buvo tokia: „Labai lietuviškas prezidentas“.

Akivaizdu, kad lietuviškas sentimentalumas pasaulyje sunkiai suprantamas.

Kaip tai pakeisti? Mano galva, turi būti labai apčiuopiamas tikslas. Einantis į prezidentus privalo turėti apibrėžtą ideologiją, jeigu nori - apčiuopiamą filosofiją. Tada galima ieškoti būdų, kaip tai išreikšti. Keletas rinkimų lozungų, bent truputis realistiškų pažadų tautai, ir aiški nuomonė kiekvienu klausimu, kad ir apie pagonis, jei kas domėsis. Įsivaizduok, būtų išrinkę Stasį Lozoraitį, ar jis leistų iš savęs taip tyčiotis? Šitiek kartų per vieną pusdienį! Juk įmanoma įsivaizduoti asmenybę, prie kurios tokios ceremonijos nelimpa.

Tai čia dar ir skonio klausimas?

Man atrodo, kažkas tokio, kas paprastai vadinama bendrąja kultūra. Juk yra žmonių, kurie pasakytų: „Ką, anekdotą iš manęs darot? Atsiprašau, čia prezidento inauguracija!“ Gal derėtų sustatyti Katedros aikštėje visus Lietuvos orkestrus bei chorus ir padaryti superkoncertą, kaip blokados metu...Tada, beje, būtų ir tęstinumas, ir efektingumas, ir europiečiui suprantama (tačiau tinka tik šiltam metų laikui). Tiesą sakant, nesu specialiai galvojęs, ką

konkrečiai galima būtų rimtame rituale „iškrėsti“, tačiau ažuolų giraičių iš naujo sodinti tikrai nėra prasmės.

Bet sodina...

Ir toliau sodins. Todėl reikia radikalaus ėjimo. Aišku, atsiranda rizika nukirsti šaknis, sutraukti saitus su tam tikra publikos dalimi, tačiau taip gal bus žengtas bent vienas žingsnis į priekį, o ne atgal. Ne grįžti į pagonybę, ne eiti į XXII ar XXIII amžių, o kurti tai, kas atitiktų - bent iš tolo - europietiškus gyvenimo ir kultūros standartus.

Ar po tokios ritualo diskreditacijos jo vietos neužims ant-ritualas? Gal kitas prezidentas dėvės džinsus, į darbą važinės dviračiu ir demonstratyviai vengs bet kokio ritualo?

Man atrodo, prezidento inauguracijos iškilmės nekuria Lietuvos ateities, o yra suprojektuotos mūsų praeities. Prieš pradėdant analizę, tokios nuostatos neturėjau. Apskritai vienas mano šnekėjimo tikslų yra sumažinti panašios ceremonijos pasikartojimo galimybę. Manau, kad plačiausia prasme tam pasitarnauja kritiškumo ugdymas, kantrus utopinių vertybių „išvertimas“ į kritišką. Galbūt, pašnekėjus apie inauguraciją garsiai, kita valdžia, o gal ir ta pati, darys bent truputį kitaip - gal asketiškiau, gal gudriau, rafinuočiau ar ironiškiau, kad stebėdamas galėtum bent nepiktai šyptelėti: vis dėlto - Lietuvos prezidentas...

Ačiū už pokalbį.

Apžvalga

Religija

ŠIŲ LAIKŲ STEBUKLAI LIETUVOJE

Greta katalikų Bažnyčios oficialiai pripažintų stebuklingų vietų, paveikslų, Švč. Mergelės Marijos ar Kristaus pasirodymo atvejų, pasaulyje žinoma nemaža stebuklų, traukiančių pamaldžius žmones, tapusių piligrimystės objektais, bet nesulaukusių Apaštalų Sosto patvirtinimo. Tokių atvejų būta ir Lietuvoje, ypač jų padažnėjo per mūsų amžiaus sunkmečius. Žmonių teigimu, 1941 m. kovo 30 d. Marija pasirodžiusi virš Šimonių bažnyčios, kuri pastatyta dar nuo XV a. vidurio stebuklais garsėjusioje vietoje. Apsireikimą liudijo keli katalikai ir pora žydų. 1949 m. birželio 10 d. penki asmenys panašų Marijos pasirodymą matę virš Ariogalos bažnyčios. 1962 m. liepos 13 ir 14 d. Skiemonių parapijos Janonių kaime Marija pasirodžiusi aštuoniolikmetei Ramutei Pranciškai Nacytei; keistą šviesą matę dar keletas žmonių. 1967 m. Imbrado parapijos Kvintiškės kaime Marija pasirodžiusi merginai ir vaikiniui.

Bene labiausiai pagarsėjęs atvejis - Kristaus ir Marijos pasirodymai Kudirkos Naumiesčio parapijos Suodžių kaimo (greta Keturnaujienos) gyventojai Anelci Matijošaitienei (g. 1927), vykstą nuo 1965 m. rudens. Kartu su Matijošaitiene įvairių stebuklingų ženklų jos namelyje tvirtina regėję ir kiti asmenys. O 1981 ir 1984 m. lapkričio 14 d., 1990 m. sausio 5 d. toje vietoje vykusius saulės stebuklus (keistą saulės mirgėjimą, "šokį" danguje ir t. t.) bei panašius regėjimus 1990 m. rugpjūčio 19 d. Mažučiuose ir keletą kartų Imbrade liudija matę bent po kelias dešimtis tikinčiųjų.

Vilniaus Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčioje ilgus metus viešai kabėjo Marijos apsireikimų Lietuvoje sąrašas. Jame, be minėtųjų, buvo išvardyti stebuklai Girkalnio (1943) ir Joniškėlio (1985) bažnyčiose bei Sietynų (Veprių par., 1960), Miežiškių (1964), Duokiškio, Gulbinėnų (Krinčino par., 1981), Peleniškių (Pašvitinio par., 1984) vietovėse. Skiemonyse, Imbrade, Keturnaujienoje Kristus bei Marija kalbėję regėtojams, kvietę melstis ir skelbę pranašystes. Stebuklingumu pagarsėję šaltinėliai Mažučių kaime (Alksnėnų par.) bei Ariogaloje.

Sovietų valdžia mėgino užkirsti kelią besirandantiems maldininkų susibūrimams tose vietose. Skiemonyse Marijos pasirodymo vietoje piltas metalo laužas bei srutos. Keturnaujienoje

1985 m. birželio 26 d. sudegintas Matijošaitienės namas. Imbrade piligrimais vaikė ne tik milicija, bet ir kariuomenė. Bandyta numeliuoti Mažučių šaltinėlių. Visi regėtojai tardyti milicijos ir saugumo, o Matijošaitienė net prieveiksmiškai gydyta psichiatrijoje ligoninėje. Represijos dar labiau išgarsino apsireikimų vietas, imta plačiai kalbėti apie naujus stebuklus, Dangaus siunčiamus palaikyti besipriešinančių maldininkų dvasią.

Pastaraisiais metais maldininkų susibūrimai išvardytose vietose, kurių dauguma jau pažymėtos koplyčiomis arba kryžiais, labai dažni. Į Skiemonis, Imbradą, ypač į Keturnaujieną ir Alksnėnų masiškai rengiamos organizuotos kelionės, apsireikimų metinės sutraukia po kelis tūkstančius žmonių.

Šiuos atsitikimus drauge su pasaulyje pagarsėjusiais Švč. Mergelės Marijos stebuklais propaguoja "Gerumo draugija", leidžianti įvairius lapelius ir laikraščius "Kalba Motina" bei "Gerumo spinduliai". Ankstesniais metais tarp tikinčiųjų klajoję šiek tiek savilaidinės literatūros šia tema, neseniai išspausdintos knygutės apie Mažučius bei Girkalnį. Ką tik masiniu tiražu pasirodė Vytauto Lažinsko knyga "Pamiršta šventoji medicina", skirta daugeliui Bažnyčios nepatvirtintų stebuklų. Ją išleido erotinė produkcija pagarsėjęs "Vasario" koncernas. Nė vienas šių leidinių neturi Bažnyčios vadovybės approbatos.

"Naujojo židinio" bendradarbio *Pauliaus Subačiaus* prašymu pasisakyti šia tema sutiko vyskupas *Sigitas Tamkevičius*. (Dalis interviu panaudota "Laisvosios Europos" radijo laidoje.)

Kaip galėtumėte pakomentuoti oficialią Lietuvos Bažnyčios poziciją vadinamųjų privačių apsireikimų atžvilgiu?

Klausimas pakankamai nelengvas, bet atsakymas, man atrodo, aiškus. Katalikui pasiekti išganyką iš tikrųjų pakanka tikėti tais antgamtiniais faktais, kurie paliudyti Šventajame Rašte. Kai dėl privačių apsireikimų, tai jie mūsų išganymui nėra reikalingi, tačiau Bažnyčia kai kuriuos jų išskiria, patvirtina. Taip yra atsitikę su Lurdu, Fatima, tačiau reikia laiko ir pakankamų argumentų.

Apie privačius apsireikimus Lietuvoje galiu pasidalyti keletu samprotavimų. Mūsų žmonės labai lengvai tiki privačiais apsireikimais. O juk didžioji dauguma tokių atsitikimų nėra apsireikimai, jų priežastys glūdi žmogaus psichikoje, gamtoje ir gali būti paaiškintos. Esu kunigaivės daugelyje vietų ir kiekvienoje parapijoje sutikdavau žmonių, kurie pasakodavosi turėję apsireikimų. Buvo aišku, kad tie potyriai - žmogaus vaizduotės padarinys.

Noriu pastebėti, kad leidžiamoje literatūroje apie apreikimus kartais yra su Bažnyčios mokymu nesuderinamų samprotavimų, pvz., jog Marija verkianti dėl to, kad tikintieji stačiomis priima Komuniją; tuo tarpu šitokių priėmimo būdą yra patvirtinęs Šv. Tėvas.

Bažnyčia šiuo atžvilgiu labai atsargi ir, manau, elgiasi išmintingai, nes, lengvai pripažinusi privatų apsireikimą, gali nesunkiai susikompromituoti. Žmonėms nereikėtų stebėtis, kad oficialūs Bažnyčios asmenys, pavyzdžiui vyskupai, neskuba už gryną pinigą priimti teigimų apie Dievo apsireikimus. Laukiama, kad būtų pakankamai ženklų, kurie paliudytų vieno ar kito apsireikimo tikrumą.

Kita vertus, Bažnyčia nedraudžia lankyti tų vietų, kuriose, anot žmonių pasakojimų, yra pasirodęs Jėzus, Marija ar dar kas nors. Kunigai turėtų žmonėms paaiškinti oficialią Bažnyčios poziciją. Jie neturėtų skatinti žmonių būti lengvatikiais ir skubėti į kiekvieną vietą, apie kurią pasklido kalbos. Tačiau neprotinga ir drausti. Žmonės turi teisę važiuoti, kur nori. Jei tai padeda jų pamaldumui, sakyčiau, ačiū Dievui.

Apskritai tendencija tikėti kiekvienu apsireikimu liudija, kad žmonės neturi solidaus, autentiško tikėjimo. Stokojant tvirtą tikėjimą, kyla noras ieškoti apsireikimų, stebuklų, kurie patvirtintų, kad tikrai

egzistuoja neregimoji tikrovė. Man visiškai nereikia pamatyti kokį nors stebuklą - aš tikiu, tvirtai tikiu tuo, ką mes paveldėjome iš Kristaus, ką randame Evangelijoje. Todėl linkiu visiems tokio tikėjimo, kurio patvirtinimui nereikėtų ieškoti po visą pasaulį ar Lietuvą dvasią sutvirtinančių stebuklų.

Kai kuriose apsišviešimų vietose maldininkai renkasi ne vien stichiškai - atvyksta kunigai, laikomos šv. Mišios, rengiamos procesijos. Tuo tarpu kiti dvasininkai, ypač jaunesni kunigai, griežtai draudžia organizuoti piligrimų keliones į šias vietas, kalba apie erezijas ir panašiai. Galima pastebėti vyskupijose (pavyzdžiui, Vilniaus) nevienodai reaguojant į Bažnyčios nepatvirtintus stebuklus bei juos aptariančius spaudinius. Kaip paaiškinti tokį požiūrį skirtumą? Ar gali būti nubrėžtos kunigo ir vyskupo kompetencijos ribos šiuo atveju?

Vietos kunigai bei vyskupas gali ir turėtų jausti pareigą rinkti medžiagą apie vietą, kurią norima paskelbti autentiška, stebuklinga. Ypač svarbūs faktai apie stebuklingus išgijimus, patvirtinti dokumentų ir liudininčių. Tačiau tik Šventasis Tėvas taria paskutinį žodį.

Kunigai, kaip ir pasauliečiai, yra pakankamai skirtingi. Yra kunigų, lengva ranka propaguojančių privačius apsišviešimus. Yra ir tokių, kurie, galimas daiktas, per daug skeptiški. Manysčiau, kad nei vienas, nei antras kraštutinis nėra geras. Kunigo ir vyskupo pozicija šiuo atveju turėtų būti labai aiški - laikytis tos linijos, kuri yra Bažnyčios pripažinta ir Šventojo Tėvo patvirtinta. (Iš Lietuvos šventovių Šiluva ir Aušros Vartai yra autentiškiausios. Kaip vyskupas, noriu visus piligrimus paraginti lankytis būtent šiose vietose.)

Ar Lietuvos Bažnyčios vadovybė yra surinkusi medžiagos apie naujas garbinimo vietas?

ŠV. KRYŽIAUS JONO SUPRATIMO LINK...

Iš visų kontempliatyviųjų vienuolių daugiausia narių šiandien turi karmelitai, per abu savarankiškus ordinus - Karmelio kalno Švč. Mergelės Marijos ordiną (*Ordo*

Mes kaupiame informaciją, kurią žmonės atsiunčia į kurijas. Tačiau bent Kauno arkivyskupijoje šiuo metu rimtos medžiagos neturime.

1992 m. Palemonė saleziečiai pradėjo statyti Švč. Mergelės Marijos Rožinio Karalienės bažnyčią. Dar 1982 m. jie buvo užsakę šv. Jono Bosko ir Švč. Mergelės Marijos Krikščionių Pagalbos statulą, kurios 1993 m. pradžioje perkeltos į koplyčią, įrengtą statomos bažnyčios požemyje. Vaikų liudijimu, tu metų vasario 26 d. po šv. Mišių jie pirmą sykį pastebėjo Marijos statulos veide ašaras. Jas vėliau sakėsi matę ir kiti tikintieji. Tai naujusias, jau spėjęs plačiai Lietuvoje pagarsėti stebuklas, sutraukiantis į Palemoną šimtus maldininkų. Prašyčiau plačiau pakomentuoti šį atvejį, nes jau sklendo sovietinių laikų propagandą primenančios kalbos, esą Marijos statula "ėmusi verkti dėl to, jog bažnyčios statybai trūksta lėšų ir dvasininkai tikisi pasipelninti iš lengvatikių piligrimų".

Man atrodo, kad režisūros šiuo atveju nėra. Palemono klebono teigimu, tas reiškinys iš tikrųjų nuostabus, tačiau toli gražu negalima pasakyti, kad būtų atgamtinis. Statula nėra ištirta. Kurija buvo iškelusi sąlygas, kurias sudarius būtų ėmusis tyrimo, bet sąlygos nebuvo įvykdytos, ir toliau tyrinėti atsisakyta. Žmonės tą vietą vertina, bet man kelia nerimą kai kurie pamaldūs parapijos tikintieji, šių statulą pernelyg propaguojantys. Jie iš tiesų geri žmonės, tačiau nepakankamai kompetentingi ir, manau, savo elgesiu labiau pakenkia reikalui.

Jei Dangus kur nors nori apsišviešti, nereikia bijoti, kad apsišviešimas liks nežinomas. Perdėtas kokio nepaaiškintamo reiškinio propagavimas, skelbiant jį atgamtinu stebuklu, kaip ir bet koks kitas perdėjimas, niekada neduoda nieko gero.

Dėkui už pokalbį.

Fratrum B. Mariae V. de Monte Carmelo) ir Karmelio Švč. Mergelės Marijos basųjų brolių ordiną (*Ordo Fratrum Discalceatorum B. Mariae V. de Monte Carmelo*) - priskaičiuojantys apie 6 000 brolių. Jau pirmąkart jų regula, patvirtinta 1226 m., orientavo į asketišką, atsiskyrišką bei

kontempliatyvų gyvenimą. Karmelitiškoji mistika ypač atsiskleidė apie 1570-1625 m. Jos centre slypėjo įsitikinimas, jog svarbiau ne pažinti Dievą, bet Jį mylėti (amare versus intellegere). Todėl tiek daug dėmesio čia skirta "vidinei maldai" (*oratio mentalis*), per kurią drauge su prancūzų mistikojė išryškintu "vidiniu sutelktumu" (*recollectio interior*) troško mylinčios unio su Dievu. Kai kuriais atžvilgiais karmelitiškoji mistika nebuvo spekuliatyviai apmąstyta, nes atstovavo vadinamosios afektivosios *theologia mystica* kryptį. Tačiau, pvz., "vidinės maldos" pakopos buvo ne tik uoliai ir plačiai praktikuojamos, bet kiek įmanoma ir nuosekliai bei išsamiai aprašinėjamos. Kita vertus, kai kurių karmelitiškosios mistikos atstovų gyvenimas ir veikalai tebėra sunkiai pasiekiamos viršukalnės. Pirmiausia paminėtinas šventasis Kryžiaus Jonas (Juan de la Cruz, Juan de Yepes y Alvarez, 1542-1591). Bent "artėjimas" jo link yra tiesiog būtinas. Norėję ir atkreipti dėmesį į vieną tokį žingsnį.

Š. m. sausio 14 d. Vilniuje, Šv. Kazimiero bažnyčios zakristijos salėje, Lietuvos katalikų mokslo akademijos pedagogų sekcija surengė seminarą "Šv. Kryžiaus Jonas - Bažnyčios Daktaras". Pranešimą skaitė sesuo karmelitė Roza Ana. Seminaras reikšmingas mažiausiai keliais aspektais. Pirmiausia - pačia tema. Šventasis buvo ne tik didis ispanų mistikas, puikių (dalykiniu ir literatūriniu aspektu) teologinių veikalų autorius, bet ir savo vienuolijos regulos reformatorius. Jo kūrybą ne vieną šimtmetį tyrinėja įvairių kryptių teologai, literatūrologai, juo žavisi rašytojai, akivaizdus jo poveikis tapytojams. Jau amžininkus stebino pati Šventojo asmenybė, neišsitenkanti jokiose įprastinėse vertinimo schemose.

Lietuvos katalikams šv. Kryžiaus Jonas, be abejo, žinomas, tačiau toli gražu ne tiek, kiek norėjęsi. Trūksta jo veikalų lietuvių kalba. Retkarčiais pasirodantys eilėraščių vertimai dažniausiai neteisingai orientuoja skaitytoją, užtemdydami teksto religinį matmenį ir išryškindami tik estetinį (o retkarčiais pasipuošdami etikete "literatūrinis vertimas")*. Galbūt šis

* Šia prasme pavaizdu palyginti Birutės Ruzgienės ir Sigito Gedos vertimus su "Gyvosios meilės liepsnos" originalu; žr. Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 11/12. - P. 3-4.

seminaras paskatins daugiau žmonių ne tik susidomėti šv. Kryžiaus Jonu, bet ir *kitaip* jį skaityti. Pagaliau tai priklausė ir nuo pranešimo, kurį - kaip minėjome - skaitė sesuo Roza Ana. Pranešėja atvyko iš Belgijos ir jau trejus metus gyvena Lietuvoje. Ji yra prie Vilniaus Kalvarijų bažnyčios susikūrusios Aušros Vartų Marijos ir Teresėlės bendruomenės vyresnioji. Šiuo metu čia, bendruomenėje, Karmelio dvasia gyvena keturios seserys.

Pranešimą sesuo Roza Ana pradėjo klausimu: nuo ko pradėti? Toks klausimas kyla neatsitiktinai. Šv. Kryžiaus Jono gyvenimas ir kūryba artimai susiję, dažnai remiantis vienu aiškinamas kitas, tačiau nemaža detalių tebėra neaiškios arba tiesiog mįslingos. Svarbi ir kita problema, kurią galbūt omenyje turėjo sesuo Roza Ana: *kaip* iš viso *perteikti* toki mokymą? Juo labiau, kad seminarą surengė *pedagogų* sekcija. Pranešėja pasirinko klasiikinį kelią: šventojo gyvenimas, veikalai, svarbiausi dvasinio mokymo bruožai.

Jonas gimė labai pamaldžioje šeimoje. Pranešėjos žodžiais, jis buvo "didelės meilės sūnus". Dar vaiką jį buvo ištikęs mirtinas pavojus. Jonas skendo, bet jį išgelbėjo netikėtai pasirodžiusi moteris. Tik po kurio laiko jis atpažino Švč. Mergelę Mariją (ji ir vėliau Joną ne kartą gelbėjo).

Po tėvo mirties šeimos padėtis gerokai pablogėjo, ir Jono vaikystė bei jaunystė buvo sunki. Septyniolikmetį patraukia ligonių slaugytojo darbas, drauge jis lanko Jėzaus draugijos kolegiją. Pasiryžęs tapti vienuoliu, dvejojo, kokį Ordiną pasirinkti, nes traukė kontempliacija. 1563 m. įstojo į Karmelio kalno Dievo Motinos brolių vienuoliją ir pasiunčiamas studijuoti į prestižinį Salamankos universitetą. Ten po kurio laiko jis buvo paskirtas atsakingu už brolių studijas. Šventojo Mato Jonas - taip jis anuomet buvo vadinamas - norėjo pereiti į dar griežtesnį Ordiną, idant vienatvėje ir tylėjime atrastų Dievą. Buvo bėpasirenkęs kartūzus.

1567 m., ką tik išventintas į kunigus, jis susipažįsta su šv. Terese Aviliete. Toji pažintis naujai pakreipė jo gyvenimą. Nuo šiol Jonas atsideda teresiškajai Karmelity ordino atnaujinimo veiklai. Jau po metų jis įkuria pirmą reformuotą ("basųjų") karmelity vienuolyną Duruelo, ir ten praminamas Kryžiaus Jonu. Net amžininkai apie jį kalbėjo kaip "patvirtintą malonėje".

Šv. Kryžiaus Jonas absoliučiai pasitikėjo Dievu. Kiekviena kančia jam virsdavo įspėjimu, priminimu, išmėginimu ir palaima.

Sesuo Roza Ana pabrėžė: "Jonas kentėjo visą savo gyvenimą. To prašė iš Viešpaties ir buvo išklaustas. Turėjo Jėzaus Kristaus regėjimą, kurio metu prašė: noriu dėl Tavęs kentėti ir būti niekinamas".

Tuometinės vienuolynų reformos esmė - grįžimas prie pirminės regulos, intensyvesnio dvasingumo ugdymas. Reformuoti vienuolynai, pasak sesers Rozos Anos, buvo tarsi gyvas priekaištas seniesiems. Užvirė konfliktai, kurie tiesiogiai palietė ir šv. Kryžiaus Joną. 1578-81 m. jis buvo įvairių vienuolynų prioras, generalinis patarėjas, turėjo kitas pareigas. Tačiau ne visi pritarė reformoms. Nuo 1577 m. gruodžio mėn. iki 1579 m. rugpjūčio jis buvo laikomas kalėjime. Iš ten pabėgo, išpaklodės nusivijęs virvę. Tokia virvė turėjo nutrūkti vien nuo jo svorio, bet nieko panašaus neatsitiko.

Šv. Kryžiaus Jonas mirė 1591 m. gruodžio 14 d., būdamas 49-erių metų amžiaus. Artėjančią šio gyvenimo pabaigą aiškiai jautė, iš anksto atsisveikino su broliais karmelitais. 1675 m. paskelbtas palaimintuoju, 1726 m. - šventuoju.

Koks jis iš tikrųjų buvo? - klausė sesuo Roza Ana. Išliko amžininkų liudijimai, prisiminimai, keli jo paties laiški etc. Vieni jį laikė griežtu. Jis iš tiesų buvo griežtas dėl dvasinio gyvenimo, dėl gyvenimo su Dievu, pagaliau to reikalavo reformų dvasia. Kita vertus, Šventasis buvo nepaprastai atidus ir jautrus artimui, labai rūpestingas išpažinčių atžvilgiu, gebantis įtemptą išorinę veiklą derinti su itin intensyviu vidiniu gyvenimu. Pasak daugybės liudininkų, jis buvo *iš tiesų* dvasios tėvas. Jo žodžiuose žmogus išgirsdavo tai, kas jam tuo metu svarbiausia. Iš pirmo žvilgsnio kontrastingas charakteris šitaip įgauna harmoningos visumos pavidalą. Beje, šv. Kryžiaus Jonas nemanė (skirtingai nuo kai kurių interpretatorių), jog *vita activa* ir *vita contemplativa* yra alternatyvūs: pirmasis, jo manymu, pratęsia antrąjį.

Šv. Kryžiaus Jono kūryboje rastume keletą eilėraščių, iš kurių išauga visa kita: "Tamsiojoje naktyje" (*En una noche oscura*), "Dvasinės giesmės" (*Cántico espiritual*) ir "Gyvoji meilės liepsna" (*Llama*

de amor vivo). Pirmi du parašyti kalėjime, trečiasis - 1584 m. Jo paties manymu, poetinė simbolių kalba paveikesnė už teologinę prozą, o išvardyti kūriniai "patys savaime gali ir turi daryti poveikį". Tačiau seserys karmelitės prašė komentarų, ir šie, anot šv. Kryžiaus Jono, kilo pirmiausia iš sielovadinių svarstymų. Jo egzgetiniai traktatai - mistagoginiai raštai, dar autoriui gyvam esant, pasklidę daugybe nuorašų. Pirmą kartą jie išspausdinti 1618 m., bet rimtas ir *de facto* pilnas leidimas pasirodė 1703 m.

Pagrindinė kūrinių mintis - krikščioniškas įsitikinimas, kad žmogus pašauktas gyventi glaudžioje bendrystėje su Dievu. Žmogaus kokybes (protą, atmintį, valią) reikia *perkeisti* į dorybes (tikėjimą, viltį, meilę). Šv. Kryžiaus Jonas buvo nupiešęs kalną, kurio viršukalnė - mūsų trokštama jungtis su Dievu. Šventojo manymu yra trisdešimt šeši keliai, bet tik vienas jų - tarsi tiesė: trumpiausias ir sunkiausias. Taigi susijungimą su Dievu galima pasiekti tik atsižadėjus visa ko, kas nėra Dievas. Keldamas šią sąlygą, šv. Kryžiaus Jonas ne kartą remiasi Jėzaus žodžiais, kuriuos perteikė apaštalas Lukas: "Taip pat kiekvienas iš jūsų, kuris neatsizada visos savo nuosavybės, negali būti mano mokyns" (*Lk 14, 33*). Šie žodžiai - savotiškas visos šv. Kryžiaus Jono kūrybos raktas. Neatsitiktinai sesuo Roza Ana pranešimą baigė, tarsi juos pratęsdama: "Siela turi išsivaduoti iš viso, kas nėra Dievas, idant susivienytų su juo tyroje viltyje."

Vargu, ar aptariamąjį renginį galima vadinti *seminaru*. Nebuvo klausimų, diskusijų. Pats pranešimas - nuoširdus, įtikinantis, gyvas (net per vertėją). Neatsitiktinai viena renginio organizatorių pabaigoje sakė: "Kunigas Gutauskas klausė: kur rasti tokius mokytojus, kurių žodis pasiektų mokinių sielas? Tokią mokytoją šiandien matėme." Su tuo galima sutikti. Tik gaila, kad *pedagogikos* sekcija nepasinaudojo galimybe šio pranešimo kontekste pasvarstyti *didaktikos* ir *katechezės* klausimus. Kita vertus, norint *iš tiesų* suprasti mistinę teologiją, ją reikia pačiam *įgyvendinti*. Tokie seminarai padeda pasirinkti kelią, o vėliau - juo eiti ir suprasti.

Tomas Augulis

NAUJOJI JUDĖJŲ KRIKŠČIONYBĖ

Penkiolika metų gyvendamas Izraelyje, savo akimis mačiau, kaip kartojasi judėjų krikščionių fenomenas, tam tikrais atžvilgiais pasireiškiantis radikaliau negu pirmą kartą judėjų krikščionybė - Naujojo Testamento krikščionybė, daugiau ar mažiau pastebimai lydėjusi visą krikščionių Bažnyčių istoriją ištisus dvidešimt amžių. Trumpai tariant, galima sakyti, kad Izraelyje ir krikščionių Bažnyčiose gimsta "pokrikščioniška" judėjų krikščionybė. Nemačiau, kad būtina stengtis atskirti judėjų krikščionybę, hebrajų krikščionybę, krikščionišką hebraizmą ir t. t. Šių terminų pagrindas - istoriniai praeities reiškiniai. To, ką pasakysiu apie kai kuriuos faktus, pakaks šiuolaikinio reiškinio naujumui parodyti.

Krikščionių Bažnyčių viduje

Krikščionių Bažnyčių viduje pirmiausia reikia atkreipti dėmesį į tikinčius Jėzų asmenis - katalikus, protestantus ir stačiatikius, kilusius iš judaizmo ir suvokiančius, kad jie vis vien lieka tikri žydai, be to, nori būti tokiais laikomi dėl savo tikėjimo bei kultūrinės tradicijos, kurioje šis tikėjimas reiškiasi. Jie nemato atotrūkio tarp Abraomo, Izaoko, Jokūbo, Mozės, Elijo, Dovydo ir Saliamono Dievo ir Jėzaus Dievo Tėvo. Neseniai *International Hebrew Christian Alliance* (Londono *Bene-Avraham*), norėdama apibrėžti savo narių tapatybę, pirmiausia apeliavo į išpažinimą tikėjimo, hebrajų padarančio krikščionimi. Dabarties judėjų krikščionių judėjimas reikalauja, kad žydas, tikintis Jėzų, išlaikytų judėjišką tapatybę ir jaustų savo ypatingą pašaukimą krikščionių Bažnyčioje.

Dėl šio naujo dalyko Izraelio lotyniškojoje katalikų Bažnyčioje atsirado bendruomenių, kurios sudaro "Šv. Jokūbo veikimą". Šio "Veikimo" įstatai, 1956 m. vasario 11 d. patvirtinti lotynų patriarcho Alberto Gori, ragina narius "suvokti Izraelio slėpinį. Būtinasis biblinis ugdyimas; stengiamasi skatinti judėjų krikščionių kultūrą ir su šia kultūra suderinamą dvasingumą". Vienas "Veikimo" tikslų yra "kovoti su visokiausiu antisemitizmu, stengiantis plėtoti tarpusavio supratimą, palankumą ir draugiškus ryšius tarp katalikiško pasaulio ir Izraelio". "Šv. Jokūbo veikimas" daro viską, "norėdamas sugriauti išankstinį nusistatymą prieš Baž-

nyčią, ypač įsitikinimą, kad krikščionių tikėjimą pasirinkęs žydas yra apleidęs savo tautą". Iš judaizmo kilęs krikščionis turėtų "veikiau suvokti savo ypatingą pašaukimą Bažnyčioje bei savo tautoje ir prisiiimti iš to kylančią atsakomybę". Visa tai pasklido Jeruzalėje dešimt metų prieš pasirodant Susirinkimo deklaracijai "Nostra aetate".

"Šv. Jokūbo veikimas" toliau gyvuoja bažnytniniame kontekste, dabar daug nepalankesniame už tą, kuriame gimė: tai svarbiau už sunkumus, su kuriais jis susiduria. Praėjus trisdešimt šešeriams metams po susikūrimo, šioji hebrajų katalikų bendruomenė jaučia vis didesnę poreikį tapti Bažnyčia tarp kitų Šventosios Žemės Bažnyčių, maža ir kuklia Bažnyčia, kokia buvo "mažoji Dievo Bažnyčia" Siono kalne, apie kurią kalba Epifanijus (PG, 43, 260-261). Jai reikėtų savo ganytojo ir galimybės ieškoti bei rasti savo apeigas, formuoti jai tinkamą katekezę, dvasingumą, trumpai tariant, įkultūrinti krikščionišką tikėjimą ir gyvenimą į turtingos hebrajiškos tradicijos - šio tikėjimo iščių - kontekstą ir į šiuolaikinio Izraelio kultūros kontekstą.

Kai kas priešinasi šioms siekiams, remdamiesi tuo, kad bendruomenės, sudarančios "Šv. Jokūbo veikimą", yra negausios (keli šimtai uoliai praktikuojančių tikinčiųjų); šie žmonės užmiršta, kokios mažos yra įvairios Artimųjų Rytų Bažnyčios (čia pasitaiko net "vyskupų be bendruomenės"); jie nesuvokia hebrajų katalikų Bažnyčios kokybinio ir specifinio veiksmingumo ir nesusimąsto apie tai, kokią reikšmę tokios bendruomenės galėtų turėti plačiausiam judėjų krikščionių judėjimui, apie kurį dar kalbėsime.

Reikėtų pridurti, kad Izraelyje, be žydų, viešai išpažįstančių savo tikėjimą į Jėzų ir priklausomybę krikščionių Bažnyčiai, Izraelyje taip pat yra tam tikras skaičius kitų žydų, kurie atvyko į šalį pakrikštyti stačiatikiams, katalikais ar protestantais, nors jie tai daugiau ar mažiau slepia. Jei jie ir yra visai nepraktikuojantys, negalima teigti juos išsižadėjus savo tikėjimo. Vienų tikėjimas patiria skaudžią įtampą ir kartais baigia užgesti. Kiti tikėjimą išgyvena giedriau, kad ir be sakramentų, panašiai kaip beveik du amžius tai išgyveno *Kirishitan* (slaptieji krikščionys) Japonijoje. Nėra jokios šių kriptokrikščionių statistikos; įvairūs šaltiniai teikia skaičius nuo 3 000 (katalikų) iki 35 000 (katalikų, protestantų ir žydų).

Žydai mesianistai

Be judėjų krikščionių bendruomenių, priklausančių tradicinėms Bažnyčioms, Izraelyje yra ir daug gausesnių *Yehudim Meshichiyim* (žydų mesianistų) bendruomenių, minimų net garsiajame hebrajų-hebrajų žodyne (A. Even-Shoshan. *Ha-Millon heChadash*). Tiksliausia Izraelio žydo mesianisto aprašymą, mano manymu, pateikia M. Benchayim. Pasak jo, žydas mesianistas, gyvenantis Izraelyje, šliejasi prie tikėjimo, jo tautos laikomo tiek nukrypusiu nuo savo tradicijos, kad jis tapo jai svetimu ir supanašėjo su nežydu tikėjimu. Todėl kitus žydus papiktina jo pagoniškoji krikščionybė, bet drįsti tikėti ir dėti viltis į *hebrajiškąją* krikščionybę - dar didesnis papiktinimas. Žydas mesianistas apsisprendė atvirai atsiduoti Jėzui ir vis dėlto gyventi kaip integralus tautos narys savo tautinėje tėvynėje. Kiti žydai turi susidarę neigiamą nuomonę apie krikščionybę dėl ilgos krikščioniškojo antisemitizmo istorijos, tuo tarpu žydo mesianisto akys regi tai, kas pozityviai dieviška tikėjime į Jėzų, nepaisant liūdniausių puslapių jau du tūkstančius metų trunkančioje krikščionių Bažnyčių ir žydų bendruomenių santykių istorijoje. Jis stengiasi parodyti savo broliams žydams, kad nėra reikalo būti ar tapti pagonimi, norint tikėti į Jėzų, ir kad egzistuoja autentiška krikščioniška teologija, suderinama su judaizmu. Žydai, kaip, deja, ir dauguma krikščionių, paprastai įsitikinę, kad Jėzų išpažįstantis žydas nebegali būti laikomas tikru žydu. Tačiau apskritai, kaip rodo patirtis, žydas mesianistas, gyvenantis ir dirbantis žydų bendruomenėje, kalbantis jų kalba, besilaikantis jų tradicijų, mokantis mokesčius, atliekantis karinę tarnybą ir t. t., Izraelyje priimamas arba, priešingai, atstumiamas tik dėl savo asmenybės, nors nujaučiant, kad jis šiek tiek kitoks. Nepaisant to, jis vis tiek gali tapti atsiktinio smurto ar persekiojimo auka. Taip yra atsiktikę pastaraisiais metais, kilus religinio fanatizmo bangai. Antra vertus, žydas mesianistas nesutinka, kad tikėjimas į Jėzų Kristų būtinai reiškia jo visišką įsiliejimą į egzistuojančias "krikščionių" Bažnyčias, kurios visos tvirtai įsišaknijusios pagonių pasaulyje. Apsisprendęs pirmą kartą Bažnyčiai būdingą hebrajišką tapatybę išlaikyti tikėjimo į Jėzų sampratoje ir raiškoje, žydas mesianistas negali nesijausti ir nebūti svetimas Šventojoje Žemėje veikiančiai

krikščionijai ir ne tik dėl politinių priežasčių. Ši krikščionija savo ruožtu pakenčia jį, trūks plyš stengdamasi jo nepastebėti, jei ne išstumti už savo ribų. Tai, kad Jėzų tikintys žydai krikščionių Bažnyčioje nori apginti ir išlaikyti savo hebrajišką tapatybę, "gojų" Bažnyčioms kelia siaubą, nepasitikimą, papiktinimą ir priešišumą. Jos jaučia ir rodo didžiulį pasipriešinimą besąlygiškam žydų mesianistų priėmimui į savo bendriją. Tačiau žydas mesianistas savo brolių Kristuje akivaizdoje gali paliudyti, kad komunija, dvi tautos - žydus ir pagonis - padaranti viena tauta ir vienu nauju žmogumi Kristuje (*Ef 2, 14-18*), nereiškia vieno iš jų išnykimo ir ištirpimo kitame. Juk ir tai, kad visi - vyrai ir moterys - yra viena Kristuje Jėzuse (*Gal 3, 26-29*), nereiškia, kad moterys yra mažiau moteriškos ir vyrai mažiau vyriški net eschatologiniame prisikėlimo tarpsnyje. O dėl žydo mesianisto, tai šiais hebrajų tautos tautinio ir dvasinio atgimimo savo protėvių tėvynėje metais Dievas iš naujo sukuria atskirą autentiškai hebrajišką esybę visuotinėje Bažnyčioje, Kristus kūne, nepaneigdamas principo, pagal kurį mes visi esame viena tauta Mesijuje Jėzuse; priešingai, būtent tam, kad patvirtintų šio principo teisingumą, žydai ir pagonys kviečiami įgyvendinti įvairovėje vienovę, žadėta, bet vis dar tolimą.

"Jews for Jesus"

Didesnį vaidmenį negu Izraelyje judėjų krikščionių judėjimas vaidina po pasaulį pasklidusių žydų diasporoje, ypač Jungtinėse Valstijose, kur priskaičiuojama 80 tūk. grupių. Garsiausia ir gausiausia grupė vadinasi *Jews for Jesus* (Žydai už Jėzų). Žydai už Jėzų šitaip verčia *piyyut* "Yedid Nefesh" - šabo sutikimo giesmę, kuri buvo žinoma jau XVI a. Azikri kabalistams: "O Jėzau, mano sielos mylimasai, nuskraidink mane į savo prieglobstį!" Šių žydų *credo* toks pat neapibrėžtas, kaip ir jų skaičius: nuo 40 000 pagal vienus šaltinius iki 250 000 pagal kitus, o procentinis santykis - 79 % 20-29 metų amžiaus grupėje. Paprastai jie yra aukšto kultūrinio lygio, nors linkę į fundamentalizmą ir raidiškumą.

Žydų antimisionierių statistiniais duomenimis, judėjai krikščionys Amerikoje judaizme sudaro ketvirtą pagal dydį grupę po ortodoksų, konservatorių, reformatų, aplenkdami rekonstrukcionistas.

Didelė jų dalis (apie 48 %) lanko krikš-

čionių, ypač baptistų bažnyčias, 10 % tik skelbiasi priklausą "mesianistinei Bažnyčiai", laikydami ją sau tinkama. *Jews for Jesus* manymu, tikėjimas į Jėzų yra vienintelė išganymo viltis tikinčiajam ir "Izraelio namams". Mesijo prisikėlimas jiems, kaip ir šventajam Pauliui, yra žydų vilties išsipildymas. Visa tai yra tikima, suvokiama ir teigiama su entuziazmu, primenančiu protestantizmo pietistinę tradiciją. Su didžiąja žydų tradicija, priešingai, jie susipažinę gana paviršutiniškai, ir jų susirinkimuose galima išgirsti kritinių pastabų oficialiojo judaizmo atžvilgiu. Daugeliui jų, niekada nebuvusiems religingais žydais, tikėjimas į Jėzų tapo atsivertimo į judaizmą būdu. Pasirengimo ir pranašų laikus (Senasis Testamentas) jie prieina iš kito galo, tai yra nuo išsipildymo (Naujasis Testamentas). Tapę Jėzaus Nazariečio mokiniais, *Jews for Jesus* jaučiasi ir sakosi esą tobuli žydai, dar tikresni žydai už ortodoksų rabinus, nes, pripažinę Izraelio Mesiją, jie jaučiasi įsisaugoję Dievo valią Izraeliui. Tačiau apskritai, dėl politinio ir kultūrinio turinio skirtingumų ir turint galvoje jų atspirties tašką, jie daug mažiau negu Izraelio žydai mesianistai siekia savo krikščionišką tikėjimą visiškai įdiegti į savo tautos tikėjimą ir tradiciją. Jie tenkinasi kiek abstrakto judaizmu.

Stereotipišku ir paviršutinišku oficialiojo judaizmo požiūriu, *Jews for Jesus* ir apskritai hebrajų krikščionių grupes sudarą asmenys, blogai prisitaikę visuomenėje, ištikti krizės, ištroškę "dvasingumo", kankinami emocijų ir šeimos problemų, psichologinių traumų, socialinių ir ekonominių nepriteklių, atstumtųjų kompleksų. Tad jie lengvai patenka į krikščionių misionierių ir naujų ezoterinių kultūr atstovų rankas.

Kita pakopa

Be šių judėjų krikščionių tikrąja to žodžio prasme grupių ir bendruomenių, ir Izraelyje, ir diasporoje esama tam tikro skaičiaus žydų, savarankiškai ir įvairiais keliais daugiau ar mažiau priartėjusių prie tikėjimo į Jėzų. Tai išeiviai arba iš asimiliuotų, arba iš ortodoksalių uolių žydų aplinkos. Kartais tai būna buvusieji žydai mesianistai arba *Jews for Jesus*, o kartais yra priėję tikėjimą į Jėzų patys, be tarpininkų. Tarp jų galime sutikti ne tik seniai pakrikštytų krikščionių, bet ir žmonių iš

grynai žydiškos aplinkos. Paprastai būdami išsilavinę ir trokštantys kultūros, šie žydai gyvai susidomėjo Jėzumi, pažinę jį iš Naujojo Testamento - knygos, kurios vis dar griežtai vengiama žydų ortodoksų bendruomenėse. Skaitant Naująjį Testamentą, patiriamas ypatingas ir sukrečiantis savo žydiškos tapatybės atpažinimo ir išsipildymo jausmas: jie suvokia pažinę savo "aplankymo" metą ir galų gale supratę, "kas yra *shalom*" (plg. *Lk 19, 41-44*). Lemiamą reikšmę šiems žydams turi susitikimas su Evangelijos Jėzaus Nazariečio Vardu ir veidu, labai panašus į Sauliaus Tarsiečio susitikimą, trijose vietose aprašytą *Apaštalų darbuose* (9, 1-19a; 22, 1-21; 26, 2-23). Šviesos regėjimas ir atsigrėžimas, lydintys jų susitikimą su savo Mesiju, jų pateikiami kaip žodžiais neišreiškiami patirtis, kurios joks pagonijos krikščionis negalys įsivaizduoti ir suprasti. Tai turėtų būti panašu į širdies užsidegimą, akių ir proto atsivertimą, įvykusį kelyje į Emausą (*Lk 24, 27. 31-32. 45*). Arba galima vaizduotis nuo proto ir širdies nukrintant gaubtuvą, arba išvystant šlovės spindesį Mesijo - Dievo atvaizdo - veide, kuriame sušvinta *shekhinah* (plg. *2 Kor 3, 12-4, 6*).

Tai, kas jiems atsitiko, šie žydai nesutinka vadinti "atsivertimu". Jie suvokia radę Izraelio Mesiją (*Jn 1, 41. 45. 49*), visai neatsiversdami į kitą tikėjimą, jie atsisuka į jį, vadindami jį Viešpačiu (*Adon*, plg. *Apd 2, 36*). Šitaip atskleistas naujas ryšys su juo pakeičia visą jų vidinę būtį. Jėzus Nazarietis jau yra nebe vienas iš daugelio mokytojų, bet Mokytojas (*Jn 13, 13*), Vadovas (*Mt 23, 10*), kuris, neužtemdydamas ir nepašalindamas visų kitų, vis dėlto lemtingai įgalina suvokti ir atpažinti visiškai kitokį mokymą, visiškai kitokią orientaciją.

Tačiau svarbu ne tik ši doktrina, o pats prisikėlusio, gyvo ir pašlovinto Jėzaus asmuo, suvokiamas kaip visam laikui nulėmęs jų gyvenimą. Šia prasme jie ir vadiną jį savo "Viešpačiu". Taigi tai ne Jėzaus "susigrąžinimas", padarantis jį bendru judaizmo vardikliu ("žydas Jėzus"), kaip kartais pasitaiko, bet "metamorfozė", kuri šiame bendrame judaizmo vardiklyje įvykdė Jėzus Nazarietis. Jų judaizmas ne tik *atsimaino* (veiksmažodį *metamorphoumai* žr. *Mt 17, 2, Mk 9, 2 ir 2 Kor 3, 18*), bet ir galutinai *patvirtinamas* (*2 Pt 1, 16-19*) įvykių eigos, leidžiančios jiems atsiverti ir

priimti Jėzų Nazarietį kaip savo Mesiją (Jn 1, 50).

Kalbėdami hebrajiškai, savo gimtąja kalba, ir priklausydami Izraelio kultūros terpei, šie "tikintieji žydai" (plg. *Apd* 2, 44; 4, 32; 5, 14; 21, 20) nenori tiesiog 'Elohim' ("Dievu") vadinti to Jėzaus, kurį jie išpažįsta kaip *Mashiach* ir 'Adon, arba jiems labai keblu taip jį vadinti. Tai neatrodyt keista, jei, be kita ko, turėsime galvoje, kad 'Elohim sąvoka hebrajų kalboje ir mąstyme nepatyrė tos semantinės evoliucijos, kuri pirmaisiais krikščionybės amžiais galutinai pakrikštijo mąstyseną ir pamažu pakeitė taip, kad žodis ir sąvoka *Theos* prarado bet kokią grynai vienasmenį turinį ir pasidarė tinkamas perteikti idėjai vienos dieviškosios prigimties, kartu pilnutinai apimančios Tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios asmenis pagal Naujojo Testamento apreiškimą. Dėl tos pačios priežasties Jėzų tikintys žydai, apie kuriuos čia kalbame, apskritai atmets vardą 'Em ha 'Elohim ('Elohim motina), teikiamą Myriam, Jėzaus 'Adon motinai. Pažodžiui verčiant *Theotokos* (Dievo motina) šis vardas hebrajų kalboje gali būti suprstas taip, lyg Myriam iš Nazareto būtų veikiaus Dievo Tėvo, o ne Dievo Sūnaus motina.

Verčiant į kitą kalbą, reikia neužmiršti, kad žodis išreiškia sąvoką, o sąvoka visada susijusi su suvokimo veiksmu, kuriuo apčiuopiama tam tikra realybė. Tad geras vertėjas negali tik perkėlinėti žodžius iš vienos kalbos į kitą, o turi atsižvelgti į sąvokas, kurias tie žodžiai perteikia, ir pakilti iki suvokimo veiksmų, sukūrusių žodžius ir sąvokas kitoje kalboje.

Šie keli pavyzdžiai (jų būtų galima pateikti ir daugiau) padės suprasti tai, ką kalbėjau apie naujosios judėjų krikščionybės tam tikrą "pokrikščionišką" pobūdį. Jėzų tikintys žydai iš tiesų nėra nei nikėjininkai, nei efezininkai, nei chalkedonininkai. Tam tikra prasme jie yra prenikėjininkai, preefezininkai, prechalkedonininkai, bet dar tiksliau būtų juos apibūdinti kaip ekstranikėjininkus ir t. t. Neginčydam, jog kadaise kai kuriose pagonių Bažnyčiose buvo iškelti svarbūs klausimai, privedę prie Nikėjos, Efezo ar Chalkedono nutarimų, Jėzų tikintys žydai jaučiasi svetimi šiems klausimams. Jie nesupranta, kodėl, norint tikėti Jėzų, būtina sekti paskui jį Šventojoje Dvasioje Dievo Tėvo link, taigi gyventi Naujojoje Sandoroje, iš naujo pereiti per visus tikėjimo ir

kultūros susidūrimus, vykčius kai kuriose Bažnyčiose kitose epochose ir kituose kultūros kontekstuose. Jie neneigia to, į ką nemano turį atsižvelgti. Tačiau jų Naujojo Testamento tikėjimo sampratoje, atsižvelgiant į jų kultūros kontekstą, labiau pabrėžiama apofatinė negatyviosios teologijos tradicija negu katafatinė teologinių apibrėžimų tradicija. O Jėzuse atsiskleidusią tiesą apie Dievą ir žmogų jie labiau linkę saugoti savo širdyje (plg. *Lk* 2, 19, 51) ir vykdyti gyvenime (plg. *Mt* 7, 21, 24-27; *Lk* 6, 46-49), negu reikšti rišlia kalba ir aiškiais sakiniais. Jie grįžta prie lėto kalbėjimo ir tikėjimo, kuris, anot šventojo Jokūbo (*Jok* 1, 16-27; 2, 14-3, 18) greičiau reiškiasi darbais negu išpažinimu lūpomis, nors ir šios, pasak šventojo Pauliaus (*Rom* 10, 9-13), turi teisę išreikšti širdies tikėjimą. O kai jiems vis dėlto reikia išreikšti tikėjimą žodžiais, jie daug laisviau jaučiasi pasinėrę į konceptualizaciją ir išminties knygų kalbėseną, pagarbiai aliuzinę, santūriai vaizdingą ir paradoksaliai poetišką, būdingą Biblijos ir rabinų tradicijai, o ne į "mokslinės" teologijos, sisteminės logikos, specialiosios kalbos tradiciją ir metodiką.

Naujasis tikėjimas į Jėzų paskatino daugumą Jėzų tikinčių žydų pasikrikštijoti kioje nors krikščionių Bažnyčioje. Tačiau paprastai šis tikėjimas vis dėlto nenuveda jų į konkrečią Bažnyčią. Aš pastebėjau, kad kitų krikščionių, ne žydų, ir krikščionių Bažnyčių vaidmuo retai kada būdavo svarbus; dažniausiai tai apskritai nevaizdavo jokio vaidmens, šiems žydams atrandant ir pripažįstant Jėzų. Labai dažnai, kaip minėjau, būtent Naujojo Testamento skaitymas buvo pagrindinė aplinkybė, sukėlusį vidinį perversmą ir padariusį juos savo Mesijo mokiniais. Jie iš naujo atrado, iš naujo atgavo knygą, istoriją, vardą, kurie priklausė jiems, jų tautai ir kuriuos iš jų daugybę amžių neteisėtai buvo atėmę judaizmas ir oficialioji krikščionybė.

Baigiant juos pristatyti, galėtume pasakyti, kad žydai mesianistai siekia parodyti, jog nėra reikalo tapti pagonimis, norint tikėti Jėzų, norint tapti krikščionimis, o tie, apie kuriuos dabar kalbame, mano, kad galima be išlygų tikėti į Jėzų ir tapti jo mokiniais, nepasidarant "krikščionimis". Dėl to, kad jie jaučiasi tokie tolimi "krikščionybėi" ir ja nepasitiki, be abejo, kalta ilga ir baisi krikščioniškojo antijudaizmo istorija, kurią dauguma krikščionių per

daug lengvai apeina, net neturėdami apie ją tikro supratimo, tačiau yra ir dar Gilesnių bei sunkiai nuginčijamų priežasčių. Pirmiausia jie prisimena, kad vardas "krikščionis" buvo ne pirmosios Jėzaus mokinių bendruomenės pavadinimas (*Apd* 11, 26), bet greičiau pravardė, netikinčiųjų - pagonių ar žydų - duota "Kristaus" (*Christos*) šalininkams įvardyti ("Kristus", žinoma, buvo suprantamas kaip tikrinis vardas - plg. *I Pt* 4, 12-16).

Bet svarbiausia tai, kad iš tikrųjų "krikščionybę" jie kildina ne iš Jėzaus Nazariečio judėjimo ir Jeruzalės žydų apaštališkosios Bažnyčios, kurių tąsa buvo sub- ir poapaštalinės pirmųjų amžių Bažnyčios, visos daugiau ar mažiau įkvėptos beveik visur egzistavusių judėjų krikščionių mažumų kultūros. "Krikščionybę", kuria jie nepasitiki ir prie kurios nenori prisijungti, sukūrė krikščionių, išėjusių iš pagonių pasaulio, puikybė, jau Pauliaus numatyta ir kritikuota (*Rom* 11, 16-36). Pagonių "Išiveržimas" į *Catholica* - dviejų tautų, žydų ir pagonių, "visumą" - įvyko jau 135 metais, kai, Jeruzalę pakeitus Adrijono *Colonia Aelia Capitolina*, Siono kalno bažnyčios, visų bažnyčių motinos, vyskupu tapo vyskupas, kilęs iš pagonių pasaulio (žr. Euseb. *Hist. Eccl.*, IV, 5-6; V, 12). Nuo šio momento iki IV a. pabaigos žydų pakraipos (*Ecclesia ex Circumcisione*) turėtų įtaką agresyviai užginčijoj Bažnyčioje vis labiau stiprėjanti ir nuo to laiko vyraujanti iš pagonijos kilusių krikščionių pakraipa (*Ecclesia ex Gentibus*). Istoriškai žinoma nemaža epizodų, kaip palengva žydai buvo nutildyti Bažnyčioje, kol tapo visiškai nepastebimi (arba kol jų neliko), tačiau šie epizodai dar visiškai nežinomi ir nesuprantami daugumai krikščionių. Sprendimas, primestas popiežiaus Viktoro (189-199), o vėliau Nikėjos Susirinkimo (325), kilus ginčui dėl Velykų šventimo datos ir būdo ją apskaičiuoti, buvo tik vienas iš tų epizodų, bet jis puikiai parodo, kokie metodai taikyti tos pačios Bažnyčios dviejų giminingų pakraipų santykiams. Cezarėje, vietiniame Palestinos vyskupų sinode, vyskupo Teofilio (196) laikais, kaip ir Nikėjoje, visiškai nesiskaityta nei su Mažosios Azijos *kvartodecimanais*, nei su judėjų krikščionių vyskupais, kurie šiuose susirinkimuose ne nedalyvaudavo. Į didelį judėjų krikščionių skaičių Nikėjoje neatsižvelgta, priimant istorinį - ir tam tikra prasme "Iem-

tingą" - sprendimą įtraukti į Bažnyčios *credo* aleksandriečių *Homoousios* (konsubstancinis). Visi aštuoniolika Palestinos vyskupų, dalyvavusių Susirinkime, buvo "pagonių" kilmės. Judėjų krikščionių vyskupai neturėjo galimybės pasisakyti, nes Susirinkime nedalyvavo. Kaip žinia, dalis jų, nazariečiai, skirtingai negu ebonitai, visuomet išpažino tikėjimą Jėzaus mesijiskumu bei dieviškumu ir Marijos skaislybe, atmesdami terminą "konsubstancinis", graikų pasiūlytą šiam tikėjimui išreikšti, nes jo nebuvo jų *Testimonia* (plg. Epifanijus Salaminietis / PG 41, 388-405).

Jėzų tikinčių dabarties žydų nepasitikėjimas krikščionių Bažnyčiomis, nors ir suprantamas, vis dėlto neturi kelti minties, kad jie alergiški bet kokiam Bažnyčių suartėjimui. Užot tapę panašūs, pavyzdžiui, į japonų krikščionių *Mukyōkai* (No-

Church-ism), jie, kaip ir žydai mesianistai, svajoja apie hebrajų Bažnyčios bendrumą su pagonių pasaulyje išsiskiriusiomis krikščionių Bažnyčiomis viename gyvenime šlovingojo Mesijo Kūne. Ir nors iš pirmo žvilgsnio katalikų Bažnyčia jiems dažnai atrodo tolimiausia, labiausiai "pagonizuota" tarp krikščionių Bažnyčių, todėl mažiausiai priimtina kaip partnerė, iš patirties ir asmeninių kontaktų, kurie tapo galimi kiek atitirpus ledams, jiems paaiškėja, kad katalikai nėra labiausiai atsilikę, kad katalikai gali pripažinti - bent jau iš dalies - jų kritikos pagrįstumą ir suprasti jų lūkesčius. Jiems paaiškėja, kad jei tarp katalikų ir pasitaiko pernelyg skubančių "ekumenizmo diletantų", judaizmą katalikai paprastai studijuoja dėl jo paties ir gerbia jį taip, kaip jis pats save apibrėžia. Ir kad, nepaisant visko, katalikų tradicija

turi hermeneutinio lankstumo ir supranta ryšius tarp tikėjimo išpažinimo ir teologinės veiklos, o tai leidžia Jėzų tikintiems žydams manyti, kad jie nėra atstumti *a priori**.

Francesco Rossi de Gasperis

Pagal tekstą pranc. k. (žr. *Etudes*, juin 1993) parengė D. B.

* Kad mūsų apžvalga būtų išsami, reikėtų atkreipti dėmesį į dar dvi tendencijas: viena vertus, į didėjančią susidomėjimą ir prielankumą judaizmui krikščioniškos kultūros ir praktikos sluoksniuose, antra vertus, į savotišką Jėzaus ir Naujojo Testamento, net šventojo Pauliaus, "sugražinimą" ir vis didesnį susidomėjimą krikščionybėje įvairiose žydiškos kultūros sferose. Šias tendencijas vertėtų aptarti atskirai, tačiau, tiesą sakant, jos peržengia judėjų krikščionybės ribas.

SKYRYBŲ BYLOS TĘSINYS

Istorija mus moko, kad po skyrybų būna turto dalybos. Ypač, jei drauge gyventa kelis šimtus metų. Į kokius teismus pusės kreipiasi ir kaip savo pretenzijas argumentuoja, pareina nuo besibylinjančių luomo. Dviejų tautų Respublikos užgyventos kultūros dalybose lietuviai dažniausiai mesdavo pasipūtusio plebėjo frazė: "Aš čia viską uždirbau, bet man nereikia, turėkitės, pasprokite" ("Adomas Mickevičius lietuvis, bet jei lenkiškai rašė, tai nelabai mums ir reikalingas"). Lenkai su aristokratinio užmoju savo gėlininkų nuopelnams priskirdavo kiekvieną žiedą, išsiskleidusį jų karalystėje ar plačiose jos apylinkėse. Laikui bėgant, storėjant skyrybų bylos tomams, išlygos darėsi vis subtilesnės, ideologinę aistrą pakeitė mokslinė kazuistika. Tad prisiekusių profesorių ložei kilo noras situaciniams ištarti ritualinį: "gal susitaikysite".

Iš pirmo žvilgsnio 1994 m. gruodžio 7-10 d. Vilniaus universitete vykusį prabangų *tarptautinę mokslinę konferenciją* "Vilnius ir romantizmo kontekstai" (lenkiško pavadinimo prasmė kiek skyrėsi: *Wileńskie konteksty romantyczne*) nesukuklino pretenzijų į lemtingą bylos nagrinėjimo posūkį. Planuoti 47 pranešimai, vos ne visus Lenkijos ir Lietuvos universitetus siekianti

prelegentų geografija, mokslinių titulų (sąmoningai nepaminėtų konferencijos programėlėje?) žvaigždynas turėjo sušvytėti kaip politikų sumaištį atmetantis, autoritetingas *šeimyninių tautų santykių* sprendinys. Konferenciją surengė VU Polonistikos katedra, ne per seniausiai pradėjusi savo veiklą batalijų dėl "tarpvalstybinio bendradarbiavimo sutarčių" fone. Organizacinių rūpesčių naštos imtasi kaip patogaus būdo apskelbti triumfališką, tautų draugystėn ir mokslo laimėjimuosna vedančią katedros darbo sėkmę. Tačiau *giliajai kultūros savasčiai* nesiangauzaujantis prašalaitis, video "Discovery" išmainęs į tautinio mokslo gyvuosius pavaislus, konferencijoje išvydo tik vangaus filologinio proceso kasdienybę.

Gal tolesnis teiginys ir sukels šališkumo įspūdį, bet *keisčiau* atrodė atvykėlių iš Lenkijos pranešimai. Juk išgerame viešbutyje apnakvindintų atvykėlių visada lauki daugiau, negu iš saviškių. Beveik visi užsieniečiai pretendavo pamokyti neišmanėlius lietuvius ir apie romantizmą kalbėjo mokyklinės banalybes. O netyčia išsprūsdusios frazės, kaip antai: "vienas toks Baranauskas poemoje apie mišką..." ir pan., deja, liudijo garbingus Krokuvos bei Varšuvos profesorius ne ką tenuokiant apie antrąją iš dviejų lyginamų literatūrų. Didesnė lenkų pranešimų dalis buvo

Kultūra

skirta elementarioms proginėms temoms (M. Niedźwieckos "A. J. Vištelio ir J. I. Kraševskio korespondencija", I. Fedoroviciaus "Vilniaus vaizdas St. Moniuškos laiškuose", M. Ankudowicz-Biełkowskos "Romantiniai lyriniai kūriniai pagal St. Moniuškos muziką Vilniaus choro "Aidas" repertuare"). Dalyvavę seni Lietuvos draugai, tokie kaip M. Jackiewiczus, kartoję dalykus, artimus jų jaunystės tyrinėjimų prisiminimų žanrui.

Į naujų, bent Lietuvoje dar negirdėtų problemų ir temų lauką klausytojus įvedė tik L. Zwierzyński ("Blogio simbolika magiškose A. Mickevičiaus baladėse") ir Radosławas Okulicz-Kozarynas ("M. K. Čiurlionis tarp "Karaliaus-Dvasios" įpėdinių"). Pastarasis jauno mokslininko pranešimas stebino reta subjektyvios interpretacijos ir loginio mąstymo elegancijos jungtimi.

Kuriožiškiausi lietuvių pranešimai, lyg tyčia, buvo skaityti per plenarinius posėdžius. (Popietinėmis valandomis pranešėjai buvo skirstomi į dvi-tris sekcijas.) Vytautas Kubilius atrodė lyg atbėgęs iš Sąjūdžio mitingo Vingio parke ("Romantizmo reikšmė Lietuvai atgaunant nepriklausomybę") ir apie literatūrą, matyt, iš principo, nekalbėjo. O Polonistikos katedros vedėjas, konferencijos šeimininkas Algis Kalėda įstengė pasakyti devynis

sakinius tema "Savas-svetimas" romanizmo pasaulyje". Bent keliomis progomis atsiprašęs konferencijos dalyvių, kad nepasirūpinta sinchroniniu lenkų-lietuvių ir lietuvių-lenkų vertimu, jis pailgino savo pranešimą iki penkių su puse minutės, kiekvieną sakinį pats lėtai pakartodamas abiem kalbom. Ypač mielas pasirodė Kalėdos reveransas lenkams, kurį verta perteikti pažodžiui: "Simonas Daukantas rašė: "Kas Lietuvoj lenkiškai nekalbėjo, tas neb žmogum bebuvu, nes vergu to, kurs lenkiškai kalbėjo", - na čia, aišku, cha, cha, romantinė hiperbolė".

Lenkiškų I sekcijos pranešimų aplinkoje Lietuvos mokslo autoriteto nepakėlė ir Vita Gaigalaitė, teįstengusi perpasakoti visų 18 Mickevičiaus eilėraščių "Miesto žiema" posmelių turinį. Galtodėl Viktorija Pakerienė organizatorių pasiprašė būti perkelta iš plenarinio posėdžio į lietuviškąją (II) sekciją. Į pastarąją iš I-osios pabėgo ir Algis Samulionis. Tad Vilniškiai bei Kauniškiai kalbėjo sau, o iš visos Lenkijos suvažiavę prelegentai gretimoje auditorijoje - sau. (Mat pašalinių žiūrovų beveik nebuvo.)

Lietuvių sekcijoje susirinko kompania *niewielka ale bardzo przyjemna*. Galimas daiktas, vingriais, į filosofiją bei sociologiją pretenduojančias Regimanto Tamošaičio ir Pauliaus Subačiaus interpretacijas būtų buvę patogiau paskaityti, o ne išklaudyti. Tačiau Pakerienės mintys, tiksliau keliolika tezių apie romantizmo ir neoromantizmo santykius drauge su Ramučio Karmalavičiaus samprotavimais bei, rodos,

ROMANAI APIE JĖZŪ: KIČAS AR MENAS?

Jėzaus iš Nazareto asmenybė nėra išimtinė teologijos ir Bažnyčios mokymo nuosavybė. Jėzaus veiklos istorija - tai ir skirtingų pasaulėžiūrų autorių literatūriniai bandymai įvairiomis išraiškos priemonėmis atskleisti Žmogaus iš Nazareto asmenybę. Pastaruosiu metu išleista daug naujų romanų apie Jėzų. Apie juos šis teologo ir germanisto *Georgo Langenhorsto* tekstas.

Peržvelgus pastarųjų metų knygas, persiši netikėta išvada: mūsų laikų rašytojai ir rašytojos naujai atranda Jėzaus iš Nazareto asmenybę, o visos didesnės Vokietijos leidyklos, norėdamos išsilaikyti, leidžia romanus apie Jėzų.

paskutiniu jau a. a. Samulionio skaitytu pranešimu "Lietuvių romantinės dramos ištakos" būtų galėję sudaryti kuklios, bet turiningos "tautinės" konferencijos branduolį. Šioje sekcijoje užsimezgasios karštos diskusijos, kurioms nebuvo numatyta laiko fasadiškai suplanuotame renginyje, liudijo Vilniaus romantizmo ir visos lenkiškai lietuviškos kultūros skyrybų bylos tąsą. Jos intrigą aštrino emocingi vilniškių - gudės Almos Lapinskienės ir ukrainietės Nadijos Neporožnios pasisakymai. Jos piktinosi konferencijos organizatoriais, nepakvietusiais pokalbin apie Vilniaus kultūrą nė vieno pranešėjo iš Minsko bei Kijevo. (Kažin ar ilgai bus vengiama pusbrolių liudytojų iš buvusios LDK?)

Atviros Lietuvos fondas sušelpė šį renginį, matyt, vildamasis savitarpio supratimo vaisių. Jei supratimo ir buvo, tai tik savuosiuose uždaruose būreliuose. Suinteresuotoms pusėms formaliai pasiūlyta: "ištieskite vieni kitiems rankas". Tačiau tai liko ritualine teismų retorikos fraze. Po jos visi palinko kiekvienas prie savo darbo stalo, kiekvienas prie savo atsidalintų daiktelių. Nei vienos, nei keturių dienų konferencijose savimonės lūžiai neįvyksta. Nutilus šurmuliui, politinius dividendus susirinkę administratoriai palieka tikruosius kultūros žmones vienuomoje ar mažuose draugų būreliuose mąstyti apie ištikimybę bendrai, šešis krikščionybės amžius puoselėtai dvasinei patirčiai.

Vaidotas Maknys

Koks pasirinkimas! Futuristinė "Jėzaus operacija" (J. J. Benitez. *Operation Jesus*, 1993), bestseleris "Žmogus, vardu Jėzus" (Gerald Messadie. *Ein Mensch namens Jesus*, 1991), "Novelė apie Kristų" (Patrick Roth. *Christus novelle*, 1991), netgi "Evangelija pagal Jėzų Kristų" (José Samarago. *Evangelium nach Jesus Christus*, 1993), "Penktoji Evangelija" (Philipp Vanenberg. *Das fünfte Evangelium*, 1993), "Tiesioginė transliacija iš Golgotos" (Gore Vidal. *Golgotha live*, 1993). 1993 metus galime laikyti "romanų apie Jėzų metais". Ir šis srautas nesibaigia. Pagrįstai galime kalbėti apie stebuklingą naujai atrandamo literatūros personažo Jėzaus atgimimą. Ar Jėzus - įvairialypis vis kitaip vaiz-

duojamas romanų veikėjas? Išskyla visas pluoštas klausimų: kas lėmė naują romanų apie Jėzų bangą? koks yra šių kūrinių sumanymas ir tikslas? Ir dar: kokia literatūros technika naudojasi autoriai ir autorės? ar šie romanai meniškai įtikinantys ir apskritai ar galima Jėzų estetizuoti? Pagaliau teologinis klausimas: ar literatūroje pavaizduotas Jėzus ir Naujojo Testamento Jėzus yra tas pats? Ar šios knygos - tai tik spekuliatyvus siekimas kurti masinę produkciją, kol rašyti apie Jėzų madinga?

Bet pirmiausia trumpai pasvarstykime, kas apskritai yra romanas apie Jėzų. Galimas toks romano apie Jėzų apibrėžimo variantas: bandymas literatūriškai pavaizduoti Jėzų, t. y. rašyti istorinį romaną apie įvykius beveik prieš 2000 metų. Tikras šios romanų apie Jėzų rūšies pakilimas buvo šeštame dešimtmetyje. Tada visame pasaulyje milžinišką įtaką darė populiarūs bestseleriai, kurių pagrindinis veikėjas buvo Jėzus. Čia trumpai priminsiu tik tris tokius kūrinius: Nobelio premijos laureato švedo *Pāro Lagerkvisto* romaną "Barabas" (1950), lenko *Jano Dobraczyński* romaną apie Nikodemą "Atiduok man savo rūpesčius" (1952) ir graiko *Nikos Kazantsakis* romaną "Paskutinis gundymas" (1955); pagal pastarąjį 1988 m. sukurtas filmas. Šį sąrašą būtų galima tęsti ir tęsti.

Tokios romanų apie Jėzų rūšies pakilimas kartu buvo ir jos pabaiga: penktame ir šeštame dešimtmetyje jie jau nebetenkino teologinių ir estetinių poreikių¹. Čia trumpai paminėtinos dvi pagrindinės priežastys, stabdančios tolesnę šios krypties raidą. Pirmoji - teologinė: minėti romanai beveik visada tradiciškai vaizduoja Kristų kaip tikėjimo vaisių, nebetinkantį vėlesnėms mokslinės egzegezės išvadoms patvirtinti. Antroji - literatūrinė: vienplanė literatūra susidūrė su visiškai kitokiu tikrovės suvokimu. Romanų apie Jėzų žanras pagaliau pasirodė galintis vaizduoti Jėzų tik pagal literatūrines "transfigūracijas"², taigi ankstesnių romanų veikėjai tiesiogiai ar netiesiogiai buvo Jėzaus amžininkai. Transfigūracijos perkelia Jėzų iš jo laikų į dabartį³. Nuostabiausia, kad per pastaruosius penkiolika metų Jėzaus as-

¹ Plg. Kuschel K. - *J. Jesus in der deutschsprachigen Gegenwartsliteratur*. - München, 1987.

² Plg. Ziolkowski T. *Fictional Transfigurations of Jesus*. - Princeton, 1972.

³ Plg. Irwing J. *Owen Meany*. - Zürich, 1990.

menybė taip kūrybiškai papildoma, jog galime konstatuoti romanų apie Jėzų atgimimą. Vėliausiai nuo devinto dešimtmečio pradžios vėl dažnai bandoma parodyti literatūriškai pagrįstą Naujojo Testamento laikų Jėzų, o per tris pastaruosius metus Jėzaus vaizdavimas tapo ryškiausias.

Sukurti pagal vieną pavyzdį

Tad kas yra romanai apie Jėzų? Menas ar kičas, rimti literatūriniai, gal net religiniai tyrinėjimai ar pigus pataikavimas masiniam skoniui? Norint atsakyti į šį esminį klausimą, reikėtų atidžiau panagrinti šių kūrinių literatūrinį stilių, kalbinę raišką. Įsiklausykime į keletą šių romanų, pabandykime pasižiūrėti į sudėtingiausią mūsų laikų rašytojų užduotį - tiesioginį Jėzaus aprašymą. Pateiksiu dvi ištraukas. Pirmoje - Jėzui aštuoneri:

Mokiniai mėgo Jėzų. Jis buvo kantrus, ypatingai mandagus ir ištvermingas. Tai buvo gražus vaikas, bet jo grožį lėmė ne jo rudi plaukai, rudos akys, auksinis odos švytėjimas, lieknas, bet raumeningas kūnas, o iš jo sklindanti ramybė. Šis grožis kilo iš beveik nenusakomų šaltinių.

Antrame pavyzdyje - Jėzui per dvidešimt:

Marijos sūnus buvo aukštas, tiesus ir gražus, aukšta kakta ir didelėmis atviromis akimis, jo žingsniai buvo tvirti, bet, nepaisant to, jis buvo šiek tiek drovus. Jis buvo geras ir sąžiningas darbininkas. Jo balsas buvo stiprus, bet kalbėjo jis tyliai, tarsi neparodydamas jame slypinčios jėgos. Jo atvira šypsena nugalėdavo kitų apmaudą. Jo juokas niekada nežeidė. Visi jį mėgo.

Šios dvi ištraukos būdingos daugeliui naujų romanų apie Jėzų. Pirmoji citata - iš 1988 m. išleisto populiarus prancūzų autoriaus *Gerald Messadie* romano "Žmogus, vardu Jėzus", priklausančio tai pačiai istorinių romanų serijai, kaip ir bestselleriai "Medikas", "Šamanas". Juos pratęsdamas autorius parašė dar ir romaną apie Paulių "Žmogus, vardu Saulius" (*Ein Mann namens Saulus*. - München, 1992). Antroji citata - iš garsaus Bažnyčios kritiko *Peter de Rosa* romano "Mano laikas dar neatėjo" (*Meine Stunde ist noch nicht*

gekommen). Šis romanas apie Jėzaus jaunystę 1984 m. buvo išleistas angliškai, o 1993 m. išverstas į vokiečių kalbą.

Čia Jėzus - tobulai gražus, paslaptinių galių turintis, visų mėgiamas jaunuolis. Toks šio ir daugelio kitų autorių sukurtas Jėzus gerai žinomas iš daugybės saldzijų XIX a. Jėzaus paveikslų ir dabartinių religinių filmų apie Jėzų: dažnai kartojamas pagal vieną šabloną sustabarėjęs vaizdas, banali literatūra, parašyta paprasta, nemeniška šnekamąja kalba, apibūdinama vienu žodžiu - kičas. Šių ištraukų forma, stilius ir kalba būdinga visiems minėtiems romanams. Jie sąmoningai parašyti pagal tą patį paprastą, vieno lygmens pavyzdį. Mums pranešantis visažinis pasakotojas tvirtai laiko pasakojimo gijas ir perteikia nuoseklų istorijos vyksmą. Panaudojami visi šaltiniai: legendos, mitai ir fantazija. Be jokių provokacijų, siekiančių sukelti įspūdį, vienodai aprašoma dieviška Jėzaus mirtis ant kryžiaus ir žemiški jo santykiai su Marija Magdalena. Autoriai nesidrovi įsibrauti į Jėzaus sielą jo mirties valandą. Jeigu abu minėti romanai būtų vieninteliai romanų apie Jėzų atgimimo liudijimai, tai šis fenomenas iš tikrųjų būtų beveik nevertas dėmesio mūsų laikų kuriozas.

Tačiau kiti autoriai suvokia, kad tokio- mis paprastomis priemonėmis norimų rezultatų nepasieks. Rimtas šiuolaikinis romanas apie Jėzų pirmiausia išsiskiria gerai apgalvotu kalbos galimybių panaudojimu, plačia perspektyva ir turinio skirtingumu. Bet kaip? Kokiais pasakojimo būdais, kokiomis literatūros priemonėmis? Yra kelios galimybės.

Pirma galimybė: literatūriškai atsiri- bojant pirmiausia pačios kalbos priemonėmis siekti pasakojimo įtaigumo. Panagrinkime trečią tekstą, kur irgi bandoma aprašyti Jėzų. Jis paimtas iš 1991 m. išleistos jauno vokiečių autoriaus Patrick Roth knygos keistu pavadinimu "Upės krantas" (*Riverside*) su paantrašte "Novelė apie Kristų". Ši novelė - tai ne nuoseklus įvykių aprašymas, bet Jėzaus amžininkų pokalbis: atkakliai neigiančio Dievą raupsuotojo Diastimo ir dviejų pas jį atsiųstų jaunų vyrų, kurie jam pasakoja apie savo bendravimą su Kristumi.

Rotho novelė (tiesa, kitos jo novelės, pvz., "Johnny Shines arba mirusiojo prisikėlimas" (*Johnny Shines oder Die Wiederweckung der Toten*, 1993), gerokai silpnesnės) išskiria iš kitų knygų apie Jėzų

savita Martino Liuterio ir Martino Buberio Biblijos vertimų kalba, kuri tai sąmaningai laužo gramatikos taisykles, a chaizuodama kalbą, tai kuria naujas patzes, sutrumpinimus ir perkėlimus. Norėtu- ši kritikuoti šią kalbą kaip patetišką manieringą, bet ji vartojama labai apgalvotai: kalbos normos laužomos, kadangi tai kas vaizduojama, laužo kalbos norma: kadangi tai, kas vaizduojama, laužo susklosčiusias tradicijas, lėtinamas skaitymo procesas, nes čia vaizduojama tai, kas yra anapus laiko. Drauge kalba tarsi atsiri- boj: nuo pasakojimo ir gali pradėti jį iš naujo

Patricko Rotho novelės apie Jėzų forma sustiprina šį efektą: ji susideda iš visiškai naujų, labiau filmui būdingai sumontuotų formaliai išreikštų dialogų, išoriška- įmantriai kuriančių autentišką atmosferą. Ją sukelia ne pigus legendos varžomas įspūdis, bet atribota pasakojimo forma, taip sukonstruota ir perkelta, kad du kartus netiesiogiai pranešama žinia galima patikėti. Taigi Jėzaus pasirodymas išlieka mįslingai patrauklus. Sąmoningai atsieta kalba būtų pirma susvetimėjimo galimybė, kuria siekiant įtaigumo galima pasinau- doti šiuolaikiniam romane apie Jėzų. Matomas ir antras daugiabriaunis išraiškos būdas - romano perspektyvos perkėlimas nuo visažinio pasakotojo prie sava- rankiškų romano veikėjų. Autorius, panašiai kaip Rothas, pasirenka ne Jėzų, o antraeilius įvykių dalyvius, kurie išreiš- kia savo požiūrį į tai, kas vyksta. Šis būdas turi daug pranašumų: kalba pasakotojas, visiškai įsitikinęs savo nuomonės teisingumu, su kuriuo skaitytojas gali sutapti, kuris ne perpasakoja istorinius įvykius, o dėsto savo mintis ir jausmus.

Jėzaus asmenybės atskleidimas per antraeilus veikėjus

Priešingai negu Rotho sugalvotasis Diastimas, dažniausiai tai būna legendinės figūros⁴. Šios asmenybės beveik visada paimtos iš Biblijos. Reikšmingiausia, ypatinga, dominantanti literatus asmenybė, be abejo, yra *Judas*. Jėzaus istoriją atspindinčios literatūros apie Judą viršūnė - retoriskai patraukianti studija apie bažnytinės Judo atgailos galimybę arba net būtinybę. Tai *Walterio Jenso* 1975 m. išleistas romanas "Judo nuopuolis" (*Der Fall Judas*). Šią knygą galima laikyti sėkmingu netie-

⁴Plg. Heym S. *Ahasver*. - Frankfurt, 1981.

sioginio romano apie Jėzų pavyzdžiu, nes jame, remiantis Judo asmenybe, nagrinėjamos dar ir dabar aktualios esminės krikščionybės problemos. Aukštu teologiniu ir literatūriniu lygiu diskutuojama apie Jūdą ir jo vaidmenį šventojėje istorijoje.

Kitas literatus dominantis antraeilis veikėjas - istorinė *Piloto* asmenybė. Iš daugelio šios rūšies kūrinių išsiskiria daug diskusijų sukėlęs *Čingizo Aitmatovo* romanas "Ešafotas". Jo autorius - 1928 m. gimęs kirgizų rašytojas, musulmonas, save laikantis ateistu. Nejudaištinės ir nekrikščioniškos tradicijos autoriaus romanas pakyla į pasaulinės literatūros lygį. Šioje 1986 m. išleistos daugiapasmės knygos centre yra keturiasdešimties puslapių *Piloto* ir Jėzaus dialogas apie Jėzaus misiją grėsmingos žmonių sukurtos apokalipsės akivaizdoje.

Reikia paminėti ir trečią antraeilę veikėją - *Mariją Magdalena*, kuriai *Luise Rinser* sukūrė literatūrinį paminklą, 1983 m. parašiusi romaną "Mirjam". Feministinis Rinser sukurtas Jėzaus portretas Marijos Magdalenos akimis tikrai daug pranašesnis už anglės *Michèle Roberts* romaną "Viešpaties draugė" (*Die Freundin des Herrn*). Judas, Pilotas ir Marija Magdalena - šie trys antraeiliai Biblijos veikėjai šalia Jėzaus yra įdomiausi literatams, nes geriausiai tinka naujai perteikti įsivaizduojamus įvykius ir nuomones⁵. Tačiau yra dar kitas literatūros būdas priartinti įvykius, itaigiauusiai panaudotas austrų rašytojos *Gertrud Fussenegger*. Ji Jėzų vaizduoja netiesiogiai, ne vienojo atspindinio veikėjo, bet daugybės daugiau ar mažiau su juo susijusių amžininkų akimis. Jį galima lyginti su Rinser "Mirjam". Tais pačiais 1993 m. beveik vienmetės autorės Fussenegger išleistas romanas apie Jėzų "Jie buvo amžininkai" (*Sie waren Zeitgenossen*) atspindi katalikų autorės religinio gyvenimo visumą. Ten, kur Rinser tiesiogiai perteikdama įvykius liudija tikėjimą, Fussenegger įvykius vaizduoja netiesiogiai. Jos romanas - įvairių epochos įvykius atspindinčių išgalvotų laišku, užrašų, pranešimų ir panašių dalykų koliažas. Kai kurie jos personažai, pvz., vyriausieji kunigai Anas ir Kajafas arba Pilotas, paimti iš Biblijos, kiti - jos pačios sugalvoti. Naudojantis šia nuolat besikeičiančia

koliažo technika autorei pavyksta prakalbinti platų amžininkų ratą, perteikti įvairias nuomones ir atkurti skirtingus jausmus. Svarbiausias šio metodo privalumas - tai, kad pagrindiniai Naujojo Testamento veikėjai, ypač Jėzus, patys nekalba, apie juos išgirstame tik iš trečių lūpų. Šitaip netiesiogiai minint Jėzaus pasirodymą, galima kitaip aiškinti įvykių eigą ir net pateisinti istorinės autentikos nepaisymą: tai ne žodžiais išreikštos Jėzaus mintys, o užrašai, paremti prisiminimais, kurie sujungia netiesiogines žinias apie Jėzų. Tai ne literatūriniai neįtikėtinų stebuklų aprašymai, bet ir ne šių dienų sąmonę atspindintys racionalaus paaiškinimo bandymai, o netiesioginiai kalbos apie Jėzaus stebuklus liudijimai ir vėlesni bandymai įvairiai juos aiškinti.

Kuo vis dėlto skiriasi Fussenegger technika nuo Ringer technikos? Mažesne Jėzaus reikšme amžininkams. Pasirodžius Jėzui, niekas nepasikeitė: nei valdovai, nei tauta jo nepasitiko su muzika. Šia vaizdavimo technika atsiskaidoma literatūriškai sudėtingų tiesioginių Jėzaus pasirodymų ir pabrėžiamas deramos autorių pagarbos Nazaretiečio asmenybei nebuvimas. Žymiai daugiau pasakojama apie jį dvigubame ar trigubame perspektyvos lūžyje, turint omenyje legendos sąlygiškumą. Dauguma amžininkų jam paprasčiausiai abejingi, nes tiesiog nieko nežino; nepasikeitusios kasdienybės susidūrimas su aktyviu istorijos vyksmu kelia klausimą dėl istorinių įvykių poveikio skaitytojui. Būtent todėl kiti autoriai griebiasi šios Fussenegger technikos: pvz., *Werner Koch* romane "Šiapus Golgotos" (*Diessets von Golgotha*, 1986) ir krikščionių teologas, Naujojo Testamento tyrinėtojas iš Heidelbergo *Gerd Theissen*, tais pat metais išleidęs knygą "Istoriniai tyrinėjimai apie Jėzų pasakojimo forma" (*Historische Jesusforschung in erzählender Form*), pavadintą "Galilėjiečio šešėlyje" (*Im Schatten des Galiläers*).

Kelionės laike motyvai

Susvetimėjimas, išreikštas kalba, figūrų perspektyva arba pozicijų koliažais, šiuose romanuose apie Jėzų dar perteikiamas kelionės laike idėja. Pagrindiniu veikėju rašytojas pasirenka XX a. žmogų ir leidžia jam keliauti laike. Priešingai negu klasikiniame istoriniame romane, Jėzus susiduria ne su savo amžininkais, bet su mūsų

laikų kritinio mąstymo ir sąmonės žmonių. Taigi skaitytojais gali sutapti su fiktyviu keliautoju laike, drauge suvokdami tai kaip paviršutinišką bandymą.

Neatsitiktinai šiuo metodu naudojasi du autoriai: ispanas Benites 1993 m. romane "Jėzaus operacija", mokslinės fantastikos forma pateikia tikrai nepaprastai atvirą Jėzaus istoriją, kitokia ji keistame tais pat 1993 m. išleistame Šiaurės Amerikos rašytojo *Gore Vidal* romane "Tiesioginė transliacija iš Golgotos". Pastarasis romanas yra puikus detalios analizės pavyzdys.

Tariamasis išeities taškas yra sudėtingas: visos žmonijos turimos žinios apie Jėzų nuo priešistorės buvo kompiuteryje, tačiau šie duomenys - visos Evangelijos, Bažnyčios Tėvų tekstai, Tradicijos liudijimai - buvo sistemingai naikinami. Yra tik viena išeitis: realus įvykių liudinininkas turi parašyti naują Evangeliją, todėl Vidal pasirenka Biblijoje minimą Pauliaus palydovą Timotiejų. Jis radijo bangomis iš laiko mašinos gauna įsakymą užrašyti viską, ką prisimena apie įvykius, į vieną vintelę "Evangeliją pagal Timotiejų".

Šio romano pasakotojas Timotiejus, gyvenimo pabaigoje tapęs Tesalonikų vyskupu, pasakoja truputį kitaip, negu prisimena skaitytojais, gerai išmanantys Evangeliją. Juo tiksliau Timotiejus bando prisiminti savo patirtus įvykius arba savo perteiktas žinias, juo neaiškesnės darosi jo mintys: kokia buvo tikroji Jėzaus misija, kokia bendruomenė, legendos ir mitai? Deja, įvairiausi neaiškūs XX a. veikėjai siekia pakreipti žinias savo naudai.

Kulminacijos laukiama Jėzaus nukryžiuavimo dieną. Pats Timotiejus kaip kelis metus dirbantis pranešėjas naudojasi nuolat tobulėjančiomis technologijomis, tačiau tik nedaugeliui mūsų laikų žmonių pavyksta įveikti 2000 metų atstumą. Kalbama ne tik apie galėjamą pranešti, bet ir apie poveikį įvykių eigai. Ateinančios kartos apie Jėzų žinos tik tiek, kiek Timotiejus sugebės prisiminti. Nekantriai lauktas prisikėlimas pabaigoje parodomas kaip japonų filmuose manipuluojama iliuzija. Taip, Jėzus prisikels, jis pakils į dangų, ir vyriausia japonų Saulės deivė Amaterasu paimis jį į Saulę. "Logos" arba tokiu būdu perteikiama krikščionybė kryžių verčia Saulės ratu.

Daugybė literatūrinio susvetimėjimo mechanizmų garantuoja sėkmę šiam pro-

⁵Plg. Hocquehem G. *Der Zorn des Lammes*. - Frankfurt, 1992.

vokaciniam ir gėdingai įžūliam romanui apie Jėzų. Kalbant apie istoriškumą, abejotinas būtų suvokimas, pagrįstas Biblijos tradicija moderniosios egzegzės prasme; esminis pašaipus satyrinis tonas, kai įvykiai iš pat pradžių pateikiami kaip intriguojantis skaitymo eksperimentas, ir romanas perima daugelio kitų romanų apie Jėzų pseudoistorinį krūvį, gausūs literatūriniai ir istoriniai skoliniai ir užuominos, dabartinės kino ir televizijos pramo-

nės išjuokimas dėl manipuliavimo informacija, žaidimas kompiuterių technikos galimybėmis, storžieviška ir įžūli šneka-moji pasakotojo Timotiejaus kalba - šie literatūriniai triukai paverčia romaną post-moderniu žaidimu krikščioniškąja tradicija be ankstesnių misionieriškų tikslų.

Dabartiniai romanai apie Jėzų remiasi įvairia literatūros technika, savaip perteikdami savo požiūrį į pasaulio literatūrą žavinčią Jėzaus asmenybę. Rotho novelėje

apie Jėzų teigiama: "Niekas kaip jis". Kas sudaro jo paslaptį, iš kur kyla ilgalaikis žavesys, rašytojams ir rašytojoms savaip jį perteikiant? Jų knygos yra rimti kvietimai: kartais paviršutiniški, kartais gilūs, kartais provokuojantys, kartais pamaldžiai atkartojantys nesikeičiantį "Jėzaus fenomeną".

Georg Langenhorst

Iš vok. k. (Herder Korrespondenz, 1994, Heft 6.) vertė Irena Tumelytė.

APIE JURGELĮ 007 IR KASOS APARATŲ PARDAVĖJUS

Metų pradžioje piliečiai buvo palepinti naujienomis iš šnipų gyvenimo, t.y. turėjo progą susipažinti su Lietuvos saugumo šefo ir jo įstaigos veikla bei darbo metodais.

Suimti trys branduolinės mafijos Lietuvoje tarpininkai - trys nuvargę pensininkai, apsimitėlių iš Jurgelio kontoros įvilioti tiesiai į Valstybės saugumo departamento pastatą Vilniuje. O pagrindiniai gaujos ar kitos šalies spectarnybų veikėjai sėkmingai išvengė spąstų. Mat Lietuvos slaptosios policijos vadas Jurgis Jurgelis apie rengiamą operaciją išsiplepėjo spaudai.

Nemažiau sėkminga Jurgelio veikloje lietuviškų ginklų gamybos žlugdymo operacija. Kažkoks auksarankis Žemaitijoje gamino savos konstrukcijos automatinių šautuvų pavyzdžius. Pasak spaudos - geresnius ir už "kalašnikovus", ir už *Uzi*. Deja, reikalo ėmėsi Jurgelis, ir iš visko teliko apgailestaujantys karo ministro atsidūsėjimai.

Vėliau išgirdome apie buvusio aukšto Lietuvos SSR KGB pareigūno mirtį, kurią Maskvos laikraščiai bandė priskirti Lietuvos specialiosioms tarnyboms, ir apie lietuvių šnipą Čėčėnijoje. Tokius gandus gali skleisti tik žmonės, nieko negirdėję apie Lietuvos saugumo laimėjimus.

Sausio 25 d. "Dienoje" pasirodęs neprilygstamo Gedimino Kirkilo rašto darbas, pavadintas "Diskusijos ar "rietenos" LDDP frakcijoje?", dar kartą paliudijo, kad DDP vicepirmininkas ir toliau lieka subtiliausias politinės minties ir veikimo puoselėtojas Lietuvoje. Negana to, jis vie-

nu galingu plunksnos mostu geba suduoti taiklų smūgį visai apgailėtinais laikraštiniukų, apžvalginukų ar šiaip rašėivų šutvei, leidžiančiais sau niekingus išpuolius prieš valdančiąją partiją, jos politiką ir politikus. Tokiai spaudos korespondentų ir publicistų nuostatai skelbiamas negailingas verdiktas: ji yra "pataikaujanti bendram niurzgėjimo skoniui, miesčioniškumui". Tačiau Kirkilas atlaidžiai pastebi, jog ne visiems lemta turėti dvasios stiprybės dovaną įžvelgti "esmę", nes klaidžiojantiems regimybės šešėliuose nepašvestiesiems reikia savo "paviršutiniškais aprašymais" duoną užsidirbti.

Natūralu, kad tokie tokių politikų kūrinių skaitytojus glumina ir skatina giliai susimąstyti: kas gi vyksta? Ramiau pasidaro pagalvojus, kad čia susidūrėme su postmodernios poezijos gabaliuku - visa ši egzaltacija perdėm šelmiška. Kitaip sakant, poezija dorojama pačios poezijos formomis. Juk ko gi griebtis, kai nebeįmanoma paaiškinti, kodėl neįvyksta jau dvejus metus pranašaujamas superpartijos skilimas, nors nesiliauja ypač "atviros" diskusijos ir "rietenos"? Šis neskilimas atrodo šiek tiek nenatūralus ne tik prašalaičiams, bet, ko gero, ir patiems LDDP politologams. Iš tiesų nelengva politologinių vadovėlių kategorijomis, taikomomis partijų apibūdinimui, rišliai charakterizuoti valdančiosios partijos gyvavimą. Belieka poetinės kalbos priemonės, už kurių - cinizmas.

Tenka pritari Kirkilui, sakančiam: "Nieko stebėtina, kad neišsipildžiusių pranašysčių autoriai yra apvilti [o nusivilti tikrai yra kuo - D. Ž.] ir po truputį vis labiau pyksta. Nori matyti realybėje tai, ką patys sugalvojo."

Visuomenė

Žinia, kad pikta. Artėjančio postkomunistų skilimo požymių buvo tiek, kad jų užtektų bet kuriai kitai partijai suskaldyti į šipulius. Kas gi jungia ir laiko drauge tuos žmones? Kad neoficialiai skelbta partijos programa, kurios vykdymu kadaise labiau rūpinosi socialdemokratai negu patys jos autoriai, daugiau nei akivaizdu. Jau praėjo metai su trupučiu nuo to laiko, kai Petkevičius įkūrė programos grupę. Prieš pat Naujuosius metus aptarinėjant partijos vidaus reikalus, Petkevičius, intensyviai sklandant gandams apie jo atsistatydinimą iš Seimo Nacionalinio saugumo komiteto pirmininko pareigų (LDDP buvo pakankamai šito atsistatydinimo siekiančių), atsainiai pareiškė: "Išvaryti niekas manęs neturi nei teisės, nei galimybės... kai aš išeisiu iš frakcijos, paskui mane išeis trisdešimt žmonių" (Lietuvos rytas, 1994, gruodžio 29). Aišku, nieko ir neįvyko. Išvada viena - visiems apsimoka laikytis drauge. Nesibaigiančios Seimo daugumos dejonės, kritikuojančios Adolfo Šleževičiaus ūkio politiką, ar sūniškos apeliacijos į savo prezidentą, vargu ar pagrįstos nuoseklesne principų ir politinės krypties strategija.

Vis dėlto, bent jau sprendžiant pagal Savivaldybių reikalų komiteto pirmininko Algirdo Sadkauskio atskalūnišką interviu "Lietuvos aidui", atrodo, kad alternatyvios šleževičininkams (kokios šios etiketės galiojimo ribos, pasakyti sunku) politinės "vizijos" egzistuoja. Tai savotiškas patriarchalinio idealizuoto sovietizmo Lietuvoje paveikslas. Čia ir ne pernelyg vargstantys bendrovinio kaimo žmonės, labai panašūs į romius tėvo Stanislovo "grytelinukus", ir rūpestingi bei sumanūs ūkio vadovai, ir išmintingai praktinius gyven-

tojų reikalus vartanti Vyriausybė, nešvais-tanti lėšų neiškiems "integracijos į Euro-pą" planams kurpti.

Bet greičiausiai pagrindinis visų nera-mumų didžiosios frakcijos viduje šaltinis - ne tarpusavyje nederančios "vizijos", bet ribotas Seimo komitetų pirmininkų bei kitų svarbesnių postų skaičius. Sadkauskas apie "į bedugnę vedantį" Šleževičių prabilo tada, kai paaiškėjo LDDP prezidiumo ketinimai panaikinti Savivaldybių reikalų komitetą, kurio pirmininkas jis ir yra.

Labiau pamoko Algirdo Griciaus atvej-is. Po to, kai išaiškėjo ir gerokai užsitęsė nesutarimai tarp Seimo užsienio reikalų komiteto pirmininko pavaduotojo Gri-ciaus ir Nacionalinio saugumo komiteto pirmininko Petkevičiaus, pirmasis, nete-kęs kantrybės, paskelbė paliekąs frakciją. Tačiau netrukus šį pareiškimą autorius paneigė, paaiškinęs, kad "Lietuvos rytas" paskubėjo ir neteisingai interpretavo jo žodžius, nes buvę kalbėta tik apie galimą atsistatydinimą, ir ne daugiau. Dabar sun-ku pasakyti, kas kaltas dėl šio nesusiprati-mo: ar sensacijų besivaikąs "Lietuvos rytas", ar prieš Gricių atsivėrusi perspektyva prarasti užimamą postą Užsienio rei-kalų komitete, drauge netenkant teisės dalyvauti politiniuose Europos forumuose? Nors, pasak Griciaus, buvo kalbama apie conceptualius klausimus - Naciona-linio saugumo ir užsienio politikos koncepcijas (Lietuvos rytas, 1994, gruodžio 29), ir šikart nieko įdomesnio neįvyko. Matyt, dar kartą teko paklusti imperatyvui, plaukiančiam iš moralo, kurį viename kolegų posėdyje sielodamasis dėl plintan-čios nedrausmės suformulavo Neris Ger-manas: "Jeigu patys sau duobę kasime, neišbrisisime." Be abejo, "išbristi" svarbiau, negu beprasmiškai kamuotis dėl koncep-tualių prieštaravimų.

Sausio 18 d. URM išplatino pareiški-mą, informuojantį, kad Rusijos tranzito problema pagaliau išspręsta. Pasirodo, Lietuvos ambasadorius Maskvoje Romu-aldas Kozirovičius gavo dvi Rusijos URM notas: vienoje pranešama, kad nuo šios notos įteikimo dienos įsigalioja 1993 m. lapkričio 18 d. pasirašytas Lietuvos ir Ru-sijos susitarimas dėl didžiausio palanku-mo režimo prekyboje tarp abiejų šalių, kitoje - kad Rusija sutinka su Lietuvos Vyriausybės pasiūlymu taikyti esamą ka-rininių ir pavojingų krovinių pervežimo per

Lietuvos Respubliką tvarką, t.y. su vadi-namosiomis "vokiškomis" taisyklėmis, nu-statytomis Lietuvos ir Rusijos 1993 m. lapkričio 18 d. susitarimu dėl išvedamos iš VFR Rusijos kariuomenės tranzito per Lietuvą. Visa tai komentuodamas spau-dos konferencijoje ministras Gylys pava-dino "pakankamai rimtu įvykiu mūsų re-gione, o galbūt Europoje". Išmanant LDDP derėjimosi su Rusija teoriją ir praktiką, iš tiesų galima sakyti, kad tai "pakankamai rimtas įvykis": LDDP nepridarė nesamonių, kurių galėjo pridary-ti, bet ir neišpildė lūkesčių, kuriems lyg ir buvo atsiradę šiek tiek pagrindo. Tad ar buvo pasirašyta sutartis dėl karinio tran-zito? Gylys atsakė mįslinga ištara, reika-laujančia ne tik tarptautinės teisės specia-listo, bet ir semiotiko analizės: "Turime tvarką, neturime sutarties, bet turime su-sitarimą". Žodžiu, išlaikomas *status quo*. Rusai pagaliau suteikė Lietuvai - visų pir-ma sovietine įranga apginkluotų ir post-sovietinei rinkai dirbančių įmonių vado-vams ar savininkams - didžiausio preky-bos palankumo statusą. Tai reiškia, kad lietuviškos prekės nebus apkraunamos dvigubais muitais. Argi ne pasiekimas? Ar ne gražus kompromisas? Tačiau pa-aiškėjo, kad išsvajotasis prekybos "palan-kumas" gali tapti niekam nereikalingas. Pramonės ir prekybos ministras Kazimie-ras Klimašauskas, turbūt norėdamas pa-brėžti savo užsienio reikalų kolegos nu-veikto darbo mastą, nurodė, kad "Lietu-vos ūkio subjektai" vien per praėjusius metus dėl dvigubų apmokestinimų prara-do beveik pusę milijardo litų. Be to, su-žlugdyta visa Lietuvos radioelektronikos pramonė, kurios produkcija anksčiau bu-vo orientuota į NVS rinką (ELTA, sausio 24). Bet tai - tik į naudą: Lietuvos ekono-mika gavo puikų akstiną persiorientuoti į Vakarus.

Verta prisiminti šito "kompromiso" priešistorę. Dar praėjusių metų rugsėjo 31 d. Brazauskas, kalbėdamas Seime apie santykius su Rusija, t.y. apie karinio tran-zito problemą, sakė: "Didžiausio palan-kumo sutarties tiesioginis susiejimas su kariniu tranzitu, mano supratimu, neatitinka nei mūsų santykių dvasios, nei abiejų valstybių interesų" (Prezidentas čia ne-visai tikslus: šiuos nesisiejančius dalykus pirmiausia susieti pavyko pačiai Lietuvos valdžiai). O apie Lietuvoje ruošiamas tran-zito taisykles jis pasakė, jog tai "nėra

derybų objektas. Taisyklės bus priimtos vienašališku Lietuvos Vyriausybės spren-dimu. Rusija ar bet kuri kita valstybė, pasirašydama susitarimą su Lietuva pri-pažins tas taisykles. To mes ir siekiame" (Diena, 1994, rugsėjo 1). Laimei, šiems siekiams nebuvo lemta išsipildyti: tiesiog-inė sutartis su rusiais nebuvo pasirašyta, pasitenkinta "gylišku" kompromisu. Po smarkaus opozicijos spaudimo ir užkuli-sinių Prezidento įtikinėjimų praėjusių me-tų spalio 27 d. Šleževičius paskelbė, kad nuo sausio 1 d. Lietuvoje ims galioti vien-nodos visoms šalims karinio tranzito tai-syklės, nustatytos Lietuvos Vyriausybės. Bet sausio pirmomis dienomis nebuvo jokių ženklų, kad naujosios taisyklės pradeda veikti. Bent jau Rusija apie tai nebuvo informuota. Aukšti pareigūnai nuo klausinėjimų šia tema išsisukinėjo. Sausio 3 d. pas Prezidentą įvyksta opozicinių frakcijų pasitarimas. Jam pasibaigus regi-mas visuotinai pakilęs ūpas. Sakalas net kalba apie galimybes atsirasti užsienio politikai, kuri "bus visų partijų politika". Tačiau praktiškai visi taškai buvo sudėti jau tada: Prezidento atstovas spaudai pranešė apie pasikeitimą nuomonėmis dėl Europos Sąjungos pareiškimo, kuriame Lietuva ir Rusija kviečiama susitarti dėl "vis dar neišspręstos karinio tranzito pro-blemos". O URM sekretorius Albinas Januška teigia, jog "kol kas" tranzitas vyksta pagal "vokiškas" taisykles (vėliau jis sakys patyręs didžiulį ES spaudimą derėtis su Rusija). Nors į sausio 18 d. apsikeitimą notomis kai kurie opozicijos lyderiai rea-gavo smarkiai, tikro netikėtumo turbūt būta daug mažiau, negu bandyta parodyti (tik nežinia, ką opozicijai sausio 3 d. buvo pažadėjęs Prezidentas).

Su tranzitu ir dvigubu apmokestinimu susijusios ir kitos istorijos.

Sausio 14 d. įvykęs Liberalų sąjungos IV kongresas pirmininku išsirinko kau-nietį verslininką Ginutį Vencių - tą patį, kuris atvirai agitavo už karinį rusų tranzi-tą (Lietuvos rytas, 1994, spalio 13). Kren-ta į akis liberalų vado retorinės strategijos panašumas į LDDP propagandistų argu-mentavimo logiką. Abiem atvejais remia-masi tuo pačiu "užsienio politikos ekono-mizavimo" principu. "Kokia karinio tran-zito, politikų dėka paversto ne ekonomi-ne, o politinė [sic!] problema, kaina?" - klausia būsimasis individualios laisvės ir politinės lygybės partijos lyderis. Ir atsa-

ko: "Didelė." O toliau pereina prie intymaus asmeniškumo: "Mums pataria sutvarkyti savo prekybinius reikalus su Rytų kaimynu, nes būsima bendra įmonė savo produkciją turi eksportuoti į Rytus, o ne į Vakarų."

Tik kaip kuriozą tenka minėti liberalų kongreso išvakarėse "Lietuvos ryte" pasirodžiusį didelį straipsnį, kuriame pristatomas naujas liberalų lyderis - Kovo 11-osios Akto signataras Eugenijus Gentvilas. Kongresas nusprendė kitaip. Gentvilo siūloma orientacijos ir vidurinių sluoksnių, ne vien į verslininkus, programa ir bandymai išgelbėti gilioje krizėje (sprendžiant iš Vilniaus dešiniųjų liberalų klubo kreipimosi) atsidūrusią partiją nepavyko. Lietuvos Liberalaus Jaunimo leidinio "Kelyje" sausio numeryje pateiktas liberalų sueigos aprašymas palieka slogų įspūdį. Kongreso *motto*: "Liberalai yra turtinų žmonių partija, o kam tai nepatinka - tepasitraukia". Vencius pažadėjo įvesti tvarką: "Mažiau kalbų, daugiau darbų." Matyt, tai reikšminga užuomina Radžvilo intelektualams.

Praėjusią žiemą pasirodžius garsiajam liberalų Memorandumui - neprikaištingam intelektualinės kūrybos vaisiui, - daug kas kėlė klausimą, ar liberalai išliks partija, ar taps skeptišku, tiesiogiai į politiką nesipainiojančiu intelektualų klubu, atliekančiu kultūrinę visuomenės kritikos funkciją. Atsitiko kitaip. Pasirinktas keistai apibūdinamas kursas: "Politika turi būti ekonomikos tarnaitė". Dabar tenka klausti: liberalai - partija ar biznio ryšiais susijusių sėbrų kompanija?

Belieka laukti liberalų ir centristų jau senokai paskelbtų vedybų, apie kurias kaip partijos išlikimo viltį buvo kalbama liberalų kongrese. Šios organizacinės santuokos palaimingą poveikį ne tik patiems liberalams, bet ir "vidurio jėgos" išganymo belaukiančiai Lietuvai konceptualiai pagrindė Arvydas Šliogeris. Tik paskutinėse per išstisus du numerius publikuoto darbo pastraipose yla išlenda iš maišo, t.y. atskleidžiama tikroji traktato intencija:

valstybės reformą gali vykdyti tik kokybiškai nauja politinė jėga, "kurios branduolį turėtų sudaryti Centro ir Liberalų partijos" (Lietuvos rytas, 1994, gruodžio 7 (6)).

Deja, tokiai misijai šios partijos vargu ar bus pajėgios. Prasidėjęs pasirengimas savivaldybių rinkimams parodė, jog abi partijos kol kas tebekiūto realią įtaką turinčių politinių jėgų išsidėstymo lauko parrašėje. Nesiklijuoja senokai puoselėta socialdemokratų ir liberalų rinkimų koalicija. Pirmieji po pastarųjų sociologinių apklausų ėmė įgauti daugiau pasitikėjimo savimi ir didesnes perspektyvas išvelgia partneriavime su profsąjungomis, negu su dezorientuotais liberalais. O Centro partija apie savo sėkmę rinkimuose į vietinius valdžios organus kalba labai atsargiai, matyt, labiau pasitikėdama laimingais atsitiktinumais tose negausiose apygardose, kuriose iškėlė savo sąrašus.

Laukiama, jog rinkimai atneš visišką LDDP izoliaciją municipalinės valdžios struktūrose. Tačiau greičiausia ši izoliacija bus labiau simboliška, o ne realiai veiksminga: LDDP ir toliau liks įtakingiausia jėga. Naujasis savivaldos įstatymas teikia daug galimybių pakankamai efektyviai slopinti vietinių valdžių maištingus polėkius. O ir laimėjusioms opozicinėms jėgoms gresia diskreditacija rinkimų į Seimą išvakarėse.

Nepaisant to, LDDP vis labiau vienišėja. Tiesa, optimizmo ji nepraranda ir mano, kad įprastas pragmatinių skaičiavimų stilius yra veiksmingiausias.

Neatrodo, kad flirto su Bažnyčia nutraukimas yra vien akimirkos neatsargaus silpnumo pasekmė. Tai labiau primena apvilto suvedžiootojo kerštą. Po vasarą nepavykusio konservatorių referendumo Šlezevičius iš Seimo tribūnos karštakošičiai užsiuolė "kulto tarnus" už jų paramą LDDP oponentams, nevengdamas tokių epitetų, kaip "šventvagystė". Tai reiškė Bažnyčios prisijaukinimo strategijos galą. (Beje, pirmomis valandomis po referendumo nugalėtojų stovyklą buvo apėmęs karštligiškas apsaigimas ir sutrikimas: val-

dančioji partija iš eilės ėmė siūlyti opozicijai koaliciją be konservatorių, o rytojaus dieną - jau tik bendradarbiavimą.) Šlezevičiaus atviras laiškas Lietuvos katalikų Bažnyčios kunigams nebuvo rašomas su intencija pataisyti pašlijusius santykius. Iš jo tesužinojome, kad Premjero patarėjas kultūros klausimais neveltui gauna algą ir sugeba išvardyti bent keturis žymesnius Renesanso asmenis, tapusius Inkvizicijos grobiu. (Deja tas pats patarėjas negalėjo pagelbėti šefui, per TV ėmusiam įtikinėti visą Lietuvą, kad Kaliningrado sritis visada priklausė ir priklausys Rusijai. Bet gal šiuo atveju buvo pasiremta Vasilijaus III vienuolio Spiridono Savos doktrina?) Pakilus ūpas, apėmęs didžiąją frakciją Seime priimant Bažnyčios turto negražinimo įstatymą, Brazauskui suteikė ilgokai lauktą progą padaryti taurų mostą: įstatymą jis gražino į Seimą. Tik nežinia, ar visiems tai padarė įspūdį. "Lietuvos rytas", pakankamai objektyviai pakomentavęs LDDP tarybos pareiškimą apie Bažnyčios fundamentalistinių kėslų baisumus sulaukė skaitytojų laiškų, kuriuose reiškiamas susirūpinimas dėl "solidžiam dienraštyje vykdomos klerikalizmo propagandos". Redakcija reagavo mikliai ir pirmuose puslapiuose ėmė spausdinti reportažus apie dviprasmiškos reputacijos kunigą.

Kas nauja atsikleidė sausio mėnesį? Niekio labai naujo. Opozicijos pusėje - mažiau struktūrinio amorfiškumo, ir, atrodo, ji supranta, jog likę nepilni dveji metai iki Seimo rinkimų yra paskutinis šansas pagerinti savo reikalus.

LDDP, priešingai visiems politologijos dėsniams, neskyla, ir ką čia bepridursi. Nebent, prisiminus neseną Vyriausybės nutarimą dėl prievartinio kasos aparatų įsigijimo, galima metaforiškai (kirkiliškai) paklausti: o kas atstovauja siauriems kasos aparatų pardavėjų interesams?

Donatas Žiugžda

Knygos ir žurnalai

AR PIEŠIME SIELŲ STAKTAS NAUJAI?

Pastabos sausio spaudos pėdsakais

Jau įpratome spaudą vadinti ketvirtąja valdžia, šitaip pabrėždami jos svarbą ir įtaką visuomenei. Šios "valdžios" statusas ganėtinai keistas. Jį suponuoja "laisvosios spaudos" mitas, bylojantis: visuomenė ištatytiškai labiau suvaržyta negu spauda. "Atrodo, gyvename visiškos spaudos laisvės sąlygomis. Norint visada galima rasti, kur išsakyti savo mintis bei kliedesius" (Literatūra ir menas. - 1995. - Vasario 4). Suformuluosiu kitaip: kalbėti apie "laisvąją spaudą" galima tik žvelgiant į visuomenę kaip subjektą, trūkčiojantį įvairiausiomis kryptimis. Tokioje plokštumoje, jeigu visuomenė demokratiška, "laisvoji spauda" sąlyginai funkcionuoja. Kitoje, įprastinėje plokštumoje, spauda "subyra" į gausybę leidinių, kurių kiekvienas tarp ta konkrečiose sąlygose ir yra nuo jų priklausomas. Tačiau riba tarp "laisvo" ir "priklausomo" sąmoningai nutrinama. Vienas po kito išdygo leidiniai, skirti "visai Lietuvai", "laisvi", "nepriklausomi" ir pan. Ne itin aukšto lygio spauda įgavo "laisvosios spaudos" savimonę. Ydingas ratas užsidaro: kiekvienas leidinys siekia atstovauti *kam nors*, bet drauge - *visiems*. Ir atvirksčiai.

Taip aptinkame dar vieną ketvirtosios valdžios savitumą. Ji sąlyginai savarankiška tikrovė, funkcionuojanti pagal savas taisykles. Jas reikia išmanyti. Kita vertus, ši "valdžia" dažnai atspindi (išreiškia) ne tik kitas tris, bet ir tas "valdžias", kurių formaliai politikos paviršiuje nėra. Kai kada - pati to nežinodama. Tad prasminga pažvelgti į įvykius "spaudos akimis", išlaikant tam tikrą distanciją. Reikalinga *spaudos hermeneutika*, komentuojanti pačią spaudą, paaiškinanti, ko spauda nerado, ką pabrėžia, kaip ir kodėl sumezga

siužetus kitaip negu tikrovėje. *Summa summarum* tokia hermeneutika turėtų aprėpti ne tik katalikiškus ar apskritai religinius leidinius, bet visą spaudą kaip numanomą hermeneuto *horizontą* (tekstualinį). Jo dėka jis gali apmąstyti pasirinktą temą, motyvus, prasmes. *De facto* tokia hermeneutika - dar prieš akis, nes ji turėtų apimti visas masinės informacijos priemones. Priminsime, kad Lietuvoje įregistruota 1620 veikiančių masinės informacijos priemonių, tarp jų 475 laikraščiai, 259 žurnalai, 32 radijo ir televizijos studijos, 95 atskiros televizijos ir 46 radijo stotys, 682 leidyklos. Per 1994 metus įregistruotos 358 naujos masinės informacijos priemonės, 218 priemonių veikla buvo sustabdyta. Tuo tarpu 1988 metais Lietuvoje ėjo 172 laikraščiai bei žurnalai.

Mane domina Lietuvos katalikų gyvenimas. Čia dera nepamiršti keleto dalykų. Pirma, milžiniški religinio gyvenimo klodai slypi sieloje, dvasinio gyvenimo erdvėje, tyloje, patyrimo, kuris negali įgauti tiesioginės žodžio formos. Antra, religinės spaudos hermeneutika reikalauja ypatingos atidos paties interpretatoriaus "vietai", nes įjungiamas teologinis matmuo. Trečia, dar nėra galutinai susiformavęs informacijos tinklas arba ji nepasiekiamas. Kitaip tariant, įvykio kontekstas lieka "už skliaustų".

Tūlas paklaus: ar reikalinga tokia hermeneutika? Mano supratimu, ji reikalinga visiems. Klasikinis pavyzdys. 1994 m. gruodžio 30 d. Kaune įvyko eilinis Lietuvių katalikų mokslo akademijos Kauno židinio susirinkimas. Jame dalyvavo vyskupas Sigitas Tamkevičius. Susirinkimas buvo aprašytas gerokai vėliau. Štai kelios citatos: "Silpna katalikų vieta - jų masinės informacijos priemonės - spauda ir televizijos laidos. Priežasčių - aibė. Viena jų - nepakankamas pačių katalikų dėmesys. Katalikai inteligentai turėtų jausti parei-

gą bendradarbiauti krikščioniškoje spaudoje, katalikų televizijos laidose [...] laidų rengėjams išsakyti pritarimą ar kritiką [...]. Ir dvasiškiei, ir pasauliečiai turėtų labiau angažuootis katalikiškos spaudos atžvilgiu. Kita vertus, katalikiškos spaudos lygis turi būti nepaprastai aukštas. Jei šis lygis bus toks pats kaip kitų leidinių, aišku, bus skaitomi kiti, o ne katalikiški leidiniai" (XXI amžius. - 1995. - Sausio 11). Straipsnis parašytas taip, jog neaišku, kam priklauso aukščiausiai pateiktos mintys: Jo Ekscelencijai, autorei ar kalbėjusiems susirinkime? O mintys skirtos "blogai spaudai"! Neaišku, kodėl "įsivaizduotas" skaitytojas iš kelių vienodo lygio leidinių, "aišku" (!), pasirinks ne katalikišką? Beje, tame pačiame numeryje išspausdintas plaktokas Janio Heislerio pasakojimas "Latvių katalikų pasauliečių veiklos panorama". Heisleris pažymėjo: "Katalikams skirtas laidas rengia katalikiška televizijos studija "Emanuelis", turinti gerą aparatūrą ir stiprų kūrybinį kolektyvą. Jos parengtos aukšto meninio lygio ir informatyvios laidos išsiskiria iš visų Latvijos televizijos laidų" (XXI amžius. - 1995. - Sausio 11). Ką gi, viename numeryje pateiktos mintys apie Lietuvos ir Latvijos katalikų spaudą bei televizijos laidas turėtų paskatinti ne vieną skaitytoją jas palyginti ir susimąstyti. Be kita ko, tai - vienas svarbiausių spaudos uždavinių.

Kaip minėjau, nuosekli spaudos hermeneutika tebėra ateities uždavinys. Tačiau vienokiu ar kitokiu pavidalu ji turi prasidėti. Kol kas apsiribokime pastabomis gyvenimo sausyje parašėse.

Kalbu ne apie naujas staktas, bet apie naujus piešinius. Nepriklausomai nuo mūsų valios, tokie piešiniai bus. Verta pagalvoti, ką norime nupiešti savo sielose. Ant raip, leidėsi nupiešiami, ateityje galime išvysti vandenženklį, kurio kilmė nežinoma ir kurį slėpė gyvenimo išvingiuotas

piešinys. Sausis buvo itin palankus min-tijimui apie tokią įsivaizduojamą „parodą“.

Sausio 6 d. - *Trys Karaliai, Kristaus Ap-sireiškimo šventė*. Ji paskatino krikščionis labiau susitelkti, dar kartą permąstyti svarbiausius religijos slėpinius. Juk Dievas apsieiškia žmoguje ne vien savo tautai, bet ir kitoms, kurioms atstovauja atvykę iš svetimų kraštų išminčiai. Taip lauktasis Gelbėtojas įžengia į tautų religijas ir visą gyvenimą. Kristaus apsieiškimas yra tikrovė - mūsų dienos, šviesos ir tamsumos. Kun. Jonas Vaillonis rašė: „Padėkite perskaityti Kristaus Apsireiškimo šiandien ženklus, nes praėjęs pro šalį žmogus - nebegrižta...“. Tad piešdami ant durų Trijų Karalių vardų pirmąsias raides, pirmiausia šloviname Gimusįjį, trokštame Jo malonės, stengiamės „nepraeiti pro šalį“.

Su šia švente artimai susijusi ir kita - *Kristaus Krikštas*. Ji buvo švenčiama sausio 8 d. Tą dieną Vilniaus Arkikatedroje šventas Mišias aukojo ir pamokslą sakė kun. Gintaras Petronis. Jėzaus krikštas esmingai skiriasi nuo mūsų krikšto. Jėzus prie Jordano upės neina gauti nuodėmių atleidimo, kurių neturi ir negali turėti. Jėzus eina prie Jordano upės, idant suprastume kaip Dievas yra arti kiekvieno žmogaus nusidėjėlio. Mūsų krikštas - Dievo gyvenimo sujungimas su mūsų gyvenimu, pažymėtu nuodėmės, kitaip tariant, Dievo dovana mums. Krikštas jokia prasme ne formalus ar simbolinis aktas. Jis tęsiasi visą gyvenimą, jį įbūtiname visu savo gyvenimu. Anot kun. Gintaro Petronio, krikštas yra fundamentinis, kertinis akmuo pastatui, kurį mes visi galime pastatyti.

Reikia leisti krikštui piešti savo sieloje, idant pastaroji taptų skaistesnė ir tvirtesnė. Tada vandenženklui nebus „vietos“, siela kils aukštytyn.

Kaip žinia, *stačiatikių Bažnyčia* išlaikė julijoniškąjį laiko skaičiavimą, kuris nuo grigališkojo atsilieka trylika dienų. Todėl sausio 7 d. pasaulio stačiatikiai šventė *Kalėdas - Kristaus gimimo šventė*. Lietuvos Prezidentas pasveikino Jo Ekscelenciją Vilniaus ir Lietuvos arkivyskupą Chrizostomą ir Lietuvos stačiatikių bendruomenę su šventomis Kalėdomis, palinkėjo dvasinės ramybės, santarvės ir gerovės.

Dienraščiui „Lietuvos aidas“ Vilniaus Šv. Dvasios vienuolyno dekanas arki-mandritas Jefremas papasakojo, kad į

cerkvę ateina vis daugiau žmonių, tačiau stačiatikių, palyginti su katalikais, Lietuvoje nedaug. Dvasininkai daugelį tikinčiųjų pažįsta iš veido. Vis dėlto, - sakė tėvas Jefremas, - „ir praėjusiais, ir šiais metais stačiatikius džiugina, kad Bažnyčios malda brandina vaisių, daugelis atsiverčia, šliejasi prie bažnytinio gyvenimo. Viešpats gina mus gyvenimo negandose, padeda įveikti kliūtis, kurios iškyla šiame gyvenimo kelyje“ (Lietuvos aidas. - 1995. - Sausio 7).

Sunku spręsti, kiek Lietuvoje intensyvi buvo *maldos už krikščionių vienybę savaitė* (sausio 18-25). Šįkart spauda gali ir suklaidinti. Priminsiu, jog nuo 1908 m. visi krikščioniškų Bažnyčių nariai raginami paskirti savaitę maldoms už Kristaus Bažnyčios vienybę. Nuo 1968 m. tokios maldos savaitės turi bendrą temą, kurią pasiūlo Ekumeninė Bažnyčių Taryba. Šių metų maldos savaitės tema: „Komunija: bendrumas Dieve ir tarp mūsų“ (XXI amžius. - 1995. - Sausio 25). Pasaulio mastais katalikų ir stačiatikių vienybė stiprėja, išspręsti kai kurie svarbūs klausimai, sudarytos naujos komisijos. Pagerėjo santykiai ir su protestantais.

Šiuo atžvilgiu Lietuvos spauda nėra informatyvi. Daug abejonių kelia Tomo Kiaukos interviu (Respublika. - 1995. - Sausio 20). Šiuo metu jis yra Erlangeno ir Niurnbergo universiteto Evangeliškosios teologijos fakulteto studentas. Tad situaciją turėtų žinoti „iš vidaus“. Man rūpimu aspektu gana svarbi jo pastaba: „Vokietijoje [...] evangeliškosios teologijos studentai gali eiti pasiklausti paskaitų pas katalikus, susipažinti su kitais požiūriais, išgirsti, kaip kita pusė traktuoja tuos pačius istorinius įvykius, kokiais kriterijais vertina. Tai artina katalikus ir protestantus. Todėl Vokietijoje jie nėra tokie svietimi kaip Lietuvoje“. Tačiau malda juos vienija kiekvieną dieną.

Sausio 13 d. - *Laisvės gynėjų dieną* pavadinčiau kitaip - *Aminties* diena. Deja, žmonės dažniausiai prisimena faktus, įvykių kroniką etc. Užmirštami pamatiniai dalykai, būtent, specifinis patyrimas, kurį visi įgavome tomis atmintinomis dienomis. Sausio 13 d. Vilniaus arkikatedroje iškilmingas gedulines Mišias už Lietuvos laisvės gynėjus aukojo ir pamokslą sakė vyskupas Juozas Tunaitis. Jo Ekscelencija kvietė pamąstyti apie tas dienas, kai visi buvo tokie draugiški, solidarūs, prisiminti

ir prikelti savo širdyse tuomet puoselėtus idealus.

Tų metų sausio įvykiai tolsta, bet kai kuriais atžvilgiais tampa vis aktualesni. Iškilmingame Seimo posėdyje Prezidentas klausė: „Nejau tik aukos ir nekaltų žmonių kraujas mus gali suvienyti? Nejau negalime rasti jėgų konsoliduotis?“ Žinoma, galime, tačiau daugelis pastebi, jog santarvės idėja vis garsiau sklinda iš oficialiųjų sluoksnių, ji uoliausiai palaikoma žmonių, nepakančių bet kokiai santarvei. Kitaip tariant, pakanta ir santarvė tebėra siektini idealai.

Kiek tiksliau tų sausio dienų reikšmę TV laidoje apibūdino tuometinis Lietuvos vadovas Vytautas Landsbergis, kalbėjęs apie savaiminę evangelizaciją, tiesos suvokimą, vertybių patikrinimo valandą: „Prieš mus stovėjo ypatingai nežmoniška jėga, jeigu nepasakyti - šėtoniška. Tada išryškėjo žmonių pasirinkimas.“ Toje pačioje laidoje kalbėjęs kun. Robertas Grigas apibendrino: „Tokiomis aplinkybėmis nubyra visokios apnašos, lieka tai, kas tikra, kuo remiasi mūsų žmogiškumas - tikėjimas. Tada nelieka apgaulingo pasitikėjimo netikromis vertybėmis. Tai labai svarbi patirtis mums visiems.“

Daugelis žmonių užmiršo šią patirtį. Fiktyvi „laisvoji visuomenė“ sėkmingai piešia daugelio sielose vandenženklus. Eizėja net Sausio 13-osios brolija. Vienybė tampa panaši į pasaką arba horizontą.

LDDP kuria iliuzijas ne tik kitiems. Ji pati jose beviltiškai klimpsta, uoliai formuodama savo *image*. Retrospektyviai pažvelgus, jos susidūrimas su Bažnyčia bren-do jau seniai, gerokai anksčiau už Restitucijos akto paskelbimą. Situacija komplikavosi praėjusiais metais. 1994 m. birželio mėn. Prezidentas pateikė Seimui įstatymo dėl religinių bendrijų turto grąžinimo projektą. Šiam projektui nepritarė Lietuvos Vyskupų Konferencija, Žmogaus ir piliečio teisių bei tautybių reikalų komitetas. Todėl Seimas jį atmetė. Pradėtas rengti kitas projektas. Lapkričio mėn. šimtai Lietuvos vyskupijų kunigų pasirašė po laišku Ministrui Pirmininkui Adolfui Šleževičiui. Pastarasis buvo susirūpinęs, kodėl dvasininkai nesutinka su LDDP nuostatomis. Beje, laiške pažymima, jog „rūpintis gyvybiniais žmonių reikalais yra ne šventvagystė ar dezinformacija, o visų Lietuvos piliečių būtina pareiga“. Gruo-

džio 8 d. Premjeras "atsikalbinėjo" spaudos konferencijoje.

Šių metų sausio mėnuo tapo savotiškas *experimentum crucis*. Sausio 17 d. Premjeras paskelbė atvirą laišką Lietuvos katalikų Bažnyčios kunigams. Tai savotiškas atsakymas į pareikštus priekaištus. Ministras Pirmininkas linkęs visiškai atriboti Bažnyčią nuo politikos, o galiausiai - kiek įmanoma sumažinti jos poveikį visuomenei. Priešingu atveju esą "valstybė darosi nepajėgi priimti teisingus politinius sprendimus, nes jie ima priklausyti nuo konfesinio autoriteto". Savo esme šis teiginys visiškai neteisingas. Bažnyčia *sąmoningai* trukdo priimti *teisingus* sprendimus?! Laiške beveik dėl visų svarbiausių Lietuvos problemų kaltinamos ankstesnės vyriausybės, sovietų valdžia, o kitų partijų veikla vadinama "politiniais žaidimais".

Sausio 18 d. Premjeras aplankė Kauno arkivyskupą metropolitą kardinolą Vincentą Sladkevičių. Kalbėtasi apie daugelį skaudžių Lietuvos visuomenės ir dvasinio gyvenimo problemų. Deja, išsamesnės informacijos apie šį susitikimą spauda nepateikė.

Tačiau prie aukščiau minėto laiško puikiai dera ir sausio 19 d. Seimo priimtas "Lietuvos religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos įstatymas". Tokio svarbaus įstatymo priėmimo procedūra truko vos keliolika minučių. Šioje procedūroje atsisakė dalyvauti beveik visos (išskyrus Socialdemokratų) opozicinės Seimo frakcijos. Tokia pozicija buvo argumentuojama tuo, kad dar nesibaigė konsultacijos tarp Bažnyčios hierarchų ir valdžios atstovų, kad įstatyme nesprenžiami žemės grąžinimo klausimai ir kt.

Nepaisant to, įstatymas 59 Seimo narių balsais, t. y. beveik vien valdančios frakcijos balsais, buvo priimtas.

Įstatyme numatyta, kad religinės bendrijos turi teisę į išlikusį nekilnojamąjį turtą (išskyrus žemę ir mišką), kuris buvo nacionalizuotas arba kitaip valstybės nusavintas. Ši teisė atstatoma grąžinant išlikusį religinių bendrijų turtą arba išmokant piniginę kompensaciją. Įstatyme nurodoma, kad religinėms bendrijoms negrąžinami gyvenamieji namai ir butai, taip pat pertvarkyti ar perstatyti pastatai, valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros objektai. Pastarieji gali būti per-

duoti neterminuotam naudojimui, nustačius jiems paminklosaugines sąlygas ir religinei bendrijai pasirašius saugojimo įsipareigojimą.

Faktiškai įstatymas dar labiau įtvirtino religinių bendruomenių teisių apribojimus.

Tačiau valdančiajai partijai išvardytų drastiškų veiksmų neužteko. Sausio 21 d. LDDP Taryba priėmė pareiškimą "Dėl valstybės santykio su Bažnyčia". Po kelių dienų su šiuo pareiškimu buvo supažindinti žurnalistai. Pareiškime mėginama savotiškai apginti ir racionalizuoti ateistinę ideologiją. Jame teigiama, kad sovietų laikų ateizmas, praradęs ryšį su laisvu žmogaus apsisprendimu ir tapęs brukamos valstybinės ideologijos elementu, nebuvo palaikomas net laisvamaniškai nustačiusių žmonių. Apie tai kalbėjo ir Albinas Lozuraitis, pristatydamas minėtą pareiškimą. Jo nuomone, sovietinių laikų ateizmas nelietė žmonių įsitikinimų, tai buvo profesija, kurią sukūrė totalitarinė sistema. Kitaip tariant, LDDP siekia atsiriboti (bent išoriškai) nuo pirmtakų, todėl pareiškime akcentuoja, jog "valdžia neturėtų būti laikoma kaltininke ir skolininke". Tokia pareiškimo logika. Reali logika diktuoja priešingą kryptį.

Sausio 25 dieną buvo paskelbtas Lietuvos Vyskupų Konferencijos pareiškimas. Jame apibendrinti ir įvertinti visi minėti įvykiai. Pareiškime, be kita ko, sakoma: "Tikinčiuosius labai nustebino ir įskaudino LDDP Tarybos pareiškimas "Dėl Valstybės santykio su Bažnyčia", kuriame iškreiptai interpretuojamas Bažnyčios mokymas ir interesai. Keliami apibendrinti ir nepagrįsti kaltinimai kišimusi į politiką, totalitariniu noru Katalikų Bažnyčią padaryti valstybine, o katalikybę - oficialia ideologija. Religijoje žiūrima priešą bei kliūtį demokratinės ir civilizuotos visuomenės santvarkai. Pretekstu ginti dvasines vertybes ir žmogaus laisvę gyventi pagal savo įsitikinimus ir sąžinę norima visai tautai primesti visuomenės gyvenimo modelį, kuriame nebūtų vietos religijai. Siūlomas "ideologinis ir religinis neutralumas" reiškia ne ką kitą, kaip religijos išstūmimą iš visuomenės gyvenimo sferos".

Lietuvos Vyskupų Konferencija priminė, jog Vyriausybei priėmus Šventojo Sosto atstovo pasiūlymą, dar 1994 m. lapkričio 18 d. oficialiai buvo sudarytos trys

darbo grupės, ieškančios būdų nustatyti Bažnyčios ir Valstybės santykius bendradarbiaujant šiose svarbiose visuomenės srityse: švietimas, kariuomenės sielovada, teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymas. Todėl pareiškime šios sritys aptartos išsamiau.

Interviu Lietuvos televizijai arkivyskupas Audrys Bačkis, komentuodamas LDDP pareiškimą, teigė, jog jis "rodo priešišumą ir nesiskaitymą su Bažnyčia". Jo Ekscelencija skeptiškai įvertino ir įstatymą dėl išlikusio nekilnojamojo turto grąžinimo tvarkos, pavadinęs jį "tikru aki-brokštu Bažnyčiai", nes "viskas buvo padaryta už akių, nieko nesitarus".

Kitą dieną įvykusioje spaudos konferencijoje Lietuvos Premjeras pareiškė, jog reikia surasti savyje jėgų, idant "valstybės ir Bažnyčios santykiai būtų draugiški ir konstruktyvūs". Deja, Premjero žodžiai ir darbai skiriasi.

Išlikusio nekilnojamojo turto grąžinimo tvarkos įstatymą aštriai kritikavo ir Lietuvos evangelikų reformatų Bažnyčia. Jos Sinodo kolegijos narys, Vilniaus bendruomenės pirmininkas Algimantas Kvedaravičius taip suformulavo bendrą nuomonę: "Jei Prezidentas pasirašys minėtą įstatymą, jis pasirašys nuosprendį Lietuvos evangelikams reformatams, kaip, beje, ir kitoms nedidelėms bažnytinėms bendruomenėms".

Sausio 30 d. Prezidentūroje apsilankiusi LDDP frakcijos delegacija sužinojo, kad Prezidentas, priešingai negu buvo planuota, vasario 1 d. nepasirašys Seimo priimto įstatymo. Abu frakcijos seniūno pavaduotojai skirtingai aiškino "kodėl".

Sausio 31 d. įvyko Prezidento ir Vilniaus arkivyskupo metropolito Audrio Bačchio susitikimas, trukęs pusantros valandos. Po jo arkivyskupas kalbėjo: "Sakiau ir kartoju, kad būtų gražu, jog sprendžiant Bažnyčios reikalus, būtų tariamasi ir su Bažnyčia. Aš visuomet eisiu ir ieškosiu susitarimo derybų keliu. Tokią teisę mums suteikia Konstitucija". Pasiteiravus, ar pašnekėsio metu buvo suderintos pozicijos ir rastas kompromisas, arkivyskupas atsakė: "Kalbėti apie įstatymus - ne mano kompetencija. Yra įstatymų leidėjai, kurie turi tai daryti sąmoningai ir atsakingai. Tai, beje, nebuvo padaryta".

Savo ruožtu šalies vadovas susitikimą su Vilniaus arkivyskupu pavadino reikalingu ir būtinu. Prezidentas sakė tikįs, jog

reikia atnaujinti ir suaktyvinti susitikimus su Bažnyčios atstovais. Reikia tartis su Bažnyčia. Kitaip bus tik konfrontacija ir nesutarimas. Prezidentas teigė: "Mano nuomone, įstatymas dėl bažnyčių turto buvo priimtas skubotai ir kai ką nustebino. Reikėjo susitarti Seime". Paprašytas įvertinti LDDP tarybos pareiškimą "Dėl valstybės santykio su Bažnyčia", šalies vadovas kalbėjo: "Nedalyvavau tame procese ir nesu linkęs komentuoti kiekvieno pareiškimo". Vasario 1 d. Prezidentas pasirašė dekretą, kuriuo su savo siūlymais pakartotiniam svarstymui Seimui grąžino įstatymą dėl religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos. Taigi, valdančiosios partijos inertiška avantiūra šį kartą nepavyko. LDDP tarsi užmiršo - o gal ir prisimindavo tik retorikos dėlei, - kad jos pavadinime figūruoja žodis "demokratinė". Kita vertus, numanu, jog Prezidentas dalyvavo visuose procesuose; pagaliau minėtasis LDDP pareiškimas anaipol nepriskirtinas "kiekvieno pareiškimo" kategorijai.

Apie tai liudija ir spauda, gana vieninškai palaikanti Lietuvos Vyskupų Konferencijos poziciją. Išsiskiria tik tie leidiniai, kuriuos kuruoja valdančioji partija. Bet net jie ieško tam tikro kompromiso. Charakteringas pavyzdys - Kazimieros Prunskienės straipsnis "Ar yra Bažnyčia, jei jos nėra tavyje?" (Diena. - 1995. - Sausio 26). Autorei apskritai nepatinka Lietuvos katalikų Bažnyčia, išskyrus pavienius asmenis, pvz., tėvą Stanislovą. Teisingas pastabas ji suvelia su kairuoliškais pamokymais, katalikybę - su protestantizmu. Susidaro įspūdis, jog autorė nebūtų nieko prieš sakyti pamokslus bažnyčiose.

Bendrą Lietuvos spaudos poziciją gerai išreiškia vieno vedamojo mintis: kiekviena diena pateikia vis daugiau neatsakingo valdančiosios partijos elgesio pavyzdžių; naujas jų - išpuolis prieš katalikų Bažnyčią.

Pažymėtina, jog spaudoje pamėginta pažvelgti į visą "bylą" platesniame kontekste. Ypač naudingas ir informatyvus Marijonų vienuolijos generalinio vikaro Václavo Aliulio straipsnis "Demokratija - tai piliečių lygybė, bet ne religinių bendruomenių lygiavimas" (Lietuvos rytas. - 1995. - Sausio 24). Autorius supažindina su Vakarų Europos teisine praktika, konkrečiai su Vokietijos Federacinės Respublikos įstatymais dėl religinių bendrijų, ir lygina juos su Lietuvos.

Kiti autoriai rašo, jog LDDP baugina Bažnyčios vieta visuomenės gyvenime, bet verta prisiminti, kad didelė Lietuvos gyventojų dalis yra Bažnyčios nariai. Valdančiosios partijos dviveidiškumas tampa tiesiog fiziškai juntamas. Pabrėžiu: tai ne orientyrų stygius, bet deklaruojamos politikos pseudodemokratiškumas ir vykdomos politikos amoralumas. Iš tiesų supainiojus valstybės ir Bažnyčios santykius, sukėlus sumaištį įstatymų leidyboje, bus galima daug ką negrįžtamai privatizuoti arba kitaip panaudoti. Konkretus pavyzdys - Šv. Mykolo bažnyčia ir bernardinų vienuolynas Vilniuje, aprašytas visai neseniai (Lietuvos aidas. - 1995. - Sausio 31). Pastatai atiduoti Vilniaus arkivyskupijai, tačiau Architektūros muziejus neperkeltas. Ansamblio būklė blogėja, nors restauravimo koncepcija paruošta jau prieš šešerius metus. Taigi lieka *status quo*. Tai tik vienas pavyzdys iš daugelio. Dažnokai konstatuojama: oficialios valdžios struktūros nuolat užmiršta, jog susigrąžinti nuosavybę nėra pagrindinis Bažnyčios tikslas. Nuosavybė - tik priemonė sielovadai vykdyti. Deja, žodis "užmiršta" teiktinas kabutėse. Struktūros puikiai prisimena, tačiau traktuoja nuosavybę kaip joms būtiną, o Bažnyčia - ne. Vis dėlto valdančioji partija bus priversta keistis ir keisti savo požiūrį, nes Bažnyčia nėra ta institucija, kuria būtų galima manipuliuoti. Ji turi ir kitą matmenį, kurio anos struktūros iš tiesų nesuvokia.

Sausio mėnuo suteikė galimybę visiems patikrinti savo sielas. Be abejo, tokių galimybių buvo ir bus vėliau. Tačiau sausas persmelkė daugelį žmonių, vertė įsiklausyti ir apsispręsti. Vandenzenklio imperija tebėra impozantiška, bet jeigu norime būti tokie, kokiais esame sukurti, būti pačiais savimi, paklauskime: kas nupiešta ant mano sielos staktos? kas piešia? Nuo atsakymo priklauso visas.

Antanas Gylys

GRAŽIOJI AURELIJAUS AUGUSTINO MALDA IR MALONUS VERTIMAS

Lapkritį lankydamasis Tėvynėje, iš Vytauto Ališausko gavau dar šviežią "Aidų" leidinį - Aurelijaus Augustino "Pokal-

bius su savimi"* . Kalėdų savaitės proga kelionė į Šiaurės Italiją, Pietų Tirolių, traukinys iš Romos ten nurieda per 7 valandas, ir antros klasės vagone nelabai supa (reikia važiuoti antra klase, nes trečios nėra), galima įsiskaityti. Didžiulis pasigėrėjimas! Ne tik europietiška knygos išvaizda ir spaudos kokybė (Kaišiadorių Adomo Jakšto, katalikiškoji, spaustuvė), bet svarbiausia tikslus ir stilingas vertimas, aukšta kalbos kultūra, svarus bei informatyvus įvadas. Prisipažinsiu, imdamas knygą į rankas, toli gražu nebuvau įsitikinęs, kad turime tinkamai pasirengusių vertėjų krikščioniškajai filosofinei bei teologinei klasikai versti. Beje, jau yra anksčiau išleista "Filosofijos istorijos chrestomatija", bet vis dėlto - Augustino subtilybės ir gražbylystė - ?

Besklaidant knygos lapus, abejonę greit pakeitė džiaugsmas net su nuostaba. Vertėja Vaidilė Stalioraitytė (tikriausiai jauna, nes man negirdėta ir vardas netradicinis) ne tik "perkando" didžiojo Augustino mintis, bet ir sklandžiai lietuviškai išreiškė. Taip, turime žmonių, kurie gali ir į "Išpažinimus" kibti!

Vertėją reikia sveikinti, kad "neišrasdinėjo dviračio", bet sąžiningai pasinaudojo pirmesniais pastarųjų dešimtmečių darbais: Naujojo Testamento ir Psalmyno vertimo tekstais, "Liturginio maldyno" bei "Katalikų pasaulio" rašybos pavyzdžiais. Remdamiesi vieni kitų darbo vaisiais, grūdelis prie grūdėlio lipdome tautos kultūros rūmą.

Tobulumui, kaip visi žino, galo nėra. Visą savaitę ryto susimąstymui gražiaja Augustino malda (I, 2-6, p. 38-49) besigardžiuodamas, ryžausi sau leisti su kitais šios knygos ir "Naujojo židinio - Aidų" skaitytojais pasidalyti jau pirmu skaitymu užsimezgiaisiais keliais samprotavimais, kurie liestų ir vieną kitą bendresnę, vertėjams nuolat išskylančią problemą.

Pirmutinis kylantis klausimas ir paprastai nepabaigiamas vertėjų ginčas - kaip atsverti pažodinį ir prasminį vertimo tikslumą? Lyginant Vaidilės Stalioraitytės vertimą su greta išspausdintu originalu (tik šitaip ir vertėjo leisti!), matyti, kad vertėja stengiasi be tikro reikalo nenutolti nuo pažodinės terminų reikšmės, net gramatinių formų pobūdžio, ir tam tik-

* Aurelijus Augustinas. *Pokalbiai su savimi*. - V.: Aidai, 1994. - 205 p. - 3 500 egz.

riausiai reikia pritari, čia gi klasika. Atidžiau įsiskaičius, ima rodytis, kad šen ten saikingo pažodiškumo galėjo būti dar daugiau. Štai trys pavyzdžiai.

Deus, qui nos eo, quod non est, exuis et eo, quod est, induis (I, 4, p. 42-43) išversta taip: “Dieve, kuris mus išvaduoji iš to, ko nėra, ir apgaubi tuo, kas yra”. Čia pat nurodyta, jog tai aliuzija į Pauliaus *Pirmąjį laišką korintiečiams* (1 Kor 15, 53-54). Ten sakoma: “Juk reikia, kad šis gendantis kūnas apsiliktų negendamybe”, taigi fizinį veiksmą išreiškiantis žodis (*induere* - “apsivilkti”) jungiamas į vieną posakį su abstrakčiu daiktavardžiu. Žodinė Šv. Rašto rodyklė pateikia dar bent devynetą panašių atvejų Pauliaus laiškuose (pvz., *Ef 4, 24*: “apsivilkti nauju žmogumi”) ir ne mažiau - Senojo Testamento knygoje. Vadinasi, taikydami prie Biblijos ir Augustino stilistikos, geriau padarytume pasilikdami prie “materialesnių” veiksmožodžių ir rašydami: “kuris mus išvelki iš to, ko nėra, ir apvelki tuo, kas yra”.

Pora eilučių žemiau *Deus, qui nobis omnia bona loqueris nec insanos facis nec a quoquam fieri sinis* išversta, sakytum, aiškinamai: “Dieve, kuris mums sakai vien gerus dalykus ir neleidi aptemti mūsų protui arba būti kieno nors aptemdytam”. Tiksliau būtų versti tiesiog: “Dieve, kuris mums sakai visa, kas gera, ir neaptemdai mūsų proto nei neleidi, kad kas nors jį aptemdytų”. Turbūt norėta išvengti tariamos beprasmybės: argi Dievas temdys žmogui protą?! Biblijos šviesoje tai ne beprasmiška, o ir liaudis žino: “Ką Dievas nori nubausti, tam protą atima”... Pagaliau Augustinas mėgsta paradoksus, netinka jam glotni šukuosena. Nenusikalstume jam ir dar kiečiau, pažodiškiau versdami: “... nepaverti mūsų bepročiais ir neleidi, kad kas nors mus tokiais paverstų”.

Dar anksčiau, pirmoje gražiosios maldos pastraipoje (I, 2, p. 38-39), Augustinas kalba apie tai, ką galima vadinti *coincidentia oppositorum* - “priešingybių sutapimu” ar visuotine harmonija, kurios nesugriauja disonansai. Ten yra sakiny: *Deus, a quo dissonantia in extremum nulla est, cum deteriora melioribus concinunt*. Išversta: “Dieve, dėl kurio net tame, kas labiausiai nereikšminga, nėra nedermės, kadangi blogesni dalykai dera su geresniais”. Išplėstinis *in extremum* vertimas “kas labiausiai nereikšminga” vargiai yra tikslus. Jis nėra aiškesnis už galimą tie-

sioginį: “Dieve, su kuriuo nėra jokios kraštutinės nedermės, kadangi...”

Kitą problemą sukuria sinonimika: ar visada kurį atskirą originalo kalbos žodį versti tuo pačiu lietuvišku žodžiu, ar kartais pajvairinti? Be jokios abejonės, įvairinti ne syki reikia paprasčiausiai dėl to, kad nesutampa originalo ir mūsų kalbos žodžių “semantiniai laukai”. Kartais lotynų kalba turi kelis sinonimus ten, kur mes teturime vieną žodį, pvz., mūsų “amžinieji įžadai” lotyniškai *vota perpetua*, t. y. “visam amžiui”, bet *vita aeterna* - “amžinasis gyvenimas” = “visiems amžiams”. Kita vertus, lotyniškai tas pats žodis *sensus* reiškia ir “juslę” (*sensus externus*), ir “jauslę” (*sensus internus*), ir “pojūtį” - konkrečios juslinės patirties rezultatą arba apibendrinamai tai, kas ką tik pavadinta “jausle”. Vertėja meistriškai atskyrė (III, 8, p. 54-55) “man patvirtina juslės”, “nori pažinti juslėmis” (*sensibus adprobo, sensu vis nosse*) ir “susiję su juslumu” (*ad sensum pertinent*, p. 56-57), vėl kitur “juslėmis pažįstami dalykai” (*sensibilia*, - IV, 6, p. 124-125) ir “pojūtis..., pojūčiai” (*sensu..., sensus*, - IV, 4, p. 120-121), kur kalbama nebe apie fiziologinius, o apie sielos reiškinius.

Pasidžiaugę pagrįstu diferenciacijumu, užtinkame ir nepagrįsto. Štai I, 2, p. 38-39, *universitas* pirmiausia išversta “visata”, po kelių eilučių - “pasaulis”, toliau vėl “visata”. Augustinas “pasauliui” reikšti vartoja specifinį žodį *mundus*, taigi nėra pagrindo šokinėti iš “visatos” į “pasaulį” ir atgal.

Galima vertėjai pritari, kai įvairina būdvardžio *summus* reikšmes I, 4, p. 42-45, ji verčia: “didžiausia santarvė, didžiausias aiškumas, didžiausias pastovumas, didžiausia pilnatvė”, bet “tobuliausias gyvenimas”, nors originale yra *summa vita*, kaip *summa concordia* ir t. t. “Didžiausias gyvenimas” neskambėtų. Tiesą sakant, nepabūgus pažodiškumo, buvo galima išlaikyti vienodumą. *Summus* juk pirmiausia reiškia “aukščiausias” (“didžiausias” būtų *maximus*), ir visiškai nuosekliai galima dėstyti: “aukščiausia santarvė..., aukščiausias gyvenimas”.

Beatitudo 39 puslapyje pirmiau išversta “laimė” (I, 2), paskui - “palaima” ir *beata sunt* - “yra laiminga” (p. 41). Tolesniuose knygos skyriuose, pvz., VII, 14, p. 68-69, *beatus* nuosekliai ir labai pagrįstai verčiama “palaimingas”, taip galėtų būti ir čia. Mūsų teologai galėtų įsidėmėti, kaip tiksliai “Pokalbiuose su savimi” pavadintas

begalinę laimę teikiantis Dievo esmės regėjimas, kurio tikimės amžinybėje: “palaimingasis regėjimas” (*visio beata seu beatifica*).

XV, 30, p. 106-107, *clementissimi* labai tiksliai išversta “maloningiausio”; neaišku, kodėl *clementia* beveik visur verčiama “gaillestingumas”, ne “maloningumas”. Gaillestingumui reikšti yra specifinis žodis *miser cordia*, ogi šio tokio skirtumo esama: gaillestingumas nusako užuojautą, kilnų nusiteikimą vargančio, kenčiančio ar nusikaltusio asmens atžvilgiu, o maloningumas - apskritai meilų nusiteikimą, linkimą teikti malones.

Pora smulkmenų. Bažnytinėje kalboje *refugere* (I, 2, p. 38-39) reiškia “ieškoti priebėgos”, ne “bėgti atgal”. Reikia manyti, kad sakinyje *Deus, cui nos fides excitat, spes erigit, caritas iungit* (p. 40) santykinis įvardis *cui* apima visus tris tarinius, taigi “... kuriam mus pažadina tikėjimas, prie kurio mus kelia viltis, su kuriuo sujungia meilė”.

Ilgokai užtrukome su semantika. Nelengva kartais apsispręsti ir dėl gramatikos ypatybių. Pavyzdžiui, veiksmožodžio neveikiamoji rūšis lotynų kalboje daug mėgstamesnė negu mūsų gimtojoje kalboje. Vertėjui dilema: norėtų kuo tiksliau laikytis originalo formų, bet gali jos pasidaryti atgrasios lietuvių skaitytojui. Driščiau siūlyti palikti neveikiamąją rūšį ten, kur dėl vienokių ar kitokių sumetimų (kad ir iš kuklumo) pageidautinas beasmeniškumo atspalvis, pvz., I, 4, p. 42-43, yra: *Quicquid a me dictum est, unus Deus tu = “Tu esi vienatinis Dievas, kuris esi visa, kas mano pasakyta”, regis, būtų kukliau bei skoningiau už “... kuris esi visa, ką aš pasakiau”. Ir atvirkščiai, vartotina veikiamoji rūšis ten, kur asmeniškumo pobūdis nenutylėtinas. *Deus, a quo admonemur, ut vigilemus* (I, 3, p. 40-41), manyčiau, dera versti: “Dieve, kuris mus įspėji būti budrius”, nes taip geriau išreiškiamas lemiamas Dievo poveikis mums negu “kurio esame perspėjami būti budrūs”.*

Ir sintaksė moka paspėti vertėjui žabangų. Jau Kazimiero Jokanto lotynų kalbos vadovėlio II dalyje buvo skyrelis, pavadintas *Ut (qui) finale*, ir jame parodyta, kaip tikslo aplinkybės šalutiniame sakinyje gali susiliesti jungtukas su įvardiniu veiksniu: “kad jis” = *ut is bus qui*; “kad juo (tuo)” = *ut ego taps quo* ir t. t. Taigi I, 5 (p. 46-47) ... *aperi aures meas, quibus voces*

tuas audiam..., aperi oculos meos, quibus nutus tuos videam geriau versti: "... atverk mano ausis, kad jomis girdėčiau (išgirsčiau?) Tavo žodžius..., atverk mano akis, kad jomis (pa)matyčiau Tavo rododus ženklus".

Primena rusų kalbos sintaksę, *čto i trebovalosj dokazatj* formulę, I, 4, p. 45, šaltinio sakinio prijungimas su "ką" ir X, 17, p. 79, - su "ko": "... sutvėrei žmogų pagal savo paveikslą ir panašumą, ką atpažįsta tas, kas pats save pažįsta", ir: "... rūpintis vaikais yra viena išminčiaus pareigų (ko dar nežinau)..." Teiktina būtų: "ir (o) tai atpažįsta", "to dar nežinau".

Dėl to savotiško žodžių derinimo lotyniškame sakinyje vieną kartelį vertime rimtai suklypta. *Sed non deseris, quia tu es summum bonum, quod nemo recte quaesivit et minime invenit* (I, 6, p. 48-49) išversta: "Bet Tu neapleidi, nes esi aukščiausiasis gėris, kurio nėra vienas teisingai neieškojo ir juolab nerado". Manau, ir vertėja jautė prieštarą tarp "Tu neapleidi" ir "kurio nėra vienas nerado", bet nepakankamai išlukšteno kelių laipsnių neigimus. Juk *nemo minime invenit* = "nėra nė vieno, kuris būtų neradęs". Taigi sakinio mintis visiškai nuosekli: "...esi aukščiausiasis gėris, kurį visada rasdavo kiekvienas teisingai ieškantis". Mintį čia pat tęsia tolesnis sakiny: "O teisingai ieškojo kiekvienas, kam Tu davei teisingai ieškoti".

Skaitytojams tikriausiai jau nusibodo šis mano smulkmeniškasis narpliojimas. Teatleidžia jie ir teužjaučia vertėjus. Norėdami pateikti tautiečiams tikslų, aiškų ir stilingą tekstą, broliai vertėjai ir sesės vertėjos po penkis kartus jį perkremta. Tik per tokį triušą ir šioje gražioje knygoje saujomis žarstomi deimančiukai, kaip antai:

Tada galbūt reikia atsargiai parodyti žemišką ugnį, po to žvaigždes, paskui mėnulį, vėliau aušros spindesį ir baltančio dangaus švytėjimą (p. 95).

Juk ta šviesa nesiteiks pasirodyti įkalintiems narvelyje, jei jie nėra tokie, kad, sulaužę arba išardę jį, įstengtų išsiveržti į dangaus platybes (p. 97).

Man būtų gėda atgręžti akis į tas tamsybes, kurias palikau, jei tik galima paliktomis vadinti tas, kurios vis dar drįsta glostyti mano aklybę (p. 101).

Ir dar daug kitų stipriai suglaustos minties ir įspūdingo stiliaus vietų. Ką ir sakyti apie maldos, kurią daugiausia čia nagrinėjome, kulminaciją:

Išklausyk, išklausyk, išklausyk mane, mano Dieve, mano Viešpatie, mano Karaliau, mano Tėve, mano priežastie, mano viltie, mano turte, mano garbe, mano būste, mano tėvyne, mano sveikata, mano šviesa, mano gyvenime! Iš-klausyk, išklausyk, išklausyk mane tuo savuoju būdu, žinomu tik nedaugeliui (p. 45. 47).

Sunku suvokti, kaip galėjo atsitikti, kad vertimo įvade apie šią gražiausią, ilgą ir labai įspūdingą maldą nerasta nieko daugiau pasakyti, kaip tik: "Malda. Dievo apibūdinimai". Atrodo, rasime surikiuotą, gal sunumeruotą ar bent surūšiuotą šūsnį citatų iš teologų bei filosofų veikalų ar kokį sausą apibrėžčių sąrašą. Nė žodelio apie tai, kad čia - kvapą gnaužianti, į kontempliaciją vedanti, didžio žavesio ir švento troškimo kupina malda: susižavėjimas Dievu ir Jo transcendencija, Dievo troškimas visa savo būtimi. Taip žmogus ir klausė save: ar gerb. Darius Alekna bus parašęs šį įvadą prieš 10 metų, kada buvo privaloma nutylėti religines vertybes viskame, ką rašėme spausdinome mes patys (su originalu nieko nepadarysi, "iš dainos žodžio neišmes"), ar toji grasa tiek įsigėrusi į mūsų žmonių sąsąmonę, kad lig šiol tebeveikia jos stabdžiai.

Įvade teigiama, kad ši Augustino knyga mažiausiai krikščioniška. Taip, subjektyvusis gnoseologinis idealizmas, dėstomas gerokai toliau (pasak jo, daiktai neegzistuoja, jei niekas jų nepažįsta, ir nutylima, jog visus daiktus gi pažįsta Dievas Kūrėjas), nėra krikščioniška filosofija, tačiau Gražiosios Maldos mistika - krikščioniška.

Vaclovas Aliulis

"DIEVTURIŲ SIELMOKSLIS" - KLAUSIMAS AR ATSAKYMAS?

Praėjusiais metais viena krikščionių inteligentų svarstomų svarbių problemų buvo neopagonybė. Tiksliau gal būtų pasakyti, kad tai buvo "kriptoproblema",

nes ji tarsi užsislėpė ar ištirpo platesnių problemų apsuptyje.

1994 m. "Naujojo židinio" pirmame numeryje buvo išspausdintas Pauliaus Subačiaus pokalbis su Algirdu Patacku apie Ramuvą. Pašnekovus labiau domino Ramuvos praeitis ir jos veiklos moralinis vertinimas, o dabarties "pagonybės" klausimas nebuvo paliestas. Dar anksčiau dr. Gintaras Beresnevičius per savo paskaitas RSTC Vilniuje keliskart konstatavo, kad senojo baltų tikėjimo atkurti neįmanoma, tačiau giliau teiginio nepagrindė. Metų pabaigoje dr. Eglė Irena Laumenskaitė interviu "Šiaurės Atėnams" taip pat sakė, kad "rekonstrukcija neįmanoma" ir nukėlė problemos svarstymą į visai kitą plotmę - atrodo, sąmoningai. Praėjusių metų diskusiją užbaigė "Šiaurės Atėnų" gruodį paskelbtas pokalbis su "Ramuvos" vadovu Jonu Trinkūnu. "Atėnų" žurnalistas Juozas Šorys pabrėžė, kad laikraštis kviečia "atskiras konfesijas išeiti iš siaurų ratių". Bandydamas tai daryti, jis daug kur provokavo savo pašnekovą atsiliiepti į dr. Laumenskaitės teiginius.

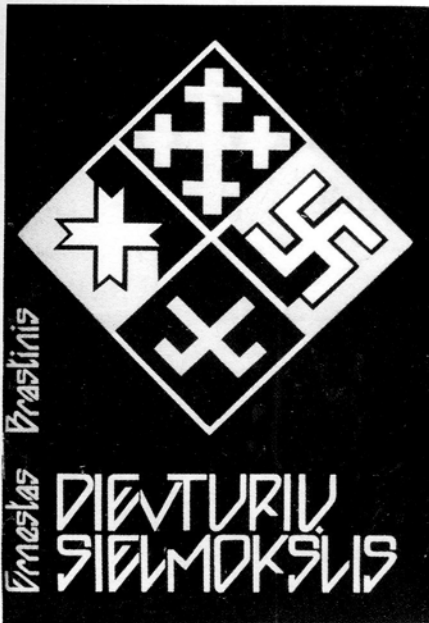
Taigi metų pabaigoje neopagonybės klausimas buvo pagaliau atvirai iškeltas. Jeigu neopagonybės vienprasmiškai apibrėžtų savo nuostatas, gal būtų lengviau priartėti prie atsakymo. Bet iš Trinkūno pasisakymo "Atėnuose" galima spręsti, kad to nereikia tikėtis. Tačiau "Ramuvos" vadovas sutiko su dr. Laumenskaitės nuomone, kad "ikirikščioniškas tikėjimas [...] nėra rekonstruojamas", vadinasi, svarbiausia - ne protėvių tikėjimo atgaivinimas.

Prie visos tos diskusijos neblogai dera praėjusiais metais išverstas ir Religijos ir tautinės kultūros centro bei Lietuvių-latvių brolijos pastangomis išleistas latvio Ernesto Brastinio 1932 m. parašytas "Dievturių sielmokslis arba teoforų katekizmas"*.

Knygos sandara išties primena katekizmą: klausimas, du posmai liaudies dainos - tarsi Biblijos citata, atsakymas ir po juo - išsamus paaiškinimas. Galima būtų dar išvardyti formalių analogijų su krikščionių katekizmu, bet ne jos svarbiausios.

Svarbu, kad "Sielmokslis" yra būtent bandymas atkurti, apie jį ir rašo autorius Pratarėje. Jonas Trinkūnas pastebi, kad

* Brastinis E. *Dievturių sielmokslis arba teoforų katekizmas*: Senovės latvių tikybės mokymas / Iš latvių k. vertė R. P., A. Butkus. - K.: Archyvas Indeksas, 1994. - 67 p.

dėl Brastinio Katekizmo “dogmatiškumo” latvių jaunimas nepriima dievturių tikėjimo, t. y. atmeta rekonstruotą panteoną ir “griežtas” moralines nuostatas. Vadinasi, rekonstrukcijos etapas neopagonybės istorijoje slenka į praeitį.

Knygelės tekste pagonių ir krikščionių Dievo įvaizdžiai kartais supriešinami, tačiau jau knygos lietuviško vertimo leidėjai pažymi, kad “dievturių sielmoškis atspindi nebe senąją Tikėjimo kovą su judėjiška krikščionybe, tai kova tarp skirtingų dvasinių pasaulių”. Šiaip ar taip, čia regime konfliktą. Istorikai galime išskirti vieną šio konflikto aspektą: 1932 m. nepriklausoma Latvija, kaip ir Lietuva dar nešama tautinio atgimimo bangos, susidūrė su universalistiniu Europos pasauliu, su europeizacija. Pagonybės “atkūrimas” neabejotinai turi ryšį su tautiniu atgimimu, galbūt tai “savignyos” reakcija. Dabar esame panašioje padėtyje, skirtumas tik tas,

kad konfliktas dabar yra ne *dogma contra dogma*, bet pasaulėvaizdžių supriešinimas. Tai rodo knygelės turinys ir Trinkūno diskusija su Laumenskaite.

Nei latviai, nei lietuviai nėra išimtis - šitoks prieštaros tarp “tautiška” ir “europietiška” išgyvenimas pažįstamas ir kitoms artimesnėje ar tolimesnėje kaimynystėje gyvenančioms tautoms: čekai XIX a. viduryje be begalės kitų religinių kultūrinių idėjų siūlė sugrįžti prie pagonybės, ukrainiečiai savo tautinį judėjimą grindė krikščionybės “sutautintos” formos - unitų konfesijos - gaivinimu. Dabar vykstantis baltarusių tautinis atgimimas irgi, rodos, bando remtis ikikrikščioniška religine tradicija. Visos minėtos idėjos buvo išreikštos literatūrine ar publicistine forma. Tad gal galime į Brastinio knygelę žiūrėti panašiai kaip į Šefariko, Kostomarovo, Adomo Mickevičiaus, pagaliau Simono Daukanto veikalus? Gal tai tos pačios įtampos tarp krikščionybės ir tautiškumo išraiška? Ją stipriausiai išgyveno romantikai, bet ir XX a. randame jos atgarsių: ukrainiečių patriarcho Šeptickio mintys ir veikla, lenkų neomesianistinis požiūris į Rytų kaimynus - tai ryškų jų publicistikoje ir istoriografinėje mintyje, žymūs čekų politikamąstytojai privengia žodžio “krikščioniškumas”, o labiau vartoja “humaniskumo” terminą.

Dr. Eglė Laumenskaitė problemą išreiškia kaip asmeninę refleksiją (tiksliau - kaip jos stoką): radikalus konfliktas tarp tautiškumo ir christianizmo Lietuvoje kaip tik ir gali būti tautos istorijos refleksijos rezultatas. “Kodėl krikščionybės vardan buvo siekiama išnaikinti ar bent pavergti tautą?” “Kodėl krikštas atnešė nutautėjimą?” Tie, kuriems krikščioniškoji tautinė kultūra, jos institutai (įvairios mokyklos, literatūra, tautos šventės) nepasiūlys teigiamo šios prieštaros sprendimo, ras

jį - labai vienaprasmišką ir nesudėtingą - Brastinio knygelėje. Pradėta refleksija liks tarsi nutraukta, sustojusi ties konfliktu.

Kartu folkloro sakralumo atradimas ir išgyvenimas kartais atpažįstamas kaip tikėjimas. Ir tai nekeista: užaugę ateizmo atmosferoje, nelabai žinome, kas iš tikro yra tikėjimas. O “atrasto tikėjimo” jauno amžiaus ir postateizacijos situacijoje išties sunku tikėtis refleksijos. Tą pat rodo ir latvių dievturių patirtis: jaunimas nepriima Brastinio idėjų, “Jaunimas studijuoja, domisi, judina mintį į priekį”, - tačiau atmeta tai, kas kaip nors išmąstyta ar susisteminta proto.

Galėtume, aišku, punktas po punkto paneigti Brastinio “Katekizmo” teiginius. Arba palaukti Jono Trinkūno žadamo lietuviško sielmoškio ir sulaukę - nugincyti. Tam nereikėtų ypatingų intelektualinių pastangų. Laimėtas ginčas tik pagilintų prieštarą. Ar norintys atsakyti į istorinę moralinę tautiškumo problemą ras kur nors krikščioniška dvasia atskleistą tautos bendruomenės sakralumą ir jos moralinę svarbą? Ar galės suprasti, kad lietuvių tautiškumas ir istorinė patirtis yra krikščionybei svarbūs ir jos įprasminti?

Lenkams, čekams, ukrainiečiams ar vengrams reikėjo mažiausiai pusės amžiaus, kol elito suvoktas teigiamas atsakymas “pasiekė” tautą kaip kolektyvinis mąstymas, tautos mitas, “tautinė misija” ar kitoks kultūrinis pavidalas, kol “pasiekė” mokyklas, nacionalines ir Bažnyčios šventes bei kitus tautiškumui ir tikėjimui svarbius institutus. Kol tautiškumas buvo “krikščionybės pašventintas”.

Jeigu elitas Lietuvoje suvokia tokį įpraminimą, tada reikia tik laiko.

O kol kas lauksime lietuviško sielmoškio.

Katarzyna Korzeniewska